

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

**Бородієнко О.В., Вітренко Ю.М., Воробйова О.П., Ворона В.О.,
Жабенко О.В., Зінченко В.В., Іванова В.П., Ковтунець В.В., Мєлков Ю.О.,
Слободянюк О.М., Оржель О.Ю., Отич О.М., Паламарчук О.М.,
Петрос О.М., Скиба Ю.А., Таланова Ж.В., Червона Л.М,
Шофолова Н.М., Ярошенко О.Г.**

СЛОВНИК

ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

КИЇВ – 2026

УДК 378.014.6:355271

ISBN 978-617-7486-61-8

DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-61-8-2026>

Рецензенти: ГРИЩЕНКО І. М., доктор економічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
завідувач відділу взаємодії університетів та суспільства
Інституту вищої освіти НАПН України;
МУКОВІЗ О. П., доктор педагогічних наук, професор,
в.о. завідувач кафедри початкової освіти
Уманського національного університету.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту вищої освіти НАПН України
(протокол від 11 травня 2026 р. № 7)

Поняттєво-термінологічний апарат з актуальних проблем розвитку вищої освіти в умовах євроінтеграції: словник. Бородієнко О.В., Вітренко Ю.М., Воробйова О.П., Ворона В.О., Жабенко О.В., Зінченко В.В., Іванова В.П., Ковтунець В.В., Мелков Ю.О., Слободянюк О.М., Оржель О.Ю., Отич О.М., Паламарчук О.М., Петроє О.М., Скиба Ю.А., Таланова Ж.В., Червона Л.М., Шофолова Н.М., Ярошенко О.Г. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2026. 221 с. ISBN 978-617-7486-61-8

Словник «Поняттєво-термінологічний апарат з актуальних проблем розвитку вищої освіти в умовах євроінтеграції» охоплює 256 термінів з проблем розвитку відкритої науки, включаючи управління дослідницькими даними, інфраструктурні рішення та механізми забезпечення якості; синергії соціальних та інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки; соціальної інклюзії у сфері вищої освіти; інноваційної діяльності університетів; забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті стійкого розвитку та євроінтеграції.

Словник призначений для науковців, науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти та інших зацікавлених осіб, які формують і реалізують державну політику у сферах вищої освіти та науки в умовах євроінтеграції.

Словник підготовлений на виконання програми наукового дослідження Інституту вищої освіти НАПН України «Комплексне наукове дослідження поняттєво-термінологічного апарату з актуальних проблем вищої освіти в умовах євроінтеграції» (Договір № БФ/ С18– 2025)

DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-61-8-2026>

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1	
ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ РОЗВИТКУ ВІДКРИТОЇ НАУКИ (Петрос О.М., Бородієнко О.В., Слободянюк О.М.)	7
РОЗДІЛ 2	
ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ІЗ ПРОБЛЕМИ СИНЕРГІЇ СОЦІАЛЬНИХ І ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ВИЩОЇ ОСВІТИ, НАУКИ ТА ЕКОНОМІКИ (Мелков Ю.О., Зінченко В.В., Вітренко Ю.М., Ворона В.О.)	54
РОЗДІЛ 3	
ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ІЗ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ (Оржель О.Ю., Шофолова Н.М.).....	81
РОЗДІЛ 4	
ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ З ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ (Червона Л.М, Жабенко О.В., Ковтунець В.В., Отич О.М., Скиба Ю.А., Ярошенко О.Г.)	109
РОЗДІЛ 5	
ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ (Воробйова О.П., Іванова В.П., Паламарчук О.М., Таланова Ж.В.).....	163
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ	215

NATIONAL ACADEMY OF EDUCATIONAL SCIENCES OF UKRAINE
INSTITUTE OF HIGHER EDUCATION

**Borodiyenko O.V., Vitrenko Yu.M., Vorobyova O.P., Vorona V.O.,
Zhabenko O.V., Zinchenko V.V., Ivanova V.P., Kovtunets V.V., Mielkov Yu.O.,
Slobodyanyuk O.M., Orzhel O.Yu., Otych O.M., Palamarchuk O.M.,
Petroye O.M., Skyba Yu.A., Talanova Zh.V., Chervona L.M.,
Shofolova N.M., Yaroshenko O.H.**

DICTIONARY

**"CONCEPTUAL AND TERMINOLOGICAL APPARATUS FOR CURRENT
ISSUES IN THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION UNDER
EUROPEAN INTEGRATION CONDITIONS"**

KYIV 2026

INDEX

INTRODUCTION.....	6
SECTION 1	
CONCEPTUAL AND TERMINOLOGICAL APPARATUS ON THE DEVELOPMENT OF OPEN SCIENCE (Petroye O.M., Borodiyenko O.V., Slobodyanyuk O.M.)	7
SECTION 2	
CONCEPTUAL AND TERMINOLOGICAL APPARATUS ON THE PROBLEM OF SYNERGY OF SOCIAL AND INSTITUTIONAL TRANSFORMATIONS OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND ECONOMY (Melkov Yu.O., Zinchenko V.V., Vitrenko Yu.M., Vorona V.O.).....	54
SECTION 3	
CONCEPTUAL AND TERMINOLOGICAL APPARATUS ON THE PROBLEM OF SOCIAL INCLUSION IN THE SPHERE OF HIGHER EDUCATION (Orzhel O.Yu., Shofolova N.M.).....	81
SECTION 4	
CONCEPTUAL AND TERMINOLOGICAL APPARATUS ON INNOVATIVE ACTIVITIES OF UNIVERSITIES Chervona L.M., Zhabenko O.V., Kovtunets V.V., Otych O.M., Skyba Yu.A., Yaroshenko O.H.)	109
SECTION 5	
CONCEPTUAL AND TERMINOLOGICAL APPARATUS ON ENSURING AND IMPROVING THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND EUROPEAN INTEGRATION (Vorobyova O.P., Ivanova V.P., Palamarchuk O.M., Talanova Zh.V.).....	163
ALPHABETICAL INDEX OF TERMS AND CONCEPTS	215

ВСТУП

Словник «Поняттєво-термінологічний апарат з актуальних проблем розвитку вищої освіти в умовах євроінтеграції» охоплює теми розвитку відкритої науки, включаючи типи відкритого доступу, управління дослідницькими даними, інфраструктурні рішення та механізми забезпечення якості; синергії соціальних та інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки; соціальної інклюзії у сфері вищої освіти; інноваційної діяльності університетів; забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті стійкого розвитку та євроінтеграції..

Методологічне підґрунтя укладання Словника базується на аналізі та узагальненні документів ООН, ЮНЕСКО, Світового банку, Європейського Союзу, України. Структура словника дозволяє користувачам легко знаходити взаємозв'язки між поняттями, забезпечуючи цілісне розуміння актуальних проблем у сфері вищої освіти.

У словнику представлено результати узагальнення поняттєво-термінологічного апарату:

- унормованого українським законодавством і міжнародними документами регуляційно-рекомендаційного характеру щодо розвитку відкритої науки;
- з проблеми синергії соціальних і інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки відповідно до міжнародних документів регуляційно-рекомендаційного характеру щодо розвитку університетів;
- з проблеми соціальної інклюзії у сфері вищої освіти та установлення відповідності визначеного понять і термінів соціальної інклюзії з документами ЄПВО;
- з проблеми інноваційної діяльності університетів та установлення відповідності понять і термінів з інноваційної діяльності університетів з документами ЄПВО;
- з проблеми забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку та євроінтеграції для гармонізації норм українського законодавства з документами ЄПВО.

Словник підготовлений на виконання програми наукового дослідження Інституту вищої освіти НАПН України «Комплексне наукове дослідження поняттєво-термінологічного апарату з актуальних проблем вищої освіти в умовах євроінтеграції» (Договір МОН України № БФ/ С18– 2025)

РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ РОЗВИТКУ ВІДКРИТОЇ НАУКИ

(Петроє О.М., Бородієнко О.В., Слободянюк О.М.)

Академічна доброчесність (Academic Integrity) (далі - АДЧ): сукупність цінностей, принципів, заснованих на них правил, якими мають керуватися суб'єкти академічної діяльності під час провадження такої діяльності. Академічна доброчесність є важливою передумовою якісної освітньої та наукової діяльності, здобуття якісної освіти, утвердження в суспільстві довіри до результатів навчання, наукових (творчих) досягнень, а також формування поваги до честі та гідності особи.

До базових цінностей академічної доброчесності належать: чесність, довіра, повага, справедливість, відповідальність, стійкість та рішучість у дотриманні доброчесних практик. Педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники, інші особи, які здійснюють викладацьку діяльність, зобов'язані дотримуватися таких правил:

- ставитися з повагою до здобувачів освіти та інших учасників освітнього процесу;
- ґрунтувати власну діяльність на надійних і достовірних даних, що базуються на результатах досліджень та відображають сучасний стан знань з відповідних питань;
- перевіряти надійність і достовірність інформації, що надається здобувачам освіти та іншим учасникам освітнього процесу;
- чітко окреслювати очікувані результати навчання, встановлювати зрозумілі вимоги до виконання навчальних завдань та мати прозору систему оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, яка базується на чітких оприлюднених критеріях;
- доброчесно оцінювати академічні твори та навчальні роботи здобувачів освіти, переконуватися у відсутності ознак порушення академічної доброчесності;
- власним прикладом сприяти формуванню у здобувачів освіти академічної доброчесності;
- стимулювати та заохочувати здобувачів освіти до дотримання академічної доброчесності;
- вчасно, неупереджено, невибірково реагувати на будь-які прояви порушення академічної доброчесності, припиняти такі порушення, застосовувати до здобувачів освіти заходи реагування на порушення академічної доброчесності у випадках і порядку, визначених цим Законом, спеціальними законами та/або внутрішніми актами.

Суб'єкти наукової і науково-технічної діяльності зобов'язані дотримуватися таких правил:

- дотримуватися цінностей, принципів і правил академічної доброчесності;
- забезпечувати прозорість наукового дослідження (з урахуванням визначених законодавством обмежень) шляхом надання (зазначення, повідомлення тощо) достовірної (правдивої) інформації про первинні дані дослідження, використані/застосовані методи, методика, матеріали, обладнання тощо, порядок проведення і результати власних досліджень, джерела використаної інформації, власну дослідницьку діяльність;
- аналізувати надійність і достовірність вихідної інформації та раніше отриманих наукових результатів, що використовуються для отримання нових наукових результатів;
- формулювати або формувати висновки і рекомендації за результатами досліджень на основі належних доказів і фактів;

- чітко виокремлювати і розмежовувати результати власної наукової діяльності та результати наукової діяльності інших осіб;
- під час оприлюднення результатів досліджень нести відповідальність за їх достовірність і вплив на суспільство.

Здобувачі освіти у своїй навчальній діяльності зобов'язані дотримуватися таких правил:

- виконувати кожне навчальне завдання самостійно, крім випадків, якщо його виконання передбачає участь декількох осіб та/або правилами виконання відповідних завдань дозволено отримання допомоги від інших осіб, використання допоміжних матеріалів та засобів, у тому числі з інтернет-ресурсів;
- у разі використання у власному академічному творі результатів інтелектуальної творчої діяльності іншого автора (текстів, зображень, ідей, розробок, тверджень, відомостей, думок тощо) зазначити посилання на відповідне джерело інформації та/або відповідного автора;
- академічний твір здобувача освіти може включати раніше створений ним академічний твір (повністю або частково) лише у разі, якщо це дозволено умовами навчального завдання.
- За порушення академічної доброчесності передбачено санкції. До академічної відповідальності може бути притягнута особа, яка на час вчинення нею порушення академічної доброчесності досягла 14-річного віку.

Заклади освіти зобов'язані мати визначену своїми внутрішніми актами систему забезпечення академічної доброчесності, що є складовою внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Система забезпечення академічної доброчесності включає:

- внутрішню політику щодо формування, забезпечення та популяризації академічної доброчесності;
- вимоги до створення, оприлюднення, виконання та оцінювання академічних творів, навчальних робіт у частині забезпечення академічної доброчесності;
- заходи, спрямовані на формування та утвердження культури академічної доброчесності;
- порядок формування, повноваження та відповідальність уповноважених органів;
- повноваження та відповідальність уповноважених осіб;
- процедуру розгляду повідомлень про порушення академічної доброчесності, зокрема гарантії дотримання прав учасників освітнього процесу під час розгляду таких повідомлень, порядок прийняття рішень про застосування до особи заходів реагування на порушення академічної доброчесності та порядок оскарження таких рішень.

Порушення академічної доброчесності тягне за собою академічну відповідальність відповідно до законодавства та внутрішніх актів закладів освіти.

Важливим сучасним аспектом є відповідальне використання систем штучного інтелекту, що передбачає прозорість їх застосування, належне зазначення та збереження особистої відповідальності автора за результати діяльності.

Дивись також: дослідницька доброчесність, відкрита наука, відкрите рецензування.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 18.12.2025 № 4742-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text>.

О. М. Слободянюк

Альтметрики (Altmetrics) – це сукупність кількісних і якісних показників, що використовуються для оцінювання впливу наукових досліджень на основі цифрових слідів їх використання та обговорення в мережі Інтернет. Розглядаються як сучасний підхід до оцінювання наукового впливу, що виходить за межі традиційних бібліометричних

показників, зокрема цитування, імпаکت-фактора та h-індексу. Вони спрямовані на виявлення тих форм наукового впливу, які раніше залишалися невидимими або недостатньо врахованими в класичних системах оцінювання.

Основою альтметрик становить аналіз цифрових слідів взаємодії з науковими результатами у мережі Інтернет. До таких індикаторів належать згадки у соціальних мережах, блогах, новинних ресурсах, політичних документах, а також показники збереження та використання матеріалів у референс-менеджерах і наукових платформах.

На відміну від традиційних бібліометричних показників, які накопичуються протягом тривалого часу і відображають переважно академічний вплив, альтметрики дозволяють фіксувати оперативний та багатовимірний вплив досліджень, включаючи їх поширення серед ширшої аудиторії — практиків, політиків, медіа та громадськості.

У сучасній наукометрії альтметрики розглядаються не як повноцінна альтернатива традиційним метрикам, а як доповнювальний інструмент, що забезпечує більш комплексне розуміння наукового впливу. Вони відображають інші виміри впливу — соціальний, комунікаційний та суспільний, які не охоплюються системою цитувань. Разом із тим використання альтметрик має певні обмеження. Зокрема, такі показники можуть бути чутливими до інформаційного шуму, не завжди відображають якість наукового результату та суттєво залежать від специфіки галузі й цифрової активності дослідників.

У певній мірі альтметрики формують нову парадигму оцінювання наукової діяльності, орієнтовану на врахування швидкості поширення знань, рівня суспільного резонансу та різноманітності каналів наукової комунікації.

Дивись також: вебометрики; кіберметрики; бібліометрія; бібліометричні показники.

Список використаних джерел:

1. Priem J., Taraborelli D., Groth P., Neylon C. Altmetrics: A manifesto. Zenodo, 2010. DOI: 10.5281/zenodo.12684249;
2. Wagay, A., & Javid, J. (2021). Altmetrics: metrics beyond traditional citations. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/362727871_Altmetrics_Metrics_beyond_traditional_citations;
3. Shakeel Y., Alchokr R., Krüger J., Leich T., Saake G. Altmetrics and citation counts: an empirical analysis of the computer science domain // Proceedings of the ACM/IEEE Joint Conference on Digital Libraries (JCDL '22). New York: Association for Computing Machinery, 2022. DOI: 10.1145/3529372.3530939;
4. Kamble, Sangeeta. (2020). Altmetrics: The New Role of Library and Information Professionals. 06, 317–319. URL: https://www.researchgate.net/publication/351903625_Altmetrics_The_New_Role_of_Library_and_Information_Professionals

О.В. Бородієнко

Берлінська декларація про відкритий доступ до знань у науках і гуманітаристиці (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities) (далі – Декларація): міжнародний програмний документ, ухвалений у 2003 р. на конференції з відкритого доступу в Берліні за участю представників провідних наукових і культурних інституцій Європи та світу. У документі уточнено зміст поняття відкритого доступу та конкретизовано його основні принципи щодо поширення наукових результатів.

Берлінська декларація є важливим етапом інституціоналізації ідей відкритого доступу, закріплених у Будапештській ініціативі. У Декларації відкритий доступ визначено як стандарт поширення наукових результатів: публікації та дослідження мають бути доступні онлайн без фінансових, технічних чи юридичних бар'єрів. Такий підхід сприяє науковому обміну та співпраці, підвищує видимість результатів, активізує міждисциплінарну взаємодію та пришвидшує розвиток науки. У документі конкретизовано права користувачів і авторів,

зокрема передбачено, що автори зберігають права на свої роботи, водночас надаючи суспільству невиключну ліцензію на їх читання, копіювання, розповсюдження та індексацію.

На відміну від попередніх рамкових формулювань (див.: Будапештська ініціатива), у Декларації чітко визначено умови переходу до парадигми відкритого доступу для електронних публікацій, що передбачає розвиток відповідних практик з метою максимізації користі для науки та суспільства. Це включає підтримку дослідників у публікації результатів відповідно до принципів відкритого доступу, заохочення установ, що управляють об'єктами культурної спадщини, до розміщення матеріалів у мережі Інтернет, розроблення підходів до оцінювання публікацій відкритого доступу та електронних журналів для забезпечення стандартів якості, визнання таких публікацій у процесах оцінювання наукових результатів, а також суспільне визнання діяльності, спрямованої на розвиток інфраструктури відкритого доступу, зокрема створення програмного забезпечення, підготовку інформаційного контенту та метаданих.

У документі передбачено створення відкритих репозиторіїв, що закладає підґрунтя для архівування та довготривалого збереження наукових результатів і забезпечення доступу до них у майбутньому. Також передбачено удосконалення правових і фінансових механізмів з метою створення умов для оптимального використання та доступу до наукової інформації. Берлінська декларація сприяла переходу від ідеї відкритого доступу як етичного імперативу до практики інституційних зобов'язань і стала орієнтиром для формування політик ЄС і національних програм відкритої науки.

Дивись також: *Рекомендація ЮНЕСКО щодо відкритої науки 2021, Будапештська ініціатива відкритого доступу 2002 р., Паризьке комюніке 2018.*

Список використаних джерел:

1. Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. 2003. URL: <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration>.
2. Budapest Open Access Initiative. 2002. URL: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read/>.
3. European Commission. Open Science Policy Framework. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation/our-digital-future/open-science_en
4. Suber P. Open Access. Cambridge, MA : MIT Press, 2012. URL: <https://mitpress.mit.edu/9780262517638/open-access/>
5. UNESCO. Recommendation on Open Science. Paris : UNESCO, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>.

О. М. Слободянюк

Бібліометрія (Bibliometrics) – наукова дисципліна, яка займається вивченням документного інформаційного потоку первинних і вторинних джерел інформації (публікацій, цитувань, патентів та інших інформаційних об'єктів). Має та меті оцінювання розвитку науки, виявлення тенденцій розвитку предметних галузей, аналізу структури знання та ефективності наукової комунікації, особливостей авторства і взаємного впливу публікацій.

Послугується методами кількісного аналізу (зокрема, математичного та статистичного аналізу) в бібліографії для аналізу текстів, визначення їхньої цитованості, індексу впливовості наукових журналів, продуктивності авторів. Використовує такі засоби: аналіз цитування, аналіз вторинних інформаційних видань, аналіз кількісних характеристик первинних документів, кількісний аналіз публікацій окремих авторів та їх цитування, кількісний аналіз публікацій наукових колективів, теоретичні дослідження закономірностей зростання, старіння, рангового розподілу наукових документів, контент-аналіз.

Для оцінювання наукової діяльності використовує такі показники: показники продуктивності (кількість публікацій), показники впливу (кількість цитувань, ко-цитування), показники співпраці (співавторство, міжнародні публікації), показники інноваційності (патенти та їх цитування).

Джерелами бібліометричного аналізу є спеціалізовані інформаційні бази даних (бібліографічні бази наукових журналів, бази даних патентів, міжнародні наукові реєстри, індекси цитування).

Використовується для розроблення політики щодо оцінювання наукових досліджень і дослідницьких установ, розвитку національних наукових систем і їх міжнародного позиціонування, визначення наукових пріоритетів і спеціалізації країни, розподілу ресурсів у сфері науки і технологій.

Дивись також: *наукометрія, вебометрія, інфометрія, документальний потік, метричні дослідження*

Список використаних джерел:

1. Асеев Г. Наукометрія, інфометрія, бібліометрія: визначення і розмежування / Г. Асеев. Бібліотечний вісник. 2016. № 2. С. 3-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2016_2_3;
2. Костенко Л., Копанєва В., Симоненко Т. Бібліографія і бібліометрія: коеволюція суспільних функцій // Вісник Книжкової палати. 2020. № 7. С. 49–52;
3. Voichenko, M., & Zinchenko, V. (2022). Scientometrics, bibliometrics and infometrics: accounting of scientific research and the progress of science from the point of view of the philosophy of global sustainable development strategy. *Filosofiya Osvity. Philosophy of Education*, 28(1), 119–138. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-1-7>;
4. Okubo, Y. *Bibliometric Indicators and Analysis of Research Systems: Methods and Examples*. Paris : Organisation for Economic Co-operation and Development, 1997;
5. UK Forum for Responsible Research Metrics. DORA : San Francisco Declaration on Research Assessment. URL: <https://sfdora.org/resource/uk-forum-for-responsible-research-metrics/>

О.В. Бородієнко

Будапештська ініціатива відкритого доступу 2002 р. (Budapest Open Access Initiative) (BOA): програмний документ, ухвалений у 2002 р. за підсумками зустрічі експертів з наукової комунікації, організованої Фондом відкритого суспільства (Open Society Foundations). Документ уперше системно визначив відкритий доступ як вільний і необмежений онлайн-доступ до рецензованих наукових досліджень із мінімальними правовими та технічними обмеженнями. BOAI стала відповіддю на кризу передплатної моделі наукових журналів і нерівний доступ до знань між країнами та інституціями. В документі запропоновано дві базові стратегії реалізації відкритого доступу: самоархівування публікацій у відкритих репозитаріях («зелений шлях») та створення журналів відкритого доступу («золотий шлях»).

Самоархівування публікацій у відкритих репозитаріях є практикою розміщення науковцями рецензованих статей у відкритих електронних архівах, для реалізації якої дослідникам необхідні відповідні технічні інструменти та інституційна підтримка. За умови відповідності таких архівів стандартам Open Archives Initiative, їхні ресурси можуть інтегруватися пошуковими системами та спеціалізованими сервісами. Це забезпечує можливість здійснювати пошук і використовувати наукові матеріали без необхідності попереднього знання про існування або місцезнаходження окремих архівів.

Журнали відкритого доступу є моделлю наукових видань, що забезпечує вільний і безоплатний доступ до опублікованих статей. Для розвитку цієї моделі науковцям необхідні інструменти для створення нових журналів відкритого доступу та підтримки існуючих видань, які переходять до такої практики. У цих журналах авторське право використовується не для обмеження доступу, а для гарантування постійної відкритості й можливості використання опублікованих матеріалів. Оскільки фінансові бар'єри перешкоджають поширенню результатів досліджень, такі видання не передбачають плати за передплату або доступ. Натомість їхня діяльність може фінансуватися з альтернативних джерел, зокрема коштів урядових та грантових організацій, університетів і дослідницьких установ, наукових фондів, ендаментів, благодійних внесків, додаткових видавничих сервісів або внесків

дослідників. При цьому можливі різні комбінації фінансування залежно від дисциплінарного та національного контексту.

ВОАІ декларує принципи, стратегію та зобов'язання, проте не містить обов'язкових механізмів імплементації чи фінансових моделей підтримки відкритого доступу. Рамковий документ сприяв широкому міжнародному прийняттю та подальшому розвитку політик відкритого доступу на рівні урядів, донорів і університетів. Ініціатива істотно вплинула на формування наступних декларацій (Берлінська декларація про відкритий доступ до наукових та гуманітарних знань, 2003; Заява в Бетезді, 2003) та сучасних вимог до відкритості результатів досліджень у програмах ЄС.

Дивись також: *відкрита наука, Берлінська декларація про відкритий доступ до наукових та гуманітарних знань, Заява в Бетезді*

Список використаних джерел:

1. Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. 2003. URL: <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration>.
2. Budapest Open Access Initiative. 2002. URL: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read/>.
3. European Commission. Horizon Europe Programme: Open Science Policy. URL: https://rea.ec.europa.eu/open-science_en.
4. Suber P. Open Access. Cambridge, MA: MIT Press, 2012. URL: <https://mitpress.mit.edu/9780262517638/open-access/>.
5. UNESCO. Recommendation on Open Science. Paris : UNESCO, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>.

О. М. Слободянюк

Відкрита наука (Open Science) – спосіб організації та реалізації наукової та науково-технічної діяльності, який передбачає забезпечення доступу до об'єктів дослідницької інфраструктури, наукових результатів та науково-технічної інформації з можливістю їх багаторазового використання, обміну та розповсюдження за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій з метою прискорення науково-технічного та суспільного розвитку, поглиблення співпраці між вченими з дотриманням авторських та суміжних прав.

Відкрита наука полягає в забезпеченні не тільки того, що наукові знання є доступними, але й того, що саме виробництво цих знань є інклюзивним, справедливим і сталим. Водночас відкритість досліджень передбачає, що має забезпечуватися принцип «відкрито, наскільки можливо, закрито, наскільки необхідно».

Ключові елементи відкритої науки:

- відкриті наукові знання
- інфраструктури відкритої науки
- відкрите залучення соціальних суб'єктів
- відкритий діалог з іншими системами знання.

Пріоритетами впровадження відкритої науки в європейських університетах є:

- універсальний та безстроковий відкритий доступ до наукових результатів у справедливій екосистемі наукових публікацій;
- відшукувані, доступні, сумісні та придатні до повторного використання дані досліджень;
- інституційні підходи до оцінки дослідження відповідно до принципів відкритої науки.

Основні завдання для впровадження відкритої науки в Україні:

- відкритий доступ до наукових результатів та науково-технічної інформації;
- забезпечення відкритого доступу до дослідницької інфраструктури;
- створення умов для проведення ефективної роботи з науково-технічною інформацією та об'єктами дослідницької інфраструктури, що наявні у відкритому доступі;

- популяризація науки, поширення наукових знань та залучення громадян до участі в науковій та науково-технічній діяльності;
- удосконалення системи оцінювання якості наукової та науково-технічної діяльності;
- підвищення рівня поінформованості та формування компетентності з питань відкритої науки.

Дивись також: *відкритий доступ; відкриті дослідницькі дані; принципи FAIR; дослідницька інфраструктура; академічна доброчесність*

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації МОН України щодо управління науковими даними для закладів вищої освіти та наукових установ у частині визначення механізмів збереження та повторного використання наукових даних. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/nauka/2024/12/31/metod-rekomendatsiyi-shchodo-upravlinnya-naukovymy-danymy-31-12-2024.pdf>.
2. UNESCO Recommendation on Open Science. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>
3. Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1024/oj/eng>
4. Національний план щодо відкритої науки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text>

О.М.Петроє, О.М.Слободянюк

Відкрите рецензування (Open Peer review) – це модель експертного оцінювання наукових рукописів, за якої процес рецензування є прозорим для учасників наукової комунікації.

Розвиток інтернету та електронних журналів, критика закритості, упередженості та непрозорості традиційного рецензування редакційними колегіями, а також прагнення до більшої прозорості, підзвітності та відтворюваності досліджень – все це стимулювало розвиток відкритого рецензування, а імплементація принципів відкритої науки та цифровізація наукових публікацій – виступили каталізаторами процесів. На відміну від традиційного анонімного рецензування (single-blind або double-blind), відкрите рецензування передбачає розкриття імен авторів і рецензентів, а у багатьох випадках – публікацію текстів рецензій разом із відповідями авторів та історією редакційного процесу.

У сучасній практиці наукових публікацій відкрите рецензування розглядається як складова політики відкритої науки, спрямована на підвищення прозорості, підзвітності та довіри до результатів досліджень. Воно може реалізовуватися у різних формах: відкриття ідентичностей учасників рецензування, оприлюднення рецензій, можливість публічного коментування рукопису на етапі препринту або після публікації.

Перевагами відкритого рецензування вважають підвищення якості експертної оцінки, формування культури конструктивного наукового діалогу та можливість визнання внеску рецензентів. Водночас серед викликів відзначають ризик упередженості, небажання рецензентів надавати критичні зауваження та збільшення навантаження на редакційні процеси. У контексті розвитку відкритої науки відкрите рецензування дедалі частіше розглядається як важливий інструмент зміцнення дослідницької доброчесності та прозорості наукової комунікації.

Дивись також: *відкритий доступ, відкрита наука, препринт.*

Список використаних джерел:

1. Committee on Publication Ethics. COPE Ethical Guidelines for Peer Reviewers. London: COPE, 2017. 8 p. URL: https://publicationethics.org/files/Ethical_guidelines_for_peer_reviewers_0.pdf.

2. European Commission. Open Innovation, Open Science, Open to the World: A Vision for Europe. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2016. 104 p. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3213b335-1cbc-11e6-ba9a-01aa75ed71a1>.
3. The Food and Agriculture Organization. FOSTER Open Science. Open Peer Review : training resources. 2018. URL: <https://aims.fao.org/news/free-open-science-training-e-courses-foster>.
4. Ross-Hellauer T. What is open peer review? A systematic review. F1000Research. 2017. Vol. 6. 588. URL: <https://f1000research.com/articles/6-588> DOI: <https://doi.org/10.12688/f1000research.11369>.
5. UNESCO. UNESCO Recommendation on Open Science. Paris : UNESCO, 2021. 30 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>.

О. М. Слободянюк

Відкритий доступ (Open Access) – безперешкодний безкоштовний онлайнний доступ до об’єктів дослідницької інфраструктури, результатів наукових досліджень, дослідницьких даних та іншої інформації науково-технічного характеру; сукупність практик, що застосовуються для організації безперешкодного та оперативного доступу до наукових результатів та науково-технічної інформації за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Метою є забезпечення широкого, безкоштовного та рівноправного доступу до результатів наукових досліджень, що підвищує прозорість, репутацію та ефективність наукової діяльності.

Є ключовим принципом відкритої науки. Є зобов’язуючою вимогою законодавства України до суб’єктів наукової і науково-технічної діяльності. Є стандартом для всіх наукових публікацій, фінансованих державними або міжнародними організаціями. Політика відкритого доступу передбачає збереження публікацій у відкритих архівах із використанням стандартних метаданих і форматів, що забезпечує тривалий доступ і сумісність між системами. Наукові організації зобов’язуються створювати умови та інструменти для впровадження політики відкритого доступу, включаючи репозиторії та узгоджені політики, при цьому поважаючи авторські права та ліцензії, що гарантують можливість повторного використання та цитування публікацій.

В умовах відкритого доступу (за умови дотримання авторських та суміжних прав) користувачам надається доступ до науково-технічної інформації та дослідницької інфраструктури з правом ознайомлення, копіювання, розповсюдження та використання в освітніх і дослідницьких цілях. Відкритий доступ може обмежуватись вимогами чинного законодавства.

Рекомендовано дві моделі реалізації відкритого доступу:

- самоархівування (self-archiving);
- розміщення статей у відкритих репозитаріях (наприклад, arXiv, Zenodo, Figshare, Research Gate тощо);
- відкриті журнали (open access journals) – публікація у виданнях, що надають вільний доступ до матеріалів.

Існує декілька моделей надання відкритого доступу до наукових публікацій. Gold Open Access передбачає, що публікація є безкоштовною для користувачів, при цьому автори або їхні установи сплачують плату за обробку статті (APC). Green Open Access (самоархівування) означає, що автор розміщує версію рукопису (препринт або постпринт) у відкритому репозиторії. Diamond/Platinum Open Access є підвидом Gold OA, коли витрати на обробку статті покривають академічні установи або професійні організації. Hybrid Open Access поєднує підписну модель з можливістю зробити окремі статті відкритими для користувачів за умови оплати. Bronze Open Access надає можливість ознайомлення з текстом публікації на сайті видавця, але не має відкритої ліцензії для її повторного використання.

Провідними міжнародними організаціями та сервісами, що підтримують відкритий доступ до наукових публікацій, репозитаріїв і ресурсів, є: COAR – конфедерація репозитаріїв відкритого доступу, що координує стандарти та співпрацю між ними; cOAlition S – міжнародна ініціатива для забезпечення повного відкритого доступу до наукових публікацій через Plan S; Crossref – сервіс для присвоєння DOI та уніфікованої ідентифікації наукових публікацій; DOAB – каталог електронних книжок відкритого доступу, що забезпечує вільний доступ і цитування; DOAJ – каталог рецензованих журналів відкритого доступу; EIFL – програма підтримки бібліотек, що забезпечує доступ до наукових ресурсів; LIBER – асоціація європейських наукових бібліотек, що просуває відкритий доступ та розвиток наукової інфраструктури; OAPEN – цифрова бібліотека академічної літератури з відкритим повнотекстовим доступом; OpenAIRE – європейська інфраструктура для відкритого доступу до наукових публікацій, дослідницьких даних та репозитаріїв; Public Knowledge Project (PKP) – платформа та інструменти для відкритої публікації і управління науковими журналами; SPARC Europe – коаліція за розвиток відкритого доступу до академічних ресурсів у Європі.

Відкритий доступ означає вільну, необмежену доступність рецензованої наукової літератури через Інтернет, що дозволяє будь-кому читати, завантажувати, копіювати, поширювати, друкувати або посилатися на повні тексти цих статей без фінансових, юридичних чи технічних бар'єрів

Переваги відкритого доступу:

- для організацій, що фінансують дослідження – забезпечує максимальну видимість результатів і підвищує соціальну віддачу від інвестицій у науку;
- для авторів – сприяє значно ширшому поширенню, зростанню цитованості робіт, визнанню у науковій спільноті;
- для читачів – гарантує вільний і безперешкодний доступ до першоджерел, що сприяє об'єктивному аналізу та розвитку знань;
- для видавців і рецензентів – підвищує престиж їхньої діяльності завдяки більшій прозорості, доступності та зростанню значущості опублікованих матеріалів;
- для бібліотек – розширює можливості інформаційного обслуговування, дозволяючи ефективно задовольняти потреби користувачів незалежно від фінансових обмежень.
- для дослідницьких установ та інституцій – підвищує міжнародну присутність, репутацію й академічний авторитет, сприяючи інтеграції у глобальний науковий простір.

У програмі Horizon Europe відкритий доступ є обов'язковою вимогою: усі рецензовані наукові публікації, що фінансуються ЄС, мають бути доступні онлайн безкоштовно та одразу після публікації, а також збережені у відкритому репозитарії. Дослідницькі дані також повинні бути відкритими за принципами FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable).

Дивись також: *відкриті дослідницькі дані; відкрита наука; принципи FAIR; метадані; ліцензії відкритого доступу; самоархівування; репозитарії.*

Список використаних джерел:

1. Директива (ЄС) 2019/1024 Європейського Парламенту і Ради від 20 червня 2019 року про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектору (2019, 20 червня). Законодавство України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_036-19/ed20190620
2. Драч, І., Петроє, О., Бородієнко, О., & Регейло, І. (2024). Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки. <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/>
3. Кабінет Міністрів України. (2022, 8 жовтня). Про затвердження національного плану щодо відкритої науки (Розпоряд. № 892-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-p>
4. Національний освітньо-науковий глосарій. (2018). КОНВІ ПРІНТ
5. Закон України. (2026, 25 лютого). Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених (№ 4794-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4794-20#Text>

6. Закон України. (1993, 25 червня). Про науково-технічну інформацію (№ 3322-XII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>
7. Barcelona Declaration on Open Research Information. (2023). <https://barcelona-declaration.org/>
8. Budapest Open Access Initiative: Декларація. (2002). <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read/>
9. Deutsche Forschungsgemeinschaft. (2015). DFG guidelines on the handling of research data. <https://cutt.ly/FTBQuHg>
10. CASRAI. (n.d.). Research data management glossary. <https://casrai.org/rdm-glossary/>
11. Science Europe. (2015, 17 червня). Science Europe principles on open access to research publications: Position statement. https://scienceeurope.org/media/4kxhtct2/se_poa_pos_statement_web_final_20150617.pdf
12. UNESCO. (2021). UNESCO recommendation on open science. <https://doi.org/10.54677/MNMH8546>
13. Закон України. (2011). Стаття 10: Публічна інформація у формі відкритих даних. У Про доступ до публічної інформації. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

О.В. Бородієнко, О.М.Петроє, О.М.Слободянюк

Відкритий ідентифікатор дослідника та автора (Open Researcher and Contributor ID) (ORCID ID): постійний безкоштовний, унікальний, цифровий ідентифікатор імені для використання фізичними особами під час дослідницької, наукової та інноваційної діяльності. ORCID ID об'єднує всі дослідження автора та зберігається за дослідником протягом усієї кар'єри, незалежно від зміни місця роботи, імені, галузі досліджень, фінансуючих установ та ін. Ідентифікатор ORCID виражається як https URI, тобто перед 16-значним ідентифікатором стоїть "https://orcid.org/". Через кожні 4 цифри ідентифікатора для зручності читання вставляється дефіс. 16-значний номер ORCID ID сумісний зі стандартом ISO (ISO 27729), також відомим як Міжнародний стандартний ідентифікатор назви (ISNI).

Структура даних про автора в системі ORCID ID: біографічна інформація; афілійованість; професійна діяльність; фінансування та обладнання; експертна оцінка; твори.

ORCID ID повністю належить автору і контролюється ним. Відповідно до політик ORCID, ніхто інший не може призначити автору ORCID ID. Автор самостійно контролює видимість кожного елемента даних. Лише автор може бачити інформацію, яку він позначив як «видиму лише для мене». Ніхто не може оновлювати запис ORCID без дозволу.

ORCID ID містить також «маркери довіри»: підтверджені університетами та дослідницькими установами афіліації; додані спонсорами підтверджені нагороди за фінансування; додані видавцями підтверджені роботи. Процедура додавання робіт до профілю ORCID включає кілька методів, що дозволяють наповнювати розділ (Роботи), який може містити публікації, набори даних, презентації з конференцій та інші результати досліджень:

1. Імпорт публікацій із підключених баз даних з інших сервісів (таких як Web of Science або Crossref Metadata Search).
2. Імпорт даних про публікації із файлу BibTeX з інших систем (наприклад, Google Scholar).
3. Додавання робіт за допомогою DOI.
4. Ручне додавання робіт шляхом введення інформації про неї вручну.

ORCID підвищує впізнаваність та видимість дослідника і його дослідницьких результатів. Записи ORCID ID відіграють важливу роль у підтримці доброчесності досліджень, сприяючи їх поширенню та повторному використанню в рамках зростаючої кількості наукових робочих процесів.

Дивись також: цифровий ідентифікатор об'єкта; постійний ідентифікатор.

Список використаних джерел:

1. ORCID. Connecting research and researchers. <https://info.orcid.org/researchers/>;

2. ORCID. What is an ORCID iD and how do I use it? <https://support.orcid.org/hc/en-us/articles/360006897334-What-is-an-ORCID-iD-and-how-do-I-use-it>

О.М.Петрос

Відкриті дані (Open Data) : 1) термін, що стосується дослідницьких даних, які є доступними для вільного, повторного використання та розповсюдження (за умови дотримання вимог про зазначення авторства та поширення на тих самих умовах); дані наукових досліджень, що лежать в основі публікацій та/або інших даних (такі як цитовані, але неопубліковані набори даних або необроблені дані); 2) практика забезпечення відкритості, доступності та придатності для повторного використання даних на принципах FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable) (див. FAIR принципи); 3) відкриті наукові (дослідницькі) дані - оприлюднені у цифровому вигляді дані, отримані в ході наукового дослідження, з такими технічними і нормативними характеристиками, щоб їх могли вільно і повторно використовувати та поширювати будь-хто, будь-де і у будь-який час.

«Відкритість» стосується «даних» та усього їх «контенту», що забезпечує якість і заохочує сумісність між різними масивами відкритих матеріалів. Залежно від типу досліджень та дисциплін, дані можуть означати майже будь-який тип файлу, включаючи текст, аудіо або зображення. Дані можуть бути якісними, кількісними, аналоговими або цифровими.

Відповідно до 5-зіркової схеми S.T.Berners-Lee, розгортання відкритих даних забезпечується різним рівнем доступності даних (від найнижчого - 1 зірка, і до найвищого - 5 зірок), представлених:

- 1) в будь-якому форматі, але з відкритою ліцензією;
- 2) у вигляді машинозчитуваних структурованих даних, наприклад, у вигляді електронної таблиці Excel, а не у вигляді сканованого зображення таблиці;
- 3) у непатентованому форматі (наприклад, CSV замість Excel);
- 4) з використанням відкритих стандартів від W3C (RDF та SPARQL) для ідентифікації об'єктів;
- 5) у формі пов'язаних відкритих даних (Linked Open Data, LOD). LOD – дані, які оприлюднюються за відкритою ліцензією, що не перешкоджає їх повторному безкоштовному використанню.

Керівні принципи щодо відкритих даних, програмного забезпечення та коду є ключовими компонентами новітньої політики ЄС з розвитку Open Research Europe (ORE) – платформи Європейської Комісії з відкритим доступом до публікацій досліджень, що фінансуються всіма програмами ЄС.

Функціонування спільного європейського простору даних для досліджень та інновацій забезпечує Європейська хмара відкритої науки (European Open Science Cloud, EOSC). EOSC об'єднується з іншими секторальними просторами даних та забезпечує сумісність даних між дисциплінами та всередині них, а також (повторне) використання даних шляхом їх зв'язку з відповідними інструментами та послугами відповідно до принципів даних «FAIR».

Відкритість даних забезпечує можливість їх використання для перевірки результатів досліджень, розробки нових теорій і моделей, а також для сприяння співпраці між різними галузями досліджень. Збільшення обсягу та продуктивності дослідницьких даних FAIR є одним серед ключових завдань “Дорожньої карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору на період до 2027 року”. Попри всі переваги відкритих даних, важливим в управлінні даними, відповідно до політик програм Open Research Europe, «Horizon Europe», є дотримання принципу: «відкрито настільки, наскільки це можливо, закрито настільки, наскільки це необхідно».

Відповідно до національного законодавства, “наукові установи (заклади вищої освіти) Україні зобов’язані забезпечувати відкритий доступ до результатів наукових досліджень, оптимізованих дослідницьких даних (FAIR-даних), виконаних частково або

повністю за рахунок коштів державного та (або) місцевого бюджетів (крім інформації, віднесеної відповідно до законодавства до інформації з обмеженим доступом), з дотриманням прав особи, якій належать права інтелектуальної власності на охоронювані результати інтелектуальної, творчої діяльності, що містяться у таких результатах.

Дивись також: *принципи FAIR; відкрита наука; управління науковими даними; Європейська хмара відкритої науки.*

Список використаних джерел:

1. Закон України. (2026). Про внесення змін до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених. №4794-IX від 25.02.2026. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4794-IX#Text>
2. Міністерство освіти і науки України. (2024). Методичні рекомендації щодо управління науковими даними для закладів вищої освіти та наукових установ у частині визначення механізмів збереження та повторного використання наукових даних. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/nauka/2024/12/31/metod-rekomendatsiyi-shchodo-upravlinnya-naukovymy-danymy-31-12-2024.pdf>
3. Міністерство освіти і науки України. (2025). Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору на період до 2027 року". Наказ № 1732 від 31 грудня 2025 року. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/novyny/2026/01/final-doroznia-karta-jedp-30122025docx.pdf>
4. European Commission. (2016). Background note on open access to scientific publications and open research data. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/4bd9ef8e-0101-457d-9fc5-1096c4e8f6f0_en?filename=ec_rtd_background-note-open-access.pdf
5. European Commission. European Open Science Cloud (EOSC). https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation/our-digital-future/open-science/european-open-science-cloud-eosc_en
6. Open Research Europe. Open Data, Software and Code Guidelines. <https://open-research-europe.ec.europa.eu/for-authors/data-guidelines/>
7. Berners-Lee, T. (2006). Linked data: Design issues. World Wide Web Consortium (W3C). <https://www.w3.org/DesignIssues/LinkedData.html>
8. Open Science Key Terms. (2023). OPUS. <https://opusproject.eu/openscience-news/openscience-key-terms/>

О.М.Петроє

Відтворюваність (Reproducibility) – здатність незалежних дослідників отримувати однакові (або подібні) результати під час повторення дослідження чи експерименту, використовуючи однакові вхідні дані, обчислювальні кроки, методи, коди та умови аналізу. Відтворюваність забезпечує докази об'єктивності та надійності результатів дослідження та слугує однією серед ключових ознак якісної науки. В той час як невідтворюваність, навпаки, може свідчити про упередженість чи випадковість результатів, проблеми на різних етапах дослідження, таких як експериментальний дизайн, мінливість дослідницьких матеріалів, якість або цілісність даних, статистичний аналіз або опис дослідження та ін.

Основними компонентами відтворюваності результатів дослідження є:

- *доступність даних*: надання вихідного набору даних, включаючи необроблені дані та будь-які етапи попередньої обробки;
- *спільне використання коду*: зробити всі скрипти, код та аналітичні робочі процеси з відкритим вихідним кодом та доступом;
- *методологічна прозорість*: документування всіх обчислювальних кроків, версій програмного забезпечення та налаштувань параметрів.

- *умови стабільності*: забезпечення документування та реплікації аналітичного середовища (наприклад, операційної системи, бібліотек), часто за допомогою віртуальних машин або контейнеризації

Гарантуючи точність та надійність результатів досліджень, відтворюваність є важливою умовою для наукового прогресу та розвитку відкритої науки. Відповідно до Закону України (2026), забезпечення можливості перевірки та повторного використання опублікованих результатів наукових досліджень є зобов'язанням наукових установ (заклади вищої освіти) України.

Дивись також: *дослідницька доброчесність; відкрита наука; відкриті дані; науковий результат*

Список використаних джерел:

1. Закон України. (2026). Про внесення змін до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених. №4794-IX від 25.02.2026. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4794-IX#Text>
2. Open science key terms. (2023). OPUS. <https://opusproject.eu/openscience-news/openscience-key-terms/>;
3. Resnik, D. B., & Shamo, A. E. (2017). Reproducibility and Research Integrity. *Accountability in Research*, 24(2), 116–123. <https://doi.org/10.1080/08989621.2016.1257387>

О.М.Петров

Гібридний відкритий доступ (Hybrid open access) – стосується журналів, які пропонують як доступ до статей на основі передплати, так і можливість для авторів сплачувати APC за те, щоб зробити свої окремі статті відкрито доступними.

Тобто, журнал пропонує гібридну модель, де деякі статті доступні лише передплатникам, а інші - усім читачам. Це дозволяє видавцям продовжувати отримувати дохід від передплати, водночас надаючи авторам можливість зробити свої роботи відкритими.

За оцінками експертів Plan S (ініціатива, спрямована на повний та негайний відкритий доступ до рецензованих наукових публікацій, отриманих за результатами досліджень, що фінансуються державними та приватними грантами), гібридна модель виступає головною перешкодою для інновацій у видавничій галузі наукових робіт та не сприяє переходу до відкритого доступу. Основні проблеми гібридного відкритого доступу:

- видавці стягують подвійну плату за один і той самий контент: плата за публікації в гібридному відкритому доступі стягується на додаток до плати за передплату;
- високі APC та відсутність прозорості щодо того, як видавці використовують кошти;
- низька якість обслуговування: статті в гібридних журналах можуть залишатися прихованими за платним доступом та не індексуються пошуковими системами.

Міжнародний консорціум організацій cOAlition S, який підтримує ініціативу Plan S щодо публікацій у відкритому доступі, закликав дослідників, наукові установи, фінансуючі організації та уряди не підтримувати фінансово «гібридний» відкритий доступ, якщо такі витрати не є частиною трансформаційних угод. В Horizon Europe діє рішення не покривати витрати на публікацію в традиційних передплатних журналах, що пропонують опцію відкритого доступу (так звані гібридні журнали).

Дивись також: *план S; золотий відкритий доступ; зелений відкритий доступ; відкритий доступ*

Список використаних джерел:

1. OpenAIRE. How to comply with Horizon Europe mandate for publications. <https://www.openaire.eu/how-to-comply-with-horizon-europe-mandate-for-publications>
2. Plan S. (2021). Why hybrid journals do not lead to full and immediate Open Access. https://www.coalition-s.org/why-hybrid-journals-do-not-lead-to-full-and-immediate-open-access/#_ftnref1

3. Hybrid journal. <https://www.springernature.com/gp/open-science/about/glossary-of-terms#c27805826>

О.М.Петроє

Горизонт Європа (Horizon Europe) – один із складників довгострокової багаторічної фінансової програми ЄС, є рамковою програмою ЄС з досліджень та інновацій. Програма стала дев'ятою рамковою програмою ЄС (FP9). Її основою є «Горизонт 2020», восьма рамкова програма, яка завершилася 31 грудня 2020 року. Загальний бюджет Програми «Горизонт Європа» становить 95,5 млрд євро (включаючи 5,4 млрд євро від Програми ЄС «Нове покоління Європи»). Реалізація Програми розрахована на семирічний період, а саме: 2021-2027 рр. Програма спрямована на досягнення трьох стратегічних цілей:

- зміцнення науки і технологій в ЄС шляхом збільшення інвестицій у висококваліфіковані кадри та передові дослідження;
- сприяння інноваційній конкурентоспроможності промисловості, зокрема, шляхом підтримки заходів та дій з високим технологічним та інноваційним впливом на ринок;
- вирішення глобальних та суспільних викликів, надання ефективних відповідей та вироблення стратегічних рішень, які позитивно впливають на життя європейських громадян.

Архітектура Програми (як і її попередниці – Програми «Горизонт 2020») передбачає формування трьох напрямів діяльності (пілларів). Проте на відміну від Програми «Горизонт 2020» Європейська інноваційна рада (ЄІР) вперше стала невід'ємною частиною третього напрямку «Горизонт Європа» із власною структурою управління та інструментами сприяння дослідницькій діяльності.

Серед головних нововведень Програми також варто виокремити такі:

- запровадження п'яти дослідницьких та інноваційних місій, що дає змогу поставити чіткі цілі для вирішення конкретних сучасних суспільних викликів; серед цих п'яти місій Європейська Комісія визначила такі: адаптування до кліматичних змін, зокрема до суспільних змін; онкологічні захворювання; збереження чистоти океанів та водних ресурсів; вуглецево-нейтральні та «зелені» міста; збереження родючості ґрунтів для забезпечення сталого продовольчого розвитку;
- посилення практик відкритої наукової діяльності, що забезпечує оперативний відкритий доступ до наукових результатів, сприяючи таким чином відповідальному управлінню дослідницькими даними, щоб забезпечити їх доступність, сумісність та можливість повторного використання;
- новий підхід до формування партнерств, який ґрунтується на принципах стратегічної орієнтації, системному підході та спрощеному інструментарії взаємодії.

Дивись також: відкрита наука; управління дослідницькими даними; європейський дослідницький простір; дослідницька інфраструктура

Список використаних джерел:

1. Офіс Горизонт Європа в Україні. Програма Горизонт Європа. URL: <https://horizon-europe.org.ua/uk/about-he/he-programme/>

О.М.Петроє, О.М.Слободянюк

Громадянська наука (Citizen Science) – гнучка концепція, яку можна адаптувати та застосовувати в різних ситуаціях і дисциплінах. 10 ключових принципів, які лежать в основі належної практики громадянської науки:

1. Громадянські наукові проєкти активно залучають громадян до наукової діяльності для отримання нових знань та їх розуміння. Громадяни можуть бути учасниками, співавторами, керівниками проєкту і відігравати значущу роль у проєкті.

2. Громадянські наукові проекти приносять справжні наукові результати. Це можуть бути відповіді на суто наукові питання, а також прикладні аспекти, наприклад, у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної політики.

3. Користь від участі у проектах отримують як професійні науковці, так і громадяни. Ця користь може полягати в публікації результатів досліджень, можливості отримувати нові знання, моральне задоволення, соціальну взаємодію, а також задоволення від дослідницької діяльності на регіональному, національному та міжнародному рівні, що дає можливість впливати на політику.

4. Громадянські науковці за бажанням можуть брати участь у різних етапах процесу дослідження. Це може бути постановка дослідницьких завдань, розробка методології дослідження, збір та аналіз інформації, поширення результатів.

5. Громадянські науковці отримують відгуки про проект після його реалізації. Наприклад, як використовуються зібрані ними дані, якими є наукові, політичні та соціальні наслідки проекту. 6. Громадянська наука опирається на наукові підходи, які мають свої обмеження та недоліки, що слід враховувати та контролювати. Однак, на відміну від традиційних дослідницьких підходів, громадянська наука пропонує багато можливостей для широкого залучення громадськості та демократизації науки.

6. Дані та метадані громадянських наукових проектів повинні бути вільнодоступними, а результати, якщо це можливо, опубліковані у виданнях відкритого доступу. Обмін даними може відбуватися під час або після закінчення проекту за умови, що це не створює проблем щодо безпеки чи конфіденційності інформації.

7. Внесок громадянських науковців визнається в результатах проекту та публікаціях.

8. Громадянські наукові програми оцінюються за їхніми науковими результатами, якістю отриманих даних, досвідом учасників та масштабами впливу на суспільство та політику.

9. Керівники громадянських наукових проектів враховують правові та етичні питання щодо авторського права, інтелектуальної власності, угод про обмін даними, конфіденційності, атрибуції та впливу на навколишнє середовище.

Дивись також: відкрита наука; відкритий доступ; популяризація науки; рекомендація ЮНЕСКО щодо відкритої науки

Список використаних джерел:

1. ECSA (European Citizen Science Association). URL: <https://www.ecsa.ngo/10-principles/>

О.М.Петроє, О.М.Слободянюк

Діамантовий відкритий доступ (Diamond open access) – модель публікації з відкритим доступом, за якої наукові праці можна публікувати безкоштовно та отримати до них безкоштовний доступ як для авторів, так і для читачів (або їхніх установ). Плата за обробку текстів наукових праць фінансується з інших джерел, таких як кошти університетів, дослідницьких установ або гранти.

Публікація з діамантовим відкритим доступом часто має некомерційне підґрунтя. Відмінною особливістю Diamond OA є підхід, орієнтований на спільноту, оскільки весь контент належить та керується науковою спільнотою, що сприяє відчуттю власності та відповідальності серед усіх зацікавлених сторін.

Для розвитку відкритого діамантового доступу як справедливого, науково керованого, некомерційного варіанту відкритого доступу, ЮНЕСКО у 2024 році започаткувала [Global Diamond Open Access Alliance](#). На просування діамантового відкритого доступу спрямована також політика ЄС ([Council of the European Union, 2023](#)). У березні 2026 року Єврокомісія оголосила про новий етап розвитку власної видавничої платформи Open Research Europe (ORE) - колективної некомерційної інфраструктури, що дозволить дослідникам публікувати праці у відкритому доступі без сплати внесків (APC), якщо їхні установи чи країни беруть участь у цій ініціативі.

Дивись також: *зелений відкритий доступ; золотий відкритий доступ; гібридний відкритий доступ.*

Список використаних джерел:

1. About open science. Glossary of terms. <https://www.springernature.com/gp/open-science/about/glossary-of-terms#c27805760>
2. UNESCO (2024). Announcement of the Global Diamond Open Access Alliance. <https://www.unesco.org/en/articles/announcing-global-diamond-open-access-alliance>
3. Council of the European Union. Brussels (2023). High-quality, transparent, open, trustworthy and equitable scholarly publishing. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9616-2023-INIT/en/pdf>
4. European Commission. (2026). A new era for Open Research Europe https://research-and-innovation.ec.europa.eu/news/all-research-and-innovation-news/new-era-open-research-europe-2026-03-26_en

О.М.Петрос

Довідник журналів відкритого доступу (Directory of Open Access Journals) (DOAJ): міжнародний каталог наукових журналів відкритого доступу, який індексує журнали із усіх галузей знань. Підтримується організацією Infrastructure Services for Open Access (IS4OA). Місія DOAJ – курирувати, підтримувати і розвивати джерела достовірної інформації про наукові журнали відкритого доступу в Інтернеті; перевіряти відповідність журналів високим публікаційним стандартам; підвищувати доступність, популярність, поширеність, привабливість журналів з відкритим доступом; надавати вченим, бібліотекам, університетам, науково-дослідним фондам та іншим зацікавленим сторонам можливість користуватися наданою інформацією і послугами; полегшити інтеграцію журналів відкритого доступу в служби бібліотек і сайтів-агрегаторів; надавати допомогу, по можливості, видавцям і їх журналам відповідно до кращих стандартів цифрової публікації; і, тим самим, підтримувати перехід системи наукового спілкування і публікації в модель, яка служить науці, вищій освіті, промисловості, інновацій, товариствам і людям. Відіграє ключову роль у розвитку відкритої науки, підвищуючи видимість та вплив досліджень.

Основні характеристики:

- безкоштовний доступ: усі журнали та статті доступні без оплати;
- масштабність: понад 22 000 журналів із більш ніж 140 країн, що охоплюють 91 мову;
- якість: включаються лише рецензовані журнали, які відповідають суворим критеріям відбору;
- DOI та індексація: статті отримують цифрові ідентифікатори (DOI), що забезпечує їхню цитованість та постійний запис у науковому просторі;
- незалежність: DOAJ фінансується за рахунок пожертв і не є комерційним проектом.

Дивись також: *відкритий доступ; наукове рецензування; відкрита наука; цифрова публікація*

Список використаних джерел:

1. DOAJ. URL: <https://doaj.org>
2. Оновлені критерії для сайтів наукового журналу: рекомендації DOAJ. URL: <https://nauka.gov.ua/information/onovleni-kryterii-dlia-saitiv-naukovoho-zhurnalu-rekomendatsii-doaj/>

О.М.Петрос, О.М.Слободянюк

Дослідницька доброчесність (Research/Scientific Integrity) (далі - ДД): це відповідальна наукова практика, заснована на принципах надійності, чесності, поваги та підзвітності, якої дотримуються дослідники й інституції на всіх етапах дослідницького процесу з метою забезпечення якості та довіри до науки.

Дослідницька доброчесність є фундаментальною характеристикою наукової діяльності, що визначає відповідальне, етично обґрунтоване та професійно коректне проведення досліджень.

У сучасному науковому й освітньому дискурсі поняття концептуалізується через кілька взаємодоповнювальних підходів: процедурно-інституційний підхід розглядає доброчесність як сукупність інституційних політик, правил і процедур, спрямованих на запобігання, виявлення та врегулювання порушень; культурно-освітній підхід наголошує на формуванні культури відповідального дослідження через освіту, навчальну підготовку та наставництво; системно-управлінський підхід інтегрує дослідницьку доброчесність у систему управління якістю науки та наукової політики, розглядаючи її як передумову довіри до науки й суспільної цінності результатів.

З позиції суб'єктів провадження дослідницької діяльності поняття ДД застосовується до: 1) окремого дослідника та/або дослідницької групи; 2) конкретного дослідження; 3) інституції та дослідницької системи в цілому, у межах яких здійснюється наукова діяльність. Дослідницька доброчесність на індивідуальному рівні означає усвідомлену відданість дослідника (чи дослідницької групи) принципам моральної чесності, об'єктивності, наукової доброчесності та професійної відповідальності у всіх аспектах дослідницької діяльності. Це включає: чесність у формулюванні, виконанні, аналізі та звітуванні дослідження; точність у представленні внеску власної та чужої роботи; прозорість у виявленні потенційних конфліктів інтересів; дотримання етичних норм щодо учасників дослідження, тварин і довкілля. На рівні окремого дослідницького проекту дослідницька доброчесність розглядається як комплекс стандартів, цінностей і практик, що забезпечують надійність, достовірність, відтворюваність і прозорість у всьому циклі дослідження — від планування до публікації та поширення результатів. Згідно з Європейським кодексом та іншими міжнародними визначеннями, це означає, що дослідження має бути розроблене та проведене відповідно до принципів точності, чесності, поваги, відповідальності та прозорості, а результати — повідомлені неупереджено й відкрито. На рівні інституції та всієї наукової системи дослідницька доброчесність означає створення, підтримку й оцінювання середовища, політик, структур і культур, які сприяють відповідальній науковій діяльності на всіх рівнях. Це включає: чіткі політики щодо належної наукової практики; системи підготовки й наставництва; механізми запобігання та виявлення порушень доброчесності; культуру, що підтримує довіру, відповідальність і прозорість у діяльності як окремих дослідників, так і організації в цілому.

Дивись також: академічна доброчесність, дослідницька діяльність.

Список використаних джерел:

1. UNESCO. (2017). Recommendation on science and scientific researchers. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260889>
2. Singapore statement on research integrity. (2010). <https://wcrif.org/guidance/singapore-statement>
3. UK Research Integrity Office. (2019). Code of practice for research. <https://ukrio.org/publications/code-of-practice-for-research/>
4. European Commission. (n.d.). Horizon Europe ethics appraisal. https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/common/guidance/how-to-complete-your-ethics-self-assessment_en.pdf
5. OECD. (2017). Integrity and trust in science. https://www.oecd.org/en/publications/integrity-and-trust-in-science_9789264270510-en.html
6. European Commission. (2025). European Research Area policy agenda 2025–2027. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation/european-research-area_en
7. National Research Council (US) and Institute of Medicine (US) Committee on Assessing Integrity in Research Environments. Integrity in Scientific Research: Creating an Environment That Promotes Responsible Conduct. Washington (DC): National Academies Press (US); 2002. 2,

Integrity in Research. Available from:
https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK208714/?utm_source=chatgpt.com
8. Toolsuite DIAMAS. (2024, July 3). Research integrity. Retrieved February 21, 2026, from https://toolsuite.diamas.org/research-integrity?utm_source=chatgpt.com
9. UK Research Integrity Office. (n.d.). Research integrity. Retrieved February 21, 2026, from https://ukrio.org/research-integrity/?utm_source=chatgpt.com

О. М. Слободянюк

Дослідницькі дані (Research data / empirical data / research findings) – зафіксований фактичний матеріал, який використовуються як первинне джерело для здійснення фундаментальних або прикладних наукових досліджень, або ж слугує незаперечним доказом підтвердження їх результатів і фактографічною базою для наукових висновків у конкретній галузі науки.

Можуть існувати у числовій, текстовій формі або у формі комп'ютерного коду. Типами дослідницьких даних є: кількісні дані (числові виміри, статистика, результати опитувань), якісні дані (тексти інтерв'ю, фокус-груп, спостережень), мультимедіа дані (зображення, відео, аудіозаписи), структурні дані (моделі, карти, діаграми), програмний код (алгоритми, скрипти, додатки), документація (протоколи, методики, метадані, бази даних, дані конфігурації), архівні дані. Можуть існувати як у формі необроблених даних (отриманих безпосередньо в результаті використання методики або інструменту дослідження), так і у обробленій формі. Можуть містити інформацію про походження даних (яким чином були зібрані або створені), включати дослідницьку документацію та метадані.

Поширення ідей відкритої науки спонукає дослідників до надання відкритого доступу до відкриття дослідницьких даних, що забезпечує можливість перевірки результатів і повторного використання цих даних. Для цього такі дані мають зберігатись у зручному та придатному для подальшого використання людино- та машиночитаному форматі (мають бути представлені у одному з форматів, які дозволяють автоматичну обробку (наприклад, CSV, JSON, XML), бути публічно доступними в мережі Інтернет (без необхідності реєстрації або запиту на доступ), безоплатними (або ж передбачати мінімальну оплату, яка не перевищує вартості відтворення даних), мати відкриту ліцензію (що дозволяє вільне використання, поширення та повторне використання (наприклад, Creative Commons CC BY або CC0).

Дивись також: відкриті дослідницькі дані; відкрита наука; принципи FAIR; метадані; ліцензії відкритого доступу.

Список використаних джерел:

1. Директива (ЄС) 2019/1024 Європейського Парламенту і Ради від 20 червня 2019 року про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектору : Директива; Європарламент і Рада ЄС від 20.06.2019 № 2019/1024 // База даних «Законодавство України»; Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_036-19/ed20190620
2. Драч, І., Петроє, О., Бородієнко, О., Регейло, І. (2024). Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки. <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/>
3. Кабінет Міністрів України. (2022, 8 жовтня). Про затвердження національного плану щодо відкритої науки (892-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-p>
4. Чуканова С. Поняття «дані досліджень»: види та типи даних досліджень у контексті практики управління даними // Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. – 2021. – № 8. – С. 128–138. – DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247590>
5. Barcelona Declaration on Open Research Information.(2023). <https://barcelona-declaration.org/>
6. DFG Guidelines on the Handling of Research Data / Deutsche Forschungsgemeinschaft. – 2015. – Режим доступу: <https://cutt.ly/FTBQuHg>

7. Research data management glossary / CASRAI. – Режим доступу: <https://casrai.org/rdm-glossary>
8. UNESCO Recommendation on Open Science. – Paris : UNESCO, 2021. – 34 p. – Режим доступу: <https://doi.org/10.54677/MNMH8546>

О.В. Бородієнко

Європейська хмара відкритої науки (European Open Science Cloud) (EOSC) – це флагманська ініціатива Європейського союзу, яка має на меті трансформацію європейської екосистеми у надійний, безпечний та суверенний спільний простір високоякісних дослідницьких даних та пов'язаних із ними сервісів. Відіграє важливу роль у забезпеченні цифрового та дослідницького порядку денного та досягненні цілей програми «Горизонт Європа 2028-2034».

Метою є розробка «Мережі даних та послуг FAIR» для розвитку наукових досліджень в країнах ЄС. Є багатопрофільним середовищем, що уможливорює публікацію, пошук та повторне використання даних, інструментів та послуг.

Базується на існуючій інфраструктурі та сервісах та об'єднує їх у інтегровану «систему систем» шляхом агрегування контенту та забезпечення спільного використання послуг.

Основними функціями є: *захист суверенітету дослідницьких даних* (за рахунок забезпечення довгострокового, безпечного та надійного доступу відповідно до правил ЄС), *сприяння лідерству у сфері штучного інтелекту* (за рахунок доступу до великих масивів даних, убезпечення від ризиків «чорної скриньки», сприяння розвитку відповідального штучного інтелекту), *підвищення рівня безпеки досліджень та управління даними* (за рахунок захисту чутливих ресурсів та одночасного сприяння науковим інноваціям, трансграничній та міждисциплінарній співпраці), *створення єдиного ринку знань країн ЄС* (за рахунок усунення бар'єрів, забезпечення безперешкодного обміну та повторного використання дослідницьких даних між країнами, дисциплінами та інфраструктурами), *зростання глобальної конкурентоспроможності європейських досліджень* (за рахунок стандартизації протоколів обміну даними сприяє міждисциплінарній співпраці, необхідній для вирішення глобальних проблем людства), *зростання європейської економіки даних* (за рахунок перетворення фрагментованих активів на сумісні, високо цінні можливості, зменшення дублювання зусиль та максимізації віддачі від інвестицій), *поглиблення європейських цінностей* (надаючи відкритий доступ до наборів даних FAIR та демократизуючи доступ до дослідницьких ресурсів).

Дивись також: *Асоціація європейської хмари відкритої науки; відкрита наука; принципи FAIR; дослідницька інфраструктура.*

Список використаних джерел:

1. Драч, І., Петроє, О., Бородієнко, О., Регейло, І. (2024). Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки. <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/>
2. Кабінет Міністрів України. (2022, 8 жовтня). Про затвердження національного плану щодо відкритої науки (892-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-p>
3. Position of the Helmholtz Association to the European Commission's Proposal for a Regulation establishing Horizon Europe 2028-2034. https://eosc.eu/wp-content/uploads/2026/03/20260303_HELMHOLTZ_Position_to_Horizon_Europe_2028-2034_Draft_Regulation.pdf
4. About European Open Science Cloud Association. <https://eosc.eu/eosc-about>
5. Internal regulations of European Open Science Cloud Association. https://eosc.eu/wp-content/uploads/2023/11/EOSC-A-Internal-Regulations_v-1.pdf
6. Strategic Research and Innovation Agenda (SRIA) of the European Open Science Cloud (EOSC) (v1.3, 2024). <https://zenodo.org/records/17582648>

О.В. Бородієнко

Європейський дослідницький простір (European Research Area) – система програм та політичних інструментів, що об'єднує інституційне середовище досліджень і розробок держав – учасниць Європейського Союзу та асоційованих членів з метою розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва, вільного трансферу знань, мобільності дослідників. Інтеграцію України до Європейського дослідницького простору (ЄДП) визначено як один із ключових стратегічних напрямів реалізації Угоди про асоціацію та європейської інтеграції у сферах науки, технологій та інновацій. Зокрема, стаття 375 Угоди про асоціацію передбачає залучення України до ЄДП через поступову гармонізацію національної науково-інноваційної системи з європейськими політиками та практиками. Міністерством освіти і науки України затверджено Дорожню карту інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ЄДП) на період до 2027 року. Дорожня карта охоплює ключові напрями розвитку науки та інновацій, зокрема:

- відкрити науку та управління дослідницькими даними;
- розвиток і стійкість дослідницьких інфраструктур;
- підтримку наукових кар'єр і мобільності дослідників;
- реформу оцінювання досліджень відповідно до європейських підходів;
- практичне використання знань і посилення взаємодії науки з бізнесом;
- інтеграцію науки й вищої освіти, зокрема через розвиток наукових парків і спеціальних режимів інноваційної діяльності;
- міжнародне науково-технічне співробітництво, наукову дипломатію та участь України в програмах ЄС.

Дорожня карта є стратегічним інструментом, який має забезпечити системність і послідовність подальших кроків гармонізації національної науково-інноваційної екосистеми України з ЄДП та консолідацію зусиль державних органів, наукових установ, закладів вищої освіти й інших стейкхолдерів.

Дивись також: *відкрита наука; управління дослідницькими даними; дослідницька інфраструктура; реформа оцінювання досліджень*

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19/ed20151126#n18>
2. Наказ МОН України від 31 грудня 2025 року № 1732 «Про затвердження Дорожньої карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору на період до 2027 року». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/novyny/2026/01/nakaz-mon-1732-vid-31122025.pdf>

О.М.Петроє, О.М.Слободянюк

Зелений відкритий доступ (Green Open Access) – відомий також як самоархівування - характеризує розміщення версії прийнятого рукопису в репозиторії з відкритим доступом для громадськості поза платформою видавця.

Розрізняють такі основні способи забезпечення «зеленого» відкритого доступу: 1) розміщення наукових текстів на трансдисциплінарному інституційному сервері документів, що керується установою, до яких належать автори (наприклад, університетом); 2) розміщення наукових текстів на дисциплінарних репозиторіях, які зберігають результати з певної предметної області (наприклад, спеціалізованої дисципліни), незалежно від установ, до яких належать автори.

Існує також практика розміщення наукових документів на власному персональному веб-сайті дослідників. Проте, такий підхід означає, що депоновані документи, як правило, не такі видимі, як вони були б, якби вони були архівовані в інституційному або дисциплінарному репозиторії. Крім того, їх довгострокова доступність не гарантована, тому цей тип самоархівування часто не визнається відкритим доступом.

Самоархівування може відбуватися одночасно з публікацією контенту видавцем або пізніше, і можливе для [препринтів](#) та [постпринтів](#) наукових статей, а також для інших типів документів, наприклад, монографій, дослідницьких звітів та матеріалів конференцій.

Рукописи, передані за допомогою зеленого шляху відкритого доступу, зазвичай стають загальнодоступними після закінчення [періоду заборони](#) тривалістю шість або дванадцять місяців.

Дивись також: *відкритий доступ; золотий відкритий доступ; гібридний відкритий доступ; діамантовий відкритий доступ.*

Список використаних джерел:

1. Green, Gold, and Diamond Open Access. Open Access Network/ <https://open-access.network/en/information/open-access-primers/green-and-gold#c17391>
2. Böker E., Brettschneider P., Lang I. et all. (2020). Open Science: Von Daten zu Publikationen. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4018594>
3. About open science. Glossary of terms. <https://www.springernature.com/gp/open-science/about/glossary-of-terms#c27805760>
4. Council of the European Union. (2023). Council conclusions on high-quality, transparent, open, trustworthy, and equitable scholarly publishing. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9616-2023-INIT/en/pdf>
5. European Commission. (2016). Background note on open access to scientific publications and open research data. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/4bd9ef8e-0101-457d-9fc5-1096c4e8f6f0_en?filename=ec_rtd_background-note-open-access.pdf

О.М.Петроє

Зенодо (Zenodo) – міждисциплінарний відкритий репозитарій, який має на меті забезпечення відкритого доступу до результатів досліджень, що фінансуються насамперед за рахунок фондів ЄС. Уможливує розміщення, зберігання та поширення результатів досліджень, дослідницьких даних, програмного забезпечення.

Походить від імені Зенодота (Zenodotus), першого бібліотекаря Александрійської бібліотеки, який вперше в історії використав метадані для систематизації бібліотечного фонду.

Є частиною інфраструктури відкритої науки та фінансується Європейською Комісією з метою уможливлення відкритого доступу до результатів наукових досліджень. Зенодо було створено та наразі підтримується CERN (Європейською організацією з ядерних досліджень) в рамках реалізації її місії щодо збереження та забезпечення доступності даних.

Усі дані, які розміщуються у Зенодо, відповідають таким принципам: *доступність* (за рахунок присвоєння постійного унікального ідентифікатора та розширеного опису метаданих; реєстрації метаданих в пошуковому сервісі та їх надсилання на сервери DataCite; відкритості, безкоштовності та універсальності протоколів пошуку інформації; загальнодоступності та ліцензованості метаданих як суспільного надбання; відокремленості зберігання метаданих від зберігання даних), *сумісність* (що досягається використанням для опису метаданих формальної, доступної, загальноприйнятої мови і способу; використання JSON Schema для внутрішнього представлення метаданих з можливістю експорту у інші формати; використання словників для узгодження термінології; використання посилань на інші метадані), *можливість повторного використання* (завдяки детальному опису метаданих з великою кількістю точних та релевантних атрибутів; застосування ліцензії на використання даних для всіх метаданих; можливістю відслідковування походження даних; відповідності одному з найширших доступних міждомених стандартів).

Дивись також: *метадані; відкрита наука; принципи FAIR.*

Список використаних джерел:

1. Драч, І., Петроє, О., Бородієнко, О., Регейло, І. (2024). Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки. <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/>

2. Кабінет Міністрів України. (2022, 8 жовтня). Про затвердження національного плану щодо відкритої науки (892-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-p>
3. Barcelona Declaration on Open Research Information.(2023). <https://barcelona-declaration.org/>
4. Nielsen, L. H., & Smith, T. (2014). Zenodo Overview. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8428>;
5. Nielsen, L. H. (2017). Sharing your data and software on Zenodo. Open Science And Reproducibility Series, Workshop III, "Data Management & Open Data" In Life Science, Lausanne, Switzerland. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.802100>
6. Wilkinson, M. D. et al. The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship. Sci. Data 3:160018 doi: 10.1038/sdata.2016.18

О.В. Бородієнко

Золотий відкритий доступ (Gold Open Access) : 1) стосується публікації фінальної версії наукової праці (version of record, VOR) *на платформі видавця*; 2) означає режим відкритого доступу до наукової праці одразу після публікації у вигляді статей у журналах з відкритим доступом, монографій з відкритим доступом або внесків до відредагованих томів з відкритим доступом чи матеріалів конференцій з відкритим доступом.

Наукові праці золотого відкритого доступу зазвичай проходять той самий процес контролю якості, що й роботи із закритим доступом, здебільшого у формі рецензування або редакційного рецензування. Як правило, з видавцем укладається видавнича угода. Вона визначає права використання, які автор надає видавцю, та умови використання, що застосовуються до документів з відкритим доступом. Такі угоди часто доповнюються ліцензією на публікацію з відкритим доступом, яка, зазвичай, дозволяє користувачам копіювання, поширення та повторне використання за умови зазначення авторства.

У моделі золотого відкритого доступу оплата витрат на публікацію перекладається з читачів (які сплачують через підписку) на автора, часто через одноразову плату, так звану плату за обробку статті (Article (sometimes 'Author') Processing Charge, APC). Зазвичай її може нести університет або дослідницький інститут, до якого належить дослідник, або фінансуюча установа, що підтримує дослідження. Іноді витрати на публікацію у відкритому доступі покриваються субсидіями або іншими моделями фінансування.

Дивись також: діамантовий відкритий доступ; зелений відкритий доступ; гібридний відкритий доступ.

Список використаних джерел:

1. Green, Gold, and Diamond Open Access. Open Access Network/ <https://open-access.network/en/information/open-access-primers/green-and-gold#c17391>
2. About open science. Glossary of terms. <https://www.springernature.com/gp/open-science/about/glossary-of-terms#c27805760>
3. European Commission. (2016). Background note on open access to scientific publications and open research data. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/4bd9ef8e-0101-457d-9fc5-1096c4e8f6f0_en?filename=ec_rtd_background-note-open-access.pdf
4. Council of the European Union. (2023). Council conclusions on high-quality, transparent, open, trustworthy, and equitable scholarly publishing. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9616-2023-INIT/en/pdf>

О.М.Петрос

Інституційний репозиторій (Institutional Repository): 1) набір послуг, які університет пропонує членам своєї спільноти для управління та поширення цифрових матеріалів, створених установою та членами її спільноти; 2) цифрові колекції, що фіксують, зберігають та просувають інтелектуальний доробок університетських спільнот; 3) сервери

документів, що експлуатуються установами (переважно університетськими бібліотеками, іншими інфраструктурними установами або дослідницькими організаціями) і дають змогу їхнім членам публікувати наукові документи в цифровому форматі.

Інституційні репозиторії забезпечують довгострокове зберігання, організацію та поширення результатів інтелектуальної праці університетської спільноти. Вони покликані доповнити традиційні видавничі моделі, дозволяючи закладам вищої освіти брати на себе відповідальність за управління власним цифровим доробком.

Інституційний репозиторій:

- є центральним компонентом у реформуванні наукової комунікації, стимулюючи інновації в дезагрегованій видавничій структурі;
- слугує показником якості установи, підвищуючи її видимість, престиж та суспільну цінність.

Розвитку інституційних репозиторіїв відкритого доступу сприяє їх реєстрація в міжнародній базі Registry of Open Access Repositories (ROAR). Станом на квітень 2026 року в ROAR розміщено 140 репозиторіїв українських університетів.

Важливу роль у розвитку інституційних репозиторіїв відіграє тісно пов'язаний із ROAR сервіс **ROARMAP** (Registry of Open Access Repository Mandates and Policies) - міжнародний реєстр політик обов'язкового архівування репозиторіїв відкритого доступу із можливістю пошуку, який відображає зростання мандатів відкритого доступу, прийнятих університетами, дослідницькими установами та дослідницькими фондами, що вимагають від своїх дослідників надавати відкритий доступ до результатів своїх рецензованих наукових статей шляхом їх розміщення у репозиторії відкритого доступу.

Дивись також: *репозитарій; відкритий доступ; самоархівування; препринт; постпринт.*

Список використаних джерел:

1. Registry of Open Access Repositories (ROAR) <https://roar.eprints.org/>; 2.
2. Registry of Open Access Repositories Mandatory Archiving Policies (ROARMAP) <https://roarmap.eprints.org/>
3. Lynch C. A. (2003). Institutional Repositories: Essential Infrastructure for Scholarship in the Digital Age. ARL Bimonthly Report, 226, 1–7. <https://www.cni.org/wp-content/uploads/2003/02/arl-br-226-Lynch-IRs-2003.pdf>
4. The Case for Institutional Repositories: A SPARC Position Paper. (2002). SPARC. https://guides.cuny.edu/ld.php?content_id=79332090
5. Open-Access.Network. <https://open-access.network/en/information/publishing/repositories>

О.М.Петров

Інфраструктура відкритої науки (Open Science Infrastructure): 1) віртуальна та/або фізична дослідницька інфраструктура загального використання (включно з науковим обладнанням та інструментами, інформаційними ресурсами (журнали й архіви відкритого доступу, платформи даних), сучасними дослідницькими інформаційними системами, відкритими бібліометричними й наукометричними системами, відкритою інфраструктурою для обчислень і обробки даних), яка є необхідною для підтримання відкритої науки й задоволення наукових і дослідницьких потреб академічної спільноти; 2) сукупність технічних, організаційних, правових та інституційних механізмів, що забезпечують створення, зберігання, поширення й повторне використання результатів наукових досліджень на засадах відкритості.

На відміну від дослідницької інфраструктури, що забезпечує матеріально-технічні умови проведення досліджень, інфраструктура відкритої науки забезпечує їх відкритість, доступність і відтворюваність та є одним із механізмів поширення та суспільної верифікації наукових результатів. Інфраструктура відкритої науки охоплює цифрові платформи, репозитарії, сервіси управління дослідницькими даними, стандарти метаданих, відкриті

ліцензії, політики доступу та інституційні практики, які уможливають реалізацію принципів відкритої науки в академічній і суспільній сферах.

Поняття інфраструктури відкритої науки сформувалося у 2010-их роках у процесі становлення концепції відкритої науки як нового підходу до наукового процесу, який заснований на спільній роботі та нових способах розповсюдження знань за допомогою цифрових технологій та нових інструментів спільної роботи. Важливим етапом запровадження інфраструктури відкритої науки стало ухвалення UNESCO Recommendation on Open Science (2021), що вперше на глобальному рівні визначило інфраструктуру відкритої науки як ключову складову відкритої науки та передумову рівного доступу до знань і наукових ресурсів незалежно від географічних чи інституційних обмежень. На сучасному етапі розвитку, інфраструктура відкритої науки демонструє нерівномірність між країнами та науковими установами. У багатьох регіонах (Африка, Латинська Америка, частина Азії) досі домінують комерційні платформи та сервіси з обмеженим доступом (наприклад, Elsevier, Springer Nature), що впливає на характер відкритості та доступності дослідницьких ресурсів у порівнянні з інфраструктурами, що працюють на принципах відкритого доступу та спільного користування. Ускладнюють ситуацію фрагментованість стандартів та протоколів, що обмежує інтероперабельність сервісів і даних між різними системами, а також нестача сталого фінансування, котра підриває довгострокову підтримку критичних сервісів і платформ у відкритому науковому середовищі. Водночас розвиток відкритих, інтероперабельних та некомерційних наукових інфраструктур розглядається міжнародною спільнотою як стратегічний інструмент для підвищення дослідницької доброчесності, відтворюваності наукових результатів та зміцнення довіри до науки, оскільки такі інфраструктури забезпечують прозорий доступ до даних, методів і комунікації незалежно від ринкової мотивації.

У сучасному науковому дискурсі (зокрема в документах UNESCO, OECD та European Commission) інфраструктура відкритої науки характеризується як складна багатовимірна структура. Це зумовлює доцільність її класифікації (за функціональними, рівневими та управлінськими ознаками) як інструменту системного аналізу.

За функціональною ознакою інфраструктура відкритої науки поділяється на публікаційну, дата-інфраструктуру, обчислювальну та освітню. Публікаційна інфраструктура охоплює репозитарії, журнальні платформи відкритого доступу та сервіси препринтів, що забезпечують поширення, архівування та доступність результатів досліджень. Дата-інфраструктура включає сховища дослідницьких даних, каталоги та інструменти управління даними, орієнтовані на забезпечення їх доступності, інтероперабельності та повторного використання відповідно до принципів FAIR. Обчислювальна інфраструктура представлена високопродуктивними обчислювальними системами, хмарними сервісами та віртуальними дослідницькими середовищами, що забезпечують обробку великих масивів даних. Освітня інфраструктура спрямована на формування компетентностей відкритої науки через відкриті освітні ресурси, навчальні платформи та програми підготовки дослідників.

За рівнем функціонування інфраструктура відкритої науки поділяється на інституційну, національну та міжнародну. Інституційний рівень охоплює інфраструктурні рішення окремих університетів і наукових установ, включаючи репозитарії та локальні сервіси управління даними. Національний рівень передбачає створення інтегрованих систем, що об'єднують інституції в межах держави та забезпечують нормативно-організаційну координацію. Міжнародний рівень реалізується через транснаціональні ініціативи, зокрема European Open Science Cloud, які забезпечують інтероперабельність інфраструктур, обмін даними та глобальний доступ до наукових ресурсів.

За формою управління інфраструктура відкритої науки може бути публічною, консорціумною та змішаною. Публічна модель передбачає фінансування та управління з боку державних інституцій і орієнтацію на забезпечення суспільного блага через відкритий доступ. Консорціумна модель базується на партнерстві між науковими установами та організаціями, що здійснюють спільне управління інфраструктурою та розподіл ресурсів.

Змішана модель поєднує елементи публічного та приватного управління, часто реалізуючись у форматі публічно-приватного партнерства, що відображає сучасні тенденції розвитку наукової інфраструктури.

Дивись також: *відкрита наука, відкриті дослідницькі дані, FAIR-принципи.*

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
2. Концепція розвитку відкритої науки в науковій організації. URL: <https://ihed.org.ua/vidkryta-nauka/>
3. Теоретичні та методичні основи модернізації механізмів підвищення дослідницької спроможності університетів України у контексті імплементації концепції «Відкрита наука» та повоєнного відновлення України як сильної європейської країни : монографія / В. Луговий, І. Драч, О. Петроє та ін. ; за ред. В. Лугового, І. Драч, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 173 с.
4. COAR. Next Generation Repositories. 2017. URL: <https://www.coar-repositories.org>
5. European Commission. EOSC Declaration. Brussels, 2017. URL: https://ec.europa.eu/research/openscience/index.cfm?pg=eosc_declaration
6. European Commission. Open Science Policy Platform Recommendations. Brussels, 2018. URL: <https://ec.europa.eu/research/openscience/index.cfm>
7. European Open Science Cloud. Strategic Implementation Plan. Brussels, 2019. URL: <https://ec.europa.eu/research/openscience/index.cfm?pg=eosc>
8. Lynch C. A. Institutional repositories: Essential infrastructure for scholarship in the digital age // Portal: Libraries and the Academy. 2003. Vol. 3, No. 2. P. 327–336
9. OECD. Recommendation of the Council concerning Access to Research Data from Public Funding. Paris, 2021. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0347>
10. Research Data Alliance. RDA Strategic Plan 2019–2023. URL: <https://www.rd-alliance.org>
11. SPARC. Open Access Infrastructure Report. URL: <https://sparcopen.org>
12. UNESCO. Recommendation on Open Science. Paris, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>
13. Wilkinson M., Dumontier M., Aalbersberg I. et al. The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship // Scientific Data. 2016. Vol. 3. Article 160018. DOI: <https://doi.org/10.1038/sdata.2016.18>.

О. М. Слободянюк

Коаліція з просування оцінювання наукових досліджень (Coalition for Advancing Research Assessment) (CoARA) : коаліція з реформування оцінювання досліджень. При розробленні Угоди про створення коаліції було враховано пропозиції понад 350 дослідницьких організацій з понад 40 країн. Угоду було підписано 20 липня 2022 р. CoARA об'єднує понад 700 організацій з різних країн світу, що фінансують і виконують дослідження, національні/регіональні органи і агенції з оцінювання, асоціації грантодавачів і виконавців досліджень, а також наукові товариства та інші відповідні організації. Сторони, які підписали дану угоду, підтвердили необхідність реформування практики оцінки наукових досліджень та взяли на себе зобов'язання впроваджувати реформи системи оцінювання досліджень. Організації, які приєднуються до CoARA з-за меж Європи, визнають зростаюче визнання місії коаліції в глобальному масштабі, включаючи організації з Андорри, Австралії, Чилі чи Сполучених Штатів. Ключове положення Угоди про створення Коаліції з реформування оцінювання досліджень (The Agreement on Reforming Research Assessment) полягає у тому, що оцінка досліджень, дослідників і дослідницьких організацій повинна включати різноманітні результати, практики та заходи, які максимізують якість і вплив проведених досліджень. Це передбачає базування оцінки насамперед на якісному судженні, для якого експертна оцінка є ключовою, що підкріплюється відповідальним використанням кількісних показників.

Серед інших цілей це є фундаментальним для: прийняття рішення про те, яких дослідників залучати, просувати по службі чи винагороджувати; вибору дослідницьких пропозицій для фінансування та визначення дослідницьких підрозділів та організацій, які варто підтримувати.

Дивись також: *реформування оцінювання досліджень; науковий результат; експертна оцінка; якість наукових досліджень.*

Список використаних джерел:

1. CoARA. URL: <https://www.coara.org/>. 2. Agreement on Reforming Research Assessment. URL: <https://www.coara.org/agreement/the-agreement-full-text/>

О.М.Петроє, О.М.Слободянюк

Ліцензії відкритого доступу (Open Access Licenses): 1) стандартизовані правові інструменти, що визначають умови вільного використання, поширення та повторного використання результатів наукової діяльності; 2) міжнародні ліцензії на використання об'єктів авторського права у цифровому середовищі, що дають змогу авторам та іншим суб'єктам авторських прав самим визначати засади подальшого використання їхніх творів, захищають їх від несанкціонованого використання і створюють легальне середовище для вільного обміну контентом.

Потреба в ліцензіях відкритого доступу виникла як відповідь на обмеження традиційного авторського права в умовах цифрового середовища, що ускладнювало вільне поширення наукових результатів. Водночас розвиток руху відкритого доступу на початку 2000-х років (див. Будапештська ініціатива відкритого доступу 2002 р., Берлінська декларація про відкритий доступ до знань у науках і гуманітаристиці 2003) актуалізував потребу у правових інструментах, які забезпечують відкрите використання наукового контенту. Ліцензії Creative Commons стали практичним інструментом реалізації принципів, проголошених у Будапештській та Берлінській деклараціях. Формальна відкритість не завжди гарантує фактичну можливість повторного використання, зокрема через вибір обмежувальних умов (наприклад, «NonCommercial» або «NoDerivatives»). Водночас в рекомендаціях міжнародних організацій, зокрема UNESCO, визначено пріоритетом використання максимально відкритих ліцензій (CC BY) як стандарту для результатів публічно фінансованих досліджень, що підсилює прозорість, відтворюваність і дослідницьку добросовісність. Завдяки цьому користувачі отримують можливість вільно використовувати цифровий контент за згодою авторів та інших суб'єктів авторських прав.

Найбільш поширеним є використання ліцензій Creative Commons (далі – ліцензії CC): CC BY – із зазначенням авторства. Дозволене створення похідних творів і їх вільне поширення, дозволене комерційне використання. CC BY-SA – із зазначенням авторства – поширення на тих самих умовах. Дозволене створення похідних творів і їх вільне поширення, дозволене комерційне використання. Похідні твори теж повинні поширюватися на умовах CC BY-SA. 5 CC BY-ND – із зазначенням авторства – без похідних творів. Не дозволене розповсюдження похідних творів, дозволене комерційне використання. CC BY-NC – із зазначенням авторства – некомерційна. Дозволене розповсюдження похідних творів, не дозволене комерційне використання. CC BY-NC-SA – із зазначенням авторства – некомерційна – поширення на тих самих умовах. Дозволене розповсюдження похідних творів, не дозволене комерційне використання. Похідні твори теж повинні поширюватися на умовах CC BY-NC-SA. CC BY-NC-ND – із зазначенням авторства – некомерційна – без похідних творів. Не дозволене комерційне використання, не дозволене розповсюдження похідних творів.

Дивись також: *відкрита наука, відкриті дослідницькі дані, FAIR-принципи.*

Список використаних джерел:

1. Creative Commons. About The Licenses. URL: <https://creativecommons.org/licenses/>

2. European Commission. New EC Study: Improving Access to and Reuse of Research Results, Publications and Data for Scientific Purposes. URL: https://intellectual-property-helpdesk.ec.europa.eu/news-events/news/new-ec-study-improving-access-and-reuse-research-results-publications-and-data-scientific-purposes-2024-05-16_en
3. Suber P. Open Access. Cambridge, MA : MIT Press, 2012. URL: <https://mitpress.mit.edu/9780262517638/open-access/>
4. UNESCO. Recommendation on Open Science. Paris, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>.

О. М. Слободянюк

Метадані (Metadata) : довідкова структурована інформація, що описує, дає змогу ідентифікувати, спрощує використання та управління набором даних. Метадані наукової роботи (статті, монографії, набору даних) - це її структурований опис, що забезпечує ідентифікацію, пошук та індексацію в наукометричних базах (Scopus, Web of Science, Google Scholar). До метаданих відносяться назва, анотація, ключові слова, інформація про автора (ПІБ, афіліація (установа), міжнародні ідентифікатори вченого), оформлений за стандартами список літератури, інформація про фінансування наукового дослідження.

Метадані полегшують швидкий і точний пошук дослідження шляхом його індексації в автоматизованих пошукових системах. Інформація про авторів у метаданих допомагає уникнути неправомірного приписування авторства та захищає інтелектуальні права дослідників. Вони роблять дані машинозрозумілими і придатними для автоматизованої обробки.

Метадані у контексті забезпечення принципів FAIR – це структурована інформація про дані, яка описує їхні властивості, походження, організацію та умови використання, забезпечуючи їхню ідентифікацію, пошук, доступ, інтероперабельність і повторне використання. У межах принципів FAIR метадані повинні бути машинозрозумілими, семантично узгодженими та підтримувати автоматизовану обробку, що робить дані доступними та корисними як для людей, так і для комп'ютерних систем.

Стандартизація метаданих забезпечується міжнародними нормами, зокрема ISO/IEC 11179 «Metadata Registries (MDR)», які визначають схеми реєстрації елементів даних, доменів значень та інших повторно використовуваних семантичних об'єктів, підтримуючи незалежне від конкретних застосунків описування, виявлення та повторне використання даних. Додатково застосовуються стандарти Dublin Core і RDF-словники, такі як DCAT, для уніфікованого опису ресурсів і каталогів даних, а веб-підходи на кшталт Microformat дозволяють стандартизовано позначати інформацію у HTML/ XHTML.

Дивись також: *постійний ідентифікатор; управління даними; відкрита наука; принципи FAIR.*

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 835 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF/ed20180209>
2. Pon R.K., Buttler D.J. Metadata registry, ISO/IEC 11179 / Raymond K. Pon, David J. Buttler. – January 7, 2008. – Режим доступу: https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc926399/m2/1/high_res_d/973862.pdf
3. Rocca-Serra P., Emam I., Xu F. FAIR and the notion of metadata / Philippe Rocca-Serra, Ibrahim Emam, Fuqi Xu. – FAIR Cookbook. – ELIXIR. – Режим доступу: <https://faircookbook.elixir-europe.org/content/recipes/introduction/metadata-fair.html>

О.В. Бородієнко

Наукове рецензування (Scientific Review) : 1) процес, за допомогою якого рукопис, проект та/або інша форма результату наукового дослідження оцінюється незалежними

дослідниками, які мають відповідну кваліфікацію та здатні оцінити новизну, обґрунтованість і значущість представлених результатів; 2) спеціалізований, формалізований процес незалежної оцінки наукових рукописів, дослідницьких проєктів і результатів досліджень. Мета процесу рецензування - забезпечити достовірності, якості, прозорості та етичної відповідності наукових результатів академічним стандартам.

У Європейському Союзі стандарти наукового рецензування формуються мережею інституцій, що включає органи Європейської Комісії, академічні об'єднання (ALLEA), дослідницькі фонди (ERC), а також мережі з питань дослідницької доброчесності (ENRIO). Їх діяльність забезпечує поєднання нормативного регулювання, етичних принципів і практичних процедур рецензування, що визначають сучасну європейську модель експертної оцінки наукових досліджень.

Основи політики наукового рецензування зафіксовані в експертних рекомендаціях Committee on Publication Ethics, який розробляє етичні настанови для рецензентів і редакторів на рівні міжнародної спільноти наукових публікацій (COPE Ethical Guidelines for Peer Reviewers, версія 2017), де підкреслюється значення етичної поведінки, конфіденційності, уникнення конфлікту інтересів та прозорих політик журналів у процесі наукового рецензування.

У регіональних політичних та етичних стандартах, зокрема у All European Academies Європейському кодексі дослідницької доброчесності (European Code of Conduct for Research Integrity, Revised Edition 2023), рецензування розглядається як частина відповідального наукового процесу, що вимагає доброчесності, об'єктивності та відповідальності. Кодекс встановлює фундаментальні принципи доброчесної наукової практики, що включають надійність, чесність, повагу та підзвітність у проведенні, оцінюванні й комунікації досліджень, і служить базою для національних політик, установчих кодексів та практик у сфері досліджень.

У глобальному контексті відкритої науки поняття наукового рецензування інтегроване в політичні цілі UNESCO. В Recommendation on Open Science UNESCO передбачає, що оцінювання наукових результатів має бути прозорим, інклюзивним і доступним для широкого кола зацікавлених осіб, а механізми рецензування мають сприяти відкритому доступу до результатів та методів науки, підтримувати якість і цілісність наукового знання.

В українському нормативно-правовому полі наукове рецензування розглянуто як складова системи забезпечення якості освіти та наукової діяльності (Закон України «Про вищу освіту»).

Гене́за поняття наукового рецензування відображає еволюцію форм експертного оцінювання наукових знань — від неформальних практик академічного обговорення до інституціоналізованого механізму забезпечення якості та дослідницької доброчесності. Документи демонструють політичну спрямованість на те, щоб наукове рецензування було не лише процедурним механізмом, але й інструментом підтримки академічних цінностей, зокрема чесності, об'єктивності та прозорості, що є критично важливими для доброчесної науки. Це вимагає наявності формалізованих політик у наукових установах, журналах та грантових агенціях, а також чітких принципів і процедур для рецензентів і редакторів.

На відміну від цього, рецензування в загальному розумінні поза межами наукової спільноти охоплює оцінювання творів літератури, мистецтва, продуктів чи політичних програм, де процедурна формалізація, експертність та етичні стандарти не є загальними вимогами, а оцінювання може мати суб'єктивний характер і не впливає безпосередньо на наукову доброчесність чи розвиток наукового знання.

Дивись також: *науковий результат, наукова діяльність, наукова (науково-технічна) продукція, наукова (науково-технічна) робота.*

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку відкритої науки в науковій організації URL: <https://ihed.org.ua/vidkryta-nauka/>

2. COPE. Ethical Guidelines for Peer Reviewers. London : COPE, 2017. URL: https://publicationethics.org/files/Ethical_guidelines_for_peer_reviewers_0.pdf.
3. European Code of Conduct for Research Integrity, Revised Edition 2023. URL: <https://allea.org/code-of-conduct/>
4. UNESCO. Recommendation on Open Science. Paris, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>
5. Ware M., Mabe M. The STM Report: An overview of scientific and scholarly journal publishing. URL: https://www.stm-assoc.org/2015_12_11_STM_Report_2015.pdf.

О. М. Слободянюк

Науковий результат (Scientific Result) : 1) нове наукове знання, одержане у процесі наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації. Науковий результат може мати форму звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, монографічного дослідження, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа, наукового програмного забезпечення, дослідницьких даних, бази даних або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову, тощо; 2) нове знання, одержане в процесі наукового дослідження та зафіксоване у формі, придатній для перевірки, відтворення й використання.

Традиційно науковий результат ототожнювався з публікацією або відкриттям. У другій половині ХХ ст. під впливом розвитку прикладних досліджень і політик інновацій до поняття було включено патенти, технологічні рішення та дослідницькі дані. У ХХІ ст. в контексті відкритої науки акцент змістився на доступність, відтворюваність і можливість повторного використання результатів.

Для забезпечення наукової цінності науковий результат повинен відповідати визначеним критеріям новизни, достовірності та методологічної обґрунтованості, системності та задокументована звітність, відтворюваності та верифікації, а також етичності дослідження, що передбачає сумлінне дотримання принципів наукової/дослідницької доброчесності.

Науковий результат повинен містити нові знання, гіпотези, концепції, методи або технології, які не були раніше опубліковані та не використовувалися у науковій практиці. Новизна є критерієм, що відокремлює наукові результати від повторюваних та/або узагальнюючих досліджень.

Достовірність та методологічна обґрунтованість. Дослідження повинно здійснюватися із застосуванням визнаних наукових методів та підходів, що забезпечують надійність та точність отриманих результатів. Результати дослідження є підтвердженими системними експериментами, спостереженнями та/або аналітичними розрахунками. Висновки є логічно обґрунтованими і піддаються верифікації іншими дослідниками.

Системність та задокументована звітність. Науковий результат представлений у формі наукових інформаційних носіїв із достатнім рівнем деталізації, що забезпечує його відтворюваність і доступність для наукової спільноти.

Науковий результат підлягає відтворюваності та верифікованості, тобто передбачає можливість його незалежної перевірки та відтворення іншими дослідниками/дослідницькими командами за відповідних умов і є необхідною передумовою його інтеграції до наукового знання.

Етичність та дотримання наукової/дослідницької доброчесності: науковий результат, отриманий із врахуванням міжнародних та національних стандартів наукової етики та доброчесності (згідно з рекомендаціями COPE, ALLEA та UNESCO).

Дивись також: наукова (науково-технічна) продукція.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

2. European Commission. Open Science Policy Platform Recommendations. URL: <https://ec.europa.eu/research/openscience/index.cfm>
3. Schenk L.-F. The «Normative Structure» of Social Science: Merton's Ideas as a Story of Success and Side Effects // Serendipities. Journal for the Sociology and History of the Social Sciences. – 2022. Vol. 6, No. 2. P. 42–62. URL: <https://doi.org/10.7146/serendipities.v6i2.130014>
4. UNESCO. Recommendation on Open Science. Paris, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>.

О. М. Слободянюк

Наукометрія (Scientometrics) : це міждисциплінарна галузь досліджень, яка досліджує кількісні закономірності функціонування науки (продукування та поширення знань, вплив результатів досліджень, взаємодія дослідників і дослідницьких спільнот). Зосереджується на відстеженні й поясненні тенденцій розвитку наукових досліджень, інтелектуальної активності дослідників і структури галузей науки.

Використовує переважно кількісні методи досліджень (бібліометричний аналіз — вивчення наукових публікацій, цитованості, співавторства та використання наукових джерел), індекси цитування (h-індекс, g-індекс, які оцінюють вплив та продуктивність науковця або установи), соціометричні та мережеві методи (аналіз колективів, співпраці між науковими установами та науковими мережами), алгоритмічні та статистичні моделі (для прогнозування розвитку наукових напрямів, виявлення трендів у наукових публікаціях та дослідницьких інтересах). Основною одиницею аналізу є тексти (документи) та зв'язки між ними (зокрема, цитування), що служить основою для реконструкції наукових мереж і знань. Сучасна наукометрія представлена кількома напрямками досліджень: дослідження рівня наукового впливу (аналіз цитувань та інших показників, що відображають значущість досліджень), формування референтних множин (визначення коректних баз для порівняння результатів), обґрунтування теорій цитування (пояснення причин і функцій використання посилань у наукових текстах), картографування науки (візуалізація структури галузей науки і зв'язків між ними), формування політик (використання наукових результатів для прийняття рішень у сфері науки та інновацій).

Результати досліджень використовуються для обґрунтування методик оцінювання наукової діяльності дослідників і установ та формування наукової та інноваційної політики. Теоретичне значення полягає у виявленні структури наукових галузей і міждисциплінарних зв'язків, аналізі розвитку галузей та можливості прогнозування науково-технологічних трендів, моніторингу інноваційних процесів і зв'язків між наукою та технологіями.

Дивись також: бібліометрія, вебометрія, інфометрія, індекс цитованості.

Список використаних джерел:

1. Асєєв Г. Наукометрія, інфометрія, бібліометрія: визначення і розмежування / Г. Асєєв. Бібліотечний вісник. 2016. № 2. С. 3-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2016_2_3
2. Hicks D., Wouters P., Waltman L. та ін. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics // Nature. 2015. Vol. 520. P. 429–431. DOI: <https://doi.org/10.1038/520429a>
3. Leydesdorff, Loet & Milojevic, Stasa. (2012). Scientometrics. Computer Physics Communications. 10.1016/B978-0-08-097086-8.85030-8
4. Mingers, J., & Leydesdorff, L. (2015). A review of theory and practice in scientometrics. European Journal of Operational Research, 246(1), 1–19. <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2015.04.002>; available at arXiv:1501.05462
5. Ningayya, Hemantha Kumar. (2025). About Scientometrics: An Overview. Journal of Library and Information Science Technology (JLIST), 7(1), 13-24. URL: https://iaeme.com/MasterAdmin/Journal_uploads/JLIST/VOLUME_7_ISSUE_1/JLIST_07_01_00_2.pdf
6. UK Forum for Responsible Research Metrics. DORA : San Francisco Declaration on Research Assessment. URL: <https://sfedora.org/resource/uk-forum-for-responsible-research-metrics/>

О.В. Бородієнко

Національний план щодо відкритої науки (National Plan Open Science): документ, затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2022 р. № 892-р «Про затвердження національного плану щодо відкритої науки». визначає кроки для впровадження принципів відкритої науки до 2030 року. Він спрямований на забезпечення відкритого доступу до результатів досліджень, розвиток інфраструктури та інтеграцію України у Європейський дослідницький простір. Містить шість завдань:

1. Забезпечення відкритого доступу до наукових результатів та науково-технічної інформації.
2. Забезпечення відкритого доступу до дослідницької інфраструктури.
3. Створення умов для проведення ефективної роботи з науково-технічною інформацією та об'єктами дослідницької інфраструктури, що наявні у відкритому доступі.
4. Популяризація науки, поширення наукових знань та залучення громадян до участі в науковій та науково-технічній діяльності.
5. Удосконалення системи оцінювання якості наукової та науково-технічної діяльності.
6. Підвищення рівня поінформованості та формування компетентності з питань відкритої науки.

Національний план є ключовим інструментом для трансформації української науки у відкриту, прозору та інтегровану з європейським простором.

Реалізація Національного плану щодо відкритої науки сприяє:

- посиленню суспільного, академічного та економічного впливу, підвищенню суспільної довіри до результатів досліджень;
- підвищенню рівня відкритості, прозорості та відтворюваності наукових досліджень, їх добросовісності та якості;
- впровадженню принципів відкритої науки та керівних принципів FAIR в процес управління науковими даними.

Дивись також: *відкрита наука; відкритий доступ; дослідницька інфраструктура; принципи FAIR*

Список використаних джерел:

1. Національний план щодо відкритої науки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text>

О.М.Петроє, О.М.Слободянюк

Паризьке комюніке (Paris Communiqué) (далі – Комюніке): програмний документ, ухвалений у 2018 р. за результатами міністерської конференції країн-учасниць Європейського простору вищої освіти (далі – ЄПВО). Документ визначає стратегічні напрями подальшого розвитку Європейського простору вищої освіти та окреслює пріоритети співпраці держав у сфері забезпечення якості вищої освіти, підвищення її доступності, інтернаціоналізації, академічної мобільності та соціальної відповідальності університетів. Комюніке було прийняте в умовах зростання нерівності доступу до вищої освіти, поширення формалізованих механізмів забезпечення якості та викликів академічним цінностям. Документ акцентував увагу на студентоцентрованому навчанні, академічній свободі, інституційній автономії та ролі вищої освіти у зміцненні демократичних суспільств.

У документі наголошено, що через двадцять років після підписання Сорбонської декларації (1998) міністри, відповідальні за сферу вищої освіти, констатують формування ЄПВО. У межах цього простору цілі та політичні пріоритети узгоджуються на європейському рівні, після чого імплементуються у національних системах освіти та діяльності закладів вищої освіти. ЄПВО розглядається як середовище, у якому уряди, університети та інші стейкхолдери спільно формують архітектуру вищої освіти, демонструючи ефективність колективних дій і безперервного діалогу між органами влади та академічною спільнотою. Функціонування ЄПВО сприяло розвитку широкомасштабної

студентської мобільності, підвищенню порівнюваності та прозорості систем вищої освіти, а також зміцненню їхньої якості й міжнародної привабливості. Водночас цей простір посилює взаємну довіру, взаєморозуміння та співпрацю між національними системами вищої освіти.

З метою повнішого розкриття потенціалу ЄПВО та забезпечення виконання основних Болонських зобов'язань було запроваджено структурований підхід колегіальної експертної підтримки, що ґрунтується на принципі взаємного навчання («peer learning»), солідарності та співпраці. У 2018–2020 рр. діяльність тематичних експертних груп була зосереджена на трьох ключових зобов'язаннях, які мають визначальне значення для зміцнення якості та розвитку співробітництва в межах ЄПВО:

– упровадження трициклової структури вищої освіти, сумісної із Загальною рамкою кваліфікацій ЄПВО та ступенями першого і другого циклів, що базуються на використанні European Credit Transfer and Accumulation System; забезпечення відповідності положенням Lisbon Recognition Convention щодо визнання кваліфікацій; розвиток систем забезпечення якості відповідно до Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area.

У Комюніке також підкреслюється зростаюча роль навчання впродовж життя для суспільного розвитку, економічної конкурентоспроможності та добробуту громадян. У цьому контексті важливим напрямом подальшого розвитку ЄПВО визначено розширення співпраці у сфері інноваційних практик навчання і викладання. Це передбачає зобов'язання держав і закладів вищої освіти впроваджувати нові, інклюзивні підходи до безперервного вдосконалення освітнього процесу в межах ЄПВО у тісній взаємодії з європейською академічною спільнотою та з дотриманням принципів академічної свободи й інституційної автономії.

Окрему увагу приділено вдосконаленню освітніх стратегій, зокрема розвитку міждисциплінарних освітніх програм та поєднанню академічного навчання з навчанням на робочому місці. Підкреслюється необхідність залучення студентів до дослідницької діяльності або діяльності, пов'язаної з дослідженнями та інноваціями, на всіх рівнях вищої освіти з метою формування критичного і творчого мислення, здатного забезпечувати пошук інноваційних рішень сучасних викликів. У цьому контексті особливо наголошується на необхідності досягнення синергії між освітою, науковими дослідженнями та інноваціями.

У наступний період розвитку ЄПВО особлива увага приділяється процесам цифрової трансформації. Підкреслюється, що цифровізація відіграє ключову роль у різних сферах суспільного розвитку та має значний потенціал для трансформації способів надання вищої освіти і організації навчання протягом життя. У зв'язку з цим акцентується необхідність підготовки студентів і підтримки викладачів закладів вищої освіти для ефективної та творчої діяльності у цифровому середовищі. Важливим завданням є створення умов для ширшого використання цифрового та змішаного навчання із забезпеченням належної якості освітнього процесу, що сприятиме розвитку навчання впродовж життя, формуванню цифрових компетентностей, удосконаленню освітніх досліджень, аналітики даних і прогнозування, а також усуненню бар'єрів для розвитку відкритої та цифрової освіти.

Дивись також: *Болонська декларація 1999, Європейський простір вищої освіти, Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.*

Список використаних джерел:

1. European Commission. The European Higher Education Area in 2024: Bologna Process Implementation Report. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/european-higher-education-area-2024-bologna-process-implementation-report>
2. EHEA. Key Policy Documents and Declarations. URL: <https://www.ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues>
3. Paris Communiqué. EHEA Ministerial Conference. Paris, 2018. URL: http://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf

4. Rome Communiqué. ENEA Ministerial Conference. Rome, 2020. URL: http://eha.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf.

О. М. Слободянюк

План S (Plan S): ініціатива, скерована на прискорення переходу до повного та негайного відкритого доступу до наукових публікацій.

План S передбачає, що всі результати наукових досліджень, що фінансуються за рахунок державних грантів, наданих національними та європейськими дослідницькими радами та фінансовими організаціями, повинні публікуватися виключно у журналах відкритого доступу, або на відповідних відкритих платформах. Ініціативу було створено 4 вересня 2018 року національними фондами з 12 європейських країн та Європейською Дослідницькою Радою (ERC), які утворили консорціум під назвою cOAlitionS.

План S передбачає реалізацію 10 принципів, а саме:

1. Автори зберігають авторські права на свої публікації без будь-яких обмежень. Усі публікації повинні бути опубліковані під умовами відкритої ліцензії, зокрема Creative Commons Attribution License CC BY. Використана ліцензія повинна відповідати вимогам Берлінської декларації;
2. Грантодавчі організації повинні забезпечити встановлення єдиних критеріїв та вимог щодо послуг, які відповідають вимогам високоякісних журналів та платформ відкритого доступу;
3. У випадку, якщо такі відкриті журнали або платформи ще не існують, грантодавчі організації повинні скоординовано надавати стимули для їх створення та підтримки, а також така підтримка надаватиметься для створення інфраструктури відкритого доступу, там де це необхідно;
4. Там, де це можливо, витрати на публікацію у відкритому виданні покриватимуть Фонди або університети, але не окремі дослідники. Усі вчені повинні мати можливість опублікувати свою роботу у відкритому доступі, навіть якщо їхні установи мають обмежені можливості;
5. Фінансові витрати на публікацію у виданнях відкритого доступу стандартизовані у всіх країнах ЄС;
6. Фонди проситимуть університети, дослідницькі організації та бібліотеки узгоджувати свої політики та стратегії Відкритого доступу, насамперед, щодо прозорості;
7. Ці принципи застосовуються до всіх видів наукових публікацій, однак досягнення відкритого доступу для монографій та книг може відбутися пізніше 1 січня 2020 року;
8. Важливість відкритих архівів та репозитаріїв для розміщення результатів наукових досліджень підтверджується через їх функції довготривалого зберігання та потенціалу для редакційно-видавничих інновацій;
9. «Гібридна» модель публікації не відповідає цим принципам;
10. Фонди будуть контролювати дотримання цих принципів та накладатимуть санкції за їх порушення.

Дивись також: *відкритий доступ; cOAlition S; відкрита ліцензія; гібридна модель публікації.*

Список використаних джерел:

1. Plan S Principles. URL: https://www.coalition-s.org/plan_s_principles/

О.М.Петров, О.М.Слободянюк

План управління даними (Data Management Plan) (DMP): офіційний документ, який визначає, як будуть оброблятися дослідницькі дані впродовж повного свого життєвого циклу, - від планування наукового дослідження до збирання, аналізу, збереження, опублікування та повторного використання. Він визначає ключові дії та стратегії для

забезпечення високої якості, безпеки, сталості та, де це можливо, доступності та повторного використання дослідницьких даних.

DMP визначає загальні принципи, норми, правила та послідовність дій, які виконуватимуть усі виконавці наукового дослідження задля забезпечення високої якості, коректності, точності, валідності, безпеки, незмінності отриманих під час наукового дослідження даних, а також оформлення й поширення їх таким чином, щоб вони були зрозумілі, доступні придатні для повторного використання.

Управління даними розпочинаються на етапі планування наукового дослідження і завершується після виконання усіх визначених у плані управління даними дій, включно з підтриманням доступності даних та оновленням їх форматів (якщо попередні формати застаріли) після завершення наукового дослідження, як це задекларовано у плані управління даними.

Загальна структура (шаблон) *DMP* включає такі основні компоненти:

1. Загальні відомості про проєкт, виконавців, організацію та ін.
2. Збирання / генерація даних. Забезпечення якості даних. Опис наборів даних, які будуть використовуватися та генеруватися.
3. Опис метаданих, онтологій та документації даних.
4. Етичні та правові питання, такі як конфіденційність, інтелектуальна власність та ліцензії.
5. Рішення для зберігання даних, стратегія безпеки та збереження, які будуть впроваджені під час та після проєкту.
6. Обмін даними. Довгострокове зберігання.
7. Ролі та відповідальності.
8. Витрати та ресурси, необхідні для управління даними.

Організації, що фінансують наукові дослідження, наукові організації встановлюють свої шаблони або набір інструкцій зі *створення DMP*. Належне управління дослідницькими даними (RDM) є обов'язковим для будь-якого проєкту програми Horizon Europe, який генерує або повторно використовує дослідницькі дані. Зокрема, в програмі передбачено вимоги до структури та змісту початкового *DMP* (Initial *DMP*) як частин пропозиції проєкту, та розширеного комплексного *DMP* (Comprehensive *DMP*) для відібраних проєктів Horizon Europe.

Шаблони спрощують процес створення ПУД, гарантуючи, що всі важливі аспекти управління даними враховані, допомагаючи дослідникам створювати комплексні та відповідні плани.

Дивись також: *управління дослідницькими даними; відкриті дані; принципи FAIR; метадані.*

Список використаних джерел:

1. Міністерство освіти і науки України. (2024). Методичні рекомендації щодо управління науковими даними для закладів вищої освіти та наукових установ у частині визначення механізмів збереження та повторного використання наукових даних. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/nauka/2024/12/31/metod-rekomendatsiyi-shchodo-upravlinnya-naukovymu-danymy-31-12-2024.pdf>
2. ARGOS. Data Management Plan. Glossary. <https://argos.openaire.eu/portal/support/glossary.html>
3. Enspire Science. Data Management Plan in Horizon Europe. <https://enspire.science/data-management-plan-in-horizon-europe/>
4. Horizon Europe. (2021). Data Management Plan Template. Version 1.0. <https://enspire.science/wp-content/uploads/2021/09/Horizon-Europe-Data-Management-Plan-Template.pdf>
5. Horizon Europe. How to comply with Horizon Europe mandate for Research Data Management. <https://www.openaire.eu/how-to-comply-with-horizon-europe-mandate-for-rdm>

О.М.Петрос

План управління програмним забезпеченням (Software Management Plan) (SMP): документ, який окреслює процеси та практики управління програмним забезпеченням протягом його життєвого циклу в рамках дослідницького проекту або організації. Подібно до плану управління даними (ПУД), ПУП розглядає ключові аспекти розробки, підтримки, спільного використання та збереження програмного забезпечення. Він розроблений для того, щоб програмне забезпечення, розроблене під час проекту, було добре задокументованим, надійним та сталим, задовольняючи як нагальні потреби проекту, так і потреби інших у майбутньому повторному використанні.

Ключові компоненти *SMP*:

1. Практика розробки та керівні принципи щодо стандартів кодування, контролю версій та протоколів тестування програмного забезпечення.
2. Ліцензування програмного забезпечення управління правами інтелектуальної власності.
3. Плани створення та ведення комплексної документації з використання програмного забезпечення іншими.
4. Сталий розвиток, обслуговування, довгострокова підтримка та потенційне фінансування майбутнього розвитку.
5. Спільне використання та розповсюдження програмного забезпечення.
6. Відповідність програмного забезпечення правовим, етичним та безпековим стандартам.

Дивись також: *план управління даними; відкрите програмне забезпечення; життєвий цикл; документація.*

Список використаних джерел:

1. ARGOS. Output Management Plan. Glossary.
<https://argos.openaire.eu/portal/support/glossary.html>

О.М.Петрос

План управління результатами (Output Management Plan) (OMP): стратегічний документ, який окреслює, як різні результати дослідницького проекту будуть управлятися, поширюватися та зберігатися протягом усього життєвого циклу проекту та після його завершення. Результати можуть включати широкий спектр матеріалів, таких як публікації, набори даних, програмне забезпечення, протоколи, презентації та будь-які інші результати, створені в ході дослідження.

OMP включає такі компоненти:

1. Ідентифікація результатів у контексті проекту.
2. Стратегія поширення та забезпечення доступності для цільової аудиторії, зокрема через платформи відкритого доступу, конференції, журнали та репозиторії.
3. Плани взаємодії із заінтересованими сторонами, сприяння використанню та впливу результатів.
4. Ліцензування та захист інтелектуальної власності, сприяння належному обміну та повторному використанню.
5. Документація та метадані, забезпечення їх зрозумілості та можливості використання іншими.
6. Збереження та довгостроковий доступ до результатів після завершення проекту,
7. Відповідність управління результатами правовим, етичним та фінансовим вимогам.
8. Ролі та обов'язки щодо управління різними результатами, включаючи їх поширення, документування та збереження.
9. Моніторинг та звітність з управління результатами.

OMP є важливим для забезпечення ефективного управління, обміну та збереження всіх результатів досліджень, максимізації їхнього впливу та забезпечення їхнього внеску в ширшу наукову спільноту. Чіткий план допомагає підвищити видимість та зручність

використання своєї роботи, дотримуватися вимог спонсорів та установ, а також підтримувати принципи відкритої науки.

Дивись також: *відкрита наука; науковий результат; репозитарій; стратегія поширення.*

Список використаних джерел:

1. ARGOS. Output Management Plan. Glossary.
<https://argos.openaire.eu/portal/support/glossary.html>

О.М.Петрос

Постійний ідентифікатор (Persistent Identifiers) (PID): 1) постійні ідентифікатори (PID) – унікальні, довготривалі посилання на цифрові об'єкти; 2) глобально унікальні, стійкі, сумісні та машинно-читані/роздільні ідентифікатори, що використовуються для усунення неоднозначності та ідентифікації людей, організацій та інших об'єктів (наприклад, книг, статей, наборів даних) у системі наукової комунікації. На відміну від URL-адрес, які можуть бути несправними, PID надійно вказує на цифровий об'єкт, забезпечуючи довготривале посилання на нього, слугуючи стандартним способом цитування та відстеження досліджень, та виступає цінним активом для обміну інформацією між системами для досліджень, наукових досліджень та інновацій.

PID-ідентифікатори можуть бути призначені елементам протягом усіх етапів життєвого циклу дослідження, починаючи з дослідника, його нагороди, організації, з якою він пов'язаний, інструментів, які він використовує, і аж до кінцевих результатів дослідження, таких як набори даних та публікації.

Основні типи PID за типом контенту:

1. *PID для робочих продуктів (фізичних, цифрових та абстрактних):* найпоширенішим є цифрові ідентифікатори об'єктів (Digital Object Identifiers, DOI), що використовуються для робочих продуктів або результатів як стабільний метод цитування та пошуку. Альтернативні PID для робочих продуктів: PID ключа архівних ресурсів (Archival Resources Key, ARK), постійний універсальний локатор ресурсів (Persistent Uniform Resource Locator, PURL), PID назви універсального ресурсу (Universal Resource Name (URN), PID універсального ресурсу ([Universal Resource Identifier](#), URI), PID посилання на універсальний ресурс (Universal Resource Link, URL),

2. *PID для фізичних осіб:* найпомітнішим з цих PID є відкритий безкоштовний для дослідників ідентифікатор дослідника та автора (Open Researcher and Contributor ID, ORCID). Інші PID для ідентифікації фізичних осіб: Web of Science ResearcherID; [Scopus Author ID](#); Google Scholar Profiles; International Standard Name Identifier, ISNI (ISO 27729) та ін.

3. *PID для організацій:* найпоширенішим для організацій є ідентифікатор реєстру дослідницької організації (ROR), який охоплює спонсорів, роботодавців та дослідницькі установи. Інші поширені PID організацій: Міжнародний стандартний ідентифікатор назви (International Standard Name Identifier, ISNI), PID для грантів та організацій, що надають фінансування (Open Funder Registry, OFR) та інші.

Окрему групу постійних ідентифікаторів складають галузеві стандарти, розроблені для конкретних типів об'єктів і визнані на міжнародному рівні організацією ISO, ЄС, або відповідними реєстраційними агентствами:

- ISBN - міжнародний стандартний номер книги (ISO 2108:2017);
- ISMN - міжнародний стандартний музичний номер (ISO 10957:2021);
- ISSN - міжнародний стандарт ідентифікації та опису серіальних видань (ISO 3297:2022);
- RAiD - PID дослідницької діяльності, призначений для ідентифікації дослідницьких проектів (ISO 23527:2022) та ін.
- ELI - Ідентифікатор європейського законодавства та ін.

- На відміну від DOI, який є універсальним міждисциплінарним ідентифікатором, кожен галузевий PID охоплює чітко визначену категорію об'єктів наукової комунікації. Галузеві PID, зазвичай є сумісними з DOI та ORCID і можуть бути інтегровані в метадані DataCite, схеми FAIR-репозиторіїв та системи наукової звітності.

Дивись також: *цифровий ідентифікатор об'єкта; відкритий ідентифікатор дослідника та автора; метадані; наукова комунікація.*

Список використаних джерел:

1. Persistent Identifiers. NOAA Library. National Oceanic and Atmospheric Administration. <https://library.noaa.gov/PIDs>
2. Persistent Identifiers. Persistent Identifiers – EC Library Guide. <https://ec-europa-eu.libguides.com/identifiers/introduction>
3. ISO. Global standards for trusted goods and services. <https://www.iso.org/home.html>
4. RAiD. A persistent identifier and global registry for identifying, tracking, and sharing research projects. <https://www.raid.org/>
5. European Legislation Identifier (ELI). <https://ec-europa-eu.libguides.com/identifiers/objects/eli>

О.М.Петрос

Пост-принт (Post-Print) : версія наукової статті, яка пройшла повне рецензування, містить авторські виправлення, але не була відредагована журналом та ще не опублікована у фінальному макеті; зовнішній вигляд пост-принту може відрізнятися від опублікованої статті, оскільки видавці часто залишають за собою власний порядок набору та форматування. Його зазвичай називають авторським рукописом, авторською версією, прийнятою автором версією, остаточною авторською версією або прийнятим автором рукописом (Author Accepted Manuscript, AAM).

Видавці мають різну політику щодо публікації (самоархівування) постпринтів або версій записів. Багато видавців декларують обмеження щодо:

- самоархівування рукопису прийнятою версією, без форматування видавця чи логотипів, а не остаточною опублікованою версією;
- обрання сховища академічної чи комерційної організації для зберігання рукопису;
- застосування періоду ембарго: багато комерційних видавництв, (серед яких [Wiley](#), Elsevier, [Springer](#), Science/Tech/Medicine (STM), Social Sciences/Humanities (SSH) встановлюють заборону самоархівування та розміщення постпринту в репозиторіях на термін від 6 до 24 місяців.

Стандартні правила вимагають від авторів включати спеціальне повідомлення на першій сторінці архівного пост-принта:

- повідомлення про авторські права: заява, що ідентифікує видавця як власника авторських прав (наприклад, «© [Рік] Американська психологічна асоціація»);
- посилання на остаточно опубліковану версію з використанням її цифрового ідентифікатора об'єкта (DOI);
- примітка, в якій зазначено, що документ є «прийнятим рукописом» і може відрізнятися від остаточно опублікованої версії.

Дивись також: *самоархівування; репозитарій; препринт; цифровий ідентифікатор об'єкта.*

Список використаних джерел:

1. OpenAIRE. (2012). Post-print. <https://www.openaire.eu/glossary-for-eu-officials?highlight=WyJwb3N0cHJpbmQiXQ==>
2. Pre-Print and Post-Print Article Policy. Wayne State University Press. <https://wsupress.wayne.edu/pre-print-and-post-print-article-policy/>

3. PUBLISSO. Preprint, postprint and version of record: what do these terms mean?
<https://www.publissso.de/en/advice/publishing-advice-faqs/preprint-and-postprint>

О.М.Петрос

Препринт (Preprint) : рання версія статті, підготовлена автором. У багатьох випадках ця робота вже була або незабаром буде подана до журналу. Препринт забезпечує негайний і безкоштовний доступ для світової аудиторії. Він не пройшов критичний процес рецензування, а отже, не може вважатися остаточним. Як ознака зростаючого визнання у науковому середовищі, препринти можна цитувати. Якщо доступна остаточна опублікована версія рукопису, рекомендовано посилатися саме на статтю в журналі, а не на препринт. Розміщення препринтів в спеціалізованих онлайн-репозитаріях (наприклад, arXiv, bioRxiv, SocArXiv) забезпечує ранню реєстрацію та поширення досліджень.

Переваги препринтів:

- дослідження стає доступним раніше у процесі публікації. Кожному препринту присвоюється DOI, що створює постійний запис цього раннього дослідження та встановлює пріоритет відкриття;
- автори можуть отримувати відгуки щодо своїх результатів, що відкриває можливості для подальшої наукової дискусії та вдосконалення;
- зростання кількості цитувань та показників альтметрик. Хоча це не завжди легко виміряти, деякі дослідження показують, що розміщення роботи на сервері препринтів може покращити ці результати;
- більшість видавців дозволяють поширювати препринти будь-де й будь-коли. Статті, відхилені після рецензування, можуть залишатися онлайн, адже більшість журналів підтримують розміщення препринтів і зазвичай не розглядають це як попередню публікацію;
- дослідження, представлене у препринті, буде публічно доступним для інших науковців чи практиків, які зможуть швидше цитувати його та використовувати як основу для подальших робіт.

Дивись також: *відкритий доступ; відкрита наука; наукове рецензування; депозитарій.*

Список використаних джерел:

1. What is a preprint? URL: <https://www.elsevier.support/ssrn/answer/what-is-a-preprint>. 2. What are the benefits of preprints? URL: <https://authorservices.taylorandfrancis.com/publishing-your-research/making-your-submission/posting-to-preprint-server/>

О.М.Петрос, О.М.Слободянюк

Принципи FAIR (Principles Findable (відшукуваність), Accessible (доступність), Interoperable (сумісність), Reusable (багаторазовість)) : міжнародно визнані принципи управління науковими даними, розроблені спеціалістами, що опікуються проблемами інтеграції даних про наукову активність в електронних інформаційних системах, для того, щоб зробити ці дані доступними, сумісними й такими, що дозволяють легальне багаторазове використання та полегшують пошук інформації в мережі інтернет.

Findable (відшукуваність):

- F1. Даним (метаданим) назавжди присвоюється глобально унікальний і постійний ідентифікатор.
- F2. Дані описуються великою кількістю метаданих.
- F3. Дані (метадані) реєструються або індексуються в ресурсі, який достатньо легко знайти.
- F4. Метадані вказують ідентифікатор даних.

Accessible (доступність):

- A1. Дані (метадані) можна знайти за їх ідентифікатором за допомогою стандартизованого протоколу зв'язку.

- A1.1. Протокол відкритий, безплатний і реалізований універсально.
- A1.2. Протокол передбачає процедуру автентифікації та авторизації, де це необхідно.
- A2. Метадані доступні навіть тоді, коли даних більше немає в наявності.

Interoperable (сумісність):

- I1. Дані (метадані) використовують для представлення знань формальну, доступну, загальну та широковживану мову.
- I2. Дані (метадані) використовують лексикон, який відповідає принципам FAIR.
- I3. Дані (метадані) включають кваліфіковані посилання на інші дані (метадані).

Reusable (багаторазовість):

- R1. Дані (метадані) мають велику кількість точних і відповідних ознак.
 - R1.1. Дані (метадані) видаються з чіткою та доступною ліцензією на використання даних.
 - R1.2. Дані (метадані) пов'язані з їхнім походженням.
 - R1.3. Дані (метадані) відповідають доменним стандартам спільноти.

Дивись також: *відкриті дані; метадані; управління науковими даними; відкрита наука.*

Список використаних джерел:

1. Fair principles. URL: <https://www.go-fair.org/fair-principles/>
2. Wilkinson, M., et al. The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship. URL: https://www.researchgate.net/publication/298345883_The_FAIR_Guiding_Principles_for_scientific_data_management_and_stewardship
3. Принципи FAIR для дослідницьких даних. URL: <https://nauka.gov.ua/information/pryntsypy-fair-dlia-doslidnytskykh-danykh/>

О.М.Петроє, О.М.Слободянюк

Рекомендація ЮНЕСКО щодо відкритої науки (UNESCO Recommendation on Open Science): міжнародний нормативно-програмний документ, що визначає глобальну рамку (принципи, цінності та напрями впровадження) для реалізації відкритої науки, що повинна стати частиною академічної культури університетів. Документ ухвалено на своїй 41-й сесії ЮНЕСКО, що проходила в Парижі з 9 по 24 листопада 2021 р. В рекомендаціях відкриту науку розглянуто як інклюзивну модель організації досліджень, спрямовану на відкритий доступ до знань, даних, методів і результатів досліджень з урахуванням етичних, соціальних і культурних вимірів.

Рекомендація стала відповіддю на фрагментованість підходів до відкритої науки, сформованих у попередніх деклараціях та регіональних політиках. На відміну від декларативних документів початку 2000-х років (див. Будапештська ініціатива, Берлінська декларація), вона значно розширила концепцію відкритості, включивши відкриті дослідницькі дані, програмне забезпечення, відкриту інфраструктуру, громадянську науку та відкриті освітні ресурси. Документ став основою для формування міжнародної рамки для розроблення політики та практик у сфері відкритої науки з урахуванням дисциплінарних і регіональних особливостей її впровадження. Документ орієнтований на забезпечення свободи наукової діяльності, підтримку гендерних трансформацій у науці, а також врахування специфічних викликів, з якими стикаються дослідники та інші суб'єкти відкритої науки в різних країнах. Особлива увага приділяється подоланню нерівностей у доступі до знань, зокрема розривів у рівні наукових можливостей між державами та всередині окремих країн.

Вагомим внеском для практичної реалізації відкритої науки є запропонований документом комплекс заходів, спрямованих на забезпечення справедливого й інклюзивного впровадження практик відкритої науки на індивідуальному, інституційному, національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Універсальний і ціннісно орієнтований характер дозволив узгодити інтереси країн із різним рівнем наукового розвитку та закласти основу для національних стратегій відкритої науки, зокрема в контексті дослідницької доброчесності, рівного доступу та відповідального управління знаннями.

Дивись також: *Будапештська ініціатива 2002, Берлінська декларація 2003.*

Список використаних джерел:

1. European Commission. EU's Open Science Policy. URL: <https://open-science-cloud.ec.europa.eu/about/eus-open-science-policy>
2. UNESCO. Open Science Toolkit. URL: <https://www.unesco.org/en/open-science/toolkit>
3. UNESCO. Recommendation on Open Science. Paris : UNESCO, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf000037994>
4. Vicente-Saez R., Martinez-Fuentes C. Open Science now: A systematic literature review. *Journal of Business Research*. 2018. Vol. 88. P. 428–436. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2017.12.043>.

О. М. Слободянюк

Репозитарій (Repository) (лат. *Repositorium*) : цифрова платформа, в якій накопичуються, зберігаються і систематизуються результати інтелектуальної діяльності наукових спільнот. Є ключовим елементом інфраструктури відкритої науки (Open Science), що забезпечує довгостроковий відкритий доступ до результатів досліджень. У репозитаріях найчастіше розміщуються: звіти за результатами досліджень; сформульовані за результатами досліджень висновки; плани проведення досліджень; матеріали скринінгів; записи та транскрипти; нотатки та матеріали дослідницьких сесій; відеозаписи експериментів та обговорень.

Репозитарії можуть бути організовані за тематичним принципом (спеціалізуються на певних дисциплінах (arXiv (фізика/математика); RePEc (економіка), Social Science Research Network (SSRN) (соціально-гуманітарні науки), типом представлених матеріалів (рецензовані статті, препринти, постпринти, доповіді з конференцій, тези, дисертації, набори даних тощо) та за розпорядником (центральний (національний) репозитарій, локальний (інституційний) репозитарій).

Прийнятими стандартами організації репозитарію є: стандарт метаданих (Dublin Core, SCORM (Sharable Content Object Reference Model); стандарт кодування символів (Unicode); постійні ідентифікатори (CNRI Handles (Corporation for National Research Initiatives) та DOI (Digital Object Identifiers); стандарти збору метаданих цифрових архівів (OAI-PMH).

Діяльність репозитаріїв регулюється політикою відкритого доступу та ліцензіями Creative Commons, що дозволяє легально поширювати знання без порушення авторських прав видавців.

Дивись також: *локальний репозитарій; інституційний репозитарій; національний репозитарій; розпорядник Національного репозитарію; центральний репозитарій; репозитарій академічних текстів.*

Список використаних джерел:

1. Національний освітньо-науковий глосарій. К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 524 с.ж.
2. Положення про Національний репозитарій академічних текстів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 541 // Законодавство України / Верхов. рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2017-%D0%BF#Text%26>
3. Commission recommendation (EU) 2018/790 of 25 April 2018 on access to and preservation of scientific information. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0790>
4. Krishnamurthy, C. (2014). Institutional Repository: An Overview. https://www.researchgate.net/publication/372627625_Institutional_Repository_An_Overview

5. Jaramillo, I., Brito, G., Pachay, A., & Carvajal, D. (2023). Repository for academic documents, algorithms and data: A utility in an educational context. *Journal of Technology and Science Education*, 13(3), 761-774. <https://doi.org/10.3926/jotse.1885>

О.В. Бородієнко

Репозиторій даних Менделі (Mendeley Data): хмарне сховище для зберігання, забезпечення відкритого доступу, обміну даними та їх цитування. Репозиторій даних Mendeley від Elsevier є учасником проекту GREI, який об'єднує сім репозиторіїв, та має на меті створення узгоджених метаданих, розробку протоколів використання для обміну даними, просвітницьку діяльність серед дослідників щодо даних FAIR та важливості обміну даними.

Створений у 2015 році. У серпні 2021 року став частиною сімейства репозиторіїв Digital Commons і наразі працює на платформі репозиторіїв Digital Commons Data. Забезпечує роботу низки інституційних репозиторіїв даних. Завдяки партнерству з Data Archiving and Networked Services (DANS) забезпечує архівування та безстрокове зберігання даних в DANS.

Кожен об'єкт (набір даних, відеоматеріал чи препринт) отримує цифровий ідентифікатор об'єкта, що уможливує посилання на нього та цитування. З метою забезпечення довіри до результатів та стимулювання повторного використання даних користувачі репозитарію описують перебіг дослідження, етапи отримання дослідницьких даних, додають корисні метадані та публікують дані за відкритою ліцензією. Доступними також є такі опції, як метрики перегляду даних та списки цитування.

У репозитарії можна розміщувати такі дані: текстові документи, звичайний текст (plain text), електронні таблиці (spreadsheets), бази даних (data bases), статистичні дані, растрові зображення, векторні зображення, аудіо- та відеоматеріали, файли комп'ютерного проектування (Computer Aided Design (CAD)), геоінформаційні системи (GIS), зображення з геометками (geo reference), тривимірні об'єкти (3D), цифрові результати якісного аналізу даних (Computer Assisted Qualitative Data Analysis (CAQDAS)).

Дивись також: *репозитарій; відкрита наука; принципи FAIR; дослідницька інфраструктура.*

Список використаних джерел:

1. Драч, І., Петроє, О., Бородієнко, О., Регейло, І. (2024). Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки. <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/>
2. Кабінет Міністрів України. (2022, 8 жовтня). Про затвердження національного плану щодо відкритої науки (892-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-p>
3. Barcelona Declaration on Open Research Information.(2023). <https://barcelona-declaration.org/>
4. About Mendeley Data. <https://data.mendeley.com/about>

О.В. Бородієнко

Самоархівування (Self-archiving): це право особи на самостійне архівування власноруч створених матеріалів (препринтів, статей, фото- і відеоматеріалів) у відкритих репозитаріях. Політика самоархівування забезпечується міжнародними стандартами Sherpa/RoMEO Green OA, Plan S Rights Retention Strategy та OpenAIRE Open Access Rules. Є способом зробити результати досліджень більш видимими, широкодоступними для пошуку та використання, а також збільшити їх охоплення, вплив та цитування. Важливими перевагами самоархівування є: розширення охоплення науковими результатами; скорочення часового лагу між написанням статті та її публікацією; збереження наукового доробку вченого в одному місці; форма демонстрації наукового доробку колективів вчених.

Політики наукових видань щодо самоархівування класифікуються SHERPA/RoMEO за кольорами: зелений (дозволяється архівування додрукованих та постдруканих версій

або видавничих версій дослідницьких робіт), синій (дозволяється архівування лише постдрукованих або видавничих версій), жовтий (дозволяється архівування лише додрукованих версій дослідницьких робіт) та білий (стосується видавців, чия політика офіційно не підтримує самоархівування жодної версії дослідницьких робіт). Зеленою (найменш обмежуючою) політикою самоархівування дозволяється розміщення авторських матеріалів у будь-яких репозитаріях (інституційних, національних, тематичних, міжнародних, персональних та дослідницьких платформах).

Політикою також уможлиблюється самоархівування таких версій: препринт (версія рукопису статті до рецензування), видавничая версія (опублікована версія статті, яка повністю відтворює текст, верстку та бібліографічні дані), постпринт (затверджена до публікації авторська версія без верстки та зазначення бібліографічних даних). Обов'язковими елементами самоархівування статті є: ПІБ автора(ів), рік, назва статті, назва журналу, номер випуску, DOI статті (опублікованої).

Дивись також: *відкрита наука; препринт; постпринт; репозитарій; відкритий доступ; управління дослідницькими даними.*

Список використаних джерел:

1. Драч, І., Петроє, О., Бородієнко, О., Регейло, І. (2024). Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки. <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/>
2. Кабінет Міністрів України. (2022, 8 жовтня). Про затвердження національного плану щодо відкритої науки (892-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-p>
3. Krishnamurthy, C. (2015). Self Archiving in Open Access. https://www.researchgate.net/publication/372627726_Self_Archiving_in_Open_Access
4. Chakravarty, R. (2011). Self-archiving in open access Institutional Repositories: whose court is the ball in? *International Journal of Information Research*, 1(1), 1-8.
5. ROARMAP: Registry of Open Access Repositories Mandatory Archiving Policies, <http://roarmap.eprints.org>
6. Open Policy Finder. <https://openpolicyfinder.jisc.ac.uk/>

О.В. Бородієнко

Сан-Франциська декларація DORA (San Francisco Declaration on Research Assessment): ініціатива щодо просування практичних і надійних підходів до оцінки досліджень у всьому світі і в усіх наукових дисциплінах. У документі визнається необхідність удосконалення способів оцінки дослідників і результатів наукових досліджень. *Загальна рекомендація.* Слід уникати використання журнальних метрик, таких як імпаکت-фактор, для оцінювання якості окремих наукових статей, внеску конкретного вченого або при прийнятті рішень про найм, просування по службі або фінансування досліджень.

Узагальнення рекомендацій для організацій, які фінансують дослідження, наукових установ, видавців, дослідників.

Необхідно чітко визначати критерії, що використовуються для оцінювання наукової результативності претендентів на грант, і підкреслювати, що науковий зміст статті набагато важливіший, ніж показники публікаційної активності або репутація журналу, в якому вона опублікована. Це особливо актуально для молодих дослідників.

Слід враховувати значущість усіх результатів досліджень (включаючи масиви даних та програмне забезпечення) на додаток до публікацій статей, а також розглядати різноманітні показники значущості дослідження, включаючи якісні показники, такі як практичне застосування результатів та їх вплив на політичні рішення. Слід сприяти поширенню практики відповідального авторства, надаючи інформацію про конкретний внесок кожного автора у зміст статті.

Там, де це доцільно, необхідно цитувати оригінальні джерела, які містять первісні дані спостережень, а не оглядові статті для того, щоб оцінити значущість роботи наукового колективу, який вперше отримав дані результати.

Дивись також: *наукометрія; бібліометрія; науковий результат.*

Список використаних джерел:

1. San Francisco Declaration on Research Assessment. URL: <https://sfdora.org/read/6>

О.М.Петроє, О.М.Слободянюк

Тематичний репозиторій (Thematic Repository) : трансінституційні *дисциплінарні* репозиторії, доступні вченим та науковцям для публікації та архівування своїх робіт з певних тем, наприклад, у спеціалізованій дисципліні. Прикладами є *media/rep/*, репозиторій відкритого доступу для публікацій у галузі медіазнавства; репозиторій відкритого доступу для соціальних наук (SSOAR); PubMed Central для біомедичних та наук про життя та arXiv для наукових статей, особливо з галузей фізики, математики та інформатики . Впроваджуючи політику Європейської Комісії, Open Research Europe наполегливо рекомендує використовувати сертифіковані репозиторії або перевірені репозиторії, схвалені дослідницькою спільнотою в певних галузях, такі як, наприклад, репозиторії, пов'язані з CESSDA або DARIAH (для соціальних та гуманітарних наук відповідно). Якщо для певної галузі не існує дисциплінарного репозиторію, доцільно обрати універсальний репозиторій.

Дивись також: репозитарій; інституційний репозитарій; відкритий доступ; препринт.

Список використаних джерел:

1. Open Access Network. Categories of Repositories. <https://open-access.network/en/information/publishing/repositories>;
2. Repository. <https://www.springernature.com/gp/open-science/about/glossary-of-terms#c27805826>

О.М.Петроє

Фігшар (Figshare): постачальник програмного забезпечення для репозиторіїв та автоматизованих рішень для здійснення та управління науковими дослідженнями; універсальне сховище для збереження та надання доступу до освітніх та наукових матеріалів.

Місією організації є підтримка відкритих дослідницьких спільнот. Наразі організація підтримує наукові видавництва, академічні установи, некомерційні організації з метою створення та підтримки інфраструктури репозитаріїв. Також надає безкоштовний доступ індивідуальним дослідникам. У своїй роботі дотримується принципів FAIR, зокрема: відкритості результатів наукових досліджень; придатності до читання результатів досліджень як дослідниками, так і обчислювальними машинами; взаємозамінності дослідницької інфраструктури; наявності унікальних ідентифікаторів для всіх типів дослідницької інформації; інтеперабельність дослідницьких інфраструктур; відсутність залежності впливу досліджень від місця публікації його результатів.

Інструменти та послуги Figshare дозволяють використовувати відкриті наукові практики та сприяють впровадженню відкритих стандартів дослідницької діяльності. Інфраструктура Figshare має кілька повністю відкритих компонентів: *Figshare.com* (є безкоштовним для використання індивідуальними дослідниками з можливістю зберігання та користування науковими результатами обсягом до 20 ГБ); *відкритий код API* (з доступною документацією та відео для розширення можливостей користувачів).

Figshare застосовує основні стандарти відкритих досліджень, включаючи створення ідентифікаторів DOI DataCite, машинозчитувані метадані, ліцензії та сумісність OAI-PMH. Є інтегрованою з науковою екосистемою (за рахунок використання програмного забезпечення для збереження, агрегаторів та шарів пошуку та виявлення).

На платформі Figshare можуть зберігатися як робочі варіанти (доступні для перегляду лише власнику), так і завершені матеріали, вільно доступні усім користувачам. Автор матеріалу завжди може побачити, скільки читачів ознайомилися з його доробком. Figshare дозволяє завантажувати файли розміром до 5 ГБ (ліміт за замовчуванням). Депозитори, котрі мають потребу завантажити більші за розміром файли, мають звернутися до служби

підтримки. Усі облікові записи на Figshare мають 20 ГБ приватного простору та необмежений публічний простір. Організації мають можливість збільшувати потрібний їм приватний простір. Сервіс дозволяє розміщувати різні типи матеріалів з різних галузей знань: книги, статті, тези, плакати, презентації, набори даних, зображення, відео/аудіо файли, програмне забезпечення тощо. Усі матеріали, які додав депозитор, він може змінювати, оновлювати, або вилучати. Сервіс автоматично надає матеріалам ідентифікатор цифрового об'єкта DOI. Якщо депозитор не бажає оприлюднювати свій матеріал, він може зарезервувати DOI. Figshare підтримує інтеграцію з іншими інструментами, сервісами наукової комунікації – ORCID, Symplectic Elements, Github. Відстежується веб-ресурсом Altmetric.com, що дозволяє оцінити згадування, цитування розміщених матеріалів.

Figshare дозволяє не лише зберігати, поширювати свої матеріали, а й шукати результати досліджень, дослідницькі дані, що розмістили інші користувачі. Пошук можна здійснювати за ключовими словами, за знанневою категорією чи за автором. Усі користувачі Figshare мають можливість додати на веб-сайт, блог, повідомлення електронної пошти, соціальну мережу матеріали Figshare у зручному форматі.

Дивись також: *репозитарій; відкрита наука; принципи FAIR; дослідницька інфраструктура.*

Список використаних джерел:

1. Драч, І., Петроє, О., Бородієнко, О., Регейло, І. (2024). Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки. <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/>.
2. Кабінет Міністрів України. (2022, 8 жовтня). Про затвердження національного плану щодо відкритої науки (892-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-p>
3. Barcelona Declaration on Open Research Information.(2023). <https://barcelona-declaration.org/>.
4. About Figshare. <https://info.figshare.com/about/>;
5. Figshare. URL: <https://info.figshare.com/about/> Figshare. Інструкція з реєстрації користувача та розміщення матеріалів. Науково-технічна бібліотека ім. Г.І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/95db3bb5-bf86-480d-86d6-002b3935cd25/content>

О.В. Бородієнко, О.М.Петроє, О.М.Слободянюк

Цитування даних (Data Citation): це практика формалізованого посилання на набори даних, які було використано або створено в процесі наукового дослідження. Цитування даних використовується з метою забезпечення їх ідентифікації, доступності, перевірки та повторного використання. Є важливим компонентом обміну даними та повторного їх використання.

Принципами цитування даних є: визнання значущості даних (дані розглядаються як самостійний науковий результат, що підлягає обов'язковому цитуванню), авторство та атрибуція (цитування даних має забезпечувати належне визнання всіх осіб і організацій, які брали участь у їх створенні), ідентифікація (дані повинні мати унікальний і постійний ідентифікатор (наприклад, DOI), що дозволяє однозначно їх знаходити), доступність і стійкість (посилання на дані має забезпечувати можливість доступу до них, а самі дані мають зберігатися у довгостроковій перспективі), точність (цитування повинно чітко вказувати на конкретний набір даних), читабельність (цитування має бути зрозумілим як для дослідників, так і для автоматизованих систем обробки інформації), інтегрованість у наукову комунікацію (дані повинні бути включені до наукового обігу шляхом їх інтегрування у списки використаних джерел та інші форми академічного цитування).

Цитування даних є проявом одного з принципів академічної доброчесності - повага до результатів академічної діяльності (авторства) іншої людини та непорушність прав інтелектуальної власності, що втілюється в чіткому виокремленні та розмежуванні результатів власної наукової діяльності та результатів наукової діяльності інших осіб.

Відсутність посилання на джерело даних є проявом академічного плагіату та вважається порушенням академічної доброчесності.

Основними атрибутами цитування даних є: творець(і) даних (особа(и) або організація, відповідальна(і) за створення набору даних), рік (рік публікації набору даних), назва масиву даних, видавець (організація, яка надає доступ до набору даних (Dryad, Zenodo), ідентифікатор (постійний, унікальний ідентифікатор (DOI). Додатковими елементами можуть бути: розташування (веб-адреса набору даних (у разі відсутності ідентифікатора), версія набору даних (необхідна для відтворення та аналізу динамічних наборів даних), дата доступу, формат представлення даних (наприклад, база даних).

Дивись також: *академічний плагіат, академічна доброчесність, цитата, бібліографічне посилання, відкрита наука, управління дослідницькими даними.*

Список використаних джерел:

1. Про академічну доброчесність : Закон України від 18 груд. 2025 р. № 4742-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text>
2. Cousijn, H., Feeney, P., Lowenberg, D., Presani, E., & Simons, N. (2019). Bringing Citations and Usage Metrics Together to Make Data Count. *Data Science Journal*, 18(1), 9. <https://doi.org/10.5334/dsj-2019-009>
3. Data citation – A guide to best practice. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2830/59387>
4. Data Citation Synthesis Group: Joint Declaration of Data Citation Principles. Martone M. (ed.) San Diego CA: FORCE11; 2014 <https://doi.org/10.25490/a97f-egy>
5. Fenner, M., Crosas, M., Grethe, J. S., Kennedy, D., Hermjakob, H., Rocca-Serra, P., Durand, G., Berjon, R., Karcher, S., Martone, M., & Clark, T. (2019). A data citation roadmap for scholarly data repositories. *Scientific Data*, 6(1), 28. <https://doi.org/10.1038/s41597-019-0031-8>

О.В. Бородієнко

Цифровий ідентифікатор об'єкта (Digital Object Identifier) (DOI): цифровий ідентифікатор об'єктів у цифровому середовищі. Об'єктом можуть бути, наприклад, статті, набори даних та інші типи контенту. DOI роблять ці результати однозначно ідентифікованими, відстежуваними, легко цитованими та повторно використовуваними.

DOI являє собою унікальний буквено-цифровий код, що складається з префікса та суфікса, розділених скісною рисою, що відображається за допомогою проксі як посилання (Рис. 1).

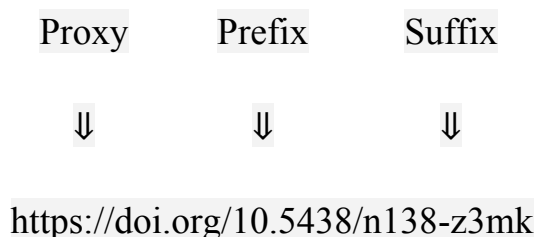

Рис.1. Структурні компоненти DOI

Систему DOI було створено в 1997 році, того ж року було засновано Міжнародний фонд DOI. У рамках Фонду створюються так звані реєстраційні агентства. Реєстраційні агентства надають установам, що призначають DOI, такі послуги, як присвоєння префікса, реєстрація DOI та надання інфраструктури для реєстрації та оновлення метаданих цифрових об'єктів. Наразі існує [12 агентств з реєстрації DOI](#), найвідомішими з яких у дослідницьких та академічних спільнотах є Crossref та DataCite. Crossref зосереджується на присвоєнні видавцями DOI для книг або журнальних статей в процесі їх публікації. DataCite присвоює DOI об'єктам, які не пройшли традиційний процес публікації, таким як набори даних,

дисертації, звіти тощо, які слугують основою для опублікованої статті, що дозволяє легко пов'язати два результати.

Система DOI стандартизована в Міжнародній організації стандартизації як ISO 26324:2025.

Дивись також: *дослідницькі дані; цифровізація науки; цифровий ідентифікатор об'єкта; цифрова інфраструктура.*

Список використаних джерел:

1. DOI for objects. 2026. <https://identifikatory.cz/en/identifiers/doi/>
2. DataCite Commons. <https://commons.datacite.org/>
3. DOI Handbook. (2025). DOI Foundation. https://www.doi.org/doi-handbook/DOIHandbook_2025.pdf
4. Documentation. <https://www.crossref.org/documentation/member-setup/constructing-your-DOIs/>
5. DataCite Support. DataCite. <https://support.datacite.org/>
6. ISO 26324:2025. (2025). Information and documentation. Digital object identifier system. <https://www.iso.org/standard/88862.html>

О.М.Петрос

Цифровізація науки (Digitalization of science): інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій і рішень у дослідницькі процеси, управління дослідницькими даними, публікаційну активність та поширення результатів досліджень. Найбільш поширеними аспектами цифровізації науки є: впровадження цифрових платформ, аналіз великих масивів наукових даних, автоматизація рутинних обчислень та обробки інформації, підтримка написання наукових текстів і рецензування, моделювання експериментів та прогнозування їх результатів, збереження та поширення наукових знань у цифровому середовищі, розвиток цифрової інфраструктури та електронних наукових ресурсів, забезпечення відкритого доступу до дослідницьких даних та результатів досліджень.

Є складовою концепції всезагальної цифрової трансформації держави. Метою цифровізації науки є підвищення ефективності наукових досліджень, розвиток інноваційної інфраструктури, інтеграція національної науки у європейський та глобальний дослідницький простір, підвищення конкурентоспроможності наукової системи, зростання рівня відкритості знань і активізація їх практичного використання в економіці та суспільстві.

Основними напрямками цифровізації науки є: відкрита наука (передбачає створення відкритих репозитаріїв, надання доступу до наукових баз даних та результатів досліджень), цифрова інфраструктура (використання хмарних обчислень та віртуальних лабораторій для обробки великих масивів даних та здійснення експериментальної діяльності), штучний інтелект (для моделювання складних процесів та прогнозування їх розвитку, пошуку та систематизації наукової інформації, аналізу результатів експериментальної роботи), віртуалізація наукових комунікацій (віртуальні заходи, цифрові платформи для співпраці, електронні наукові журнали).

Дивись також: *національна система науки, інноваційні технології, відкрита наука, інформаційні технології, цифрова інфраструктура.*

Список використаних джерел:

1. Відкритість, цифровізація й оцінювання в науці: Загальне і особливе для соціогуманітарного знання / В. Г. Кремень, В. І. Луговий, І. Ю. Регейло та ін. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020 Т. 80, № 6. С. 243–266. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v80i6.4155>
2. Директива (ЄС) 2019/1024 Європейського Парламенту і Ради від 20 червня 2019 року про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектору : Директива; Європарламент і Рада ЄС від 20.06.2019 № 2019/1024 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_036-19/ed20190620;

3. Кабінет Міністрів України. (2022, 8 жовтня). Про затвердження національного плану щодо відкритої науки (892-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-p>
4. Національний освітньо-науковий глосарій. К.: ТоВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 524 с.
5. Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених : Закон України від 25.02.2026 № 4794-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4794-20#Text>
6. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січ. 2018 р. № 67-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80?utm_source=chatgpt.com#Text
7. Цифрова трансформація відкритих науково-освітніх середовищ: монографія / Ін-т цифровізації освіти НАПН України ; [колектив авторів ; ред. О. М. Спирін, О. П. Пінчук]. Київ, 2024. 308 с. 316 DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/744025>
8. Borodiyenko O., Drach I., Bazeliuk N., Petroye O., Reheilo I., Bazeliuk O., Slobodianiuk O. Opportunities and risks of using AI-based applications in research: the case of Ukrainian universities. *Information Technologies and Learning Tools*, 2025. №105(1). pp. 125–143. doi:10.33407/itlt.v105i1.5794

О.В. Бородієнко

РОЗДІЛ 2

ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ІЗ ПРОБЛЕМИ СИНЕРГІЇ СОЦІАЛЬНИХ І ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ВИЩОЇ ОСВІТИ, НАУКИ ТА ЕКОНОМІКИ

(Мєлков Ю.О., Зінченко В.В., Вітренко Ю.М., Ворона В.О.)

Винаходження вищої освіти заново (Reinventing Higher Education) – програма радикальної трансформації вищої освіти на найближчі роки, висунута на Третій всесвітній конференції з вищої освіти ЮНЕСКО у 2022 р. як відповідь на виклики сьогодення, включаючи наслідки пандемії COVID-19. Вища освіта постає в цій перспективі як право, яке можна реалізувати протягом усього життєвого циклу; класична дисциплінарна спеціалізація виявляється недостатньою для розв’язання проблем сьогодення, а тому потребує зміни на трансдисциплінарні підходи, що уможливають здатність мислити та працювати з урахуванням різних перспектив. Місією закладів вищої освіти постає виховування всебічно розвинених фахівців, які також є повноцінними громадянами, здатними співпрацювати у вирішенні складних питань. В якості основних принципів нової парадигми освіти визначаються інклюзивність, рівність та плюралізм; академічна свобода та участь усіх зацікавлених сторін; критичне мислення та креативність; добросесність та етика; відданість принципам сталого розвитку та соціальної відповідальності; а також досягнення досконалості шляхом співпраці, а не конкуренції.

Див. також: *Трансформація вищої освіти за доби Індустрії 4.0*

Список використаних джерел:

1. UNESCO (2022). Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education. Working document for the World Higher Education Conference, 18–20 May 2022. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389912>
2. Міністерство освіти та науки України (2022). Програма великої трансформації. Освіта 4.0: Український світанок. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/12/10/Osvita-4.0.ukrayinskyy.svitanok.pdf>
3. Мєлков Ю. О. (ред.) (2024). Розвиток університетів: теоретичні та методичні засади забезпечення синергії соціальних і інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки / Ю. Мєлков А. Гаврилюк, В. Зінченко, Ю. Вітренко, В. Ворона. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України. 102 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-45-8-2024>

Ю. О. Мєлков

Випереджувальна освіта (Proactive / Anticipatory Education) – парадигма та концепція освіти, що заснована на перспективному педагогічному підході та орієнтована на підготовку випускників до майбутніх викликів, змін та невизначеності. У ситуації непередбачуваності та якісної складності світу освіта має готувати людей, здатних жити та працювати за таких соціальних та економічних умов, які на поточний момент іще не сформувалися, а це актуалізує формування насамперед універсальних людських якостей на протигагу та на доповнення простій передачі наявних знань та формуванню заздалегідь визначених умінь і навичок. Випереджувальна освіта потребує переходу від пасивного засвоєння навчального матеріалу до активного, системного, критичного й самостійного мислення та до довгострокового розвитку навичок. Намагаючись передбачити та підготувати можливі майбутні професійні та суспільні потреби, випереджальна вища освіта орієнтована на розвиток творчих здібностей особистості, на формування у студентів стійкості та здатності до постійного самонавчання та створення нового знання впродовж всього життя.

Див. також: *Винаходження вищої освіти заново, Соціально-емоційний інтелект*

Список використаних джерел:

1. Barnett R. (2000). *Realizing University in an Age of Supercomplexity*. Buckingham: Open University Press.
2. Fusco P. (2025). Future Literacy and Cultural Heritage Education: Integrating Anticipatory Competencies for Adaptive Cultural Sustainability. *Encyclopedia*. Iss. 5(4), Article 178. DOI: <https://doi.org/10.3390/encyclopedia5040178>
3. Мелков Ю. О. (2024). Гуманістичні та ціннісні засади розвитку університетів у контексті післявоєнного відновлення: синергія трансформації вищої освіти, науки та суспільства (теоретико-методологічні засади й аналіз провідного досвіду). *Розвиток університетів: теоретичні та методичні засади забезпечення синергії соціальних і інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки* / Ю. Мелков А. Гаврилук, В. Зінченко, Ю. Вітренко, В. Ворона; ред. Ю. Мелков. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України. С.8 – 32. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-45-8-2024>

Ю. О. Мелков

Вища освіта як складник людського капіталу (Higher education as a component of human capital) – це акумульована в результаті навчання сукупність систематизованих знань, загальноцільових і спеціальних навичок, а також світоглядних та етичних цінностей, що відповідають 5–8 рівням міжнародних і національних кваліфікаційних стандартів і охоплюють усі типи освітніх програм післясередньої освіти, інституційно визнаних у межах національних систем та узгоджених із міжнародними класифікаторами й рамками кваліфікацій (зокрема ISCED 2011, ISCED-F, EQF-LLL, QF-EHEA та НРК).

У сучасній економічній парадигмі вища освіта розглядається не просто як процес отримання диплома, а як капіталоутворювальний фактор. Вона забезпечує високу додану вартість інтелектуального активу особистості, трансформуючи потенційні здібності у реальну економічну силу. Вища освіта еволюціонує від репродуктивної моделі трансляції знань до стратегічного інструменту формування адаптивного людського капіталу. Це передбачає перехід від вузькоспеціалізованої підготовки до розвитку метанавичок, таких як критичне мислення, когнітивна гнучкість та здатність до навчання впродовж життя (*lifelong learning*).

Таким чином, вища освіта є фундаментом «інтелектуального суверенітету» держави. Вона забезпечує капіталізацію знань, перетворюючи їх на специфічний актив, що здатен генерувати дохід на індивідуальному рівні та стимулювати зростання ВВП на національному рівні. Інвестиції у цей складник людського капіталу характеризуються найвищим рівнем соціальної та економічної віддачі в довгостроковій перспективі.

Див. також: Людський капітал, Навчання впродовж життя

Список використаних джерел:

1. Ворона В. О. (2024). Теоретично-методичні засади та аналіз провідного досвіду щодо формування вимог до знань, умінь і навичок випускників закладів вищої освіти для повоєнного відновлення України. *Розвиток університетів: теоретичні та методичні засади забезпечення синергії соціальних і інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки* : монографія; ред. Ю. Мелкова. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України. С. 86–101. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-45-8-2024>.
2. Закон України «Про вищу освіту». 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Національна рамка кваліфікацій України. URL: https://enic.in.ua/attachments/article/270/NQFU_e42d069b-d8df-450a-836e-fff874015a9.pdf
4. Національний освітній глосарій: вища освіта (2024) / За ред. В.Г. Кременя, В.С. Бахрушина, Ю.М. Рашкевича. 114 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-41-0>
5. Council Recommendation of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning (2017/C 189/03). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H0615(01)&from=EN)

6. Framework for Qualifications of the European Higher Education Area (QF-EHEA). URL: <https://www.scribd.com/document/166002180/050218-QF-EHEA>
7. Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education (2019). UNESCO. 98 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373602/PDF/373602eng.pdf.multi.page=3>
8. International Standard Classification of Education: Fields of Education and Training 2013 (ISCED-F). URL: <https://esco.ec.europa.eu/en/about-esco/escopedia/escopedia/international-standard-classification-education-fields-education-and>
9. International Standard Classification of Education. ISCED 2011. UNESCO. URL: <https://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-en.pdf>

В. О. Ворона

Глобалізація науково-освітньої діяльності (Globalization of scientific and educational activities) – швидкому поступові глобалізації освіти і науки (через процеси інтернаціоналізації) сприяє бурхливий розвиток інформаційних і комунікаційних технологій та опанування світом ідеї мережевого способу організації суспільної діяльності. Цей спосіб став безальтернативним для інформаційного середовища, фінансової, торгової, телекомунікаційної, транспортної та інших систем взаємодії між людьми. Він є головним двигуном майбутнього розвитку – економічного, наукового, культурного і соціального.

ЮНЕСКО розуміє освіту як всеосяжні і необхідна для розвитку демократії і прав людини, а також зміцнення глобального громадянства та стійкого розвитку. Для реалізації освітньої мети ЮНЕСКО розробила Всесвітню програму дій «Освіта для стійкого розвитку», яка була прийнята ООН на її Генеральній Асамблеї в окремій резолюції. Ціль глобальної стійкості SDG 4 також є поточною цілісною програмою ЮНЕСКО щодо освіти. Держави-члени прийняли її як конкретну основу для реалізації глобальної мети щодо освіти. «Agenda 2030» формує практичне завдання для уряду, щоб саме він через трансформації системи освіти («освіта для стійкого розвитку»), забезпечивши максимальні умови, щоб усі люди могли брати участь (через набуття якісних знань та навиків через освіту) у суспільно-державному та економіко-політичному розвитку. Що в кінцевому рахунку допоможе досягти успіху саме у співпраці на всіх рівнях – як у освіті і науці, так й у цілому, в суспільстві.

Безперервність освіти у процесах інтернаціоналізації, її інтенсивність можуть бути забезпечені лише за двох умов принципового характеру.

1. Перша: використання новітніх, доступних і технічно забезпечених високих технологій навчання, опанування знань.

2. Друга: досконале володіння людиною методологією самостійної науково-дослідної діяльності. Створена структура має надавати однакові умови для рівноправного вибору науково-освітніх дій, виключаючи примус і панування.

Стратегія інтернаціоналізації розвитку вищої освіти і підготовки науково-дослідних кадрів є однією з ключових у галузі соціального управління і філософії суспільного розвитку, оскільки від того, що саме ми розуміємо під наукою або яка з парадигм освіти є домінуючою на певному історичному етапі, значною мірою залежить спосіб організації і функціонування спільноти в сучасному і майбутньому.

Виходячи з того, що явища інтеграції та інтернаціоналізації у контексті глобалізації швидко наростають, а їхні властивості визначаються законами, які диктує панівна тенденція глобального розвитку, ці явища набувають особливого значення в першу чергу для малих країн і тих, що стали на шлях інтенсивного розвитку чи пошуку моделі економіко-суспільної інтенсифікації та інституційних трансформацій для стійкого розвитку суспільства в контексті інтернаціоналізації вищої освіти і науки, в тому числі й для України.

За цих умов людям потрібні нові знання і навички, щоб уміло використовувати нові ідеї та нові технології та ефективно працювати з ними.

Список використаних джерел:

1. Leading Education 2030. The 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <http://en.unesco.org/education2030-sdg4>
2. Learning Framework 2030 OECD. URL: <http://www.oecd.org/education/2030/learning-framework-2030.htm>
3. Young, M. et al. (2016). Preliminary reflections and research on Knowledge, Skills, Attitudes and Values necessary for 2030. URL: <https://www.oecd.org/education/2030-project/about/documents/PRELIMINARY-REFLECTIONS-AND-RESEARCH-ON-KNOWLEDGE-SKILLS-ATTITUDES-AND-VALUES-NECESSARY-FOR-2030.pdf>
4. Зінченко В.В. (2015). Моделі філософії освіти в інтернаціональних формах менеджменту освіти. Специфіка континентальної європейської освітньо-наукової системи. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. №2 (17). С. 153–181.
5. Зінченко В. В., Алькема В.Г., Бурова О.Б., Сотніченко О.А., Петухова О.М., Штанько Л.О. (2018). Міжнародна та зовнішньоекономічна діяльність / Ред. Зінченко В. В. Львів: «Магнолія 2006». 466 с.
6. Зінченко В. В. (2011). Соціальна філософія менеджменту і освіти в інституційному вимірі глобального розвитку (інтегративна концептологія). К.: ЛЮКСАР. 664 с.

В. В. Зінченко

Глобальна конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти (Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education) – прийнятий на 40-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО у листопаді 2019 р. перший освітній договір ООН у сфері вищої освіти, в якому встановлені універсальні принципи визнання навчальних курсів, документів про освіту перед початком здобуття вищої освіти і її кваліфікацій з метою поліпшення доступу до закладів вищої освіти у всьому світі та мобільності між ними. Глобальна конвенція встановлює права фізичних осіб на справедливу і прозору оцінку їх закордонних кваліфікацій без будь-яких дискримінацій; у документі викладено поетапний, практичний підхід до визнання закордонних кваліфікацій.

Список використаних джерел:

1. UNESCO (2019). Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education. 98 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373602/PDF/373602eng.pdf.multi.page=3>

Ю. М. Вітренко

Глобально-стадіальна модель прогресу (Global-stage model of progress) – глобально-стадіальне розуміння суспільного розвитку та інституційних трансформацій для стійкого розвитку суспільства в контексті інтернаціоналізації вищої освіти і науки з необхідністю припускає дослідження взаємодії між окремими конкретними суспільствами, державами, їхніми освітньо-науковими моделями, системами – як 1) глобальної системи, 2) складової міжнародної інтеграції, 3) процесів інтернаціоналізації.

Це підхід до схеми розвитку і зміни суспільно-економічних систем та освітньо-наукових інституцій як до відтворення внутрішньої необхідності розвитку не кожної інституційної системи, узяті окремо, але тільки як сукупності усіх тих, що існували у минулому і що існують зараз соціоісторичних систем разом узятих, тобто глобального суспільства в цілому.

Методологічним підґрунтям, яке враховує інтегративність глобальної парадигми освітньо-наукової інституалізації є, зокрема, концепції світ-системного аналізу, макросоціального підходу, концепції залежності (залежного розвитку) і постімперіалізму, теорій субсидіарності, комунітаризму, концепцій суспільної деліберативності і лібертаризму в контексті формування глобально-стадіального розуміння суспільного розвитку (у тому числі – світових та національних систем освіти і науки).

Тобто стійкий розвиток суспільства в контексті інтернаціоналізації вищої освіти і науки, глобального розвитку і трансформацій процесу інституалізації світової глобальної

системи – це цілісна і багаторівнева сфери взаємодії економік, суспільств, держав, соціальних інститутів, культур, народів, націй, світоглядів, що обов’язково впливає як на національні моделі освіти і науки, так і на зміну глобальної освітньо-наукової парадигми. Науковою моделлю постає глобально-стадіальне розумінням суспільного розвитку.

Див. також: Глобалізація науково-освітньої діяльності

Список використаних джерел:

1. Bello W. (2012). Economic Crisis Shakes Old Paradigms. As our global economic and ecological crises converge, neither neoliberalism nor Keynesianism can cure what ails us. *Foreign Policy in Focus*. URL: http://fpif.org/economic_crisis_shakes_old_paradigms/
2. Botin, L., de Boer, B., Børsen T. (2020). Technology In Between the Individual and the Political: Postphenomenology and Critical Constructivism. *Techné: Research in Philosophy and Technology*. Iss. 24(1-2). P. 1–14.
3. Kurz R. (2018). *Der Kollaps der Modernisierung*. Frankfurt am Main: Eichborn. 288 p.
4. Zinchenko V. (2023). Die Aussichten für die Modernisierung der institutionellen Integration der Ukraine im Kontext der globalen sozioökonomischen Transformation und Fragen der nationalen Sicherheit. *Wissenschaft für den modernen Menschen: Wirtschaft, Management, Pädagogik, Psychologie. Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft»*. Buch 16. Teil 4. Karlsruhe: ScientificWorld-NetAkhatAV. DOI: <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2023-16-04-023>
5. Zinchenko V. (2018) Humanistic Values and Enlightenment Strategies of Global Society in the Potential of the Sustainable Development of Democracy. *American Research Journal of Humanities and Social Sciences*, vol. 4, no. 1. P. 1–13. DOI: <https://doi.org/10.21694/2378-7031.18016>
6. Зінченко В. В. (2026). Глобалізація і глобалістика. 2-ге видання. Львів : «Новий Світ-2000». 428 с.

В. В. Зінченко

Голістична освіта (Holistic Education) – підхід до навчання, який орієнтує на охоплення освітою всієї людини як цілісної особистості – не лише в когнітивному, але й в емоційному, соціальному та фізичному аспектах. До освітньої діяльності при цьому активно залучаються також і родина, громада та суспільство в цілому для створення сприятливого середовища для навчання протягом усього життя та особистісного зростання. Концепція голістичної освіти сформувалася у 1980-х роках як прояв деколонізації та девестернізації освіти, відсилаючи до традицій Східної Африки та Південно-Східної Азії та до ідеї єдності тіла, розуму та духу людини у контексті взаємопов’язаного світу. У XXI ст. голістична освіта набула нового екологічного виміру, а також поширилася з рівня передусім початкової та середньої школи до вищої: зокрема, партисипативна модель голістичної вищої освіти робить акцент на почуттях, на суб’єктивному досвіді особистості та на взаєминах між учасниками освітньої діяльності, кожний з яких є водночас і вчителем, і учнем, а також на творчому самовираженні як засобі діалогу між такими учасниками.

Див. також: Гуманізм, Соціально-емоційний інтелект

Список використаних джерел:

1. Miseliunaite B., Kliziene I., Cibulskas G. (2022). Can Holistic Education Solve the World’s Problems: A Systematic Literature Review. *Sustainability*, Iss. 14, Art. 9737. DOI: <https://doi.org/10.3390/su14159737>
2. Miller J. P., Nigh K., Binder M. (Eds.). (2018). *International Handbook of Holistic Education*. N.Y.: Routledge, 378 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315112398>
2. Rabinovitch L. D. (2019). International trend towards holistic (integrated & competency-based) curricula / UNESCO International Bureau of Education. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370469>

Ю. О. Мелков

Гуманізм (Humanism) – світоглядний підхід і принцип життєдіяльності, відповідно до якого людина в цілому визнається найвищою цінністю та практично затверджуються в якості такої, а кожна людська особистість наділяється правом і обов’язком самостійно визначати сенс і форми власної життєдіяльності. Історично ідея гуманізму з’являється за доби Відродження як опозиція теїстичним поглядам на природу людини: ця ідея проголошувала моральну автономію людини, її свободу волі – і водночас орієнтувала на розгляд кожної особи як повномірної людини на протигагу сприйняттю її як виключно представника тієї чи іншої соціальної верстви. Сьогодні гуманізм постає як настанова на розуміння кожної людини як самоцінної особистості, здатної до найвищого розвитку всіх своїх людських сил і якостей – незалежно від національності, професії, раси, полу тощо. В контексті вищої освіти принцип гуманізму обертається як ціннісно-смысловим ядром функціонування сучасного університету, так і підґрунтям для настанови надання вищої освіти кожній людині без винятку, аж до настанови на всезагальну вищу освіту.

Див. також: *Людиномірність освіти*

Список використаних джерел:

1. IHEU (International Humanist and Ethical Union) (2009). IHEU Bylaws. URL: <https://web.archive.org/web/20130117101233/http://iheu.org/bylaws>
2. Мелков Ю. О. (2024). Гуманістичні та ціннісні засади розвитку університетів у контексті післявоєнного відновлення: синергія трансформації вищої освіти, науки та суспільства (теоретико-методологічні засади й аналіз провідного досвіду). *Розвиток університетів: теоретичні та методичні засади забезпечення синергії соціальних і інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки* / Ю. Мелков А. Гаврилюк, В. Зінченко, Ю. Вітренко, В. Ворона; ред. Ю. Мелков. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України. С.8 – 32. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-45-8-2024>

Ю. О. Мелков

Деглобалізація (Deglobalization) – нова альтернативна стратегія світового суспільного та економіко-політичного розвитку, мета якої – вихід за вузькі рамки концепції економічної ефективності в якій головною мотивацією є зниження собівартості (незалежно від соціальних і екологічних наслідків). Представники концепції, констатуючи загальну кризу неоліберальної глобалізації, вважають, що деглобалізація підсилює соціальну солідарність, підпорядкувавши ринкові процеси ідеалам рівності, справедливості та колективізму, завдяки розширенню сфери демократичного управління. Виклик полягає у необхідності реформи глобалізації.

Система деглобалізації, спочатку розроблена для країн, що розвиваються, може бути важливою і для провідних держав світу. У світових і регіональних масштабах є можливим визначити кілька ключових напрямів альтернативної системи, створюваною деглобалізацією: виробництво для внутрішнього ринку повинне знову стати головною складовою економічного життя; принцип делегування повноважень на нижчий рівень виконавчої влади повинен бути утверджений в економічному житті завдяки організації виробництва товарів на рівні місцевих громад, а також на загальнонаціональному рівні; торгова політика повинна бути спрямована на захист місцевої економіки від руйнування унаслідок конкурентного тиску продукції транснаціональних корпорацій; промислова політика, включаючи субсидії, тарифи та торгівлю, повинна використовуватися для поживлення, посилення промислового виробництва; заходи, спрямовані на скорочення розриву між доходами та перерозподіл землі призведуть до створення живого внутрішнього ринку, який стане якорем, що утримує економіку, і допоможе появі місцевих фінансових ресурсів, необхідних для інвестицій; зусилля слід зосередити на підвищенні якості життя, на збільшенні соціальної рівності, що у свою чергу допоможе мінімізувати шкоду довкіллю; потрібно покінчити з практикою, коли стратегічні економічні рішення ухвалюються виключно технократами або віддаються на сваволлю ринкової стихії.

Див. також: *Глобалізація науково-освітньої діяльності*

Список використаних джерел:

1. Chase-Dunn C., Alvarez A., Liao Y. (2023). Waves of Structural Deglobalization: A World-Systems Perspective. *Social Sciences*. Iss. 12 (5), Art. 301. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci12050301>
2. Goldberg P.; Reed T. (2023). Is the Global Economy Deglobalizing? And if so, why? And what is next? (Report). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w31115>
3. Paul T.V. (2023). The Specter of Deglobalization. *Current History*. Iss. 122 (840). P. 3–8. DOI: <https://doi.org/10.1525/curh.2023.122.840.3>
4. James, Harold (2018). Deglobalization: The Rise of Disembedded Unilateralism. *Annual Review of Financial Economics*. Iss. 10. P. 219–237. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-financial-110217-022625>

В. В. Зінченко

Екологічний університет (Ecological University) – одна з можливих моделей і концепцій розвитку університету за доби сьогодення в контексті трансформації вищої освіти відповідно до глобальних викликів людству. Розвиваючись у напрямі відкритості, університет стає відкритим для світу в цілому, а його місія починає сприйматися як активне піклування про весь Універсум, а не тільки про себе чи про свою локальну громаду. Екологічний університет постає як складна установа, взаємопов'язана з багатьма аспектами світу, включаючи такі екосистеми, як знання, соціальні інститути, люди, економіка, навчання, культура та природне середовище, за добробут яких він постає відповідальним в етичному плані. В якості особливого продукту діяльності екологічного університету виступає передусім екологічна культура, заснована на визнанні природи та світу загалом як самоцінності, а також на наявності широкого культурного кругозору випускника та на його вмінні враховувати довгострокові перспективи та наслідки своєї діяльності.

Див. також: Моделі університету, Трансформація вищої освіти за доби Індустрії 4.0

Список використаних джерел:

1. Barnett R. (2018). *The Ecological University: A Feasible Utopia*. L., N.Y.: Routledge, 228 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315194899>
2. Мелков Ю. О. (ред.) (2025). *Моделі університету в ситуації соціальних і інституційних трансформацій науки, економіки та суспільства в цілому* : Навч. посібник / Ю. Мелков А. Гаврилюк, В. Зінченко, Ю. Вітренко, В. Ворона. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України. 49 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-58-8-2025>

Ю. О. Мелков

Економічна діяльність у сфері вищої освіти (Economic Activity in the Field of Higher Education) – виробництво і надання закладами вищої освіти послуг у сфері вищої освіти як основного виду економічної діяльності та здійснення другорядних і допоміжних видів економічної діяльності відповідно до визначень офіційних міжнародних і національних статистичних класифікацій.

Економічна діяльність у цій сфері також охоплює міжнародну співпрацю, експорт освітніх послуг та участь у грантових програмах, що сприяє інтеграції вітчизняних закладів у глобальний науково-освітній простір. У контексті післявоєнного відновлення України така діяльність набуває особливого значення, оскільки вона спрямована на подолання кваліфікаційних розривів та забезпечення роботодавців кадрами, здатними до швидкої адаптації в динамічному технологічному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Вітренко Ю. М. (ред.) (2017). *Економічні відносини у системі вищої освіти: модернізація в умовах інноваційної економіки: монографія* / Ю. Вітренко, В. Ворона, Д. Кірієнко, В. Ковтунець, С. Мельник, О. Мусієнко. Київ: Інститут вищої освіти НАПН

України. 187 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/mon_Ek_vidnosyny_VO-Ukrainy_Modernizac_IVO-2017-179p_avtors-kolektiv.pdf

2. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>

3. International Standard Industrial Classification of All Economic Activities (ISIC), Rev.4. URL: https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_4rev4e.pdf
<https://ilostat.ilo.org/methods/concepts-and-definitions/classification-economic-activities/>

4. Classification of Economic Activities. (NACE. Rev.2). URL: <https://www.cso.ie/en/methods/classifications/csodatstandardsandclassifications/csostatisticalclassifications/nace-classificationofeconomicactivities/>

Ю. М. Вітренко

Етика ІІІ у сфері вищої освіти (Ethics of AI in the field of higher education) – Етика взаємодії людини з сервісами та послугами на основі ІІІ, як будь-яка справжня філософська рефлексія, нерідко робить це постфактум, осмислюючи ретроспективно буття людини стосовно того, що вже відбулося, а саме, виникнення повної залежності людських істот від комп'ютерної техніки та smart-технологій. Такий крок, безсумнівно, сприятиме успішній взаємодії неспеціалістів у комп'ютерній техніці зі штучним цифровим середовищем з метою ефективного використання ІІІ для підвищення загальної якісної освіти як мети стійкого розвитку.

Етичні питання, пов'язані з використанням інноваційних платформ, відомі давно – це дотримання доброчесної поведінки та академічної доброчесності, щоби запобігти списуванню, сприяти самостійному виконанню завдань тощо. Власне, ринок може запропонувати низку адаптованих до освітніх потреб сервісів з ІІІ, які запобігають недоброчесній поведінці під час тесту чи екзамену.

Якщо проблеми академічної доброчесності лежать на поверхні, то філософські проблеми приховані від побіжної оцінки. Постановка питання про етичний вимір використання ІІІ має щонайменше дві сторони: етична виправданість звертання людини до ІІІ – та можливість атрибуції ІІІ етичних характеристик, тобто припустимість етично оцінювати дії ІІІ. Варто почати з другого питання, оскільки відповідь на нього прояснює значною мірою і відповідь на перше.

Етично оцінювати дії ІІІ слід у двох вимірах: по-перше, якою мірою він представляє етику того, хто його запрограмував, і, по-друге, якою мірою ІІІ може приймати рішення, які потребують його власної «волі», тобто селекції можливих дій за принципом технічно обрхованої імовірності (наприклад, векторного представлення слів) або на основі машинного навчання (як аналогу людського досвіду). У першому випадку мова йде про «слабкий» ІІІ, тобто ІІІ лише як інструмент, а у другому – про «сильний» ІІІ, тобто такий, який може становити собою модель поведінки, яку можна умовно ототожнювати з людиною. Сучасні університети становлять собою фронтір розвитку сучасних суспільств: в університетах не лише відбуваються сучасні наукові дослідження найбільш гострих суспільних проблем, але й формуються цінності та ідеали кращих представників наступних поколінь. Якою мірою ІІІ може вплинути на навчання в університетах, залежить не лише від розвитку ІІІ, але й від того, як професори та студенти використовуватимуть нові можливості, що запропонує їм ІІІ.

Найголовніша битва в університетах триває зараз довкола вибору шляху для майбутнього суспільства – демократії чи диктатури (передусім – цифрової диктатури). Існує дві основні проблеми демократії як колективного методу ухвалення рішень. Тому зараз перед університетами багатьох країн світу стоїть проблема: підкоритися тиску державної адміністрації і обмежити критичне мислення і академічну свободу чи зберегти їх – можливо навіть ціною втрати державного фінансування. Відповідь на це питання не підкаже ІІІ, а якщо підкаже, то слідування порадам ІІІ у кожному разі призведе до розчарування. Тож, політика залишається справою людей, у тому числі й академічна політика. А ІІІ є лише

асистентом, у тому числі й у академічних дослідженнях. І чим довше він не буде вирішувати за людину у питаннях людських цінностей, тим більше будуть потрібні університети.

Список використаних джерел:

1. Chen X., Zhang D. (2019). Predicting student success: a framework and application. *IEEE Transactions on Learning Technologies*. Vol. 12, No. 4. P. 435–446.
2. Coates H., Ransom L. (2016). Using learning analytics for improving student retention. *Journal of Learning Analytics*. Vol. 3, No. 1. P. 23–40.
3. Floridi L. (2023). *The Ethics of Artificial Intelligence: Principles, Challenges, and Opportunities*. Oxford : OUP. 368 p.
4. Frontoni E. et al. (2024). Artificial intelligence: the new frontier in digital humanities. *Frontiers in Computer Science*. Vol. 6. Art. 1529826. DOI: <https://doi.org/10.3389/fcomp.2024.1529826>
5. Zinchenko V. (2022). AI risks prevention and critical thinking education: Perspective of open science based sustainable development. *AIP*. Volume 2656, Issue 1. 020019. DOI: <https://doi.org/10.1063/5.0106374>

В. В. Зінченко

Заклад вищої освіти як суб'єкт економічної діяльності (Higher Education Institution as the Subject of Economic Activity) – інституціональна одиниця, основною метою якої є виробництво та надання послуг у сфері вищої освіти відповідно до визначених у законному порядку державних стандартів послуг у сфері вищої освіти та можливих додаткових вимог, сформульованих замовником у документі щодо виконання замовлення (договір, угода, контракт), та яка зареєстрована у законному порядку.

Список використаних джерел:

1. United Nations (2009). System of National Accounts 2008 (2008 SNA). European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations and World Bank. New York. 722 p. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>
2. Закон України Про вищу освіту. 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>
4. Класифікація інституційних секторів економіки України (KICE) <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378832-14#Text>
5. Державний класифікатор продукції та послуг ДК 016-2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v457a609-10#Text>

Ю. М. Вітренко

Індустрія 4.0 (Industry 4.0) – стан розвитку промисловості й економіки в цілому, що склався як наслідок Четвертої промислової революції та пов'язаний із широким упровадженням кіберфізичних систем та технологій, заснованих на штучному інтелекті та нейронних мережах. Дана концепція отримала свою назву у 2011 р. від ініціативи бізнес-лідерів, політиків та вчених, які визначили Індустрію 4.0 як засіб підвищення конкурентоспроможності німецької обробної промисловості шляхом посилення інтеграції кіберфізичних систем у виробничі процеси. Популяризація цієї концепції належить засновнику Всесвітнього економічного форуму Клаусу Швабу, який визначає Індустрію 4.0 як злиття технологій, що розмиває межі між фізичною, цифровою та біологічною сферами. Поняття кіберфізичних систем постає в цьому контексті як всеохоплюючий термін, що використовується, коли йдеться про інтеграцію малих, підключених до Інтернету машин та людської праці. Індустрія 4.0 змінює саму сутність такої праці: машини здатні виконувати повторювані, рутинні завдання у виробництві набагато ефективніше, ніж люди, а тому ці завдання поступово автоматизуються. Як наслідок, нова технологічна революція спонукає

людей займатися завданнями, які вимагають творчого підходу та критичного мислення, висуваючи тим самим нові вимоги й до кваліфікацій випускників закладів вищої освіти.

Див. також: *Трансформація вищої освіти за доби Індустрії 4.0*

Список використаних джерел:

1. Kagermann H., Lukas W.-D., & Wahlster W. (2011). Industrie 4.0: Mit dem Internet der Dinge auf dem Weg zur 4. industriellen Revolution. *VDI nachrichten*, 13, S. 2. URL: https://www.dfki.de/fileadmin/user_upload/DFKI/Medien/News_Media/Presse/Presse-Highlights/vdinach2011a13-ind4.0-Internet-Dinge.pdf
2. Schwab K. (2015). The Fourth Industrial Revolution: What It Means and How to Respond. *Foreign Affairs*, December 12. URL: <https://www.foreignaffairs.com/world/fourth-industrial-revolution>

Ю. О. Мелков

Інтеграція штучного інтелекту у сферу освіти (Integration of artificial intelligence in the field of education) – тенденція, що швидко зростає та яка потенційно може революціонізувати те, як ми вчимося і викладаємо. Штучний інтелект може бути застосований у різних галузях освіти, таких як персоналізоване навчання, управління, оцінювання та репетиторство. Однією з найбільш значних переваг штучного інтелекту освіти є його здатність персоналізувати навчання кожному за учня. Алгоритми штучного інтелекту можуть аналізувати стиль навчання, переваги та успішність тих, хто навчається, щоб створити індивідуальну навчальну програму, котра відповідає їхнім індивідуальним потребам. Такий підхід допомагає студентам навчатися у їхньому власному темпі та зосередитися на дисциплінах та темах, які цікавлять їх найбільше. У результаті – вони стають більш залученими, мотивованими і, швидше за все, краще запам'ятовують інформацію.

Штучний інтелект також має потенціал для значного підвищення ефективності та точності формувальних оцінок. Аналізуючи відповіді студентів і надаючи миттєвий зворотний зв'язок, штучний інтелект може допомогти викладачам визначити області, в яких ті, хто навчається, мають труднощі, та скоригувати свої методи навчання відповідно до їхніх потреб. Більше того, оцінки на основі штучного інтелекту можуть надавати дані про успішність у режимі реального часу, дозволяючи викладачам відстежувати прогрес і приймати засновані на даних рішення про навчання.

Штучний інтелект також може допомогти в управлінні закладами вищої освіти, звільняючи час викладачів та персоналу, щоб зосередитися на важливих завданнях. Наприклад, чат-боти на базі штучного інтелекту можуть використовуватися для відповідей на запити студентів, надання допомоги у процесі прийому та управління інформацією про студентів. Це може заощадити час та підвищити ефективність, зробивши адміністративний процес більш упорядкованим та ефективним.

Системи навчання на базі штучного інтелекту стають все більш популярними, оскільки вони надають тим, хто навчається, персоналізовану підтримку та зворотний зв'язок. Ці системи можуть адаптуватися до стилю навчання студента, відстежувати його прогрес і надавати цілеспрямовані інструкції, що допомагають йому подолати труднощі. Більш того, викладачі зі штучним інтелектом доступні 24/7, і до них можна отримати доступ з будь-якого місця, що робить освіту більш доступною та зручною.

Список використаних джерел:

1. Digital Education Action Plan (2021–2027). Commission Staff Working Document: Resetting education and training for the digital age. Brussels, SWD(2020) 209 final: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 30.9.2020. 109 p. URL: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/deap-swd-sept2020_en.pdf

2. Technology for People: The Era of the Intelligent Enterprise. URL: <https://www.accenture.com/acnmedia/pdf-45/accenture-amp-lifyou-technology-for-people--the-era-of-the-intelligent-enterprise.pdf>
3. The Future of Education and Skills Education 2030 – OECD. URL: <https://www.researchgate.net/figure/The-Future-of-Education-and-Skills-OECD-Education-2030-Framework-Knowledge-skills-fig7-326032010>
4. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education: all means al. DOI: <https://doi.org/10.54676/JJNK6989C>
5. Zinchenko V. (2023). Transformations of the Scientific and Technological Revolution and the Role of AI for Education Systems in the Sustainable Development Paradigm. *Artificial Intelligence in Higher Education and Scientific Research. Bridging Human and Machine: Future Education with Intelligence*. Springer. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-19-8641-3_6

В. В. Зінченко

Інфраструктура закладу вищої освіти (HEI Infrastructure) – сукупність структур, систем, споруд і служб і засобів, необхідних для якісного та повноцінного функціонування закладу вищої освіти та забезпечення умов діяльності всіх учасників освітнього процесу. Вирізняють такі види подібної інфраструктури, як фізична (будівлі та споруди, включаючи кампуси, лабораторії, гуртожитки та ін.), цифрова (вебсайти, соціальні мережі, цифрові репозитарії), академічна (комплекси навчальних програм), інтелектуально-дослідницька (спільнота досвідчених науково-педагогічних і педагогічних працівників, показники публікацій, конференцій тощо), ціннісна (традиції, візії, лідерство, довіра стейкхолдерів та ін.) та мережева (зв'язки з роботодавцями, закладами-партнерами, колишніми випускниками). В ситуації сьогодення та стрімкого розвитку дистанційної освіти актуальним постає розвиток цифрової інфраструктури у синергії з фізичною: остання здатна виступати як утілення етосу та візії університету, виконуючи також і культурно-просвітницьку функцію відповідно до наявних історичних та локальних традицій. В контексті настанов стійкого розвитку нагальним постає також питання трансформації інфраструктури закладу вищої освіти у напрямі екологізації та деурбанізації.

Див. також: *Трансформація вищої освіти за доби Індустрії 4.0*

Список використаних джерел:

1. Aithal P. S., Aithal Sh. (2019). Essential Infrastructures for World-Class Universities. *Proceedings of National Conference on Research in Higher Education, Learning and Administration*, Iss. 1(1), P. 1–23. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3516650>
2. Omodan B. I. (2024). Redefining university infrastructure for the 21st century: An interplay between physical assets and digital evolution. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. 8(4): 3468. DOI: <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i4.3468>
3. Мелков Ю. О., Внукова Н. М., Отич О. М. та ін. (2025). Індустрія та освіта 4.0: соціальні, правові та інституційні аспекти нової науково-дослідницької інфраструктури. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, №7(2), С. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7230>

Ю. О. Мелков

Кваліфікація вищої освіти (Higher Education Qualification) – офіційно визнана закладом вищої освіти або іншим уповноваженим суб'єктом сукупність результатів навчання, що відповідає певному рівню Національної рамки кваліфікацій (НРК). Вона засвідчується формальним документом державного зразка (ступінь, диплом, сертифікат або свідоцтво) про успішне завершення освітньої програми вищої освіти згідно з положеннями Глобальної конвенції про визнання кваліфікацій та одночасно відображає системно-інтеграційну, динамічну характеристику готовності особистості до ефективної професійної діяльності, безперервного саморозвитку та розв'язання комплексних завдань у динамічному соціокультурному середовищі.

У сучасній науковій парадигмі кваліфікація вищої освіти розглядається не лише як юридичний факт завершення навчання, а як інтегрований показник сформованого людського капіталу. Вона гармонізує вимоги міжнародних стандартів, забезпечуючи транскордонну порівнянність освітніх рівнів та академічну мобільність здобувачів. Висока якість кваліфікації є основою інтелектуального суверенітету та стратегічним фундаментом для інноваційного прориву держави.

Див. також: *Матриця кваліфікацій вищої освіти*

Список використаних джерел:

1. UNESCO (2019). Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education. 98 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373602/PDF/373602eng.pdf.multi.page=3>
2. Ворона В. О. (2025). Трансформація результатів навчання та кваліфікаційних вимог у вищій освіті: формування людського капіталу для відновлення України. *Політики та стратегії розвитку університетів у контексті післявоєнного відновлення: синергія соціальних і інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки*: монографія; ред. Ю. Мелкова. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України. С. 80–94 DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-49-6-2025>
3. Закон України Про вищу освіту. 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Національний освітній глосарій: вища освіта (2024) / ред. В.Г. Кременя, В.Є. Бахрушина, Ю.М. Рашкевича. 114 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-41-0>

В. О. Ворона

Керування цифровими даними (Digital data management) – культура даних описує надіндивідуальне бажання працювати з цифровими даними в організації чи суспільстві. Спираючись на концепції організаційної культури, керування цифровими даними часто описують у поєднанні з позитивним ставленням і ставленням до цінності та використання цифрових даних. Крім цієї теоретичної точки зору, культура даних також виникає в дуже конкретних діях, які служать для культивування даних. Як наслідок, культура даних у вищій освіті тісно пов'язана з питанням про те, які практичні навички дозволяють студентам, а також усім іншим акторам в університетах, розвивати цифрові дані та робити їх придатними для сталого використання. У цьому контексті грамотність даних – як запланована обробка даних – і рамки компетенції стають необхідною основою для культури даних (є безпосередній зв'язок між культурою даних і грамотністю даних). Зрештою виникає питання про те, хто несе відповідальність за відповідні процеси змін, наприклад, в університетах і чи всі задіяні та залучені особи мають необхідні навички, щоб правильно розуміти процеси обробки даних, використовувати їх і згодом мати можливість підтримувати та використовувати їх. на додаток до цих наслідків для навчальної програми в сенсі культури даних, відповідні перехресні посилання також слід шукати на структурному рівні. Стає все більш важливим, особливо для керівництва університетів, розвинути усвідомлення важливості та необхідності грамотності даних для сприяння співпраці між дисциплінами та структурами. Оскільки навчання навичкам роботи з даними безпосередньо пов'язане з їх застосуванням, існує також потенціал для підключення до практики для формування спільнот практиків, в яких беруть участь університети, асоціації, адміністрації та компанії.

Список використаних джерел:

1. Ritter C. S. (2019) Shifting needs for expertise: Digitized taskscapes in the Norwegian oil and gas industry. *The Extractive Industries and Society*. Iss. 6, P. 454-462.
2. Schäfer M.T. & van Schie G. (2023). Utrecht Data School. Eine unternehmerische Plattform für Unterricht und angewandte Forschung im Bereich der Datafizierung. *Z Politikwiss* Iss. 29, S. 123–140.

3. Hansen J., Rensing Ch., Herrmann O., Drachsler H. (2020). Verhaltenskodex für Trusted Learning Analytics. Version 1.0. Entwurf für die hessischen Hochschulen. Frankfurt am Main: Innovationsforum Trusted Learning Analytics 2020. URL: http://www.dipfdocs.de/volltexte/2020/18903/pdf/Hansen_Rensing_Herrmann_Drachsler_2020_Verhaltenskodex_Trusted_Learning_Analytics_A.pdf
4. The University of Edinburgh (2024) Learning Analytics. URL: <https://www.ed.ac.uk/information-services/learning-technology/more/learning-analytics>
5. Urban T. (2015). The AI Revolution: The Road to Superintelligence. URL: <https://waitbutwhy.com/2015/01/artificial-intelligence-revolution-1.html>

В. В. Зінченко

Людиномірність (Human-Dimensionality) – концепція сучасної філософської думки та характерна ознака постнекласичного типу наукової раціональності, який, на відміну від попередніх, передбачає включення до пояснюючих положень науки людини та людських цінностей. Людиномірність постає як визнання суб'єктності пізнання та моральної вимоги, але, на противагу класичному антропоцентризму, робить акцент на глибинній причетності людини світу, який вона пізнає та в якому вона діє, та на екологічному вимірі такої причетності. Аспектом людиномірності виступає також людиносумірність (human-commensurability) як орієнтація на наближення масштабів соціальних процесів і явищ до рівня кожної людської особистості, прикладом чого є такі сучасні напрями та підходи, як «екологічна архітектура», «історія повсякденності» та «гуманістична економіка». У сфері освіти людиномірність постає як орієнтація на людину як на основоположний системоутворюючий концепт філософії освіти та педагогічної діяльності, як світоглядна та моральна настанова, що передбачає право та обов'язок кожного учасника освітнього процесу виступати в якості його повномірного суб'єкта.

Див. також: Гуманізм, Студентоцентроване навчання

Список використаних джерел:

1. Мелков Ю. О. (2014). Людиномірність як характерна риса постнекласичної науки. *Науковий вісник Чернівецького університету : Зб. наук. праць. Вип. 706. Філософія*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. С. 68–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2014_706-707_14
2. Черепанова С. О. (2021). Філософія освіти: до питання концептуалізації. *Філософія освіти*, №2(27). С. 116–137. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2021-27-2-8>

Ю. О. Мелков

Людський капітал (Human Capital) — це сукупність знань, умінь, навичок, компетентностей та особистісних якостей індивіда, що сприяють створенню особистого, соціального та економічного добробуту [2, р. 9, 44–46]. Наведене визначення також представлено на офіційних ресурсах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [3].

Витоки концепції людського капіталу простежуються у працях Адама Сміта (1723–1790), який одним із перших обґрунтував економічну значущість здібностей людини [5]. У сучасних наукових підходах до структури людського капіталу часто включають також психофізіологічні характеристики та стан здоров'я особи [8]. Водночас більшість дослідників зосереджують увагу на економічній результативності (віддачі), яку отримує індивід або суспільство від процесу праці [7].

Попри тривалу історію використання цього терміна в економічній теорії, донедавна він мав переважно абстрактно-теоретичний характер через відсутність верифікованих методик кількісного оцінювання. Ситуація змінилася у 2016 році, коли Європейська економічна комісія ООН завершила розробку Настанов з вимірювання людського капіталу [2]. Запропоновані методики базуються на оцінюванні результатів освітньої діяльності та професійної підготовки індивідів, пов'язаної з конкретними видами праці. У цьому зв'язку

як перший практичний крок було прийнято Керівництво зі складання сателітного рахунку освіти та професійної підготовки [4].

Список використаних джерел:

1. Becker S. G. (1993). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Chicago : University of Chicago Press, 1993. 390 p. URL: <https://www.bibliovault.org/BV.landing.epl?ISBN=9780226041209>
2. Guide on Measuring Human Capital (2016). UNECE. 156 p. URL: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/2016/ECECESSTAT20166_E.pdf
3. OECD. Human capital and educational policies. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/human-capital-and-educational-policies.html>
4. Satellite Account for Education and Training: Compilation Guide (2020), [UNECE](https://www.unece.org/), New York and Geneva. URL: <https://unece.org/DAM/stats/publications/2020/ECECESSTAT20201.pdf>
5. Smith, A. (1776) 2003. *The Wealth of Nations*. New York: Bantam Classic. URL: <https://www.rrojasdatabank.info/Wealth-Nations.pdf>
6. Schultz T. W. (1961). Investment in Human Capital. URL: <https://www.scribd.com/document/90955405/Human-Capital-Investment-TheodoreW>
7. Вітренко Ю. М. (2021). Людський капітал. Енциклопедія освіти. Нац. акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер. С. 520–521.
8. Ворона В. О. (2024). Теоретично-методичні засади та аналіз провідного досвіду щодо формування вимог до знань, умінь і навичок випускників закладів вищої освіти для повоєнного відновлення України. *Розвиток університетів: теоретичні та методичні засади забезпечення синергії соціальних і інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки : монографія*; ред. Ю. Мелкова. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України. С. 86–101. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/Synergy-transform-VO_IVO-2024-102p.pdf DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-45-8-2024>.

Вітренко Ю. М., Ворона В. О., Ковтунець В. В.

Маркетинг у вищій освіті (Marketing in Higher Education) – це цілісна стратегічна та тактична діяльність закладу вищої освіти (ЗВО) з проектування, просування та реалізації освітніх продуктів і послуг, спрямована на релевантне задоволення потреб ключових стейкхолдерів: здобувачів освіти, роботодавців, держави та суспільства в цілому. У сучасній економіці знань маркетинг у сфері вищої освіти виходить далеко за межі традиційної реклами чи вступних кампаній, трансформуючись у комплексний дизайн освітнього досвіду та позиціонування ЗВО як провідного центру формування якісного, конкурентоспроможного людського капіталу.

Основою маркетингової стратегії сучасного університету є перехід моделі створення цінності. Це передбачає глибокий аналіз ринку праці та прогнозування майбутніх потреб економіки, що дозволяє ЗВО розробляти освітні програми з високим рівнем стратегічної релевантності. Об'єктом маркетингу тут постає не лише навчальний курс, а й інтегрована сукупність результатів навчання, сервісна інфраструктура, репутація бренду та можливості нетворкінгу, які отримує випускник.

Важливою складовою маркетингу у вищій освіті є внутрішній маркетинг, спрямований на розвиток корпоративної культури, та маркетинг взаємовідносин, що фокусується на підтримці довгострокових зв'язків із випускниками (*Alumni*) та стратегічними партнерами-роботодавцями. У цифровому середовищі цей процес реалізується через *Inbound Marketing*, контент-стратегії та персоналізацію освітніх пропозицій, що дозволяє формувати індивідуальну освітню траєкторію для кожного здобувача.

Маркетингова діяльність ЗВО також відіграє критичну роль у залученні інвестицій, грантової підтримки та розвитку наукового потенціалу. Ефективний маркетинг забезпечує

«видимість» наукових досягнень університету в глобальному просторі, що безпосередньо впливає на його позиції у міжнародних рейтингах та здатність залучати найкращі таланти.

Список використаних джерел:

1. Ворона В. О. (2021a). Маркетинг в освіті. *Енциклопедія освіти. Нац. акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. 2-ге вид., допов. та перероб.* Київ : Юрінком Інтер. С. 528–529.
2. Ворона В. О. (2021b). Нормативно-правове регулювання ефективності освітньої діяльності в умовах університетської автономії. *Теоретичні основи політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції: препринт (аналітичні матеріали): за ред. Ж. Таланової.* Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2021. С. 21–42. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/evroint-univ_2021-192p.pdf DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7644-54-4-2021>
3. Котлер Ф., Фокс К.Ф.А. (2011). Стратегічний маркетинг для навчальних закладів. Київ : УАМ, Хімджест. 580 с.

В. О. Ворона

Матриця кваліфікацій вищої освіти (Higher Education Qualifications Matrix) – системно-інтеграційна модель проектування результатів навчання, що базується на засадах синергії фахової експертизи та соціально-психологічної резильєнтності випускників і гармонізована з європейськими стандартами (EQF, EQF-LLL) для забезпечення валідності та міжнародної конвертованості кваліфікацій. Ця модель функціонує як інструмент стратегічного планування, що реалізується через методологію освітнього дизайну на двох ієрархічних рівнях: макрорівні, де здійснюється конструювання цілісного професійного профілю освітньої програми відповідно до державних та міжнародних вимог, і мікрорівні, що передбачає розробку силабусу як нормативно-дидактичного регламенту для досягнення визначених результатів навчання у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Такий підхід дозволяє синхронізувати освітній процес із динамічними запитами глобального ринку праці та стратегічними пріоритетами повоєнного відновлення України, гарантуючи адаптивність і критичну релевантність майбутніх фахівців.

Див. також: Кваліфікація вищої освіти

Список використаних джерел:

1. European Union (2017). Council Recommendation of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning (2017/C 189/03). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H0615(01)&from=EN)
2. Ворона В. О. (2025). Трансформація результатів навчання та кваліфікаційних вимог у вищій освіті: формування людського капіталу для відновлення України. *Політики та стратегії розвитку університетів у контексті післявоєнного відновлення: синергія соціальних і інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки: монографія; ред. Ю. Мелкова.* Київ : Інститут вищої освіти НАПН України. С. 89–93. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-49-6-2025>

В. О. Ворона

Моделі університету (University Models) – історичні парадигми та теоретичні концепції функціонування та розвитку закладу вищої освіти, а також підходи до розуміння його місії. Класична концепція «дослідницького» університету, що пов'язана з ім'ям В. фон Гумбольдта, сформувалася у XIX ст. та базується на принципі єдності викладання та проведення досліджень. У XX ст. активно розвивається модель «підприємницького» університету, яка інтегрує освітню та дослідницьку діяльність з підприємницькою та орієнтована на інновації, на комерційну експлуатацію результатів досліджень та на забезпечення конкурентоспроможності своїх випускників на ринку праці; різновидом такої моделі постає «корпоративний» університет, який засновується крупною компанією для підготовки власних кадрів. У XXI ст. актуалізується нова, плюралістична модель

університету, пов'язана з концептуалізацією його «третьої місії», у світлі якої університет виступає як фактор і осередок соціального, культурного, економічного та екологічного розвитку своєї локальної спільноти та суспільства в цілому.

Див. також: *Екологічний університет, Трансформація вищої освіти за доби Індустрії*

4.0

Список використаних джерел:

1. Винницький М. (2022). Як розвивати освіту після війни. *Дзеркало тижня*, 7 серпня. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/jak-rozvivati-osvitu-pislja-vijni.html>
2. Курбатов С. В. (2014). Феномен університету в контексті часових та просторових викликів. Суми: Університетська книга. 262 с.
2. Мелков Ю. О. (ред.) (2025). Моделі університету в ситуації соціальних і інституційних трансформацій науки, економіки та суспільства в цілому : Навч. посібник / Ю. Мелков А. Гаврилюк, В. Зінченко, Ю. Вітренко, В. Ворона. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України. 49 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-58-8-2025>

Ю. О. Мелков

Навчання впродовж життя (Lifelong Learning, LLL) – цілісна сукупність навчальних активностей, що здійснюються людиною на постійній основі протягом усіх етапів життєвого циклу. Воно спрямоване на безперервне вдосконалення знань, умінь та компетентностей у межах особистої, громадянської, соціальної та професійної самореалізації.

Ключові складові та вектори навчання впродовж життя базуються на синергетичній конвергенції освітніх форм, де формальна, неформальна та інформальна освіта перестають бути ізольованими сегментами, натомість інтегруючись у цілісну індивідуальну траєкторію розвитку особистості. Такий підхід дозволяє гармонізувати академічні знання з практичним досвідом і вузькоспеціалізованими курсами, перетворюючи розрізнені навчальні епізоди на системний процес капіталізації людського капіталу. В умовах сучасної економіки знань цей процес стає критичним стратегічним механізмом, що забезпечує не лише нарощування інтелектуального потенціалу, а й динамічну адаптивність фахівця до турбулентних вимог ринку праці. Завдяки безперервному оновленню професійного профілю вдається ефективно запобігати когнітивній та кваліфікаційній деградації, яка неминує виникає під тиском експоненційного технологічного прогресу та стрімких соціальних трансформацій. Особливого значення при цьому набуває формування здатності до «навчання вчитися» – фундаментальної метакомпетентності, що передбачає розвиток навичок критичного мислення, саморефлексії та ефективного управління власним пізнавальним процесом. Адаптивність у системі Lifelong Learning трансформується з пасивного пристосування на проактивну стратегію саморозвитку, де суб'єкт навчання здатен самостійно конструювати нові знання та оперативно реагувати на глобальні виклики цифрової епохи, зберігаючи конкурентоспроможність та соціальну актуальність протягом усього життя.

Список використаних джерел:

1. A Memorandum on Lifelong Learning (2000). URL: https://www.hsu-hh.de/wb/wp-content/uploads/sites/647/2017/10/Anthology-Memorandum_on_Lifelong_Learning-EU-2000.pdf
2. European Union (2001). European area of lifelong learning. Communication from the Commission of 21 November 2001 on making a European area of lifelong learning a reality. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:c11054>
3. European Union (2017). Council Recommendation of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning (2017/C 189/03). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H0615(01)&from=EN)
4. Лук'янова Л. Б. (2021). Навчання впродовж життя. *Енциклопедія освіти. Нац. акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. 2-ге вид., допов. та перероб.* Київ : Юрінком Інтер. С.617–618.

5. Національний освітній глосарій: вища освіта (2024); ред. В.Г. Кременя, В.Є. Бахрушина, Ю.М. Рашкевича. 114 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-41-0>

В. О. Ворона

Освітня діяльність у сфері вищої освіти (Educational Activities in the Field of Higher Education) – це сукупність формальних* і неформальних** дій суб'єктів освітньої діяльності при виробництві і наданні послуг у сфері вищої освіти, спрямованих на зміни в інтелектуальному стані*** окремих осіб за весь період здобуття ними вищої освіти відповідно до вимог державного стандарту вищої освіти певного рівня певної, галузі та певної спеціальності (спеціалізації) вищої освіти, сформульованих згідно до положень Міжнародних стандартних класифікацій освіти МСКО 2011, МСКО 2013), відповідних національно-нормативних правових актів та професійних стандартів. Освітня діяльність у сфері вищої освіти визнається основною серед усіх інших видів діяльності відповідно до положень нормативно-правових актів.

Примітки: *формальні дії – дії ЗВО щодо здійснення освітньої діяльності відповідно до вимог формальних НПА, які входять до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів і які є обов'язковими до виконання ЗВО; **неформальні дії – дії ЗВО відповідно до положень неформальних документів прийнятих адміністрацією, громадськими організаціями ЗВО, іншими інституціями, та які не суперечать положенням формальних НПА; ***зміни в інтелектуальному стані – зміни в інтелектуальному стані окремих осіб за весь період здобуття ними вищої освіти – виміряні результати здобуття вищої освіти (конкретні значення оцінки випускних іспитів, захисту дипломних робіт, захисту дисертацій тощо).

Список використаних джерел:

1. United Nations (2009). System of National Accounts 2008 (2008 SNA). European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations and World Bank. New York. 722 p. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>
2. Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів. URL: <https://www.reestrnpa.gov.ua/REESTR/RNAweb.nsf/wpage/RnaAbout?OpenDocument>
3. Закон України Про вищу освіту 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. UNESCO (2011). International Standard Classification of Education. ISCED. URL: <https://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-en.pdf>
5. International Standard Classification of Education: Fields of Education and Training 2013 (ISCED-F). URL: <https://esco.ec.europa.eu/en/about-esco/escopedia/escopedia/international-standard-classification-education-fields-education-and>
6. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>
7. Державний класифікатор продукції та послуг ДК 016-2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v457a609-10#Text>

Ю. М. Вітренко

Послуга у сфері вищої освіти (Higher Education Services) – результат інституційно встановлених обсягів освітньої діяльності закладів вищої освіти з метою досягнення вимірюваних змін в інтелектуальному стані здобувача вищої освіти певної кваліфікації вищої освіти та можливих додаткових вимог, сформульованих замовником послуги, який має вартісний вимір (ціну).

Статистичні дані про обсяги виробництва і надання послуг у сфері вищої освіти формуються згідно з положеннями Державного класифікатора продукції та послуг (ДКПП), секція Р Послуги у сфері освіти, розділ 85 Послуги у сфері освіти, група 85.4 Послуги у сфері вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. United Nations (2009). System of National Accounts 2008 (2008 SNA). European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations and World Bank. New York. 722 p. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>
2. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>
3. Класифікація інституційних секторів економіки України (KICE) <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378832-14#Text>
4. Державний класифікатор продукції та послуг ДК 016-2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v457a609-10#Text>

Ю. М. Вітренко

Прогностичний аналіз (Predictive Analysis) – аналіз, який використовує дані студентів для прогнозування академічної успішності та оцінки ризиків, пов'язаних з їхньою освітою. Ця технологія дозволяє установам не тільки виявляти проблеми студентів на ранніх етапах, але й впроваджувати коригувальні заходи, такі як персоналізована підтримка та коригування навчальної програми. Прогностичний аналіз стає ключовим інструментом у вищій освіті, сприяючи покращенню академічної успішності та зменшенню рівня відрахувань. Аналізуючи великі набори даних, він може виявляти шаблони та прогнозувати поведінку студентів, дозволяючи проактивні управлінські рішення для прогнозування поведінки студентів і потенційних труднощів у навчанні та для оцінки академічної успішності. Для створення моделей, здатних аналізувати дані студентів та прогнозувати майбутній успіх, застосовуються різні методи, включаючи машинне навчання, статистичний аналіз та штучний інтелект.

Використання аналізу даних в освіті почалося з аналізу успішності студентів та застосування статистичних методів для оцінки освітніх результатів. Однак, з розвитком технологій та збільшенням обсягів зібраних даних, з'явилися більш складні та точні методи прогнозування. Прогностичний аналіз почав активно інтегруватися в освітні процеси з кінця 2000-х років, коли університети почали усвідомлювати переваги, які можна отримати від такої обробки даних студентів. Введення технологій машинного навчання та штучного інтелекту значно покращило точність прогнозів та дозволило розробити нові стратегії підтримки студентів.

Прогностичний аналіз застосовує різні методи аналізу даних:

- Машинне навчання: алгоритми, які допомагають аналізувати великі обсяги даних та виявляти шаблони, дозволяючи точно прогнозувати майбутні події. Наприклад, системи на основі машинного навчання можуть прогнозувати ймовірність успіху на іспитах на основі даних про попередні оцінки, відвідуваність та залученість студентів.
- Регресійний аналіз: статистичний метод, який використовується для виявлення зв'язків між змінними (наприклад, успішністю та залученістю студентів). Цей метод широко застосовується для прогнозування академічного успіху студентів.
- Аналіз часових рядів: метод, який використовується для виявлення тенденцій у даних, таких як зміни академічних результатів протягом усього періоду навчання студента.

Однією з основних цілей прогностичного аналізу є покращення академічної успішності студентів. Це досягається шляхом раннього виявлення проблемних зон, що дозволяє викладачам та закладам втручатися на ранніх етапах.

Список використаних джерел:

1. Baker R. S., Inventado P. S. (2014). Educational data mining and learning analytics. *Learning Analytics Review*. P. 1–15.
2. Arnold K. E., Pistilli M. D. (2012). Course signals: a case study in predictive analytics. *Journal of Educational Data Mining*. Vol. 5, No. 1. P. 1–12.

3. Ferguson R. (2012). Learning analytics: drivers, developments, and challenges. *International Journal of Technology Enhanced Learning*. Vol. 4, No. 5. P. 304–317.
4. Lang C., Shear D. (2015). Predictive analytics in higher education: an overview. *Education Policy*. Vol. 33, No. 6. P. 789–806.
5. Coates H., Ransom L. (2016). Using learning analytics for improving student retention. *Journal of Learning Analytics*. Vol. 3, No. 1. P. 23–40.
6. Зінченко В. В. (2025). Трансформації науки, освіти та управління ними у контексті цифровізації і штучного інтелекту: стратегії стійкого розвитку (підходи та рекомендації). *Політики та стратегії розвитку університетів у контексті післявоєнного відновлення: синергія соціальних і інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки: монографія* / Мелков Ю.О., Гаврилюк А.М., Зінченко В.В., Вітренко Ю.М., Ворона В.О.; за ред. Ю.О. Мелкова. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. С. 52–64. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-49-6-2025>

В. В. Зінченко

Результати навчання (Learning Outcomes) – верифікована сукупність знань, умінь та цінностей, які здобувач демонструє після завершення освітньої програми або її компонентів. Універсальність дефініції дозволяє інтегрувати результати формальної, неформальної та інформальної освіти у професійні стандарти й рамки кваліфікацій. У контексті Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя (EQF-LLL) результати навчання визначаються як твердження про те, що особа знає, розуміє та здатна виконати після завершення навчання й структуруються за трьома доменами: знання (теоретичні/фактичні), уміння (когнітивні/практичні) та відповідальність і автономія (здатність до самостійної діяльності).

Розширене розуміння результатів навчання передбачає їхню прозорість та можливість оцінювання за чітко визначеними критеріями. Вони є основою для розробки навчальних планів і для вибору методів викладання та систем оцінювання. Використання результатів навчання сприяє більшій мобільності здобувачів на міжнародному ринку праці, оскільки дозволяє роботодавцям і освітнім установам чітко ідентифікувати реальний рівень підготовки фахівця. Крім того, вони відіграють критичну роль у процесі визнання попереднього навчання (RPL), забезпечуючи безперервність професійного розвитку та відповідність фахівця запитам сучасної економіки.

Список використаних джерел:

1. Ворона В. О. (2025). Трансформація результатів навчання та кваліфікаційних вимог у вищій освіті: формування людського капіталу для відновлення України. *Політики та стратегії розвитку університетів у контексті післявоєнного відновлення: синергія соціальних і інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки: монографія*; ред. Ю. Мелкова. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. С. 80–94. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-49-6-2025>
2. Національний освітній глосарій: вища освіта (2014). / ред. В.Г. Кременя, В.Є. Бахрушина, Ю.М. Рашкевича. 114 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-41-0>
3. Закон України Про вищу освіту. 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. European Union (2017). Council Recommendation of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning (2017/C 189/03). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H0615(01)&from=EN)
5. UNESCO (2019). Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education. 98 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373602/PDF/373602eng.pdf.multi.page=3>

В. О. Ворона

Ринок послуг у сфері вищої освіти (Market for Services in the Field of Higher Education) – сукупність економічних відносин при купівлі-продажу послуг у сфері вищої освіти, які виникають між споживачами послуг у сфері вищої освіти (здобувачами вищої освіти), замовниками послуг у сфері вищої освіти (органами державної влади, місцевого самоврядування; інституціональними одиницями – юридичними особами; домашніми господарствами), виробниками послуг у сфері вищої освіти (зкладами вищої освіти). Основною особливістю сучасного ринку послуг у сфері вищої освіти виступає домінуюче місце держави та органів місцевого самоврядування серед замовників, які шляхом встановлення конституційного права громадян на вищу освіту та прийняття відповідних нормативно-правових актів обумовлюють необхідність запровадження спеціальних механізмів, інструментів та засобів регулювання зазначеного ринку, зокрема, ціноутворення, стандартів, публічних (державних) замовлень на виробництво і надання послуг у сфері вищої освіти, публічних їх закупівель.

Список використаних джерел:

1. Закон України Про публічні закупівлі. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>
2. Закон України Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5499-17#Text>
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Рішення Конституційного Суду України від 04.03.2004 р.№5-рп/2004. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09>

Ю. М. Вітренко

Соціальна відповідальність системи вищої освіти (Social Responsibility of the System of Higher Education) – одна із основних місій вищої освіти, яка передбачає перш за все відповідальність за ефективне використання суспільних, корпоративних та індивідуальних коштів при виробництві й наданні послуг у сфері вищої освіти. Вимірювання соціальної відповідальності здійснюється на основі аналізу показників працевлаштування випускників закладів вищої освіти в інституційно встановлений період після присвоєння відповідної кваліфікації вищої освіти та показників ефективності використання суспільних, корпоративних та індивідуальних коштів під час здобуття вищої освіти інституційно встановленої кваліфікації вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Кузнєцова А. Я., Семів Л. К., Скринник З. Е. (ред.) (2019). Соціальна відповідальність суспільних інститутів: інноваційний та соціально-гуманітарний аспект. Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи». 287 с. URL: <https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/07/monohrafiia-SOTSVIDPOVIDALNIST-SUSPILNYKH-INSTYTUTIV-1.pdf>

Ю. М. Вітренко

Соціально-емоційний інтелект (Social and Emotional Intelligence, ESI) – інтегрована сукупність когнітивних і психологічних здібностей, що поєднує усвідомлений емоційний самоконтроль із навичками високоефективної міжособистісної взаємодії. Конструкт охоплює здатність особистості ідентифікувати та регулювати власні афективні стани, виявляти емпатію, аналізувати складні соціальні контексти та впроваджувати адаптивні комунікативні стратегії для розв'язання конфліктів і продуктивної командної роботи.

У системі вищої освіти ESI позиціонується як критичний елемент «м'яких навичок» (soft skills) та стратегічний складник людського капіталу. Його розвиток забезпечує випускникам високу адаптивність до мінливих вимог роботодавців, де здатність до медіації та конструктивної співпраці стає ключовою конкурентною перевагою. Особливого значення

цей тип інтелекту набуває у науково-дослідних (R&D) проєктах та високотехнологічних галузях, де фінальний успіх прямо залежить від синергії міждисциплінарних команд та здатності фахівців до продуктивної комунікації в умовах інтелектуальної напруги й високої невизначеності.

Розвиток ESI передбачає формування метакомпетентностей, що дозволяють людині не лише керувати власними реакціями, а й етично трансформувати соціальне середовище через емоційне лідерство. В економічному вимірі високий рівень соціально-емоційної компетентності персоналу мінімізує транзакційні витрати всередині організацій, сприяючи розбудові стійкої корпоративної культури та сприятливого інноваційного клімату. ESI є невід'ємним атрибутом сучасної особистості, здатної до безперервного самовдосконалення та гармонійного співіснування у глобалізованому цифровому суспільстві, де людяність та емоційний зв'язок стають найціннішими активами.

Див. також: *Вища освіта як складник людського капіталу*

Список використаних джерел:

1. Ворона В. О. (2024). Теоретично-методичні засади та аналіз провідного досвіду щодо формування вимог до знань, умінь і навичок випускників закладів вищої освіти для повоєнного відновлення України. *Розвиток університетів: теоретичні та методичні засади забезпечення синергії соціальних і інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки* : монографія; ред. Ю. Мелкова. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України. С. 80–94. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-45-8-2024>.
2. Livesey P. V. (2017). Goleman-Boyatzis Model of Emotional Intelligence for Dealing with Problems in Project Management. *Construction Economics and Building*, Vol. 17, No. 1. DOI: <http://dx.doi.org/10.5130/AJCEB.v17i1.5101>

В. О. Ворона

Стійкий розвиток суспільства (Sustainable development of society) – стратегія розвитку людства, яку розвинені країни (перш за все – держави ЄС) взяли на себе зобов'язання спільно з усіма державами-членами ООН реалізувати відповідно до «The 2030 Agenda for Sustainable Development» («Порядок денний стійкого розвитку до 2030 р.»). Завдяки 17 цілям стійкого розвитку «Sustainable Development Goals – SDGs» світове співтовариство має конкретні сфери діяльності. Щоб реалізувати своє амбітне бачення мирного, справедливого, соціально інклюзивного світу, який використовує природні та людські ресурси стабільно, необхідні комплексні зміни на економічному, комплексно-соціальному (у тому числі – освітньо-науковому) та екологічному рівнях для забезпечення загальної поваги до прав та можливостей людини, рівності та самовизначення.

Окрім заохочення людей та захисту навколишнього середовища та соціального розвитку, держави-члени заявили про свою рішучість вживати сміливих і трансформаційних кроків, які необхідно терміново поставити на шлях стійкого розвитку та стійкості і обіцяли діяти разом. Поняття «партнерство в дусі глобальної солідарності» відіграє важливу роль у реалізації «The 2030 Agenda for Sustainable Development».

«Agenda 2030» сформовано не тільки для урядів. Усі люди покликані брати участь у амбітній програмі трансформації, яка в кінцевому рахунку може досягти успіху лише у співпраці на всіх рівнях – й у цілому, в суспільстві. «Agenda 2030» також визначає освітні концепції та моделі, які необхідні для стійкого розвитку. Система освіти «навчає» суспільство у невеликих масштабах. Навчившись працювати в партнерстві, розвивати навички стійкого розвитку, розвивати критичне мислення, розділяти відповідальність між студентами та всією шкільною командою, школи можуть бути зразками стійкого способу життя.

Були сформовані концепції для трансформації нашого глобального світу. Освіта для стійкого розвитку, освіта у сфері глобального громадянства та відповідні концепції повинні навчити компетентності, щоб допомогти всім нам у трансформації нашого світу для спільної

співпраці. Комплексні компетенції такого роду можуть бути розроблені за допомогою навчальних моделей, освітніх принципів та освітніх проблем, закладених в системах освіти.

Конкретні напрями для ключових сфер освітньої мети глобального стійкого розвитку (для усіх рівнів освіти) є можливим розподілити на:

- Освіта для стійкого розвитку.
- Глобальна громадянська освіта та глобальне навчання.
- Політична освіта.
- Етико-моральна освіта.
- Екологічна освіта.
- Питання гендерної освіти/Рівність в усіх освітніх аспектах.
- Міжкультурне навчання.
- Освіта в галузі прав осіб.

Співпраця на всіх рівнях має вирішальне значення для стійкого розвитку. Уряди та громадянські суспільства, приватний сектор, освітній сектор та окремі особистості повинні докласти зусиль, щоб домогтися спільного прогресу у переробці світу.

Список використаних джерел:

1. Chase-Dunn C.K. (2015). *Global Formation. Structures of the World-Economy*. Cambridge: Blackwell Publishers. 419 p.
2. *Leading Education 2030. The 2030 Agenda for Sustainable Development*. URL: <http://en.unesco.org/education2030-sdg4>
3. *The Future of Education and Skills Education 2030 – OECD*. URL: https://www.researchgate.net/figure/The-Future-of-Education-and-Skills-OECD-Education-2030-Framework-Knowledge-skills_fig7_326032010
4. Vereinte Nationen: *Resolution der Generalversammlung – Transformation unserer Welt: die Agenda 2030 für nachhaltige Entwicklung*. URL: <http://www.un.org/Depts/german/gv-70/band1/ar70001.pdf>
5. *Ziele der Agenda 2030 für nachhaltige Entwicklung*. URL: <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/entwicklungsziele-agenda-2030>
6. Zinchenko V. (2019). International models, trends and concepts of the philosophy of education in the context of sustainable social development under global institutional transformation conditions. *SCHID*, Iss. 1, С. 72–81. DOI: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2019.1\(15\).157942](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2019.1(15).157942)

В. В. Зінченко

Студентоцентроване навчання (Student-centred learning, SCL) – освітня модель, заснована на принципах партнерства та взаємної поваги, де здобувач вищої освіти виступає активним суб'єктом формування індивідуальної освітньої траєкторії.

Реалізація стратегії студентоцентрованого навчання вимагає радикального перегляду традиційного дидактичного інструментарію на користь інтерактивних та конструктивістських методів, зокрема кейс-технологій (case-study), проектного (PBL) та проблемно-орієнтованого навчання, що спрямовані на розвиток вищих когнітивних навичок, критичного мислення та здатності приймати обґрунтовані рішення в умовах високої невизначеності. У межах цієї парадигми роль викладача трансформується з транслятора готової інформації у фасилітатора, коуча та ментора, чіє головне завдання полягає у створенні стимулюючого освітнього середовища та налагодженні системного зворотного зв'язку, де через механізми формативного та сумативного оцінювання здобувач спонукається до глибокої саморефлексії, саморегуляції та прийняття повної відповідальності за власну траєкторію розвитку. З погляду стратегічного менеджменту людського капіталу, такий підхід є критичним чинником формування адаптивності особистості до вимог волатильного ринку праці, оскільки завдяки акценту на принципі «навчання через дію» (learning by doing) здобувачі вищої освіти інтегрують фахові кваліфікації з універсальними м'якими навичками (soft skills). У кінцевому підсумку SCL виступає не просто сукупністю методичних прийомів, а фундаментальним інструментом демократизації освіти, що виховує автономного,

інноваційного та конкурентоспроможного фахівця, здатного до продуктивного самовдосконалення протягом усього професійного та життєвого шляху.

Список використаних джерел:

1. Закон України Про вищу освіту. 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу.. 3642-IX від 23.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3642-20#Text>
3. Національний освітній глосарій: вища освіта (2024) / ред. В.Г. Кременя, В.Є. Бахрушина, Ю.М. Рашкевича. 114 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-41-0>

В. О. Ворона

Трансформація вищої освіти за доби Індустрії 4.0 (Higher Education Transformation under Industry 4.0) – процес руху системи вищої освіти, який веде до суттєвих змін її структури, ідентичності, засад і мети функціонування відповідно до потреб сучасної Четвертої промислової революції, пов’язаної з використанням кіберфізичних систем та технологій, заснованих на штучному інтелекті та нейронних мережах. Нова парадигма освіти отримала назву «Освіти 4.0»; характерними її рисами постають: децентралізація та дебіюрократизація освіти та наукової діяльності; інтенсивна цифрова модернізація; індивідуальні освітні траєкторії; мобільність та інклюзивність; полімодельність освіти на базі персоніфікованого контенту, включаючи інтеграцію формальної та неформальної освіти; перспектива освіти впродовж життя; зміна ролі викладача, який перетворюється на модератора. Водночас серед компетентностей випускників закладів вищої освіти актуалізуються не лише навички роботи з новітніми технологіями, але й людські якості, що є принципово недосяжними для штучного інтелекту.

Див. також: Індустрія 4.0; Винаходження вищої освіти заново

Список використаних джерел:

1. Sofiadin A. (2022). Education 4.0, Industry 4.0, Lifelong Learning: A Descriptive Literature Review. *International Journal of Research Publications*. Iss. 113(1). P. 147–161. DOI: <https://doi.org/10.47119/IJRP10011311120214132>
2. Міністерство освіти та науки України (2022). Програма великої трансформації. Освіта 4.0: Український світанок. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/12/10/Osvita-4.0.ukrayinskyy.svitanok.pdf>
3. Мелков Ю. О., Внукова Н. М., Отич О. М. та ін. (2025). Індустрія та освіта 4.0: соціальні, правові та інституційні аспекти нової науково-дослідницької інфраструктури. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, №7(2), С. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7230>

Ю. О. Мелков

Фінансування сфери вищої освіти (Financing of Higher Education) – розглядається як процеси створення на основі руху грошових коштів певних цільових фондів та процеси використання зазначених грошових коштів для виробництва і надання лише послуг у сфері вищої освіти відповідно до офіційних міжнародних і національних класифікаторів. Фінансування виробництва та оплати конкретних продуктів (товарів і послуг) другорядних видів економічної діяльності ЗВО має здійснюватися відповідно до встановлених вимог.

Сучасна парадигма фінансування передбачає чітке розмежування потоків. Основний масив коштів спрямовується на реалізацію освітніх програм, підготовку фахівців та забезпечення академічної діяльності. Водночас фінансування виробництва та оплати продуктів (товарів і послуг), що належать до другорядних або допоміжних видів економічної діяльності ЗВО та наукових інституцій, має здійснюватися відповідно до специфічних регуляторних вимог. Це стосується комерціалізації наукових розробок, надання консультаційних послуг, експлуатації інфраструктури чи трансферу технологій.

Список використаних джерел:

1. United Nations (2009). System of National Accounts 2008 (2008 SNA). European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations and World Bank. New York. 722 p. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>
2. Вітренко Ю. М. (2017). Вартість і ціни освітніх послуг. *Фінанси України: науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал*. № 1. С. 10–25. https://finukr.org.ua/docs/FU_17_01_010_uk.pdf
3. Закон України Про вищу освіту. 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Ю. М. Вітренко

Фондування у сфері вищої освіти (Funding in Higher Education) – процеси створення на основі руху грошових коштів певних цільових фондів грошових коштів з метою подальшого їх використання для виробництва і надання послуг у сфері вищої освіти відповідно до міжнародних і національних класифікаторів та інших продуктів (товарів і послуг). Фондування у сфері вищої освіти є першим етапом фінансування, під час якого накопичуються саме цільові грошові кошти, з яких потім здійснюється безпосереднє фінансування виробництва конкретних продуктів. Фонди при цьому можуть створюватися не лише для фінансування виробництва послуг у сфері вищої освіти, а й для інших цілей (зокрема, фонд заробітної плати, фонд соціальної допомоги, фонд капітального будівництва, фонд ендаменту тощо). Значна кількість дослідників проблем фінансування не враховують різницю між сформульованими визначеннями і розглядають терміни funding та financing як тотожні поняття.

Список використаних джерел:

1. United Nations (2009). System of National Accounts 2008 (2008 SNA). European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations and World Bank. New York. 722 p. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>
2. UNESCO (2016). Methodology of national education accounts,. URL: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/methodology-of-national-education-accounts-2016-en.pdf>
3. Закон України Про вищу освіту. 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Ю. М. Вітренко

Функціональний розрив (Skills Mismatch) – невідповідність між результатами навчання випускників (набором знань, умінь і компетентностей) та актуальними вимогами ринку праці. В контексті вищої освіти цей термін описує ситуацію, коли освітні програми не встигають за технологічними змінами, через що фахівці володіють кваліфікацією, яка є надлишковою (overeducation), недостатньою (under-skilling) або такою, що не відповідає профілю вакансій (field-of-study mismatch). Це знижує ефективність використання людського капіталу та вимагає додаткових витрат на перепідготовку кадрів.

У системі вищої освіти ця проблема найчастіше зумовлена дефіцитом дієвого зворотного зв'язку між закладами вищої освіти (ЗВО) та ринком праці. Для України подолання функціонального розриву постає стратегічним пріоритетом у межах повоєнного відновлення, що потребує впровадження інноваційного освітнього дизайну, системного моніторингу працевлаштування випускників та повної гармонізації результатів навчання з міжнародними стандартами. Мінімізація *skills mismatch* дозволить трансформувати вищу освіту в потужний драйвер інноваційного прориву, де кваліфікація фахівця є максимально релевантною викликам глобалізованого світу. Зрештою, ефективна капіталізація знань

можлива лише за умови подолання цього розриву та розбудови гнучкої екосистеми навчання впродовж життя.

Див. також: *Людський капітал*

Список використаних джерел:

1. International Labour Organization (2026). Skills mismatches. URL: <https://www.ilo.org/skills-mismatches>
2. Луговий В., Слюсаренко О., Таланова Ж. (2025). Кваліфікаційний розрив & конкурентний розвиток: проблема балансу конкурентоспроможності в екосистемі «вища освіта – ринок праці». *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, № 19, С. 8–26. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2025-19-8-26>
3. Костюк О. (2023). Кваліфікаційний розрив як виклик вишам. *Osvita.ua*. URL: <https://osvita.ua/blogs/88713/>

В. О. Ворона

Цифрова трансформація (Digital Transformation) – Існує потреба у збільшенні вагомості вищої освіти для змісту науки, дослідницької діяльності, її якості, з метою підвищення актуальності, якості та відкритості європейської науки і вищої освіти на всіх рівнях. Навчальні заклади відіграють все більш важливу роль як постачальники навчання протягом усього життя. Цифрові технології слід використовувати для полегшення надання гнучких, доступних можливостей навчання, в тому числі для дорослих учнів та професіоналів, допомагаючи їм перекваліфікуватися, підвищити кваліфікацію або змінити кар'єру. Потрібні більш масштабні зусилля в галузі змісту, інструментів та платформ цифрової трансформації. Ці зусилля повинні сприяти впровадженню, забезпеченню якості, підтвердженню та визнанню курсів та можливостей навчання у всіх секторах трансформації. Сприяння визнанню коротких навчальних курсів може зіграти важливу роль у підвищенні кваліфікації та перекваліфікації.

Змінюване суспільство та перехід до зеленої і цифрової економіки вимагають твердих цифрових компетентностей. Посилення цифрових навичок на всіх рівнях сприяє зростанню та інноваціям та побудові більш справедливого, згуртованого, стійкого та інклюзивного суспільства. Будучи цифровою кваліфікацією та набуваючи цифрової грамотності, можна надати людям будь-якого віку можливість бути більш стійкими, сприяти участі у демократичному житті та залишатися в безпеці та безпеці в Інтернеті. Оснащення дослідників, робітників та освітян, студентів цифровими навичками буде критично важливим для відновлення економіки в найближчі роки. На додаток до цифрових навичок, цифрова економіка вимагає і таких додаткових навичок, як адаптованість, навички спілкування та співпраці, вирішення проблем, критичне мислення, креативність, підприємливість та готовність до навчання.

Необхідно поступово комплексно формувати й розвивати:

- Рекомендації щодо інтеграції штучного інтелекту (ШІ) у сферу освіти, щодо його застосування у різних галузях освіти, таких як персоналізоване навчання, управління, оцінювання та репетиторство.
- Визначення потенціалу ШІ для значного підвищення ефективності та точності формувальних оцінок.
- Рекомендації щодо використання ШІ в управлінні закладами вищої освіти.
- Аналіз переваг і загроз технологій ШІ з рекомендаціями щодо подолання останніх.

Список використаних джерел:

1. A Future Shaped by a Technology Arms Race (2024). URL: <https://www.weforum.org/videos/a-future-shaped-by-a-technology-arms-race/>
2. BRIEFING: Initial Appraisal of a European Commission Impact Assessment: Artificial Intelligence Act (2021). URL:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/694212/EPRS_BRI\(2021\)694212_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/694212/EPRS_BRI(2021)694212_EN.pdf)

3. Harari Y.N. (2023). 21 Lessons for the 21st Century. Kindle Edition. 320 p. URL: <https://www.ynharari.com/book/21-lessons-book/>

4. Zinchenko V. (2023). Science trends and Digital immortality: AI accelerates movement towards an unattainable goal. *E3S Web of Conferences*, 419(3):02002. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202341902002>

В. В. Зінченко

Цифровий суверенітет (Digital Sovereignty) – проблема набуття «цифрового суверенітету» як можливості визначати взаємини між технологією та політичною автономією стоїть гостро не лише перед тоталітарними державами, що розвиваються, а й перед розвиненими західними країнами. Майбутнє цифрового регулювання буде зав'язане на взаємодії політичної влади національних держав та влади великих технологічних корпорацій. Є низка можливих траєкторій, за якими цифровий суверенітет може бути знову набутий у контексті ЄС, враховуючи відносини між наднаціональним і національним рівнями управління.

Складні відносини між корпораціями та державами – лейтмотив великої кількості новин про все цифрове, від питання про дані та Інтернет речей до 5G та алгоритмів. Проте з тим, як зазвичай ставлять питання цифрового суверенітету – з'ясування стосунків між політичною та корпоративною владою, – є проблема. А саме: це описує ситуацію, актуальнішу якраз для західних країн, в юрисдикціях яких такі компанії розташовані. Але якщо дана держава не належить до таких країн, то її можливості залучитися до великого протистояння між політичною та корпоративною владою значно змінюються. Це відбувається просто тому, що влади над цими компаніями у даної держави немає, чи майже немає, нехай і вирішення проблеми в масштабі західних країн для вас матиме наслідки.

Ця перспектива може бути повністю прийнята лише за умови, якщо перебувати з нею у тому самому контексті. Адже на глобальний Південь та незахідні країни технологічні компанії впливають по-іншому і можливостей набутти цифрового суверенітету таких країн набагато менше. Результат боротьби за «цифровий суверенітет» проти «наглядного капіталізму» на жителів країн «світової периферії» вплине, але якщо ця битва і станеться, то без їхньої участі.

Список використаних джерел:

1. Evangelista R. (2019). Review of Zuboff's The Age of Surveillance Capitalism. *Surveillance & Society*, Iss. 17(1/2), P. 246–251. DOI: <https://doi.org/10.24908/ss.v17i1/2.13132>

2. Floridi L. (2020). The Fight for Digital Sovereignty: What It Is, and Why It Matters, Especially for the EU. *Philosophy & Technology*, Iss. 33, P. 369–378. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13347-020-00423-6>

3. Zinchenko V. (2023). Prevention of AI risks for sustainable development of society and post-humanity researches. *AIP*. Iss. 2812, Art. 020101. DOI: <https://doi.org/10.1063/5.0161321>

4. Zuboff Sh. (2019). Age of Surveillance Capitalism: The Fight for Human Future в New Frontier of Power. Profile Books. 704 p.

5. Zinchenko V. (2022). Prospects and Goals of Sustainable Development as an Integrative Basis of the Global Strategy for the Efficiency of Society, Education and Science. *Research Aspects in Arts and Social Studies. Vol.1. Category: Social Sciences And Humanities*. London: Book Publisher International. P.1–18. DOI: <https://doi.org/10.9734/bpi/raass/v1/3670A>

В. В. Зінченко

Ціна покупця (замовника) послуг у сфері вищої освіти (Price of the Buyer (customer) of Services in the Field of Higher Education) – це сума, сплачена покупцем (замовником), виключаючи будь-який ПДВ або аналогічний податок, що підлягають відніманню покупцем, за надання послуги в установлені покупцем терміни і місце.

З погляду замовника, ціна розглядається як інвестиція в людський капітал. Її обґрунтованість визначається очікуваною результативністю: майбутнім рівнем доходів, професійним статусом та конкурентоспроможністю на ринку праці. У моделі студентоцентрованого навчання «ціна покупця» корелюється з цінністю отриманої кваліфікації. Якщо якість освіти не забезпечує актуальних запитів працедавців, ціна для замовника стає надмірною незалежно від її номінального грошового виразу. Цей термін підкреслює роль вищої освіти як ринкового активу, де замовник (здобувач вищої освіти або роботодавець) оцінює баланс між понесеними витратами та отриманими стратегічними перевагами у професійній самореалізації.

Див. також: Людський капітал, Студентоцентроване навчання

Список використаних джерел:

1. United Nations (2009). System of National Accounts 2008 (2008 SNA). European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations and World Bank. New York. 722 p. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>
2. UNESCO (2016). Methodology of national education accounts,. URL: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/methodology-of-national-education-accounts-2016-en.pdf>

Ю. М. Вітренко

РОЗДІЛ 3

ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ІЗ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

(Оржель О.Ю., Шофолова Н.М.)

Академічний супровід (Academic Support) – це цілісна система заходів, сервісів та педагогічних технологій, спрямованих на надання допомоги здобувачам освіти у подоланні навчальних труднощів, розвитку інтелектуального потенціалу та успішному опануванні освітньої програми. На відміну від класичного викладання, супровід фокусується не лише на трансляції знань, а й на індивідуальних потребах студента.

Основні напрями та інструменти:

- тьюторинг та менторство: індивідуальна або групова підтримка для глибшого розуміння складних тем;
- консультування з питань навчання (Academic Advising): допомога у формуванні індивідуальної освітньої траєкторії та виборі дисциплін;
- навчання академічним навичкам: розвиток критичного мислення, навичок академічного письма, тайм-менеджменту та цифрової грамотності;
- інклюзивна підтримка: адаптація навчальних матеріалів та середовища для осіб з особливими освітніми потребами (зокрема, через принципи Універсального дизайну в навчанні);
- технологічний супровід: використання систем управління навчанням (LMS – Learning Management Systems) та адаптивних платформ для моніторингу прогресу.

В умовах цифрової трансформації академічний супровід дедалі частіше базується на аналізі навчальної аналітики (Learning Analytics), що дозволяє виявляти зони ризику та впроваджувати превентивні заходи для запобігання проблем у навчанні, відрахуванню. Ефективна система супроводу сприяє підвищенню академічної доброчесності, суб'єктності здобувача та забезпеченню якості освіти в цілому.

Академічний супровід змінює філософію освіти: заклад не тільки «екзаменує», а супроводжує здобувача освіти, що підвищує показник утримання студентів (retention). Останнє є важливим індикатором якості вищої освіти та престижу університету.

Список використаних джерел:

1. Principles and Guidelines to Strengthen the Social Dimension of Higher Education in the EHEA. Annex II to the Rome Ministerial Communiqué. 2020. 11 p. URL: https://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique_Annex_II.pdf (дата звернення: 28.03.2026).
2. Working Group on Social Dimension. European Higher Education Area and Bologna Process : official website. URL: <https://ehea.info/page-working-group-social-dimension> (дата звернення: 28.03.2026).
3. Garrison D. R., Kanuka H. Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education. *The Internet and Higher Education*. 2004. Vol. 7, Issue 2. P. 95–105.
4. Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action. Paris : UNESCO, 2020. 28 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373717> (дата звернення: 28.03.2026)
5. National Center on Universal Design for Learning (UDL). CAST: official website. URL: <http://www.cast.org> (дата звернення: 28.03.2026).
6. 5 EXAMPLES OF SUCCESSFUL ACADEMIC SUPPORT
7. Ukrainians are launching a global educational and academic support network to rebuild the country. [Ukrainians are launching a global educational and academic support network to rebuild the country - Kyiv School of Economics.](#)

Безбар'єрність (Accessibility) – спільний принцип і практична політика, спрямовані на створення середовища, у якому кожна людина має рівний доступ до об'єктів, послуг та інформації незалежно від фізичних можливостей, соціального статусу чи життєвих обставин. Концепт безбар'єрності охоплює фізичний, цифровий та освітній виміри, формуючи основу інклюзивного суспільства.

Фізична безбар'єрність означає доступність архітектурних і транспортних об'єктів: пандуси, ліфти, тактильні смуги, адаптовані громадські простори. Вона забезпечує можливість самостійного пересування та користування інфраструктурою для людей з інвалідністю, літніх осіб, батьків із дітьми.

Цифрова безбар'єрність передбачає створення інформаційних ресурсів і технологій, доступних для всіх користувачів. Це включає адаптацію вебсайтів відповідно до міжнародних стандартів (наприклад, Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) — міжнародний стандарт доступності цифрового контенту, розроблений W3C¹), використання зрозумілої мови, альтернативних форматів (аудіоописи, субтитри), а також інструментів для людей із порушеннями зору чи слуху.

Освітня безбар'єрність полягає у рівному доступі до навчання, незалежно від стану здоров'я чи соціальних умов. Вона реалізується через інклюзивні програми, адаптовані методики викладання, підтримку студентів з особливими освітніми потребами, а також розвиток цифрових платформ дистанційного навчання.

Безбар'єрність є ключовим елементом сучасних політик соціальної інклюзії та прав людини. Вона сприяє формуванню суспільства, де кожен може реалізувати свій потенціал, брати участь у громадському житті та отримувати необхідні послуги без дискримінації. У контексті післявоєнного відновлення та інтеграції України до європейського простору безбар'єрність набуває особливого значення як умова сталого розвитку та демократичної рівності.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року: Розпорядження від 14 квітня 2021 р. № 366-р. Київ: КМУ, 2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Прийнята Генер. Асамблеєю ООН 13 груд. 2006 р. ; ратиф. Законом України від 16 груд. 2009 р. № 1767-VI. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
3. [Довідник безбар'єрності — Без бар'єрів](#)
4. European Commission: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. (2021). *Union of equality : strategy for the rights of persons with disabilities 2021-2030*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2767/31633>.
5. Web Content Accessibility Guidelines (WCAG 2.0, 2.1, 2.2, 3.0). [WCAG 2 Overview | Web Accessibility Initiative \(WAI\) | W3C](#)

О.Ю. Оржель

Гнучкі освітні траєкторії (Flexible Learning Paths) — це сучасний підхід до організації освітнього процесу, який дозволяє здобувачу освіти самостійно або за допомогою ментора обирати темп, послідовність, методику та зміст навчання відповідно до власних потреб, інтересів, здібностей та кар'єрних цілей.

Гнучкі освітні траєкторії базуються на принципах диференціації та індивідуалізації, що дозволяє:

- прискорювати або уповільнювати темп навчання (приділяти більше часу складним темам);

¹ The World Wide Web Consortium (W3C). [W3C](#)

- обирати модулі для розвитку конкретної компетентності або поглиблення знань;
- обирати або поєднувати очний, дистанційний та змішаний формати навчання;
- обирати місце навчання: в аудиторії, на робочому місці або через цифрові платформи.

Навчання за гнучкими освітніми траєкторіями підвищує інклюзивність, адже враховує різноманітності та створює прийнятні умови для усіх здобувачів, включно із студентами з особливими потребами або тих, хто поєднує навчання з роботою.

Іншими перевагами такого навчання є підвищення мотивації студента та перехід від пасивного засвоєння знань до активної побудови власного освітнього досвіду. Разом з тим, воно вимагає самодисципліни від здобувача освіти та ускладнює планування навантаження викладачів.

Гнучкі освітні траєкторії є фундаментом концепції «освіти впродовж життя»: уможливають швидку адаптацію до нових технологій та професій, дозволяючи фахівцям інтегрувати нові знання, вміння та навички у вже наявні кваліфікації та компетентності. В українському законодавстві закріплено термінологічне сполучення «індивідуальна освітня траєкторія», яке часто вживається як синонімічне «гнучкій освітній траєкторії». Незважаючи на близькість обох концепцій (обидві плекають суб'єктивність здобувача, враховують особливі освітні потреби та створюють рівні можливостей для різних груп здобувачів), між ними існують певні відмінності.

Індивідуальна освітня траєкторія в Україні — це законодавчий інструмент, який створює юридичне поле для впровадження гнучких освітніх траєкторій. Індивідуальна освітня траєкторія реалізується через індивідуальний навчальний план, який враховує персональні потреби, можливості та інтереси здобувача освіти, дозволяє вибір змісту (вибіркові дисципліни) та формату навчання. Натомість, гнучкі освітні траєкторії передбачають наявність адаптивного освітнього середовища та «меню» можливостей та сервісів для конструювання власного шляху: модульна структура освітньої програми, гнучкість у методах оцінювання та формах взаємодії з викладачем, використання онлайн платформ, набуття мікрокваліфікації тощо.

Для багатьох категорій здобувачів освіти, як гнучкі освітні траєкторії, так і індивідуальні освітні траєкторії є інструментами подолання бар'єрів, що робить їх важливим засобом підвищення інклюзивності вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37-38. Ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38-39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Краснощок І. П. Індивідуальна освітня траєкторія студента: теоретичні аспекти організації / Інна Петрівна Краснощок // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. ; ред. кол.: А. В. Сущенко та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2018. – Вип. 60, т. 1. – С. 101-107.
4. Саранча І. Г., Швед В. В., Омельченко О. В. Індивідуальна інклюзивна освітня траєкторія: сутність та зміст. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи ики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми, 2021, №(62). С. 299–306. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-62-299-306>
5. Flexible learning pathways: A more relevant future for all. [Flexible learning pathways: A more relevant future for all | UNESCO](https://www.unesco.org/en/flexible-learning-pathways)
6. Martin, M., Furiv, U. SDG-4: Flexible learning pathways in higher education – from policy to practice: an international comparative analysis. Paris, UNESCO: International Institute for Educational Planning, 2022. <https://doi.org/10.54675/IRXZ6771>
7. Tirana Communiqué. Strengthening the European Higher Education Area. EHEA Ministerial Conference. 2024. URL: <https://ehea.info/> (дата звернення: 05.05.2026).

Державна фінансова підтримка студентів (Students' State Financial Support) – сукупність економічних інструментів, правових норм та заходів, що впроваджуються державою для повного або часткового покриття витрат на здобуття вищої освіти, а також забезпечення належного рівня життєдіяльності та соціального захисту здобувачів освіти. Традиційно поділяється на два ключові напрями: пряму (безпосередні виплати студенту) та непрямую (пільги та субсидування послуг).

Види державної фінансової підтримки студентів в Україні:

1. **Фінансова підтримка на основі досягнень**

Гранти на навчання Державні гранти на здобуття вищої освіти – цільова безповоротна фінансова допомога, що забезпечує повну або часткову оплату вартості навчання в закладах фахової передвищої або вищої освіти для громадян України

Академічні стипендії Академічні стипендії для успішних студентів, стипендії для студентів, що навчаються за пріоритетними спеціальностями (спеціалізаціями), або за особливі заслуги у навчанні

2. **Фінансова підтримка на основі потреб**

Соціальні стипендії та виплати Студентам цільових груп гарантовано з державного бюджету: соціальна стипендія студентам пільгових категорій; зарахування на повне державне утримання; допомога на харчування; допомога на придбання навчальної літератури; щорічна матеріальна допомога; допомога на придбання одягу, взуття і м'якого інвентарю; допомога випускникам при працевлаштуванні; інші виплати.

Пільговий довгостроковий кредит Заклад вищої освіти надає особам з числа вразливих груп для здобуття вищої освіти пільговий державний кредит за зниженою відсотковою ставкою на довгостроковий період.

3. **Підтримка сімей студентів**

Пільги з проживання в гуртожитку Безоплатне проживання в гуртожитку на весь період навчання або до досягнення 23-річного віку, пільгова оплата у розмірі 50% плати за проживання в гуртожитку для певних категорій студентів

4. **Податкові пільги**

Податкова знижка витрат на навчання Податкова знижка – компенсація частини витрат на оплату навчання у дошкільних, позашкільних закладах, закладах загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти у розмірі 18 % фактичних витрат на навчання

5. **Підтримка добробуту студентів**

Пільговий проїзд у громадському Пільговий проїзд (50% вартості квитка) територією України у міському і приміському пасажирському транспорті, міжміському автомобільному пасажирському транспорті (крім таксі), а також у залізничному транспорті для учнів закладів професійної

транспорті (професійно-технічної) освіти, студентів (курсантів невійськових) закладів фахової передвищої та вищої освіти

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII;
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2024 р. № 822 “Про реалізацію експериментального проекту щодо надання державних грантів на здобуття вищої освіти”.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 р. № 882 «Питання стипендіального забезпечення»;
4. Постанова КМУ від 28 грудня 2016 р. № 1047 «Про розміри стипендій у державних та комунальних закладах освіти, наукових установах»;
5. Указ Президента України від 30 грудня 1998 року N 1419/98 «Положення про порядок призначення стипендій Президента України учасникам і призерам міжнародних учнівських олімпіад з базових навчальних предметів»;
6. Постанова КМУ від 3 грудня 2009 р. № 1312 «Про заснування академічної стипендії Кабінету Міністрів України обдарованим студентам з числа інвалідів».
7. Закон України від 13 січня 2005 року №2342-IV «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»;
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 р. N 226 «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування»;
9. Наказ Міністерства освіти і науки від 17 листопада 2003 року № 763 «Про затвердження норм матеріального та нормативів фінансового забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також вихованців шкіл-інтернатів».
10. Закон України "Про основні засади молодіжної політики"; Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"; Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2018 року № 673 "Про затвердження Порядку пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти".
11. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (п.22 ч.1 ст.12; п.28 ч.1 ст.13, п.22 ч.1 ст.12; ч.3 ст. 16-1); Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2016 р. № 975 «Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти».
12. Податковий Кодекс України (ст. 166, 179).
13. Постанова КМУ від 5 квітня 1999 р. N 541 «Про затвердження Порядку надання пільгового проїзду учням закладів професійної (професійно-технічної) освіти, студентам (курсантам невійськових) закладів фахової передвищої та вищої освіти у міському і приміському пасажирському транспорті, міжміському автомобільному пасажирському та залізничному транспорті території України».

Н.М. Шофолова

Еволюція соціального виміру вищої освіти у ЄПВО (Evolution of Social Dimension of Higher Education in EHEA) – процес історичного розвитку та якісної трансформації підходів до соціальної справедливості: від формального проголошення прав до створення дієвих механізмів підтримки та обов’язкових стандартів інклюзії.

Соціальні питання (наприклад, рівний доступ до вищої освіти, усунення бар’єрів для навчання упродовж життя тощо) завжди були у центрі уваги Болонського процесу, пізніше – ЄПВО. Празьке (2001 р.), Берлінське (2003 р.), Бергенське (2005 р.) комюніке розпочали дискурс щодо необхідності враховувати і розвивати соціальний вимір, щоб підвищити конкурентоспроможність та привабливість європейської освіти. Визначення соціального виміру вищої освіти уточнюється та конкретизується у Лондонському комюніке (2007 р.):

студентська спільнота повинна віддзеркалювати розмаїтість і різноманітність суспільства, що досягатиметься завдяки розширенню рівних можливостей для студентів, що репрезентують різні соціальні верстви і категорії, та забезпечитиметься наявністю студентських послуг належної якості, гнучких траєкторій навчання для представників різних студентських груп. Стратегія розвитку соціального виміру та навчання упродовж життя у ЄПВО до 2020 р., ухвалена Єреванською конференцією міністрів, відповідальних за вищу освіту у 2015 р., продовжила розвиток соціального виміру, окресливши такі пріоритети: зменшення бар'єрів на шляху до вищої освіти; створення умов для навчання упродовж життя; удосконалення студентських послуг; внесення в освітні програми, їх прилаштування до потреб різних груп студентів; гнучкість в організації освітнього процесу, застосування новітніх технологій та методик, які допомагають не тільки розпочати навчання, але й завершити та отримати диплом.

Римське (2020 р.) і Тиранське (2024 р.) комюніке оновили визначення соціального виміру вищої освіти, означивши його у першу чергу як створення інклюзивного середовища у вищій освіті, яке сприяє рівності, різноманітності та реагує на потреби місцевих громад. Римська і Тиранська конференції міністрів ухвалили інструментарій, який визначив необхідні практичні кроки для посилення соціального виміру вищої освіти, чим здійснили перехід від візій і декларацій до окреслення сучасного стандарту інклюзивної і якісної європейської освіти. Два документи: «Принципи та рекомендації щодо зміцнення соціального виміру вищої освіти в ЄПВО» (*Principles and Guidelines to Strengthen the Social Dimension of Higher Education in the EHEA*) та Індикатори та дескриптори для принципів соціального виміру в Європейському просторі вищої освіти (*Indicators and Descriptors for the Principles of the Social Dimension in the European Higher Education Area*) є логічним продовженням один одного і разом створюють цілісну дорожню карту (або план дій) для держав та університетів.

Список використаних джерел:

1. London Communiqué. [2007_London_Communique_English_588697.pdf](https://www.erasmusplus.org/ua/wp-content/uploads/2024/05/tiranacommunique_ehea_neo_here_en_ua.pdf)
2. Tirana Ministerial Communiqué. https://erasmusplus.org/ua/wp-content/uploads/2024/05/tiranacommunique_ehea_neo_here_en_ua.pdf
3. Indicators and Descriptors for the Principles of the Social Dimension in the European Higher Education Area. Tirana: Bologna Follow-up Group. 2024. [BFUG_BE_VA_88_9_5_2_WG_SD_Indicators_and_Descriptors.pdf](https://www.bfug.be/VA_88_9_5_2_WG_SD_Indicators_and_Descriptors.pdf). 23 p.
4. Principles and Guidelines to Strengthen the Social Dimension of Higher Education in the EHEA. [Rome_Ministerial_Communique_Annex_II.pdf](https://www.ehea.info/media/ehea.info/file/2015_Yerevan/71/5/Widening_Participation_for_Equity_and_Growth_A_Strategy_for_the_Development_of_the_SD_and_LLL_in_the_EHEA_to_2020_613715.pdf)
5. Rome Ministerial Communiqué. [BFUG_Final_Draft_Rome_Communique-link.pdf](https://www.bfug.be/VA_88_9_5_2_WG_SD_Indicators_and_Descriptors.pdf)
6. Widening Participation for Equity and Growth: A Strategy for the Development of the Social Dimension and Lifelong Learning in the European Higher Education Area to 2020. https://ehea.info/media/ehea.info/file/2015_Yerevan/71/5/Widening_Participation_for_Equity_and_Growth_A_Strategy_for_the_Development_of_the_SD_and_LLL_in_the_EHEA_to_2020_613715.pdf
7. Оржель, О. Ю., Отіч, О. М. Соціальний вимір ЄПВО як стратегія посилення інклюзивності вищої освіти. *Імідж сучасного педагога*, 2(215), 2024. С. 79–87. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2\(215\)-79-87](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2(215)-79-87)

О.Ю. Оржель

Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами (Learners with Special Educational Needs) – особи, які потребують додаткової постійної або тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення їхнього права на освіту, сприяння розвитку особистості та успішної соціалізації. Поняття ООП є широким і охоплює не лише дітей з порушеннями психофізичного розвитку, а й усіх, хто стикається з бар'єрами у навчанні.

Згідно з сучасною інклюзивною парадигмою, виділяють різні категорії труднощів, з якими стикаються здобувачі: інтелектуальні, функціональні (сенсорні, фізичні), фізичні, навчальні (мовленнєві, розлади спектра аутизму) та соціо-адаптаційні.

Концепція ООП пройшла складний еволюційний шлях: від повної ізоляції здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами до визнання їхнього права на суб'єктність та активну участь у житті академічної спільноти. Цей процес можна розділити на чотири ключові етапи.

1. До середини ХХ століття особа з особливими потребами розглядалася як «хвора» людина, яку потрібно лікувати або виправляти. Доступ до вищої освіти, до університетів був практично закритим. Вважалося, що вища школа вимагає певного стандарту «норми», якому людина з порушеннями не відповідає. Освіта для них обмежувалася спеціалізованими інтернатними закладами або професійним навчанням ремісничого типу.
2. З появою правозахисних рухів та прийняттям перших міжнародних актів (наприклад, Саламанкської декларації) розпочалися спроби інтегрувати, «вписати» здобувачів вищої освіти з ООП в загальну систему (інтеграційна модель 1970–1990-х років). Здобувачі мали довести свою здатність навчатися на рівні з іншими у звичайному закладі вищої освіти, але повинні були адаптуватися до чинних умов. Їх підтримка була епізодичною, а архітектурні чи інформаційні бар'єри часто залишалися незмінними.
3. Закріплення Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (2006) остаточно утвердило соціальну модель: проблема не в людині, а в бар'єрах, які створює суспільство. З'являється поняття "розумного пристосування". Університети починають створювати центри інклюзивної освіти, впроваджувати асистивні технології та адаптувати навчальні плани. Студент з ООП стає рівноправним учасником процесу.
4. Сьогодні домінантною є концепція нейродивергентності (модель людського різноманіття) та загального інклюзивного дизайну. Особливі освітні потреби розглядаються як природна варіативність людського досвіду. До осіб з ООП відносять не лише людей з інвалідністю, а й ветеранів із ПТСР, внутрішньо переміщених осіб, осіб із дислексією чи обдарованих студентів. Впроваджується універсальний дизайн у навчанні (UDL). Замість того, щоб адаптувати курс під одного студента, університет створює гнучке середовище, яке зручне для всіх за замовчуванням.

Основним інструментом забезпечення навчання здобувача з ООП є індивідуальна освітня траєкторія. Вона включає: адаптацію або модифікацію освітніх програм; створення безбар'єрного простору (фізична доступність, спеціальне обладнання); визначення переліку психолого-педагогічних та корекційних послуг.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Прийнята Генер. Асамблеєю ООН 13 груд. 2006 р. ; ратиф. Законом України від 16 груд. 2009 р. № 1767-VI. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
2. Саламанкська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами, прийняті Всесвітньою конференцією з освіти осіб з особливими потребами: доступ та якість (Саламанка, Іспанія, 7–10 червня 1994 року). ЮНЕСКО. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427> (дата звернення: 27.03.2026).
3. Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII (редакція від 01.01.2026). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 лип. 2019 р. № 635 (зі змінами). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-%D0%BF#Text>
5. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч. посіб. Харків : Ранок, 2019. 304 с. <https://interactive.ranok.com.ua/upload/file/%D0%98%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E>

[%D0%B7%D0%B8%D1%8F/Navch%20ditei%20z%20osobl%20osvitnimy%20potrebamy%20v%20inkl%20seredovyshchi%20\(Kolupaieva_Taranchenko\).pdf](#)

О.Ю. Оржель

Індикатори та дескриптори для принципів соціального виміру в Європейському просторі вищої освіти (Indicators and Descriptors for the Principles of the Social Dimension in the European Higher Education Area) були розроблені Групою супроводу Болонського процесу (*Bologna Follow-up Group – BFUG*) та Робочою групою з соціального виміру (*Working Group on Social Dimension*) та ухвалені Міністерською конференцією у Тирані у 2024 року. Документ є логічним продовженням і доповненням до «Принципів та рекомендацій щодо посилення соціального виміру вищої освіти в ЄПВО». Разом два документи утворюють всебічну системну рамку для 10 принципів соціального виміру, їх впровадження, моніторингу та вимірювання.

Від 2 до 5 індикаторів (кількісних і якісних показників) конкретизують кожен принцип соціального виміру; кожен індикатор супроводжується дескрипторами (якісними описами), які дозволяють моніторити прогрес як на національному рівні, так і на рівні окремого ЗВО.

Якщо Римське та Тиранське комюніке визначили соціальний вимір як стратегічний вектор розвитку ЄПВО на рівні політичних декларацій, то «Принципи та рекомендації щодо посилення соціального виміру вищої освіти в ЄПВО» та «Індикатори та дескриптори для принципів соціального виміру в Європейському просторі вищої освіти» запропонували інструкції, як досягти бажаних стратегічних цілей, та надали метрики, за якими можна вимірити і підтвердити результат.

«Індикатори та дескриптори для принципів соціального виміру в Європейському просторі вищої освіти» адресовані одночасно органам державної влади та ЗВО, і пропонують впроваджувати принципи соціального виміру за різними напрямками університетської діяльності: у викладанні і навчанні, дослідницькій діяльності та інноваціях, поширенні знань та взаємодії з громадою та суспільством, врядуванні та менеджменті, а також дотримуватись їх під час вироблення державних та інституційних політик, визначенні місій, формування інституційної культури ЗВО.

Список використаних джерел:

1. Indicators and Descriptors for the Principles of the Social Dimension in the European Higher Education Area. BFUG_WG_on_SD_Indicators_and_Descriptors_4.3_.2024_._-FINAL_.pdf. 24 p.
2. Principles and Guidelines to Strengthen the Social Dimension of Higher Education in the EHEA. Rome_Ministerial_Communique_Annex_II.pdf
3. Tirana Ministerial Communiqué. https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/tiranacommunique_ehea_neo_here_en_ua.pdf
4. Rome Ministerial Communiqué. BFUG_Final_Draft_Rome_Communique-link.pdf
5. Thematic Peer Group D on Social Dimension. Thematic Peer Group D on Social Dimension (TPG D on SD) - EHEA
6. Оржель, О. Ю., Отич, О. М. Соціальний вимір ЄПВО як стратегія посилення інклюзивності вищої освіти. *Імідж сучасного педагога*, 2(215), 2024. С. 79–87. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2\(215\)-79-87](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2(215)-79-87)

О.Ю. Оржель

Інклюзивна культура (Inclusive Culture) – це фундаментальна складова інклюзивної освіти, що являє собою систему цінностей, переконань, поведінкових та етичних норм освітньої установи, які базуються на визнанні цінності кожної особистості, повазі до розмаїття та забезпеченні рівних прав для всіх учасників освітнього процесу. Інклюзивна культура – це безперервний процес діалогу та вдосконалення взаємин, що перетворює заклад вищої освіти на простір рівних можливостей. Інклюзивна культура закладу є

одночасно фундаментом, на якому формується інклюзивна політика та розвиваються інклюзивні практики, та «надбудовою», що супроводжує повсякденне життя закладу, визначаючи характер взаємин між усіма суб'єктами освітнього процесу.

Інклюзивна культура не обмежується лише фізичною доступністю приміщень чи наявністю асистента вчителя. Її головна мета – подолання бар'єрів у викладанні та навчанні, що виникають через негативне ставлення або нерозуміння потреб інших. Формування інклюзивної культури передбачає трансформацію на трьох рівнях:

- аксіологічному: прийняття філософії людської гідності та соціальної справедливості, визнання цінності розмаїття;
- психологічному: розвиток емпатії, толерантності, подолання упереджень (стигматизації) щодо здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;
- комунікативному: створення атмосфери психологічної безпеки, підтримки та співпраці між студентами, викладачами, адміністративним персоналом, керівництвом, зовнішніми стейкхолдерами.

У закладах освіти з високим рівнем інклюзивної культури різноманітність сприймається як цінність і ресурс; виховується почуття належності до університетської спільноти; мінімізується дискримінація за будь-якими ознаками (стан здоров'я, етнічне походження, соціальний статус тощо).

Список використаних джерел:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 27.03.2026).
2. Постанова Кабінету Міністрів України № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-%D0%BF#Text>
3. Саламанкська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами : Декларація ЮНЕСКО від 10.06.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001 (дата звернення: 27.03.2026).
4. Global Education Monitoring Report: Inclusion and Education - All Means All : UNESCO report. Paris : UNESCO, 2020. 424 p. <https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/inclusion-and-education>
5. Global Education Monitoring Report: Access and Equity. <https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/equity-and-access>
6. Working group on Fundamental Values. *European Higher Education Area and Bologna Process.*

О.Ю. Оржель

Інклюзивна освіта (Inclusive Education) – це система освітніх послуг, що ґрунтується на визнанні права кожної дитини, а також дорослої людини на якісне навчання та забезпечується шляхом адаптації освітнього простору до індивідуальних потреб усіх здобувачів освіти. Інклюзивна освіта забезпечує рівний доступ до освіти для всіх осіб, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, потреб чи стану здоров'я. Інклюзія передбачає реформування самого закладу освіти — середовища, методів викладання та філософії — задля усунення бар'єрів для участі та досягнень.

Основні принципи інклюзивної освіти:

- недискримінація: кожна особа має право на освіту без обмежень за станом здоров'я, соціальним статусом чи іншими ознаками;
- врахування різноманітності: індивідуальні особливості здобувачів освіти розглядаються не як проблема, а як ресурс для розвитку;
- залучення та включення: діти з особливими освітніми потребами навчаються разом із ровесниками у звичайних закладах освіти;
- підтримка та адаптація: створюються спеціальні умови, методики та ресурси для забезпечення успішного навчання кожного здобувача.

Перевагами інклюзивної освіти є розвиток індивідуальних здібностей особи та її соціалізація: здобувачі освіти з різними особливими освітніми потребами отримують підтримку відповідно до своїх можливостей; діти, які навчаються разом, вчать співпрацювати та взаємодіяти у різноманітному середовищі, що сприяє формуванню їх емпатії, толерантності та взаємоповаги.

Реалізація інклюзивного навчання дітей в Україні базується на багаторівневій підтримці:

1. Інклюзивно-ресурсні центри: проведення комплексної оцінки розвитку дитини та надання рекомендацій.
2. Команда психолого-педагогічного супроводу: група фахівців (вчителі, асистенти, психологи, батьки), які розробляють та реалізують індивідуальну програму розвитку (ІПР).
3. Індивідуальна програма розвитку: документ, що визначає конкретні освітні цілі, обсяг підтримки та необхідні адаптації/модифікації навчального матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Саламанкська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами : прийнята Всесвітньою конференцією з освіти осіб з особливими потребами: доступність і якість, Саламанка, Іспанія, 7–10 червня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001 (дата звернення: 27.03.2026).
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 27.03.2026).
3. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p> (дата звернення: 27.03.2026).
4. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. (2023). Інклюзія: покроково для педагогів: навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. – 232 с.
5. Культура та політика інклюзії у закладах вищої освіти : навч. посіб. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. К. : [б. в.], 2021. 210 с.

О.Ю. Оржель

Інчхонська декларація (Incheon Declaration), ухвалена у травні 2015 року на Всесвітньому форумі з питань освіти у місті Інчхон, Південна Корея, організаторами якого виступили ООН, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Світовий банк, інші міжнародні партнери. Учасниками Всесвітнього форуму стали міністри освіти, інші представники урядів понад 100 країн, громадянського суспільства, педагогічної спільноти, включно з Україною. Інчхонська декларація стала ключовим документом, який визначив стратегічні орієнтири розвитку глобальної освіти до 2030 року у Рамковій програмі дій «Освіта-2030», що була офіційно ухвалена на 38-й сесії ЮНЕСКО.

Інчхонська декларація закріпила принципи інклюзивності, справедливості та якісного навчання протягом усього життя та стала фундаментом для Цілі сталого розвитку №4 «Забезпечити всеохопну та справедливу якісну освіту і сприяти можливостям навчання протягом усього життя для всіх». Серед іншого, Інчхонською декларацією були визначені пріоритети:

- ліквідація нерівності в доступі до освіти;
- підвищення якості навчання та підготовки педагогів;
- розвиток дошкільної, середньої, професійної та вищої освіти;
- підтримка грамотності дорослих;
- інтеграція освіти у стратегії сталого розвитку.

Інчхонська декларація є нормативним орієнтиром для національних освітніх систем, включно з Україною; вона містить положення щодо координації, фінансування та моніторингу реалізації програми «Освіта-2030» на глобальному, регіональному та національному рівнях. Для педагогічної спільноти Інчхонська декларація стала орієнтиром у

модернізації освіти, джерелом для інтеграції міжнародних стандартів у національні системи та розвитку освітньої політики у глобальному вимірі.

Список використаних джерел:

1. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. UNESCO 2015. 84 p. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656/PDF/245656eng.pdf.multi>
2. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education: All means all. Paris : UNESCO, 2020. 424 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718> (дата звернення: 14.04.2026)
3. A guide for ensuring inclusion and equity in education. Paris : UNESCO, 2017. 46 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254> (дата звернення: 14.04.2026)
4. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь 2017. Київ : Мінекономрозвитку України, 2017. 174 с. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development/sustainable-development-goals-ukraine-national-report.html> (дата звернення: 14.04.2026)
5. Лондар С. Л. Моніторинг показників Цілі сталого розвитку 4 «Якісна освіта» як інструмент стратегічного управління освітньою сферою. *Освітня аналітика України*. 2019. № 1 (5). С. 5–18

О.Ю. Оржель

Класифікація джерел фінансового забезпечення соціальної інклюзії ЗВО (Classification of Sources of Financial Support for Social Inclusion in HEIs) – систематизація фінансових потоків за рівнями їх походження та цільовим призначенням, що спрямовані на створення безбар'єрного освітнього середовища, підтримку вразливих груп та забезпечення фінансового добробуту учасників освітнього процесу.

Формування системи фінансового забезпечення процесів соціальної інклюзії у ЗВО необхідно здійснювати за рахунок наступних джерел:

1) Міжнародний рівень:

- грантове фінансування від міжнародних організацій для розбудови ЗВО, програми академічного обміну: можливості для персоналу та студентів в рамках обмінних програм;
- індивідуальні гранти для викладання та досліджень.

2) Національний рівень:

- державні стипендіальні та грантові програми: програми, що фінансуються державою і спрямовані на підтримку студентів, що належать до вразливих груп;
- державне фінансування наукових досліджень через Національний фонд досліджень;
- бюджетне фінансування для створення безбар'єрного простору у ЗВО.

3) Інституційний рівень:

- власні фонди: фонди, створені університетами для підтримки своїх студентів;
- цільові програми підтримки від донорів (бізнесу, громадських організацій): спрямовані на підтримку студентів з певних регіонів, певних вразливих груп чи студентів з особливими потребами;
- програми гнучкої оплати навчання: програми, що дозволяють студентам оплачувати навчання частинами або отримувати знижки на навчання.

Список використаних джерел:

1. Соціальна інклюзія у сфері вищої освіти: теоретико-концептуальні засади, цільові групи, виміри та індикатори: монографія / О. Оржель, М. Бойченко, О. Петрос, С. Цимбалюк, Н. Шофолова; за ред. О. Оржель. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 122 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-46-5-2024>

Н.М. Шофолова

Розумне пристосування (Reasonable Accommodation) – внесення необхідних модифікацій та коректив, що не становлять непропорційного чи не виправданого обтяження, з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами прав людини та основоположних свобод нарівні з іншими. У контексті освіти цей термін закріплений у статті 24 «Освіта» Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю: заклад освіти зобов'язаний шукати спосіб адаптувати середовище під учня.

Розумне пристосування в закладах освіти (від школи до університету) реалізується через:

- адаптацію простору: встановлення пандусів, зміну висоти парт, забезпечення належного освітлення або створення «ресурсних кімнат»;
- модифікацію процесу навчання: надання додаткового часу на виконання завдань чи складання іспитів, зміну форматів подачі матеріалу (шрифт Брайля, аудіоопис, субтитрування);
- застосування технологій: використання спеціалізованого програмного забезпечення, асистивних пристроїв, FM-систем для осіб з порушеннями слуху;
- організаційні зміни: гнучкий графік занять, можливість дистанційного навчання або залучення персонального асистента/перекладача жестової мови.

Пристосування вважається «розумним», якщо воно:

1. ефективно: реально усуває бар'єри для конкретного здобувача;
2. доречно: відповідає потребам особи, допомагає засвоїти освітню програму;
3. не становить надмірного тягаря для закладу: враховує фінансові можливості, технічну складність та вплив на інших учасників освітнього процесу.

На відміну від універсального дизайну, який спрямований на створення доступного середовища для всіх, розумне пристосування є реактивним заходом. Воно застосовується тоді, коли загальні інклюзивні рішення не можуть повністю задовольнити специфічні потреби конкретного студента чи учня.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження принципів, критеріїв і меж розумного пристосування та універсального дизайну. Постанова Кабінету Міністрів № 1673 від 17 грудня 2025 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1673-2025-%D0%BF#Text>
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Прийнята Генер. Асамблеєю ООН 13 груд. 2006 р. ; ратиф. Законом України від 16 груд. 2009 р. № 1767-VI. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
3. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII (редакція від 01.01.2026). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.

О.Ю. Оржель

Розширення участі (Widening Participation) – цілеспрямована діяльність закладів вищої освіти, спрямована на залучення представників вразливих або недостатньо представлених груп до навчання та академічного життя. Концепція виникла у Великій Британії наприкінці ХХ століття як відповідь на соціальну нерівність у доступі до університетів і нині є складовою освітньої політики багатьох країн.

Мета розширення участі полягає у забезпеченні рівних можливостей для здобуття вищої освіти незалежно від соціально-економічного походження, стану здоров'я, етнічної належності, статі чи місця проживання. Це означає, що університети розробляють програми підтримки для студентів із малозабезпечених сімей, осіб з інвалідністю, представників національних меншин, ветеранів, мешканців сільських територій та інших груп, які традиційно мають менший доступ до освіти.

Інструменти розширення участі включають:

- освітні кампанії та інформаційні програми, що популяризують вищу освіту серед цільових груп;

- фінансову підтримку — гранти, стипендії, пільгові кредити;
- академічну підтримку — підготовчі курси, наставництво, адаптовані навчальні програми;
- інституційні зміни — впровадження універсального дизайну та безбар'єрності у фізичному й цифровому середовищі університетів.

Розширення участі є важливим елементом соціальної інклюзії та демократизації освіти. Воно сприяє підвищенню мобільності, формуванню більш різноманітного студентського середовища та зміцненню соціальної згуртованості. У сучасному контексті України ця концепція набуває особливого значення в умовах післявоєнного відновлення, інтеграції ветеранів та осіб, які постраждали від війни, а також у процесі гармонізації освітньої системи з європейськими стандартами.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 74.
2. Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030. European Commission, 2021. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484> (дата звернення: 28.03.2026).
3. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. United Nations, 2006. URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html> (дата звернення: 28.03.2026).
4. Widening participation strategy in higher education in England. Briefing paper, #8204, 24 January 2018. [Widening participation strategy in higher education in England](#).
5. Harrison, N., Waller, R. Success and Impact in Widening Participation Policy: What Works and How Do We Know?. *High Educ Policy* 30, 141–160 (2017). <https://doi.org/10.1057/s41307-016-0020-x>
6. Negrea, V., & Gartland, C. (2025). An umbrella review of widening participation in higher education: Strategies, challenges, and research gaps. *Review of Education*, 13, e70120. <https://doi.org/10.1002/rev3.70120>

О.Ю. Оржель

Саламанкська декларація (Salamanca Statement) – ініційований ЮНЕСКО фундаментальний документ у сфері інклюзивної освіти, що закріпив право дітей з особливими освітніми потребами на навчання у звичайних школах. Ухвалена у 1994 році в місті Саламанка, Іспанія понад 300 учасниками - представниками 92 урядів та 25 міжнародних організацій.

Головна ідея Саламанкської декларації: школи мають бути інклюзивними, тобто відкритими для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Вона заклала принципи інклюзивної освіти:

- кожна дитина має право на якісну освіту;
- діти з особливими освітніми потребами інтегруються у загальноосвітні заклади;
- освітні програми, методи викладання і навчання адаптуються до різноманітних потреб учнів;
- педагоги мають пройти підготовку та бути готові до роботи в інклюзивному середовищі.

Саламанкська декларація стала основою для розвитку інклюзивної освіти у світі, вплинула на політику багатьох країн, включно з Україною; вона досі залишається головним міжнародним орієнтиром у сфері спеціальної та інклюзивної освіти.

Саламанкська декларація започаткувала міжнародний рух за інклюзивну освіту, проголосивши право дітей з особливими освітніми потребами на навчання у звичайних школах. Разом з Інчхонською декларацією (2015 р.) вони утворюють концептуальну основу

сучасної педагогічної науки та практики, спрямованої на забезпечення рівних можливостей у доступі до освіти.

Список використаних джерел:

1. Саламанкська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами : прийнята Всесвітньою конференцією з освіти осіб з особливими потребами: доступність і якість, Саламанка, Іспанія, 7–10 червня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001 (дата звернення: 27.03.2026).
2. Інчхонська декларація та Рамкова програма дій щодо здійснення Цілі сталого розвитку 4: Освіта 2030: Забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти та навчання впродовж усього життя для всіх. Інчхон, Республіка Корея, 2015. 64 с. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656> (дата звернення: 27.03.2026).
3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю : прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 р. ; ратифікована Законом України від 16.12.2009 р. № 1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
4. Towards inclusion in education: status, trends and challenges: the UNESCO Salamanca Statement 25 years on. [Towards inclusion in education: status, trends and challenges: the UNESCO Salamanca Statement 25 years on - UNESCO Digital Library](#)

О.Ю. Оржель

Соціальна інклюзія (Social Inclusion) (від лат. *inclusio* — включення) – це активний процес покращення умов участі у суспільному житті різних осіб та груп, включно з тими, що перебувають у вразливому стані, шляхом розширення їх можливостей, полегшення доступу до ресурсів, усунення перешкод для їх самореалізації, поваги до людської гідності та прав. Значний внесок у розвиток та поширення концепції соціальної інклюзії був зроблений ключовими світовими інституціями: ООН, ЮНЕСКО, Світовим Банком, а також ЄПВО. Протягом останніх десятиліть концепція соціальної інклюзії суттєво еволюціонувала: від благодійної допомоги бідним до визнання інклюзії двигуном економічного розвитку; від забезпечення прав осіб інвалідністю до формування просторів та середовищ, придатних для використання представниками різних соціальних груп без необхідності їх спеціальної адаптації.

ООН у Цілях розвитку тисячоліття (2000–2015 рр.) розглядала інклюзію через призму подолання крайньої бідності та забезпеченні базової початкової освіти. З ухваленням Цілей сталого розвитку (2015–2030 рр.) концепція соціальної інклюзії трансформувалася в ідеологію «Нікого не залишити осторонь» (*Leaving No One Behind*). Інклюзія тлумачиться як системна діяльність і трансформація інституцій, продуктів, послуг, щоб вони стали доступними для всіх, незалежно від гендеру, віку, соціального чи етнічного походження, стану здоров'я чи інвалідності.

Світовий Банк у минулому столітті розглядав інклюзію як мережу запобіжних заходів (соціальні виплати, субсидії), щоб люди не вмирали з голоду. У публікації *Inclusion Matters* (2013 р.) Світовий банк визначив соціальну інклюзію як процес покращення умов, за яких люди беруть участь у житті суспільства. Виключення певних груп (наприклад, жінок з дітьми або людей з інвалідністю) розцінюється як втрата значного відсотка ВВП.

ЮНЕСКО тлумачить соціальну інклюзію в освітній царині: як право на вищу освіту для усіх та впродовж життя.

У ЄПВО соціальна інклюзія перетинається із соціальним виміром вищої освіти і реалізується як забезпечення рівного доступу та справедливості, збереження різноманіття, запровадження програм підтримки студентів, що належать до вразливих груп або перебувають в обставинах, що ускладнюють навчання.

Список використаних джерел:

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations 2015. 35 p. Document Viewer

2. Leaving no one behind: the imperative of inclusive development. Report on the World Social Situation 2016. United Nations 2016. 186 p. Report on the World Social Situation 2016: Leaving no one behind: the imperative of inclusive development | DESA Publications.
3. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education: All means all. UNESCO 2020. 502 pages. <https://doi.org/10.54676/JJNK6989>.
4. Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education. Working document for the World Higher Education Conference. 18-20 May 2022. UNESCO 2022. 40 p. Beyond limits: new ways to reinvent higher education - UNESCO Digital Library.
5. Inclusion Matters: The Foundation for Shared Prosperity. World Bank 2013. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-0010-8>
6. Римське комюніке. Переклад матеріалів Міністерської конференції з питань розвитку Болонського процесу (19.11.2020, м. Рим, on-line) – National Erasmus+ Office in Ukraine

О.Ю. Оржель

Соціальна інклюзія в освіті (Social Inclusion in Education) набула актуальності після ухвалення Саламанкської декларації (1994 р.). У документі, розробленому під егідою ЮНЕСКО, було проголошено право кожної дитини на навчання у звичайній школі, незалежно від її особливих освітніх потреб. Декларація заклала фундамент для інклюзивної парадигми, де головним принципом є рівність доступу та адаптація освітнього середовища до різноманітних потреб та особливостей учнів.

Подальший розвиток концепції відбувся у Інчхонській декларації (2015 р.), яка стала частиною глобальної програми «Освіта-2030», ухваленої в рамках виконання Цілей сталого розвитку «Забезпечити всеохопну та справедливую якісну освіту та сприяти можливостям навчання протягом усього життя для всіх» (Ціль 4). Глобальна програма «Освіта-2030» визначила інклюзію як ключовий орієнтир сталого розвитку, наголошуючи на необхідності ліквідації дискримінації, забезпечення гендерної рівності та доступності освіти для всіх соціальних груп, включно з людьми з інвалідністю, мігрантами та представниками вразливих спільнот.

Процеси активізації соціальної інклюзії в українській освіті розгорнулись після ухвалення Закону «Про освіту», який закріпив право дітей з особливими освітніми потребами навчатися у звичайних школах. Починаючи з 2017 р. створюються інклюзивно-ресурсні центри, розробляються адаптовані програми та методики, впроваджуються принципи універсального дизайну навчання. Таким чином, відбувається процес синхронізації національної української системи освіти з міжнародними стандартами, глобальними правилами та цінностями.

Сьогодні соціальна інклюзія в освіті є не лише правовим зобов'язанням та педагогічним викликом, але й важливим чинником соціальної згуртованості та демократичного розвитку. Вона поєднує міжнародні декларації з національними реформами, формуючи освітній простір, де кожен має шанс реалізувати свій потенціал.

Водночас викликами соціальної інклюзії залишаються недостатня матеріально-технічна база, брак підготовлених педагогів, а також необхідність ширшої суспільної підтримки.

Список використаних джерел:

1. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. WORLD CONFERENCE ON SPECIAL NEEDS EDUCATION ACCESS AND QUALITY Salamanca, Spain, 7- 10 June 1994. 47 p. [The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education - UNESCO Digital Library](https://unesco.org/en/education/education-2030/special-needs-education)
2. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. UNESCO 2015. 84 p. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656/PDF/245656eng.pdf.multi>

3. Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education. Working document for the World Higher Education Conference. 18-20 May 2022. UNESCO 2022. 40 p. [Beyond limits: new ways to reinvent higher education - UNESCO Digital Library](#).
4. Закон України «Про освіту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. (2023). Інклюзія: покроково для педагогів: навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. – 232 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739317/1/Kolupaeva.Taranchenko.Inclusia.Pokrokovopdf>

О.Ю. Оржель

Соціальна інклюзія у сфері вищої освіти (Social Inclusion in Higher Education)

виникла як продовження руху за розширення доступу, а нині є ключовим елементом європейської освітньої політики і поступово інтегрується в українську систему вищої освіти. Ідея соціальної інклюзії у сфері вищої освіти формувалась поступово: від політики «розширення доступу» (widening participation) у 1960–1980-х роках до офіційного закріплення в ЄПВО у перші десятиліття 21 століття.

У 1960–1980-х роках країни Європи та США реалізовували програми розширення доступу до вищої освіти для жінок, студентів із робітничих родин, представників етнічних меншин. Пізніше ідея соціальної справедливості в освіті почала поєднуватися з концепцією інклюзії, яка вже активно розвивалася у шкільній освіті після ухвалення Саламанкської декларації.

Значний внесок у розвиток та промоцію соціальної інклюзії у сфері вищої освіти був зроблений Болонським процесом. У Бергенському комюніке (2005 р.) вперше офіційно згадується словосполучення «соціальний вимір» вищої освіти як необхідність забезпечити рівний доступ і умови навчання для представників різних соціальних груп. Соціальний вимір пізніше деталізується у Лондонському комюніке (2007 р.) через положення, що контингент студентства, що вступає до ЗВО та отримує диплом про вищу освіту, повинен віддзеркалювати соціальну структуру населення. Єреванське комюніке (2015 р.) наголошує на зобов'язаннях країн ЄПВО посилювати підтримку студентів із неблагополучних і вразливих груп, розширювати спектр послуг, турбуватись про благополуччя, підвищувати рівень завершення навчання. Паризьке комюніке (2018 р.) акцентує увагу на необхідності системної підтримки студентів, що традиційно недостатньо представлені у вищій освіті або належать до вразливих груп, фіксує зобов'язання держав-учасниць ЄПВО полегшити доступ до вищої освіти та сприяти успішному завершенню навчання вищезазначеними групами студентів.

Важливим етапом у розвитку соціальної інклюзії у ЄПВО стало Римське комюніке (2020 р.): воно визначило інклюзію, втілену через соціальний вимір ЄПВО, як стратегічний пріоритет для ЗВО у новому десятилітті.

В Україні ідея соціальної інклюзії у вищій освіті розвивається в рамках участі та інтеграції у ЄПВО, у зв'язку з реформами, ініційованими Револуцією гідності, та суспільними трансформаціями, спричиненими війною. На порядку денному сьогодні: розширення можливостей для ветеранів та внутрішньо переміщених осіб; адаптація університетських середовищ до стандартів доступності; запровадження програм підтримки студентів з інвалідністю.

Список використаних джерел:

1. Diversity, Equity and Inclusion in European Higher Education Institutions. European University Association, 2019. <https://eua.eu/publications/reports/diversity-equity-and-inclusion-in-european-higher-education-institutions-results-from-the-invited-project.html>
2. Social dimension in higher education. <https://ehea.info/bologna-policy/social-dimension/>
3. Social inclusion policies in higher education – Evidence from the EU – Overview of major widening participation policies applied in the EU 28, Publications Office, 2019, <https://data.europa.eu/doi/10.2760/944713>

4. Thompson David W. Widening participation from an historical perspective: increasing our understanding of higher education and social justice. Basit TN, Tomlinson S, eds. Social Inclusion and Higher Education. Bristol University Press 2012. pp. 41 – 64. <https://doi.org/10.46692/9781847427984.004>.

О.Ю. Оржель

Соціальне підприємництво (Social Entrepreneurship) — це модель діяльності, де головною метою є не максимізація прибутку для власників, а розв'язання конкретної соціальної чи екологічної проблеми. Прибуток у такому бізнесі є інструментом, а не кінцевою ціллю: він реінвестується в розвиток справи або спрямовується на допомогу цільовим групам.

У сучасній академічній парадигмі соціальне підприємництво є ключовим елементом третьої місії університету (служіння суспільству). Зв'язок проявляється через кілька стратегічних напрямів:

1. ЗВО як інкубатор соціальних інновацій

Університети створюють екосистему (стартап-школи, акселератори), де студенти та науковці трансформують ідеї у реальні соціальні підприємства. Це забезпечує практичне застосування знань для вирішення проблем громади (наприклад, розробка протезів, екологічні проєкти, інклюзивні кафе).

2. Інструмент фінансової стійкості та інклюзії

Створення соціальних підприємств при університетах (наприклад, видавництва, центри психологічної допомоги, майстерні) дозволяє генерувати додаткові ресурси для підтримки інклюзивних програм, надавати робочі місця студентам із вразливих груп (ВПО, особи з інвалідністю), реінвестувати кошти у розвиток університетської інфраструктури.

3. Формування інклюзивних компетенцій

Викладання соціального підприємництва в ЗВО готує фахівців, які здатні поєднувати бізнес-підходи з етичними цінностями. Даний підхід виступає механізмом соціальної інклюзії, оскільки трансформує світогляд здобувачів освіти, навчаючи їх ідентифікувати прихований потенціал і ресурси розвитку в ситуаціях, які традиційно сприймаються як соціальні виклики чи дефіцити.

4. Партнерство з громадою та бізнесом

ЗВО виступає експертним центром для діючих соціальних підприємців, надаючи консультаційну підтримку, проводячи дослідження соціального впливу та сприяючи фандрейзингу.

Список використаних джерел:

1. Рамський, А. (2023). Соціальне підприємництво в Україні: аналіз нормативно-правової бази та перспективи розвитку. Економіка та суспільство, (58). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-50>
2. Корнецький А. О. Соціальне підприємництво в світі та Україні / А. О. Корнецький // Реалізація державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : матер. Регіон. міжв. наук.-практ. конф., 28 березня 2014 р. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2014. – С. 176–177.
3. OECD/European Commission (2013), “Policy brief on social entrepreneurship: Entrepreneurial activities in Europe”, OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers, No. 2013/16, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/13d53589-en>.
4. Nicholls, A., (2006). Social entrepreneurship: New models of sustainable social change. Oxford University Press. DOI:10.1093/oso/9780199283873.001.0001
5. Katri-Liis Lepik & Audronė Urmanavičienė. (2022). "The Role of Higher Education Institutions in Development of Social Entrepreneurship: The Case of Tallinn University Social Entrepreneurship Study Program, Estonia," Innovation, Technology, and Knowledge Management, in: Carmen Păunescu & Katri-Liis Lepik & Nicholas Spencer (ed.), [Social Innovation in Higher Education](#), chapter 0, pages 129-151, DOI:10.1007/978-3-030-84044-0_7

Соціальні інновації (Social Innovations) – нові ідеї, продукти, послуги чи моделі, які одночасно задовольняють суспільні потреби та створюють нові соціальні відносини або форми співпраці. Це рішення, які є ефективнішими за існуючі та приносять користь суспільству в цілому, а не окремим приватним особам.

На відміну від бізнес-інновацій, де головним мірилом є прибуток, у соціальних інноваціях ключовим є соціальний ефект (social impact).

Соціальні інновації у вищій освіті – це впровадження нових ідей, стратегій, технологій або організаційних моделей, які спрямовані на розв'язання актуальних суспільних проблем, підвищення якості життя громади та забезпечення рівного доступу до знань. Соціальні інновації зосереджені на зміні соціальних відносин та створенні «спільної цінності» між університетом і суспільством.

Соціальні інновації в університетському середовищі зазвичай реалізуються через три основні канали:

1. Педагогічні інновації

Це поєднання навчання з волонтерством та соціальним служінням. Студенти отримують знання, розв'язуючи реальні проблеми громади.

Результат: Розвиток соціальної відповідальності та практичних навичок служіння громаді.

2. Інституційні інновації (Третя місія)

Трансформація університету у «відкриту систему». Це включає створення інклюзивного середовища, розвиток університетських альянсів та відкритих освітніх платформ.

Результат: Підвищення доступності освіти та прозорість управління.

3. Екосистемні інновації (Соціальні стартапи)

Створення при університетах інкубаторів та хабів, де наукові розробки перетворюються на соціальні підприємства.

Результат: Створення нових робочих місць та стійких рішень для екології, охорони здоров'я чи інклюзії.

Список використаних джерел:

1. OECD (2025), *Starting, Scaling and Sustaining Social Innovation: Evidence and Impact of the European Social Fund, Local Economic and Employment Development (LEED)*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/ec1dfb67-en>.
2. Păunescu, C., Lepik, K.-L., & Spencer, N. (2022). *Social Innovation in Higher Education: Landscape, Practices, and Opportunities*. DOI:10.1007/978-3-030-84044-0

Н.М. Шофолова

Соціальний вимір ЄПВО (Social Dimension of EHEA) – проактивний і безперервний процес формування інклюзивного суспільства. Він передбачає адаптацію запропонованих принципів та індикаторів соціального виміру до національних реалій, їх впровадження задля позитивного впливу соціального виміру на суспільство: залучення до вищої освіти значно ширшого кола громадян, зменшення дефіциту висококваліфікованих кадрів, активізації соціальних ліфтів, посилення соціальної згуртованості та резиліентності перед загрозами глобальних викликів.

Соціальні питання завжди були у центрі уваги Болонського процесу. Сьогодні соціальний вимір ЄПВО є фундаментальним пріоритетом його розвитку до 2030 року, ключовим елементом, спрямованим на забезпечення рівності можливостей та інклюзії у доступі до знань. Римське та Тіранське комюніке розширили визначення соціального виміру ЄПВО та запропонували державним органам влади та ЗВО країн-учасниць настанови щодо його успішного впровадження у вигляді «Принципів та рекомендацій щодо посилення соціального виміру вищої освіти в ЄПВО» та «Індикаторів та дескрипторів для принципів соціального виміру в Європейському просторі вищої освіти».

За версією Тіранського комюніке, соціальний вимір у вищій освіті є процесом, завдяки якому у вищій освіті твориться бажане інклюзивне середовище, яке сприяє рівності, різноманітності та відповідає потребам місцевих громад. Це процес, у якому конкретні та загальні (наскрізні) політики спрямовані на створення інклюзивного середовища у вищій освіті, де контингент здобувачів освіти (тих, що вступають, беруть участь в освітньому процесі та завершують навчання), відповідає неоднорідному соціальному профілю суспільства у країнах ЄПВО.

На практиці для сучасного ЗВО посилення соціального виміру означає :

- не лише увагу до вступу представників різних верств до університету, але й турботу про здобувача на кожному етапі циклу: вступ — участь — успішне завершення;
- розвиток психологічної підтримки та консультивання;
- гнучкі траєкторії навчання (можливість поєднувати роботу з навчанням);
- фізичну та цифрову доступність (пандуси, адаптовані онлайн-платформи);
- фінансову підтримку (стипендії, гранти).

Список використаних джерел:

1. Indicators and Descriptors for the Principles of the Social Dimension in the European Higher Education Area. Tirana: Bologna Follow-up Group. 2024. BFUG_BE_VA_88_9_5_2_WG_SD_Indicators_and_Descriptors.pdf. 23 p.
2. Principles and Guidelines to Strengthen the Social Dimension of Higher Education in the EHEA. Rome_Ministerial_Communique_Annex_II.pdf
3. Rome Ministerial Communiqué. BFUG_Final_Draft_Rome_Communique-link.pdf
4. The European Higher Education Area in 2024: Bologna Process Implementation Report. Chapter 4: Social Dimension. The European Higher Education Area in 2024: Bologna Process Implementation Report
5. Tirana Ministerial Communiqué. https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/tiranacommunique_ehea_neo_here_en_ua.pdf
6. A. Kottmann, J.J. Vossensteyn, R. Kolster, A. Veidemane, Zs. Blasko, F. Biagi, M. Sánchez-Barrioluengo, Social Inclusion Policies in Higher Education: Evidence from the EU. Overview of major widening participation policies applied in the EU 28, EUR 29801 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2019, ISBN 978-92-76-08845-5, doi:10.2760/944713, JRC117257.

О.Ю. Оржель

Спільне фінансування (Co-funding / Cost-sharing) – багаторівневий механізм розподілу фінансового навантаження між різними суб'єктами (державою, приватним сектором, міжнародними донорами та самими здобувачами), спрямований на забезпечення стабільності та доступності освітнього процесу.

Як стратегічний підхід до фінансового забезпечення освітніх послуг та соціальних програм, спільне фінансування передбачає перехід закладу вищої освіти від моделі монофінансування (де за все відповідає держава або лише студент) до моделі розподіленої відповідальності. Це дозволяє ЗВО створювати проєкти, масштаб яких перевищує можливості одного окремого бюджету.

Основні виміри спільного фінансування для ЗВО:

1. Державно-приватне партнерство:

Держава забезпечує базові соціальні гарантії (соціальні стипендії, гранти для студентів), а приватний сектор (роботодавці, меценати) фінансує цільову підготовку фахівців або створює іменні фонди для вразливих груп.

2. Міжнародно-інституційне співробітництво:

Поєднання ресурсів міжнародних грантів із внутрішніми ресурсами ЗВО (дохід від платних послуг, ендавмент-фонди).

3. Соціально-інвестиційне партнерство:

Солідарна участь держави (через систему грантів або формульного фінансування) та інших суб'єктів (кредитних установ, фондів), що дозволяє диверсифікувати джерела оплати навчання чи проживання та забезпечити фінансову стійкість студента.

Впровадження моделі спільного фінансування у ЗВО дозволяє диверсифікувати надходження, реалізувати принцип адресної спрямованості соціальної підтримки та сформуванню фундаменту для фінансової стійкості.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>
2. Bennetot Pruvot, E., Estermann, T., Popkhadze, N. (2025). *Financially sustainable universities. State of play and strategies for future resilience*. European University Association. <https://www.eua.eu/publications/briefings/financially-sustainable-universities-state-of-play-and-strategies-for-future-resilience.html>
3. Tavares, O., Sá, C., Sin, C., Amaral, A. (2022). *Equity Policies In Global Higher Education: Reducing Inequality and Increasing Participation and Attainment*. DOI:10.1007/978-3-030-69691-7

Н.М. Шофолова

Студентські групи, що потребують особливої уваги – у документах ЄПВО, що стосуються соціального виміру, вживаються три ключові терміни для позначення студентських груп, які потребують особливої уваги: недостатньо представлені студенти (Underrepresented Students), соціально незахищені студенти (Disadvantaged Students), вразливі групи студентів (Vulnerable Groups of Students).

1. Недостатньо представлені студенти – це студенти, чия присутність у системі вищої освіти є нижчою за їхню частку в суспільстві. Це можуть бути вихідці з малозабезпечених сімей, представники національних меншин, особи з інвалідністю. Акцент на статистичному дисбалансі та необхідності розширення доступу.
2. Соціально незахищені студенти – це студенти, які стикаються з соціально-економічними труднощами чи культурними бар'єрами, що ускладнюють навчання. Йдеться про молодь із сільських територій, дітей мігрантів або біженців, студентів з низьким рівнем підготовки. Акцент: на структурних перешкодах і нерівності можливостей.
3. Вразливі групи студентів – ці студенти перебувають у стані підвищеного ризику соціальної чи академічної маргіналізації. Сюди відносять студентів з досвідом війни, сиріт, осіб з психосоціальними проблемами. Акцент: на потребі захисту, підтримки та створення безпечного освітнього середовища.

Використання цих термінів у ЄПВО підкреслює багатовимірність соціального виміру вищої освіти та відображає наміри зробити вищу освіту доступною, справедливою та безпечною для всіх. Вони допомагають: формувати інклюзивні стратегії доступу; розробляти механізми підтримки студентів; забезпечувати рівність і соціальну справедливість у навчанні. Усі три категорії відображають різні аспекти соціальної нерівності у вищій освіті. Разом вони формують концептуальну основу для політики ЄПВО, спрямованої на інклюзивність, рівність і підтримку студентів у різних життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. London Communiqué.
https://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2007_London_Communique_English_588697.pdf
2. Rome Ministerial Communiqué. Annex II: Principles and Guidelines to Strengthen the Social Dimension of Higher Education in the EHEA. Rome, 2020. 11 p. URL: https://ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique_Annex_II.pdf
3. Rome Ministerial Communiqué. BFUG_Final_Draft_Rome_Communique-link.pdf

4. Tirana Communiqué. https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/tiranacomunique_ehea_neo_here_en_ua.pdf
5. The European Higher Education Area in 2024: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. 250 p. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/54542f20-1986-11ef-a251-01aa75ed71a1/language-en>
6. Claeys-Kulik A., Stöber H. Diversity, Equity and Inclusion in European Higher Education Institutions: Results from the EUA Survey. Brussels : European University Association, 2019. 44 p. https://www.eua.eu/images/web_diversity_equity_and_inclusion_in_european_higher_education_institutions.pdf
7. Оржель, О. Ю., & Отич, О. М. (2024). Соціальний вимір ЄПВО як стратегія посилення інклюзивності вищої освіти. *Імідж сучасного педагога*, (2(215)), 79–87. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2\(215\)-79-87](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2(215)-79-87)

О.Ю. Оржель

Універсальний дизайн (Universal Design, UD) – це концепція проектування середовища, продуктів і послуг, яка забезпечує їхню доступність та зручність для максимально широкого кола людей без потреби у спеціальній адаптації чи модифікації. Термін уперше був сформульований у 1980-х роках американським архітектором Ronald Mace², який наголошував, що дизайн має бути інклюзивним від початку, а не додатково пристосованим.

Основна ідея універсального дизайну полягає у створенні рішень, що враховують різноманітність людських можливостей — фізичних, сенсорних, когнітивних, соціальних. Це означає, що середовище, технології та освітні ресурси повинні бути придатними для використання людьми різного віку, з різним рівнем здоров'я та життєвим досвідом.

Концепція спирається на сім принципів, розроблених The Centre for Excellence in Universal Design³:

1. Справедливе використання: дизайн є корисним і ринково привабливим для людей з різними можливостями.
2. Гнучкість у використанні: дизайн враховує широкий діапазон індивідуальних уподобань і здібностей.
3. Простота та інтуїтивність: дизайн є легким для розуміння і користування, незалежно від досвіду, знань, мовних навичок чи рівня концентрації користувача.
4. Сприйнятна інформація: дизайн ефективно передає необхідну інформацію незалежно від сенсорних можливостей користувача чи умов навколишнього середовища.
5. Толерантність до помилок: дизайн мінімізує ризики та негативні наслідки випадкових або ненавмисних дій.
6. Мінімальні фізичні зусилля: дизайн може використовуватися ефективно та комфортно з мінімальними затратами енергії.
7. Розмір і простір для доступу та використання: дизайн зручний незалежно від розміру тіла, постави чи мобільності користувача.

Універсальний дизайн охоплює кілька ключових сфер:

- фізичний простір — архітектура та інфраструктура, що враховують потреби всіх користувачів (пандуси, широкі дверні прорізи, зрозуміла навігація);
- цифрове середовище — вебсайти, мобільні додатки та інформаційні системи, які відповідають міжнародним стандартам доступності (наприклад, WCAG⁴);

² Mace, R. The Principles of Universal Design. Raleigh: Center for Universal Design, North Carolina State University, 1997.

³ The Principles of Universal Design. [Centre for Excellence in Universal Design - Centre for Excellence in Universal Design](#)

⁴ Web Content Accessibility Guidelines (WCAG, W3C) — міжнародний стандарт цифрової доступності, який є практичним втіленням UD у сфері інформаційних технологій.

- освіта — методики та навчальні матеріали, що забезпечують рівний доступ до знань, включно з адаптованими форматами та інклюзивними програмами;
- соціальні послуги — організація сервісів і комунікацій так, щоб вони були зрозумілими та доступними для всіх груп населення.

Універсальний дизайн тісно пов'язаний із принципами прав людини та соціальної інклюзії. Він сприяє формуванню суспільства, де кожна людина може реалізувати свій потенціал без бар'єрів. У сучасному контексті, зокрема для України, універсальний дизайн є важливим інструментом післявоєнного відновлення, інтеграції до європейського простору та впровадження політик рівності.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Прийнята Генер. Асамблеєю ООН 13 груд. 2006 р. ; ратиф. Законом України від 16 груд. 2009 р. № 1767-VI. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
2. Про затвердження принципів, критеріїв і меж розумного пристосування та універсального дизайну. Постанова Кабінету Міністрів № 1673 від 17 грудня 2025 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1673-2025-%D0%BF#Text>
3. European Commission. Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030. Brussels: European Union, 2021
4. Про схвалення Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року: Розпорядження від 14 квітня 2021 р. № 366-р. Київ: КМУ, 2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
5. Ініціатива «Без бар'єрів». Офіційний портал. Київ: Офіс першої леді України, 2021
6. World Wide Web Consortium (W3C). <https://www.w3.org/>

О.Ю. Оржель

Універсальний дизайн для навчання (Universal Design for Learning, UDL) – науково обґрунтована освітня рамка (framework), спрямована на створення гнучкого освітнього середовища, яке враховує індивідуальні відмінності здобувачів освіти. Концепція базується на дослідженнях у галузі нейронаук та когнітивної психології, стверджуючи, що не існує «середнього» учня, а розмаїття способів сприйняття інформації є природною нормою. Метою UDL є усунення бар'єрів у навчанні ще на етапі проектування освітньої програми, а не через подальшу адаптацію для окремих осіб.

Три фундаментальні принципи універсального дизайну для навчання:

1. Множинні засоби представлення (Representation) передбачає надання навчального контенту в різних форматах (текст, аудіо, відео, інфографіка, мова жестів). Це забезпечує доступ до знань для осіб із порушеннями зору, слуху або дислексією, а також допомагає кращому засвоєнню матеріалу всіма учнями.

2. Множинні засоби дії та вираження (Action & Expression) надають студентам можливості продемонструвати знання у різні способи (письмова робота, усна презентація, створення відеопроєкту, тестування). Це сприяє розвитку виконавчих функцій та стратегічного мислення.

3. Множинні засоби залучення (Engagement) стимулюють інтерес та мотивацію через врахування особистих інтересів учнів, створення безпечного психологічного клімату та пропозицію завдань різного рівня складності.

Впровадження UDL є ключовим інструментом забезпечення інклюзії та соціального виміру освіти, що дозволяє закладам освіти створювати безбар'єрне середовище, де кожен має рівні шанси на успіх.

Список використаних джерел:

1. Universal Design for Learning Guidelines version 2.2 / CAST. 2018. URL: <http://udlguidelines.cast.org> (дата звернення: 28.03.2026).

2. Meyer A., Rose D. H., Gordon D. Universal design for learning: Theory and Practice. Wakefield, MA : CAST Professional Publishing, 2014. 216 p. <https://www.cast.org/books-media/universal-design-for-learning-meyer-rose-gordon/>
3. A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education. Paris : UNESCO, 2017. 46 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254> (дата звернення: 28.03.2026).
4. Ковальчук Г. О. Дидактичні засади підвищення інклюзивності вищої освіти. *Дорожня карта підвищення інклюзивності вищої освіти України під час повоєнного відновлення* / О. Ю. Оржель, Г. О. Ковальчук, О. М. Петроє, С. А. Цимбалюк, Н. М. Шофолова ; за заг. наук. ред. О. Ю. Оржель. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. С. 46–55.

О.Ю. Оржель

Універсальний дизайн для навчання як інструмент забезпечення інклюзивності (Universal Design for Learning as a Tool for Ensuring Inclusion) – це науково обґрунтована освітня рамка (framework), спрямована на створення гнучкого освітнього середовища, яке враховує індивідуальні відмінності здобувачів освіти. Концепція базується на дослідженнях у галузі нейронаук та когнітивної психології, стверджуючи, що не існує «середнього» учня, а розмаїття способів сприйняття інформації є природною нормою. Метою UDL є усунення бар'єрів у навчанні ще на етапі проектування освітньої програми, а не через подальшу адаптацію для окремих осіб.

Три фундаментальні принципи універсального дизайну для навчання:

1. Множинні засоби представлення (Representation) передбачає надання навчального контенту в різних форматах (текст, аудіо, відео, інфографіка, мова жестів). Це забезпечує доступ до знань для осіб із порушеннями зору, слуху або дислексією, а також допомагає кращому засвоєнню матеріалу всіма учнями.
2. Множинні засоби дії та вираження (Action & Expression) надають студентам можливості продемонструвати знання у різні способи (письмова робота, усна презентація, створення відеопроєкту, тестування). Це сприяє розвитку виконавчих функцій та стратегічного мислення.
3. Множинні засоби залучення (Engagement) стимулюють інтерес та мотивацію через врахування особистих інтересів учнів, створення безпечного психологічного клімату та пропозицію завдань різного рівня складності.

Впровадження універсального дизайну для навчання кардинально змінює організацію освітнього процесу та розв'язує низку важливих проблем:

- замість пристосування навчального матеріалу або освітнього середовища до потреб конкретних здобувачів освіти, планування освітнього процесу і дизайн викладання і навчання у різних форматах від початку розроблення програми;
- перенесення фокусу з неспроможності чи обмежень здобувачів освіти на бар'єри, закладені в освітній програмі (наприклад, використання підручника, який має лише один формат подачі інформації, або під час оцінювання неможливість продемонструвати знання у різні способи: через тестування, усний іспит, відео, презентацію тощо).

Впровадження UDL є ключовим інструментом забезпечення інклюзії та соціального виміру освіти, що дозволяє закладам освіти створювати безбар'єрне середовище, де кожен має рівні шанси на успіх.

Список використаних джерел:

1. Universal Design for Learning Guidelines version 2.2 / CAST. 2018. URL: <http://udlguidelines.cast.org> (дата звернення: 28.03.2026).
2. Meyer A., Rose D. H., Gordon D. Universal design for learning: Theory and Practice. Wakefield, MA : CAST Professional Publishing, 2014. 216 p. <https://www.cast.org/books-media/universal-design-for-learning-meyer-rose-gordon/>
3. A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education. Paris : UNESCO, 2017. 46 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254> (дата звернення: 28.03.2026).

4. Ковальчук Г. О. Дидактичні засади підвищення інклюзивності вищої освіти. *Дорожня карта підвищення інклюзивності вищої освіти України під час повоєнного відновлення* / О. Ю. Оржель, Г. О. Ковальчук, О. М. Петроє, С. А. Цимбалюк, Н. М. Шофолова ; за заг. наук. ред. О. Ю. Оржель. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. С. 46–55.

О.Ю. Оржель

Фінансова грамотність (Financial Literacy)– це поєднання обізнаності, знань, навичок, ставлення та поведінки, необхідних для прийняття зважених фінансових рішень і, зрештою, для досягнення індивідуального фінансового добробуту (OECD, 2020).

У середовищі ЗВО це означає здатність суб'єктів освітнього процесу (студентів, викладачів, адміністрації) ефективно управляти бюджетами, оцінювати ризики кредитних зобов'язань, розуміти механізми інвестування в людський капітал та користуватися інструментами фінансової підтримки.

Фінансова грамотність — це не лише індивідуальна навичка, а й інструмент державної політики, що зменшує нерівність, запорука фінансової стійкості та фінансового добробуту населення.

Без належного рівня фінансової грамотності соціальна інклюзія в ЗВО залишається лише формальною декларацією прав, оскільки реальна можливість скористатися цими правами вимагає вміння оперувати фінансовими ресурсами. Фінансова грамотність відіграє роль каталізатора в процесі соціальної інклюзії:

- Зниження бар'єрів доступу: Студенти з вразливих груп (ВПО, діти-сироти, ветерани), володіючи фінансовою грамотністю, краще орієнтуються в системі грантів, стипендій та пільгового кредитування. Це дозволяє їм обрати шлях навчання, який раніше здавався фінансово недосяжним.
- Запобігання «академічному відсіву»: Фінансова нестабільність — одна з головних причин припинення навчання. Навички бюджетування та управління боргами допомагають студентам підтримувати життєдіяльність протягом усього періоду навчання, зменшуючи стрес та ризик кинути університет через брак коштів.
- Економічна адаптація та соціалізація: Для інклюзивних груп фінансова освіта також є інструментом інтеграції в громаду. Університет може впроваджувати курси фінансової грамотності як для студентів так і для інших категорій громадян в рамках третьої місії.
- Прозорість, довіра, фінансова культура: Впровадження університетом програм фінансової грамотності та надання фінансових консультацій у партнерстві з фінансовими інституціями сприяє підвищенню довіри також до його фінансової політики та підтримці соціально незахищених груп населення та формуванню фінансової культури населення.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України. (2024). *Стратегія фінансової грамотності до 2030 року*. <https://talan.bank.gov.ua/fingramotnist#strategiya>
2. OECD (2020), OECD Council Recommendation on Financial Literacy, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>
3. Hidalgo-Mayorga, M. A., Puente-Riofrio, M. I., Pérez-Salas, F. P., Guerrero-Arrieta, K. G., & López-Naranjo, A. L. (2025). Financial literacy as a tool for social inclusion and reduction of inequalities: A systematic review. *Social Sciences*, 14(11), 658. <https://doi.org/10.3390/socsci14110658>

Н.М. Шофолова

Фінансова інклюзія у сфері вищої освіти (Financial Inclusion in Higher Education) – комплекс інформаційних, просвітницьких та допоміжних послуг щодо доступу та використання фінансових ресурсів, продуктів та послуг фінансового ринку з метою

підвищення рівня фінансового благополуччя студентів, персоналу, громади, що надаються з особливою увагою до вразливих груп суспільства з урахуванням інноваційних підходів та потенціалу ЗВО.

Для університетів України актуальними є розроблення стратегій фінансової інклюзії, вироблення політик, спрямованих на підвищення інклюзивності, та створення центрів фінансової інклюзії або надання послуг, що включають наступні напрями:

1) Підтримка фінансового стану студентів: створення власних фондів фінансової підтримки вразливих груп студентів.

2) Допомога пошуку можливостей на стипендій, грантів, оформлення податкових знижок, отримання допомоги від держави, міжнародних організацій та інших можливостей фінансової підтримки, з урахуванням додаткових можливостей для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп.

3) Консультації щодо послуг фінансового ринку: кредитування, можливості інвестування, ін.

4) Навчання та консультації щодо безпеки та цифрової грамотності.

Для розвитку фінансової інклюзії у вищій освіті важливими компонентами є:

- студентське лідерство: студентські ініціативи та молодіжні спільноти є найбільш ефективними провідниками змін, оскільки вони адаптують складні фінансові концепції до реальних потреб ровесників, перетворюючи навчання на зрозумілий і цікавий досвід;

- партнерство з фінансовим сектором: співпраця з банками та страховими компаніями виводить інклюзію за межі теорії, забезпечуючи кампуси реальними фінансовими продуктами, сучасною інфраструктурою та експертною підтримкою;

- міждисциплінарні дослідження, співпраця з бізнесом та іншими університетами: міждисциплінарні дослідження дозволяють враховувати психологічні, соціальні та технічні аспекти доступу до грошей, співпраця з бізнесом сприяє впровадженню інновацій, обмін досвідом між університетами надає можливість враховувати особливості різних громад, регіонів та суспільства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Соціальна інклюзія у сфері вищої освіти: теоретико-концептуальні засади, цільові групи, виміри та індикатори: монографія / О. Оржель, М. Бойченко, О. Петроє, С. Цимбалюк, Н. Шофолова; за ред. О. Оржель. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 122 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-46-5-2024>
2. Національний банк України. (2021). Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf
3. Tulcanaza-Prieto, A. B., & Villalva-Montero, M. (2025). Exploring financial literacy in higher education with the help of FinTech: A bibliometric analysis. *Journal of Risk and Financial Management*, 4(1), 43. DOI: 10.3390/fintech4010004

Н.М. Шофолова

Фінансова стійкість університету (University Financial Sustainability) – здатність закладу вищої освіти (ЗВО) генерувати достатні доходи для покриття своїх операційних витрат, виконання стратегічних завдань (освітніх, дослідницьких, соціальних) та забезпечення розвитку в довгостроковій перспективі, незалежно від зовнішніх економічних коливань.

У сучасному академічному середовищі фінансова стійкість розглядається не лише як відсутність боргу, а як комплексний механізм управління ресурсами:

- Диверсифікація джерел фінансування: Мінімізація залежності від одного джерела (наприклад, лише державного бюджету або лише плати за навчання). Успішні університети поєднують бюджетні асигнування, кошти від контрактного навчання,

грантову підтримку, доходи від комерціалізації інтелектуальної власності та благодійні надходження.

- Оптимізація витрат та ефективність: Здатність університету гнучко адаптувати структуру витрат, впроваджуючи сучасні системи управлінського обліку та контролінгу. Це передбачає перехід до бюджетування, орієнтованого на результат (Performance-based budgeting).
- Інвестиційна привабливість та капіталізація: Здатність залучати інвестиції в інфраструктуру та людський капітал. Стійкий університет розглядає свої активи не як тягар, а як інструменти для генерації додаткової вартості.
- Ризик-менеджмент: Наявність чітких стратегій протидії зовнішнім шокам (економічні кризи, зміни демографічної ситуації, воєнні загрози). Створення резервних фондів (ендаументів) є ключовим елементом фінансової безпеки.
- Соціальна відповідальність як фінансовий фактор: Інтеграція Третьої місії університету дозволяє будувати стійкі партнерства з бізнесом та громадами, що відкриває додаткові можливості для фандрайзингу та спільних проєктів.

Для аналізу фінансової стійкості університету зазвичай використовують три групи показників:

- 1) Ліквідність – здатність вчасно виконувати поточні фінансові зобов'язання.
- 2) Автономність(незалежність) – частка власних доходів у загальному бюджеті університету.
- 3) Ефективність активів – віддача від використання інфраструктури та наукового потенціалу.

Список використаних джерел:

1. OECD. (2025). *The financial sustainability of higher education*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/the-financial-sustainability-of-higher-education_f544ccfe-en.html
2. Bennetot Pruvot, E., Estermann, T., Popkhadze, N. (2025). *Financially sustainable universities. State of play and strategies for future resilience*. European University Association. <https://www.eua.eu/publications/briefings/financially-sustainable-universities-state-of-play-and-strategies-for-future-resilience.html>

Н.М. Шофолова

Фінансова стійкість університетських об'єднань (альянсів) (Financial Sustainability of University Alliances) – це здатність мережі вищих навчальних закладів генерувати, акумулювати та ефективно розподіляти ресурси таким чином, щоб забезпечити виконання довгострокових спільних стратегічних цілей без залежності від короткострокових коливань зовнішнього грантового фінансування.

На відміну від окремого університету, стійкість альянсу базується на синергії ресурсів та розподіленій відповідальності.

Ключові компоненти моделі стійкості (Bennetot Pruvot, E., 2026)

1. Повне розуміння витрат (Full Cost Awareness)

Для того, щоб об'єднання було стійким, воно має чітко ідентифікувати не лише прямі проєктні витрати на проєкти, а й непрямі (Overhead):

- Витрати на центральний офіс управління альянсом.
- Вартість часу академічного персоналу, залученого до спільних програм.
- Інфраструктурні витрати (ІТ-платформи, спільні бібліотеки).

2. Диверсифікація джерел фінансування (Income Diversification)

Модель передбачає відхід від 100% залежності від одного джерела фінансування (наприклад, грантів ЄС). Стійкий альянс поєднує:

- Грошові внески партнерів: Регулярні членські внески університетів-учасників.

- In-kind contributions: Надання власних ресурсів (лабораторій, персоналу) без прямої оплати.
- Зовнішнє фінансування: Контракти з бізнесом на спільні дослідження, платні освітні курси (Micro-credentials).
- Операційна ефективність (Efficiency & Effectiveness)
- Оптимізація витрат через «ефект масштабу»:
- Спільні сервіси (Shared Services): Створення єдиної служби підтримки студентів або спільного центру трансферу технологій для всіх 5-10 університетів альянсу.
- Цифровізація: Використання єдиної хмарної інфраструктури замість підтримки окремих серверів у кожному закладі.

4. Стратегічне управління та лідерство (Governance & Leadership)

Фінансова стійкість неможлива без інтеграції альянсу в «тіло» кожного університету:

- Цілі альянсу мають бути прописані в індивідуальних стратегіях розвитку кожного ЗВО-учасника.
- Наявність механізму прийняття швидких фінансових рішень на рівні Ради ректорів альянсу.

Список використаних джерел:

1. Bennetot Pruvot, E., & Estermann, T. (2026). *Strategies for the financial sustainability of European Universities alliances*. European University Association. <https://eua.eu/publications/briefings/strategies-for-the-financial-sustainability-of-european-universities-alliances.html>

Н.М. Шофолова

Фінансовий вимір соціальної інклюзії у сфері вищої освіти (Financial Dimension of Social Inclusion in Higher Education) – система фінансового забезпечення, спрямована на посилення соціальної інклюзії у вищій освіті за рахунок джерел міжнародного, національного та інституційного рівнів та процеси, проекти, заходи, інші ініціативи ЗВО, що мають на меті досягнення фінансового благополуччя.

Основні елементи фінансового виміру соціальної інклюзії закладів вищої освіти:

- мета, заявлена у загальній стратегії інституційного розвитку ЗВО або у спеціальній стратегії (фінансовій, благополуччя, інклюзивності тощо) – посилення соціальної інклюзії;
- завдання – підвищення рівня фінансового благополуччя;
- вигодонабувачі: (бенефіціари) – студенти, персонал, громада;
- сфери діяльності ЗВО – освітня діяльність (включення проблематики фінансової грамотності, менеджменту у ступеневі програми, неформальні освітні програми), наукова діяльність (дослідження питань соціальної та фінансової інклюзії), третя місія (фінансове просвітництво, розширення пропозиції продуктів і послуг яких для громади, суспільства), університетське врядування та управління (вироблення політик, спрямованих на посилення фінансової інклюзії та благополуччя студентства та персоналу ЗВО);
- середовище - фізична безбар'єрність, освітня та наукова інфраструктура, інституційна культура;
- джерела фінансування - державний бюджет, міжнародні гранти, бізнес-партнерства, приватні фонди, інвестиційні проекти;
- механізми – державне фінансування на підставі національного законодавства, участь у міжнародних наукових та освітніх проєктах у сфері соціальної інклюзії, формування інституційних фондів сприяння соціальній інклюзії за рахунок різних джерел фінансування, інституційні політики та інфраструктура;
- методи (інструменти) – пряма фінансова підтримка (гранти, стипендії, виплати); непрямі методи фінансової підтримки (пільги, знижки, гнучкі виплати); опосередковані методи

підтримки (програм підтримки фізичного та ментального здоров'я); методи сприяння фінансовій інклюзії та фінансовій грамотності (інформаційні та сервісні послуги, просвітництво у сфері фінансів).

Список використаних джерел:

1. Соціальна інклюзія у сфері вищої освіти: теоретико-концептуальні засади, цільові групи, виміри та індикатори: монографія / О. Оржель, М. Бойченко, О. Петроє, С. Цимбалюк, Н. Шофолова; за ред. О. Оржель. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 122 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-46-5-2024>

Н.М. Шофолова

РОЗДІЛ 4 ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ З ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ

(Червона Л.М., Жабенко О.В., Ковтунець В.В., Отич О.М.,
Скиба Ю.А., Ярошенко О.Г.)

Акселератор студентських стартапів (University Student Startup Accelerator): Спеціалізована програма інтенсивної підтримки студентських стартапів, що функціонує при закладі вищої освіти або у партнерстві з ним та спрямована на прискорення розвитку інноваційних проєктів студентів шляхом надання менторства, навчання, консультацій, доступу до ресурсів, мереж партнерів та потенційних інвесторів.

Акселератор студентських стартапів забезпечує комплексний супровід студентських команд на ранніх етапах розвитку проєкту - від формування ідеї та перевірки бізнес-моделі до створення мінімально життєздатного продукту (MVP), підготовки до виходу на ринок і залучення фінансування.

На відміну від бізнес-інкубатора, який орієнтований на тривалу підтримку, акселератор студентських стартапів зазвичай реалізується у форматі короткострокової інтенсивної програми з чітко визначеними етапами, дедлайнами та фінальним представленням проєктів (demo day).

Для акселератора студентських стартапів характерні:

- конкурсний відбір учасників;
- робота в межах визначеного часу (від кількох тижнів до кількох місяців);
- наставництво з боку підприємців, викладачів, експертів і потенційних інвесторів;
- проведення тренінгів з бізнес-моделювання, маркетингу, фінансів, юридичних аспектів та пітчінгу;
- допомога у створенні MVP та перевірці ринкового попиту;
- доступ до мережі партнерів, грантів, інвесторів і стартап-екосистеми університету.

Список використаних джерел:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
2. Miller, P., & Bound, K. (2011). The Startup Factories: The Rise of Accelerator Programmes to Support New Technology Ventures. NESTA. URL: <https://www.nesta.org.uk/report/the-startup-factories/>.
3. TechTarget. What is a startup accelerator? [Electronic resource]. URL: <https://www.techtarget.com/searchcio/definition/startup-accelerator> (date of access: 03.04.2026).
4. European Innovation Council. EIC Accelerator [Electronic resource]. URL: https://eic.ec.europa.eu/eic-funding-opportunities/eic-accelerator-0_en (date of access: 03.04.2026).

Л.М. Червона

Бізнес-освіта (Business Education): 1) *галузь освіти*, за якою здійснюється підготовка фахівців у сфері підприємницької, комерційної чи іншої ініціативної економічної діяльності; 2) *процес і результат* набуття особою бізнес-компетентностей та формування в неї підприємницької культури й навичок управління бізнесом; 3) *система освітніх закладів*, що здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації фахівців у сфері бізнесу.

Метою бізнес-освіти є формування у фахівців у сфері бізнесу і підприємництва здатності ухвалювати ефективні рішення, оптимізувати бізнес-процеси, використовуючи наявні ресурси й залучені інвестиції, досягати високих результатів і випереджати конкурентів протягом довгострокового періоду.

Види бізнес-освіти:

1. Формальна – університетська бізнес-освіта:

- бакалаврські та магістерські освітні програми у галузі знань 04 «Бізнес, адміністрування та право»;
- університетські бізнес-школи, які функціонують як факультети університетів (наприклад, Києво-Могилянська бізнес-школа) або як відокремлені структурні підрозділи ЗВО (наприклад, Бізнес-школа Львівського інституту менеджменту).

2. Неформальна – неуніверситетські освітні програми і курси підвищення кваліфікації:

- MBA (Master of Business Administration) – освітня програма післявузівської спеціалізованої професійної підготовки менеджерів у сфері бізнесу, що має практичне спрямування й орієнтована на розвиток їхнього професійного досвіду, управлінських навичок і розширення мережі професійних зв'язків;
- неакадемічні бізнес-школи, основою діяльності яких є обмін знаннями між досвідченими практиками, академічною спільнотою та бізнесменами-початківцями. Вони можуть бути як державними, так і приватними, створюватись на базі системи державних послуг ДІЯ ([Національна онлайн-школа для підприємців](#)). Назви таких шкіл можуть утворюватися за регіонами походження ([Львівська школа керівників бізнесу](#)), галузями бізнесу ([Школа управління меблевим бізнесом](#)), засновниками ([Школа бізнесу Нова пошта](#), Бізнес-школа Анатолія Соловйова) тощо;
- навчальні курси та сертифікації – інтенсивні навчальні програми і проекти, що дозволяють фахівцям отримати нові знання і покращити свої навички за короткий термін;
- корпоративна бізнес-освіта – оф-лайн, он-лайн та змішане навчання керівників і персоналу бізнес-організацій, спрямоване на здобуття ними мікрокваліфікацій у сфері бізнесу;
- спеціалізовані програми та акселератори – інтенсивні курси, тренінги, майстер-класи, кейс-стаді реальних компаній, ділові симуляції, де фокус зміщується на практичні аспекти, а до викладання залучаються практики-менеджери, які діляться з учасниками своїм практичним досвідом і розвивають їхні бізнес-навички;
- державні програми – Центр підтримки підприємництва «Дія.Бізнес».

3. Інформальна – самоосвіта у сфері бізнесу та підприємництва.

Бізнес-освіта спрямована на оволодіння фахівцями навичками аналізу процесів і подій у сфері бізнесу, прогнозування їх розгортання; розуміння тенденцій на ринку товарів і послуг; виявлення і впливу на потреби клієнтів та конкурентів; розвиток підприємницьких компетентностей, лідерських якостей, фінансової грамотності, критичного мислення, а також інших навичок, необхідних для започаткування власного бізнесу, ефективної роботи й кар'єрного зростання у великих компаніях.

Основним критерієм якості бізнес-освіти є практична корисність (попит на фахівців) та створювана додаткова вартість (результати діяльності випускників).

Найкращими університетами світу, які надають бізнес-освіту найвищої якості й очолюють світові рейтинги (QS, Financial Times, The Economist), визнано: Harvard Business School (США), Stanford Graduate School of Business (США), INSEAD (Франція/Сінгапур/OAE/США), London Business School (Велика Британія), Wharton School, University of Pennsylvania (США), HEC School of Management Paris (Франція), University of Chicago Booth School of Business (США), IE Business School (Іспанія), ESADE Business School (Іспанія), University of Cambridge, Judge Business School (Велика Британія). Ці заклади поєднують високий академізм у викладанні з інноваційністю змісту й забезпечують студентам унікальні можливості для залучення до підприємницької діяльності, починаючи від власних стартап-інкубаторів й завершуючи участю у міжнародних проектах та обмінах.

Механізм бізнес-освіти – «конкурентоспроможна особистість – конкурентоздатна освіта – конкурентоздатна економіка» – є особливо актуальним для сучасної України, оскільки він дає можливість перейти нашій державі з ресурсного рівня економіки на високотехнологічний.

Дивись також: спіральні моделі інновацій; інноваційна взаємодія; еволюція університетів; університет 3.0; університет 4.0.

Список використаних джерел:

1. Вагонова О.Г., Горпинич О.В., Шаповал В.А. Бізнес-освіта як чинник імплементації економіки знань. *Economics Bulletin*. 2017. № 3. С. 142-154. https://ev.nmu.org.ua/docs/2017/3/EV20173_142-154.pdf.
2. Краснов О. Розвиток бізнес-освіти в Україні (1991-2025 рр.): андрагогічний підхід. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2025. 1(56), 96–100. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.96-100>.
3. Опацька С.В. Розвиток бізнес-освіти в Україні в умовах трансформації економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Львів, 2002. 19 с.
4. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. *Постанова КМУ від 29.04. 2015 № 266 (в редакції Постанови КМУ від 30.08. 2024 № 1021)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2024-%D0%BF#Text>. 6. [Типи та види бізнес-освіти в Україні - Гільдія змін. Гільдія змін. 2026. 01.10.](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2024-%D0%BF#Text)
https://www.guildofchange.org/post/business_education?gad_source=1&gad_campaignid=20972131124&gbraid=0AAAAAqPq_QwzWLkPVtskI6oKXXLZ1xRuX&gclid=CjwKCAiAmePKBhAfEiwAU3Ko3N8zGbTE2VxjJ1nG5Jo24CDUssKNErKJGxq-Lp-gKgRRj4XAVh9fXB0C1jIQAvD_BwE

О.М. Отич

Валідність освітнього вимірювання (Validity of Education Measurement) – це загалом означає відповідність вимірювання поставленій меті.

Розглядають кілька видів валідності: змістову, прогностичну, конструктивну тощо.

Для критеріального і рейтингового оцінювання важлива змістова валідність. Вона означає відповідність змісту оцінювання відповідному обсягу результатів навчання (можуть визначатися освітніми програмами, стандартами освіти, професійними стандартами тощо).

Для рейтингового оцінювання, яке проводиться з метод відбору кращих до навчання чи до роботи на вакантній посаді, важливим є прогностична валідність, що визначає здатність результатів оцінювання передбачити успішність подальшого навчання чи подальшої роботи.

Прогностична валідність часто розраховується як коефіцієнт кореляції між результатом оцінювання та показниками успішності подальшого навчання чи роботи.

В [3] запропоновано математичну модель змістової валідності оцінювань.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук Ю.О. Теорія освітніх вимірювань. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 200 с. <https://www.oecd.org/en/topics/human-capital-and-educational-policies.htm> 1
2. Educational Measurement. Fifth edition. Edited by Linda L. Cook and Mary J. Pitoniak. Published in the United States of America by Oxford University Press, United States of America. © National Council on Measurement in Education. 2025/ <https://ncme.org/document/educational-measurement-fifth-edition/>
3. Kovtunets V. *Mathematical Model of Criterion Assessment Modeling, Control and Information Technologies*. 2019. (Rivne). p. 145-149. <https://mcitdoc.org.ua/index.php/ITConf/en/article/view/95>

В.В. Ковтунець

Відкрита програма (Open Programme) – це гнучка освітня програма, яка дозволяє здобувачам вищої освіти планувати свою освіту, вибираючи курси або модулі з різних галузей знань. Відкриті програми часто розроблені для сприяння навчанню протягом життя та відкритій освіті, пропонуючи здобувачам вищої освіти доступ до контенту через гнучкі формати, часто використовуючи цифрові платформи та відкриті ресурси.

Список використаних джерел:

1. The European Digital Education Hub (EDEH) . Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2025. URL: <file:///D:/Users/We/Desktop/glossary-NC0125031ENN.pdf>

Ю.А. Скиба

Валоризація знань (Knowledge Valorisation): Процес створення суспільної та економічної цінності на основі наукових знань, результатів досліджень та інноваційних ідей шляхом їх трансформації у стійкі продукти, послуги, управлінські рішення або соціальні практики. У контексті вищої освіти валоризація знань розглядається як стратегічний механізм реалізації інноваційного потенціалу студентів та вчених, що виходить за межі класичного трансферу технологій і охоплює всі форми взаємодії університету з громадою та бізнесом.

Основними каналами валоризації знань в університетському середовищі є:

- Академічне підприємництво: створення студентами та викладачами спін-оффів та стартапів на основі університетських розробок;
- Інтелектуальна власність: ліцензування патентів та авторських прав промисловим партнерам;
- Спільні дослідження: виконання наукових проектів на замовлення бізнесу або державних структур;
- Мобільність талантів: перенесення знань через працевлаштування випускників-інноваторів у високотехнологічних галузях економіки;
- Залучення громадян (Citizen Engagement): використання наукових знань для вирішення екологічних, соціальних та культурних проблем регіону.

Впровадження політики валоризації знань в університеті сприяє формуванню відкритої інноваційної екосистеми, де студенти стають активними суб'єктами економічного розвитку, а результати їхньої інноваційної діяльності отримують реальне практичне застосування.

Дивись також: відкриті інновації; університетський офіс трансферу технологій; студентське підприємництво.

Список використаних джерел:

1. Report highlights the benefits of knowledge valorisation in higher education / European Commission ; European Education Area. 2024. URL: <https://education.ec.europa.eu/news/report-highlights-the-benefits-of-knowledge-valorisation-in-higher-education>.

2. EU valorisation policy / European Commission ; Research and Innovation. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/industrial-research-and-innovation/eu-valorisation-policy_en

Л.М. Червона

Готовність до дослідницької діяльності – якісна характеристика особистості, яка полягає в умотивованості на проведення наукових досліджень, достатності знань з методології науки та досліджуваної наукової галузі, наявності умінь організації і проведення наукового експерименту та представлення його результатів, усвідомленості соціальної цінності дослідницької діяльності. Відповідно з цим структуру готовності особистості до дослідницької діяльності представляють мотиваційний, когнітивний, процесуальний і ціннісний компоненти, які перебувають в єдності і взаємозв'язку. Готовність до дослідницької діяльності є не вродженою, а набутою особистісною якістю, розвиток якої має наукове і професійне значення.

Формування готовності до дослідницької діяльності відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Цей процес пролонгований у часі, тому до встановлення його результатів доцільно застосовувати рівневий підхід. Здебільшого виділяють від трьох до п'яти рівнів. П'ятирівнева характеристика готовності до дослідницької діяльності як якості, що формується упродовж різних видів освіти і професійної діяльності, може досягати

елементарного, початкового, достатнього, продуктивного і творчого рівнів сформованості. Вони відрізняються ступенем наукової новизни і практичної значущості досягнутих результатів. Елементарний рівень готовності до дослідницької діяльності є результатом успішної підготовки до цього виду діяльності здобувачів середньої і вищої освіти (початковий і бакалаврський рівні), початковий – магістрів, достатній – аспірантів, конструктивний – докторантів, доцентів, професорів. Творчого рівня готовність до дослідницької діяльності досягає у наукових і науково-педагогічних працівників, котрі є засновниками наукових шкіл.

З психологічної точки зору готовність до дослідницької діяльності – це активно-дійовий стан особистості, установка на певну поведінку, мобілізованість сил на виконання поставлених дослідницьких завдань. Психологічними передумовами формування готовності до дослідницької діяльності є її розуміння, усвідомлення відповідальності, бажання досягти успіху.

Список використаних джерел:

1. Готовність. Психологічний словник / Авт.-уклад. В.В.Синявський, О.П.Сергеєнкова/ За ред. Н.А.Побірченко. С 63-64. http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf%20.
2. Теоретичні засади науково-дослідницької діяльності суб'єктів освітнього процесу університетів : практичний посібник / Авторський колектив : В. Майборода, О. Ярошенко, Скіба ; за ред. О. Ярошенко. – Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2015. – 174 с / https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Teoriya_nauk-dosl-diyaln_Univers_2015_174p_IBO_Mayboroda-Yaroshenko-Skiba.pdf .
3. Ярошенко О. Технологія розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників / О. Ярошенко // Університети і лідерство. - 2019. - № 2. - С. 14-24. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/univlead_2019_2_4

О.Г. Ярошенко

Готовність майбутніх фахівців до інноваційної діяльності (Readiness of Future Specialists for Innovative Activities). Готовність майбутнього фахівця до інноваційної діяльності є його особистісним набутком, сформованим у процесі усіх видів освітньої діяльності. За природою і сутністю готовність майбутнього фахівця до інноваційної діяльності – це симбіоз мотивів, знань, умінь і цінностей, які сукупно забезпечують включення людини в активну інноваційну діяльність.

У структурі готовності майбутнього фахівця до інноваційної діяльності розрізняють мотиваційний, когнітивний і процесуальний компоненти. Мотиваційний компонент готовності майбутнього фахівця до інноваційної діяльності характеризується полімотивованістю спонук, що викликають бажання вивчати, використовувати створювати інновації, які змінюють або суттєво поліпшують виробничий процес чийого продукцію. Мотивами можуть бути усвідомлення значущості інноваційної діяльності у виробничій сфері, прагнення до професійного зростання завдяки інноваційній діяльності, інтерес до інновацій, потреба у визнанні колективом, переконаність в тому, що інноваційна діяльність є невід'ємною частиною професійної діяльності, бажання самостійно та творчо вирішувати професійні обов'язки, актуалізувати наявні знання та формувати нові здатності.

У загальному сенсі когнітивний компонент – це стійка система знань про нові наукові та новаторські підходи, що розкривають суть, структуру і види інноваційної професійної діяльності за обраним фахом. До їх складу входять обізнаність з нормативно-правовими документами, що окреслюють інноваційну діяльність, діями, умовами та етапами інноваційної діяльності, життєвим циклом інновацій, видами інновацій, сутнісною стороною інновацій, рівнем їх новизни, способами практичної реалізації; моральними і матеріальними перевагами діяльності з використанням інновацій, прикладами промислового розвитку на інноваційній основі, результатами упровадження у виробничий процес інноваційних технологій, розробок, проектів тощо. Обсяг і повнота перелічених знань визначають рівень

поінформованості майбутнього фахівця про інноваційні технології з метою вибору оптимальних способів розв'язання професійних завдань із застосуванням інновацій.

Процесуальний компонент утворений з умінь: аналізувати інноваційні програми і проекти; інфраструктуру виробництва і підприємництва; виробниче обладнання та процеси задля визначення їх відповідності науково-технічному прогресу; порівнювати інновації з метою обрання оптимальної на даному етапі професійної діяльності для імплементації у виробничий процес; здатність оцінити новизну і значущість інновації та прийняти в разі необхідності рішення про її впровадження, обґрунтовувати доцільність інноваційних змін під впливом інноваційної діяльності. Зазначені уміння дають змогу активно включатися в інноваційну діяльність за обраним фахом.

Таким чином готовість майбутніх фахівців до інноваційної діяльності – це усвідомлена потреба виконувати інноваційну діяльність, підкріплена знаннями й уміннями здійснювати її професійно та якісно. Як особистісна якість, вона сприяє саморозвитку фахівця, досягненню ним високого рівня професійної компетентності, кар'єрному зростанню та потребує рефлексії й самоаналізу власної інноваційної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бурчак, Л. В. Модель системи формування інноваційної компетентності майбутніх учителів біології / Л. В. Бурчак // Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 97. С. 44-49.

2. Психологічний словник / авт.-уклад. В.В. Синявський, О.П. Сергеєнкова ; ред. Н.А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007 С. 63.

URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf

3. Ярошенко О. Сутність готовності майбутніх фахівців до інноваційної діяльності в умовах повоєнного відновлення країни/ Теоретичні засади розвитку інноваційної діяльності університетів у контексті стійкого розвитку : монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. С. 79 – 91.

https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2026/02/Teor.zasady-innovats.diyaln.univers_monogr_IVO-2025-127p.pdf

О.Г. Ярошенко

Дизайн-мислення (Design Thinking). Людиноорієнтований підхід до вирішення проблем з прагненням до інновацій. Він включає процес, навички та спосіб мислення. Процес включає чотири фази: 1) дослідження проблемного простору, 2) співчуття, 3) мозковий штурм та 4) цикли прототипування. Після того, як проблемний простір зрозумілий через дослідження та аналіз поточних та минулих рішень, дизайн-мислення співпереживає користувачам. Тут дизайнери прагнуть розвинути глибше розуміння кінцевих користувачів та їхніх потреб, що виходить за рамки початкових припущень. Потім дизайнери переходять від широкого спектру варіантів, що були розглянуті в результаті мозкового штурму, до вузького вибору потенційних рішень для розробки прототипів, тестування та вдосконалення. Цей ітеративний процес добре підходить для нечітко визначених або невідомих проблем.

Список використаних джерел.

1. OECD Learning Compass 2030 - Glossary. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/projects/edu/education-2040/publications/OECD%20Learning%20Compass%202030%20-%20Glossary.pdf>

2. Теоретичні засади розвитку інноваційної діяльності університетів у контексті стійкого розвитку : монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 127 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2026/02/Teor.zasady-innovats.diyaln.univers_monogr_IVO-2025-127p.pdf

Ю.А. Скиба

Дуальна форма здобуття вищої освіти (Dual Form of Higher Education) – Законами України «Про вищу освіту» та «Про освіту» дуальну форму здобуття вищої освіти визнано однією з форм здобуття освіти, її відмінність від інституційної форми полягає у поєднанні навчання у закладах освіти (в інших суб'єктів освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації.

«Дуальна форма здобуття вищої освіти - це спосіб здобуття освіти здобувачами денної форми, що передбачає навчання на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації обсягом від 25 відсотків до 60 відсотків загального обсягу освітньої програми на основі договору. Навчання на робочому місці передбачає виконання посадових обов'язків відповідно до трудового договору»

Дуальна освіта здійснюється на підставі договору між закладом вищої освіти та роботодавцем (підприємством, установою, організацією тощо)» [Стаття 49. Про вищу освіту»].

Наявність двох середовищ дуального навчання – академічного і виробничого, забезпечує збалансованість теоретичної і практичної підготовки здобувачів освіти, навчання у закладі вищої освіти стає максимально наближеним до потреб практики.

Дуальна форма здобуття вищої освіти результативна на інституційному, особистісному, підприємницькому рівнях. – ЗВО поліпшують якість надання освітніх послуг, здобувачі вищої освіти набувають досвід роботи за обраним фахом, роботодавці мають змогу поповнювати кадровий потенціал добре підготовленими працівниками з вищою освітою. Упровадження дуальної форми здобуття вищої освіти потребує вирішення низки організаційних, управлінських, дидактичних питань

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту: Закон України від 18 груд. 2019 р. №392-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти. Наказ МОН України від 13.04.2023. № 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0929-23#Text>
3. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 №660-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text>

О.Г.Ярошенко

Еволюція університетів (Evolution of Universities): Процес поступових і незворотних структурних, функціональних та організаційних змін у діяльності університетів упродовж їх історичного розвитку, які залежать від соціокультурних трансформацій суспільства і водночас детермінують вплив університетів на їх динаміку.

Еволюція університетів відбувалася одночасно зі зміною типів суспільства і освіти під впливом промислових/технологічних революцій, які спричинили перетворення університетів із закладів вищої освіти, основною метою яких було здійснення трансферу знань, на екологічні ЗВО, орієнтовані на зовнішній світ і глибоко пов'язані з промисловістю, громадянським суспільством та середовищем економіки знань (екологічним, соціальним, цифровим тощо).

В еволюції університетів на сьогодні виокремлюється 5 етапів, пов'язаних з різними типами цих закладів, починаючи від університетів 1.0 – до університетів 5.0

Університет 1.0 – центр елітарної вищої освіти, що здійснює трансфер знань

Тип «Університет 1.0» характерний для класичної освіти, що сформувалася під впливом Першої промислової революції й реалізувалася як процес суб'єкт-об'єктної взаємодії учасників освітньої діяльності. Орієнтований на пошук еталонного знання та універсальних способів його реалізації, тому за своєю сутністю він був суто освітнім (teaching).

Виникнення цього типу університету детермінувалося соціальною потребою формування освіченої еліти суспільства шляхом залучення її до загальнолюдської культури і надання їй універсальних знань.

Університет 2.0 – дослідницький заклад вищої освіти, центр науково-технічного прогресу

Зростання наукоємності вищої освіти внаслідок Другої промислової революції актуалізувало запровадження навчання через дослідження, що зумовило виникнення дослідницького університету – елітарного закладу вищої освіти, що функціонує на засадах поєднання освіти (Bildung) і чистої науки (Wissenschaft).

Фундаментальною основою розбудови дослідницького університету став ідеал самокерованої науки та поєднання викладання з науковим дослідженням (Forschung und Lehre).

Варіантами моделі університету 2.0. є «інтелектуальний університет» Дж. Г. Ньюмена, «університет культури» Х. Ортеги-і-Гассета та «університет як дослідницький і навчальний заклад, царство освіти, життя, що базується на спілкуванні, космос наук» К. Ясперса.

Сьогодні уряди розвинених країн світу розглядають дослідницькі університети як інструмент підтримки національних і регіональних економік, оскільки саме в університетах відбувається формування й розвиток нових ідей, проведення досліджень, що приводять до створення нових продуктів і послуг.

Університет 3.0 – підприємницький університет, корпоративний суб'єкт економіки знань

Третя промислова революція детермінувала перехід від індустріального суспільства до постіндустріального. Це актуалізувало необхідність утвердження економіки знань, у рамках якої вища освіта і наука створюють фундамент для забезпечення стійкого розвитку економіки і виробництва. Внаслідок цього сформувався соціальний запит на прикладні дослідження та інноваційні проєкти й відбувся перехід від соціально орієнтованої моделі вищої освіти (Social Model of Higher Education) – до ринково орієнтованої (Market-Driven Model of Higher Education).

Новим осердям та рушієм соціально-економічної динаміки стали Університети 3.0, або підприємницькі (entrepreneurial) університети – інноваційні освітньо-наукові установи, що функціонують на засадах академічного підприємництва, характеризуються перенесенням академічних і наукових знань до практичних галузей економіки й суспільства загалом, втіленням їх в інноваційному продукті чи послугі, їх комерціалізацією, пошуком зовнішнього недержавного фінансування на засадах діалогу з бізнесом, державою і громадянським суспільством.

Університет 4.0 – відкритий університет, елемент глобальної інноваційної екосистеми

Цей тип університетів виник як наслідок Четвертої технологічної революції та становлення Індустрії 4.0 (цифрової), що зумовлює розбудову суспільства знань. Соціальною місією Університету 4.0 стає вироблення нового знання та інновацій як реальної продуктивної сили, спроможної вирішувати не лише проблеми певних галузей виробництва, але й проблеми глобального характеру, зокрема, стійкого розвитку, екологічної й глобальної безпеки. Це спричинює набуття Університетом 4.0 статусу провідного соціального інституту, центру інтегративної освітньо-творчої діяльності, що об'єднує інновації в усіх сферах соціально-культурного й економічного розвитку в нову продуктивну цілісність і здійснює підготовку когнітивних працівників (knowledge workers), які працюють зі знаннями та інформацією.

За своєю сутністю Університет 4,0 є відкритим і функціонує у певній інформаційній мережі. Центральне місце в його інфраструктурі відводиться комунікаціям із використанням адаптивних технологій та єдиного цифрового простору. Це вже сьогодні дозволяє студенту, використовуючи сучасні гаджети, здійснювати навчання з будь-якого місця, а не обов'язково в навчальній аудиторії.

Університет 5.0 – біоцифровий університет з індивідуалізованим навчанням

П'ята технологічна революція і становлення Індустрії 5.0 (біоцифрової) зумовлять, за прогнозами сучасних вчених, появу Університету 5,0, що функціонуватиме за законами біокібернетики. Соціальною місією такого університету стане спрямування виробленого знання та інновацій на створення індивідуальних освітніх траєкторій для здобувачів вищої освіти. Тому, якщо в Університеті 4.0 головна роль відводиться відкритій освіті для всезагального блага, то в Університеті 5.0 – індивідуалізованій освіті для блага людини у контексті цілей стійкого розвитку.

Згідно з передбаченням японського вченого-футуролога Мітію Каку, у суспільстві знань освіта стане індивідуальною справою кожного і буде здійснюватися без педагога, за принципом «тільки ти і комп'ютер». За таких умов студент виявиться реальним суб'єктом своєї освітньої діяльності: він визначатиме зміст, обсяг, рівень складності навчального матеріалу, терміни навчання, пристосовуючи їх до своїх освітніх і життєвих запитів та приводячи у відповідність із власним рівнем домагань, можливостей і потреб. Отже, студенти стануть більш автономними, будуть брати на себе повну відповідальність за своє навчання, усвідомлювати, які саме знання їм потрібні на близьку й далеку перспективи і таким чином реально проєктуватимуть свої освітні траєкторії, не очікуючи контролю ззовні, а головною формою навчання стане самоконструювання за допомогою інструментів освітнього дизайну та інтелектуальних машин.

Адаптація цифрових додатків (скриптів) під потреби здобувачів освіти, упровадження в освітню практику штучного інтелекту, нейроінтерфейсу, нейрочипів, технології блокчейну та інших біоцифрових технологій приведе до витіснення класичних освітніх програм та лінійного способу передачі інформації. Водночас це зумовить зростання індивідуалізації і трансдисциплінарності у вищій освіті й дозволить врахувати цілі усіх стейкхолдерів підготовки якісних кадрів – бізнесу, науки, суспільства та самого здобувача.

Отже, кожен новий етап еволюції університетів зумовлюється промисловими революціями, що докорінно змінюють і прискорюють хід суспільного прогресу, й характеризується розширенням та ускладненням взаємодії між учасниками інноваційної взаємодії за кількісними та якісними параметрами, що й знаходить відображення у кожному новому типі університету.

Дивись також: *спіральні моделі інновацій; університет 3.0; університет 4.0; інноваційна взаємодія; бізнес-освіта.*

Список використаних джерел:

1. Ідея Університету: Антологія. упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик ; відп. ред. М. Зубрицька. Львів: Літопис. 2002. 304 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Antolohiia/Ideia_Universytetu_Antolohiia/.
2. Barnett R. Understanding the University: Institution, Idea, Possibilities. *Taylor & Francis Group*. London- New York. 2016. 230 p. ISBN 9781138934054. DOI-10.4324/9781315678245 https://www.researchgate.net/publication/287995216_Understanding_the_University_Institution_Idea_Possibilities.
3. Towards a 2030 vision on the future of universities in Europe. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. 2020. 198 p. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/510530>.
4. Отич О. Європейські моделі і провідний досвід взаємодії університетів з іншими суб'єктами інноваційної діяльності у контексті стійкого розвитку. *Теоретичні засади розвитку інноваційної діяльності університетів у контексті стійкого розвитку* : монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 127 с. С. 18-38. ISBN 978-617-7486-53-3. DOI <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-53-3-2025>.

О.М. Отич

Екосистема студентського підприємництва (Student Entrepreneurial Ecosystem): це динамічна мережа взаємопов'язаних суб'єктів, ресурсів та інституцій у межах (та поза межами) закладу вищої освіти, що спільно сприяють виявленню, підтримці та реалізації підприємницького потенціалу студентської молоді. Вона охоплює як формальні структури (інкубатори, акселератори), так і неформальні зв'язки, культуру та менторські мережі, що стимулюють перетворення студентських ідей у життєздатні інноваційні проєкти або соціальні ініціативи.

Концепція екосистеми базується на синергії між академічним середовищем та реальним сектором економіки. В умовах повоєнного відновлення України та переходу до Індустрії 5.0, ключовими елементами такої екосистеми є:

- Інституційна підтримка та культура: наявність університетської стратегії, яка заохочує ризик, креативність та визнає підприємницьку активність як частину освітнього процесу (зокрема через механізм «стартап як диплом»).
- Ресурсна база та інфраструктура: доступ студентів до сучасних локацій для прототипування (FabLabs, майстерні), коворкінгів, а також до внутрішніх університетських фондів чи мікрогрантів.
- Освітньо-акселераційний контур: поєднання інтенсивних короткострокових форматів (хакатони, ідеотони) з довгостроковими програмами інкубації, що забезпечують супровід проєкту від ідеї до виходу на ринок.
- Менторська мережа та нетворкінг: активне залучення успішних підприємців, випускників (alumni) та галузевих експертів до консультування студентських команд.
- Зовнішня інтеграція: взаємодія з венчурними фондами, бізнес-ангелами, державними інституціями (наприклад, Українським фондом стартапів) та міжнародними донорами для масштабування рішень.

Екосистема студентського підприємництва функціонує як «живий організм», де головним результатом є не лише кількість створених компаній, а й формування покоління підприємницьких лідерів, здатних до інноваційного відновлення країни.

Дивись також: підприємницький університет; студентське підприємництво; університетський інкубатор.

Список використаних джерел:

1. EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework : official website of the Joint Research Centre (JRC) of the European Commission. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/entrecomp-entrepreneurship-competence-framework_en
2. The role of universities in regional innovation ecosystems : EUA Council for Doctoral Education (EUA-CDE) report / European University Association. Brussels, 2019. 42 p. URL: <https://www.eua.eu/publications/reports/the-role-of-universities-in-regional-innovation-ecosystems.html>

Л.М. Червона.

Електронне навчання (E-learning) – це освітній підхід, який використовує інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) для надання освітнього контенту та ресурсів через онлайн-платформи. На відміну від традиційної освіти, електронне навчання дозволяє здобувачам вищої освіти отримувати доступ до навчальних матеріалів, брати участь у заходах та брати участь в освітній взаємодії за допомогою електронних пристроїв, таких як комп'ютери, мобільні телефони та навіть віртуальна або доповнена реальність (VR, AR). В останні роки електронне навчання пережило вражаючий сплеск, зумовлений кількома факторами, такими як цифровізація суспільства та зростаючий попит на адаптивне та легкодоступне навчання, серед інших. Це явище не лише свідчить про зміну способів передачі та отримання знань, але й є ефективною відповіддю на мінливі потреби сучасного цифрового суспільства.

Список використаних джерел:

1. E-learning – What is e-learning and how is it reshaping education? URL: <https://www.esade.edu/beyond/en/e-learning-what-is-e-learning-and-how-is-it-reshaping-education/>
2. Скиба Ю. Класифікація цифрових інструментів для підтримки освітнього процесу у вищій школі. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2025. 84(3), 150–161. <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2025.3.12>
3. Концепція та методологія реалізації науково-дослідницької діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу університетів : монографія / авт. : О.І. Бульвінська, Н.О. Дівінська, Н.О. Дяченко, О.В. Жабенко, І.О. Линьова, Ю.А. Скиба, Г.П. Чорнойван, О.Г. Ярошенко ; за ред. О.Г. Ярошенко. К. : Інститут вищої освіти НАПН України, 2016. 178 с. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/mon.-Konc-ta-metod-nauk-dosl_diyaln-subyektiv-Univs_IVO-NAPN-2016-178s.pdf

Ю.А. Скиба

Знання (Knowledge). Знання – це сукупність фактів, принципів, теорій та практик, що стосуються сфери роботи або навчання. Знання є складовою результатів навчання і означають результат засвоєння інформації через навчання.

Запропоноване визначення взято із Рекомендацій Ради Європейського Союзу від 22 травня 2017 року щодо нової редакції Європейської рамки кваліфікацій.

Схоже за змістом визначення пропонує Державний стандарт «Словник щодо компетенції осіб, які сертифікують персонал». Тут визначено два шляхи здобуття знань - шляхом навчання та через досвід. Враховуючи, що досвід також є результатом інформального навчання, треба погодитись із еквівалентністю двох підходів.

Поняття «знання» може мати відмінні значення залежно від сфери застосування. Тут пропонується визначення для потреб освіти.

Так, тлумачний Словник української мови визначає поняття так: знання - це «обізнаність у чому-небудь, наявність відомостей про кого-, що-небудь».

Оксфордський словник англійської мови пропонує таке визначення: знання - це «розуміння або інформація про предмет, отримана завдяки досвіду чи навчанню, відома як одній людині, так і людям загалом».

У визначеннях поняття «знання» часто зустрічаємо поняття «інформація». Поняття «знання» ширше, оскільки передбачає ще і розуміння та інколи і вміння користуватись.

В освіті для опису рівнів володіння знаннями та визначення цілей навчання застосовують таксономію Блума та її узагальнення.

В загальному випадку термін не можна чітко визначити через інші вже визначені інші поняття. В наукових теоріях для визначення подібних широких понять використовують опис властивостей об'єктів, які описуються поняттям.

Законом України «Про освіту», який є базовим для освітнього законодавства, поняття знання не визначається, а лише відноситься до результатів навчання.

Список використаних джерел:

1. COUNCIL RECOMMENDATION of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (2017/C 189/03). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615(01))
2. Державний стандарт «СЛОВНИК ЩОДО КОМПЕТЕНЦІЇ ОСІБ, ЯКІ СЕРТИФІКУЮТЬ ПЕРСОНАЛ» ДСТУ ISO/IEC TS 17027:2018 (ISO/IEC TS 17027:2014, IDT). Київ. ДП «УкрНДНЦ» 2019. – 12 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної мови. <https://slovnkyk.ua/index.php?swrd=%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F>
4. Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/knowledge>

5. J. Irvine. Taxonomies in Education: Overview, Comparison, and Future Directions. *Journal of Education and Development*; Vol. 5, No. 2; August, 2021. 25 p. URL: <https://doi.org/10.20849/jed.v5i2.898>

В.В.Ковтунець

Зовнішнє незалежне оцінювання (External Independent Measurement) – це різновид освітніх вимірювань, який виконується незалежним суб’єктом, відмінним від надавача освітніх послуг особам, яких оцінюють.

Для потреб освіти в Україні Закон України (стаття 47) «Про освіту» [1] визначає зовнішнє незалежне оцінювання (далі - ЗНО) так: «Зовнішнє незалежне оцінювання - це оцінювання результатів навчання, здобутих особою на певному рівні освіти, що проводиться спеціально уповноваженою державою установою (організацією)».

ЗНО використовується в Україні для оцінювання результатів навчання на етапах здобуття середньої освіти та вищої освіти. Зокрема у формі ЗНО проводяться єдині кваліфікаційні іспити на здобуття ступеня магістра за важливими галузями знань та спеціальностями вищої освіти.

ЗНО за курс повної загальної середньої освіти забезпечило станом на 2015 рік високу прогностичну валідність відбору студентів до закладів вищої освіти [2].

Список використаних джерел:

1. Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Дослідження якості конкурсного відбору студентів вищих навчальних закладів за результатами зовнішнього незалежного оцінювання: аналітичні матеріали / За редакцією В. В. Ковтунця і С. А. Ракова. – К.: Нора-Друк, 2015. – 160 с. <https://nqa.gov.ua/news/nacionalna-sistema-kvalifikacij-ak-instrument-formuvanna-akisnogo-ludskogo-kapitalu/>

В.В. Ковтунець

Інклюзивна інфраструктура університету (Inclusive University Infrastructure):

Складова інфраструктури університету, призначена для сприяння здобувачам вищої освіти у досягненні очікуваних освітніх результатів й розширенні їхніх можливостей повноцінно брати участь в освітній і позанавчальній діяльності та житті університету, реалізуючи свій особистісний і професійний потенціали. Інклюзивна інфраструктура університету пов’язана з його соціальною, освітньою, дослідницькою, інноваційною та іншими інфраструктурами і спрямована на забезпечення фізичної, інформаційної, цифрової, суспільної, громадянської та освітньої безбар’єрності здобуття вищої освіти.

Проблема розвитку інклюзивної інфраструктури української вищої освіти досліджується у Європейському просторі вищої освіти у контексті підтримки й повоєнного відновлення України, а в Україні – у контексті соціальної інклюзії ветеранів, тимчасово переміщених осіб, жителів тимчасово окупованих територій, осіб з інвалідністю та представників маломобільних груп; створення соціально дружнього середовища університетів, побудови «розумних міст»; забезпечення безбар’єрності освіти та створення безпечного освітнього середовища.

З метою задоволення особливих освітніх потреб здобувачів освіти українським урядом розроблено низку нормативно-правових документів, у яких запропоновано систему заходів, спрямованих на створення інклюзивного освітнього середовища; утворення центрів підтримки студентів з особливими освітніми потребами; забезпечення доступності всієї інфраструктури освітніх середовищ; індивідуалізацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами, зокрема шляхом надання їм додаткових послуг.

Документами, що унормовують розвиток інклюзивної інфраструктури у закладах вищої освіти України, є Національна стратегія зі створення безбар’єрного простору в Україні на

період до 2030 року та Концепція безпеки закладів освіти. У цих документах наголошується на необхідності створення комплексної інфраструктури для розвитку соціальної інклюзії, психоемоційної підтримки та психологічної допомоги учасникам освітнього процесу та реалізації їх безбар'єрного доступу до здобуття освіти.

Інклюзивна інфраструктура університету охоплює:

- сукупність об'єктів універсального та спеціального дизайну (об'єктів фізичного оточення, програм та послуг), що створюють умови для задоволення життєвих і освітніх потреб осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення й забезпечують загальні умови для їх ефективного функціонування і здобуття вищої освіти в університеті та безбар'єрний доступ до інфраструктури університету;
- інфраструктуру спеціалізованої психолого-педагогічної допомоги суб'єктам освітнього процесу з особливими освітніми потребами.

Розвиток інклюзивної інфраструктури закладів вищої освіти передбачає: утворення центрів підтримки студентів з особливими освітніми потребами; забезпечення доступності всієї інфраструктури освітніх середовищ; індивідуалізацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами, зокрема шляхом надання їм додаткових послуг; забезпечення закладів освіти умовами та інструментами для адаптації всіх інформаційних матеріалів для осіб з порушеннями зору, слуху та осіб з порушенням інтелектуального розвитку; запровадження механізму субсидування витрат на забезпечення фізичної, інформаційної та цифрової доступності в освітніх середовищах; розвиток та популяризацію застосування навчальних матеріалів із використанням спеціальної техніки; удосконалення механізмів забезпечення засобами із застосуванням асистивних технологій під час складання вступних та поточних іспитів усіх учасників освітнього процесу; популяризацію дистанційної форми здобуття освіти та технології дистанційного навчання з урахуванням усіх освітніх особливостей учасників освітнього процесу; розроблення інтерактивних довідників щодо освітнього ландшафту закладів вищої освіти; створення бібліотечного фонду спеціальної літератури, адаптованої для осіб з порушеннями зору, слуху, ментальними порушеннями; утворення системи центрів підтримки студентів/молодіжних центрів на базі закладів вищої освіти, які здійснюватимуть соціальний супровід та психологічну підтримку, консультування та методичний супровід щодо доступності, відповідності та прийнятності освітніх програм для осіб із спеціальними освітніми потребами; запровадження для студентів з особливими освітніми потребами послуг з додаткового навчання і розвитку фінансової та цифрової грамотності, сексуальної та громадянської освіти, техніки орієнтування на місцевості; стимулювання організації та проведення просвітницьких лекцій для студентів про цінність безбар'єрності і соціального залучення всіх у громаді; розроблення критеріїв та запровадження моніторингу доступності й комфортності інфраструктури закладів вищої освіти, задоволеності учасників освітнього процесу цими послугами; розроблення та затвердження стандарту проектування освітнього середовища для осіб з особливими освітніми потребами; забезпечення доступності всієї інфраструктури освітніх середовищ (гуртожитки, центри дозвілля, бібліотеки, архіви, актові зали тощо); запровадження та поширення практики забезпечення доступності заходів у позанавчальний час для всіх учасників освітнього процесу; створення відповідних умов і привітної атмосфери для взаємодії учасників освітнього процесу й збільшення залученості батьків та опікунів шляхом проведення спільних заходів, тренінгів, семінарів; розроблення та включення критеріїв інклюзивності та залучення в сертифікацію провайдерів освітніх послуг; забезпечення індивідуалізації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами, зокрема шляхом надання їм додаткових послуг; створення безпечної інфраструктури закладів освіти.

Реалізація цих заходів сприятиме забезпеченню рівного доступу громадян України різних соціальних категорій до вищої освіти та досягненню її реальної безбар'єрності.

Дивись також: інноваційна інфраструктура університету; механізм розвитку інноваційної інфраструктури університету; управління інфраструктурою; університет 3.0; університет 4.0.

Список використаних джерел:

1. Концепція безпеки закладів освіти. (2023). Розпорядження КМУ від Квітня 7 2023, № 301-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>.
2. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. (2021). Розпорядження КМУ від Квітня 14 2021, № 366-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>.
3. *Global Infrastructure Hab*. Definition of Inclusive Infrastructure. *Global Infrastructure Hab*. <https://inclusiveinfra.github.org/methodology/#foot-ref-6>
4. *Global Infrastructure Hab*. (2019). Inclusive Infrastructure and Social Equity. *Global Infrastructure Hab*. https://content.github.org/live/media/1546/gih_inclusive-infrastructure-and-social-equity_aug2019.pdf.
5. *Global Infrastructure Hab*. (2023). What is inclusive Infrastructure? *Global Infrastructure Hab*. 11.10. 2023. <https://www.github.org/articles/what-is-inclusive-infrastructure/>.
6. Zabeli N., Kaçanicu F., Koliqi D. (2021). Towards the inclusion of students with special needs in higher education: Challenges and prospects in Kosovo. *Cogent Education*. 8: 1859438. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/2331186X.2020.1859438?needAccess=true>.
7. Отич, О., & Оржель, О. (2024). Інклюзивна інфраструктура університету як чинник безбар'єрності вищої освіти. *NewInception*, (1-2 (15-16), 36–47. <https://doi.org/10.58407/NI.24.1-2.3>

О.М. Отич

Інкубатор студентських стартапів (University Student Startup Incubator):

Спеціалізований підрозділ або інфраструктурний елемент закладу вищої освіти, призначений для підтримки інноваційних проєктів здобувачів освіти на ранніх стадіях їхнього розвитку (від ідеї до створення життєздатного прототипу – MVP).

Інкубатори студентських стартапів створюються з метою інтеграції освітнього процесу, наукових досліджень та підприємницької практики. Вони забезпечують сприятливе середовище для апробації результатів навчання, розвитку soft skills та комерціалізації інтелектуальної власності студентів і молодих учених. Діяльність таких інкубаторів є складником «третьої місії» університету щодо сприяння соціально-економічному розвитку регіону та держави.

Інкубатор студентських стартапів забезпечує реалізацію таких функцій та послуг:

1. освітньо-консультаційна підтримка: проведення воркшопів, тренінгів з бізнес-планування, маркетингу, юридичних аспектів підприємництва та управління ризиками;
2. менторський супровід: закріплення за проєктами досвідчених фахівців із числа професорсько-викладацького складу та представників реального сектора економіки;
3. ресурсна підтримка: надання фізичного простору для роботи (коворкінги), доступу до університетських лабораторій, спеціалізованого обладнання та ліцензійного програмного забезпечення;
4. сприяння прототипуванню: допомога у створенні фізичних або цифрових моделей продуктів (зокрема через мережу FabLab);
5. правовий супровід: консультування з питань захисту прав інтелектуальної власності, патентування та реєстрації суб'єктів господарювання;
6. нетворкінг та залучення інвестицій: організація зустрічей із потенційними інвесторами, венчурними фондами, бізнес-ангелами та підготовка проєктів до участі у грантових програмах;
7. міждисциплінарна кооперація: створення майданчиків для формування команд із представників різних спеціальностей (інженерних, економічних, ІТ тощо).

Функціонування інкубатора базується на принципах відкритості, академічної свободи та синергії між теоретичною підготовкою і практичним впровадженням інновацій.

Дивись також: *акселератор стартапів; інноваційна інфраструктура; коворкінг; патентування; трансфер технологій; третя місія університету.*

Список використаних джерел:

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
3. Національний освітній глосарій: вища освіта (4-е вид., перероб. і доп.) / Авт.-уклад.: В.Є.Бахрушин та ін. / За ред. В.Г. Кременя, В.Є. Бахрушина, Ю.М. Рашкевича. 2024. – 114 с.
4. OECD. University-Industry Collaboration: New Evidence and Policy Options. Paris: OECD Publishing, 2019. URL: <https://www.oecd.org/education/university-industry-collaboration-e9c1e648-en.htm>.

Л.М. Червона

Інновації в освіті (Innovation in Education) – процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану. Впровадження інновації в освіті сприяє якісній зміні освітнього процесу, структурі і змісту освітніх програм, форм і методів організації освітнього процесу.

Список використаних джерел.

- 1 Енциклопедія освіти: гол. ред. В.Г.Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с. (С.338)
2. Теоретичні засади розвитку інноваційної діяльності університетів у контексті стійкого розвитку : монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 127 с. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2026/02/Teor.zasady-innovats.diyaln.univers_monogr_IVO-2025-127p.pdf

Ю.А. Скиба

Інноваційна взаємодія (Innovative Interaction): 1. Спільна, взаємоузгоджена й взаємовигідна інноваційна діяльність суб'єктів-партнерів, спрямована на перетворення нових наукових знань на конкурентоспроможні товари і послуги, яка сприяє розвитку наукомісткого виробництва, формуванню науково-технічної еліти і в якій досягнення суб'єктом своїх цілей залежить від досягнення відповідних цілей його партнером. Характеризується новизною змісту, гнучкістю й варіативністю форм взаємозв'язків між партнерами, використанням новітніх інструментів, сучасних методів і способів діяльності. 2. Сукупність відносин між суб'єктами інноваційної діяльності щодо створення, розповсюдження та використання інновацій, капіталізації й комерціалізації результатів наукових досліджень та розробок, випуску конкурентоспроможних товарів і послуг. 3. Сукупність відносин між суб'єктами інноваційної діяльності (держава, наука, освіта, бізнес), спрямованої на створення, поширення та комерціалізацію нових знань і технологій, випуск конкурентоспроможної продукції завдяки використанню різних форм об'єднання партнерів для досягнення синергетичного ефекту, часто через кластерні моделі та інноваційну інфраструктуру.

Переваги: *університети* проводять фундаментальні й прикладні дослідження, за результатами яких створюють нові знання, виробляють інноваційні технології (передусім промислові) і поширюють інноваційний досвід; *підприємства й бізнес* забезпечують умови для практичної апробації інновацій, вироблення і упровадження інноваційної продукції, а *уряд* відповідає за дотримання стабільних договірних відносин і створення сприятливих умов

для розвитку, масштабування і трансферу інновацій та виведення їх на ринок, а також здійснює регулювання інноваційного розвитку країни в цілому.

Завдяки інноваційній взаємодії університети утворюють партнерства із промисловістю для створення інноваційної інфраструктури і забезпечення інституційного розвитку, а у суспільстві створюються умови, сприятливі для розвитку інновацій і перетворення його на суспільство знань. Уряд вирішує в цій взаємодії ряд економічних, соціальних та екологічних проблем пов'язаних із інноваційним розвитком економіки (збільшується частка підприємств, зорієнтованих на високотехнологічне виробництво; зростає експортний потенціал країни та підвищується її імідж на міжнародній арені). Приватний сектор економіки (підприємства) одержує швидкий і безпосередній доступ до передових наукових досягнень та розробок, нових технологій в результаті чого підвищує власну конкурентоспроможність, розширює ринкову нішу й отримує більш високі прибутки. Науково-дослідна сфера здобуває додаткові можливості для фінансування та удосконалення своєї матеріально-технічної бази, здійснення наукових досліджень і розробок та їх подальшого впровадження у життя. Інвестори набувають можливості отримувати прибутки від реалізації перспективних проектів чи виведення інновацій на ринок. Долучення соціальних інститутів до інноваційної взаємодії дозволяє їм, з одного боку, стати більш стійкими та конкурентоспроможними, а з іншого посилити вплив громадянського суспільства на процес створення нових знань і соціально-економічний розвиток регіонів та країни загалом.

Отже, інноваційна взаємодія враховує потреби та інтереси кожного з її учасників і урівноважує їх таким чином, щоб кожен досягав найвищих для себе результатів завдяки допомозі іншим у досягненні результатів, найбільш бажаних для них.

Дивись також: *спіральні моделі інновацій; еволюція університетів; університет 3.0; університет 4.0.*

Список використаних джерел:

1. Геєць В. М. Соціалізація, соціальні інновації та соціальна взаємодія бізнесу й держави. *Український соціум*. 2020. № 3. С. 9-23. https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/9_23_No-374_2020_ukr.pdf
2. Луциків І. Інноваційна взаємодія як метод активізації інноваційної діяльності. *Соціально-економічні аспекти розвитку економіки: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, 27-28 квітня 2017 р.) ТНТУ ім. І. Пулюя. 2017. С. 50-53. https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21167/2/SEIED_2017_Lucykv_I-Innovation_interactionas_50-53.pdf.
3. Раціборський О.П., Довгань В.В., Чухаджян К.Т. Інноваційна взаємодія суб'єктів господарювання як складова організаційно-економічного механізму розвитку аграрної економіки в умовах конкуренції. *Дослідження та інновації*. 2025. № 6. (9). С. 13-16. <https://rni.com.ua/index.php/ri/article/view/115/111>.
4. Herman F., Djajadikerta H. Septuple Helix Partnership Model for Value Creation. *International Journal of Economic Research*. 2017. V. 14. N. 19. P. 493-510. ISSN: 0972-9380. https://www.academia.edu/40134588/Septuple_Helix_Partnership_Model_for_Value_Creation.
5. Skyba, Y., Otych, O., Yarmola, O., Yushchuk, V., & Bulavina, O. Developing entrepreneurial thinking in higher education students through educational partnerships with business. *Telos: Revista De Estudios Interdisciplinarios En Ciencias Sociales*, 2026. 28(1), 42-50. <https://doi.org/10.36390/telos281.04https://ojs.urbe.edu/index.php/telos/en/article/view/3783>.
6. Отич О. Європейські моделі і провідний досвід взаємодії університетів з іншими суб'єктами інноваційної діяльності у контексті стійкого розвитку. *Теоретичні засади розвитку інноваційної діяльності університетів у контексті стійкого розвитку* : монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 127 с. С. 18-38. ISBN 978-617-7486-53-3. DOI <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-53-3-2025>
7. Отич О. Особливості та основні форми взаємодії закладів вищої освіти з ринком праці. *Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи: Матеріали I Міжнародної*

наукової конференції, м. Житомир, 27-28 квітня 2023 р. /Ред. кол.: О.А. Черниш, В.М. Слюсар, Л.М. Червона та ін. Житомир: Житомирська політехніка. 2023. С. 74-77.
<https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/74.pdf>

О.М. Отвич

Інноваційна інфраструктура університету (Innovative University Infrastructure):

Складова інфраструктури університету, що забезпечує його інноваційну та підприємницьку діяльність і надає можливості для створення й комерціалізації інноваційних продуктів, трансферу знань та інноваційних технологій, підготовки здобувачів вищої освіти до продуктивної діяльності в умовах інноваційної економіки і сучасного ринку праці.

Надає ресурсне забезпечення (базова/тверда інноваційна інфраструктура) та сервісне обслуговування (сервісна/м'яка інноваційна інфраструктура) для неперервного інноваційного розвитку й підвищення підприємницького потенціалу як університету загалом, так і його академічних працівників та здобувачів вищої освіти, а також для зміцнення взаємодії вищої освіти з бізнесом і ринком праці.

Наукоємність і висока матеріально-фінансова витратність процесу формування інноваційної інфраструктури ЗВО детермінує необхідність об'єднання науково-технологічних потужностей закладів вищої освіти, наукових установ і бізнесу в єдину національну інноваційну дослідницьку інфраструктуру. Її об'єкти – центри колективного користування науковим обладнанням, науково-виробничі кластери, стратегічні альянси, технологічні платформи, технопарки, бізнес-інкубатори та ін.:

- утворюються на базі університетів чи у безпосередній близькості до них, що дозволяє сконцентрувати у них потужний кадровий потенціал;
- провадять інноваційну діяльність на засадах єдності освіти, науки і бізнесу;
- слугують експериментальними майданчиками для перевірки ефективності розроблених інновацій та базами практичної підготовки здобувачів вищої освіти до інноваційної діяльності відповідно до вимог сучасного виробництва;
- створюють умови для виконання реально затребуваних практикою науково-дослідних робіт, комерціалізації їх результатів та упровадження розроблених інновацій у зміст університетської освіти з метою підвищення якості освітньої діяльності університету та рівня професійної кваліфікації його випускників;
- сприяють розвитку наукоємних підприємств та інноваційному розвитку галузі, регіону, країни в цілому.

Усвідомлення стратегічної важливості розвитку інноваційної інфраструктури університетів для інноваційного поступу України знайшло відображення у Плані заходів на 2021 – 2023 роки з реалізації Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, де цей напрям представлений другим за значенням. Заходи з його реалізації передбачають:

- надання фінансової підтримки закладам вищої освіти та науковим установам для здійснення інноваційної діяльності;
- розширення мережі інноваційних центрів трансферу технологій, експертизи науково-технічних розробок;
- запровадження пільгових умов оренди приміщень для об'єктів інноваційної інфраструктури закладів вищої освіти та наукових установ;
- розроблення та підтримку виконання тренінгових програм з питань експортних та орієнтованих на потреби ринку інновацій з акцентом на малі та середні підприємства;
- поєднання науки, технологій, інженерії та математики з винахідництвом і підприємництвом;
- реалізацію експериментального проекту зі створення на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі «стартап-школа – інкубатор – акселератор» шляхом запровадження програми підтримки інкубаторів для розвитку стартапів.

Соціально-економічне значення інноваційної інфраструктури університетів полягає в тому, що вона виступає основою формування їх інноваційного потенціалу та здатності впливати на розвиток інновацій і промислових досліджень на загальнодержавному рівні, що дає можливість державі не лише власними силами відновити втрачений під час війни потенціал, а й зробити його «кращим, ніж було» (Build back better).

Дивись також: *механізм розвитку інноваційної інфраструктури університету; управління інфраструктурою; університет 3.0; університет 4.0.; інноваційна взаємодія.*

Список використаних джерел:

1. Про затвердження плану заходів на 2021–2023 роки з реалізації Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Розпорядження КМУ від 09.12. 2021 р. № 1687-р.

<https://ips.ligazakon.net/document/kr211687?an=1>.

2. Федулова, Л. І. (2017) «М'яка інфраструктура» у формуванні інноваційної екосистеми. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні.* № 875. С. 243–253. http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/43845/2/2017n875_Fedulova_L_I-Soft_infrastructure_243-253.pdf.

3. OECD (2022). Recommendation of the Council on the Governance of Infrastructure, OECD/LEGAL/0460. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0460>.

4. Rivadeneira A. M. R., Dekyi T., Cruz L. (2023). «OECD Infrastructure Governance Indicators: Conceptual framework, design, methodology and preliminary results», *OECD Working Papers on Public Governance*, No. 59, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/95c2cef2-en>.

5. Отич О. Теоретичні основи та європейський досвід формування інноваційної інфраструктури закладів вищої освіти. *Теоретичні основи та провідний зарубіжний досвід взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України*: препринт (аналітичні матеріали) / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона, Г. Чорнойван, О. Ярошенко ; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 142 с. С. 118-143. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/Vzayemodiya-VO-ta-rynku-pratsi_IVO-2023-142p.pdf#page=119.

6. Отич О. Механізми розвитку інноваційної інфраструктури [закладів вищої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення](#). *Теоретичні основи і механізми взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: монографія* / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона, О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. [С.92-106](#). <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-43-4-2024>

О.М. Отич

Інноваційна екосистема закладу вищої освіти (Innovative Ecosystem of a Higher Education Institution) – це організаційний та адміністративний механізм розробки та впровадження інновацій з метою підвищення його конкурентоспроможності. Його мета полягає у визначенні та впровадженні перспективних видів діяльності у двох відносно незалежних, але взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих аспектах вищого навчального закладу: розробка та впровадження нових технологій та вдосконалення існуючого освітнього процесу; підвищення ефективності науково-дослідницької діяльності.

Список використаних джерел.

1. Innovations in Higher Education : Glossary of Terms and Definitions. Uzhhorod. State University «Uzhhorod National University». 2016. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/9708>

2. Теоретичні основи та провідний зарубіжний досвід взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: препринт (аналітичні матеріали) / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона, Г. Чорнойван, О.

Ярошенко ; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 142 с. С. 118-143. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/Vzayemodiya-VO-ta-rynku-pratsi_IVO-2023-142p.pdf#page=119.

3. Теоретичні основи і механізми взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона, О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. С.92-106. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-43-4-2024>

4. Скиба Ю. Працевлаштування науково-педагогічних працівників в умовах кадрової автономії університетів: вітчизняні практики. Освітологічний дискурс. 2021. № 33 (3). С. 15–31. URL : <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/866/659>.

Ю.А. Скиба

Інноваційна програма (Innovative Programme) – комплекс взаємопов’язаних завдань, заходів, інноваційних та інвестиційних проєктів, що узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням, переліком очікуваних результатів, джерелами фінансування і виконання яких спрямоване на створення, впровадження нових або вдосконалених продуктів, процесів, технологій та їх поширення для отримання комерційного і (або) соціального ефекту.

Характерними ознаками інноваційної програми є:

- встановлення цілей та пріоритетів (орієнтована на досягнення конкретних кількісних і якісних показників);
- структурованість (містить перелік проєктів, визначені етапи виконання, виконавців, джерела та напрями фінансування);
- координація досліджень, розробок та впровадження інновацій;
- створення умов для трансформації знань у продукти і послуги;
- комерціалізація (спрямованість на отримання доходу або іншого ефекту (соціального, екологічного) за результатом впровадження інновацій).

Формування і реалізація інноваційної програми передбачає висунення інноваційної ідеї, розроблення інноваційних проєктів (підготовка дослідного зразка інноваційної продукції / технології), створення планів реалізації інноваційних проєктів.

Інноваційні програми класифікують:

- за суб’єктом розроблення: державні, регіональні, галузеві, місцеві, інституційні;
- за новизною: удосконалення чи модернізацію існуючої продукції; виробництво нової продукції; впровадження нової технології;
- за цільовою спрямованістю: розроблення нової продукції, покращення якості виробництва продукції, зниження собівартості, ціни продукції, підвищення технічних якостей продукції тощо;
- за етапами: розроблення, погодження, реалізація;
- за періодом дії: короткострокові; середньострокові; довгострокові;
- за станом: намір; реалізація; виконана.

Список використаних джерел:

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (із змінами; у редакції від 31.03.2023, підстава – 2849-IX). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
2. Бойчук А. Сутність інноваційних програм та їхня типологія. *Галицький економічний вісник*. 2015. № 2. С. 90–100. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/49/112.pdf>
3. Innovation policy / European Parliament: Fact Sheets on the European Union. URL: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/67/innovation-policy?utm_source=chatgpt.com

О.В. Жабенко

Інноваційна продукція (Innovative Products) – сукупність конкурентоспроможних інноваційних продуктів, призначених для практичного використання чи комерціалізації та впроваджених протягом певного періоду часу.

Ключові характеристики інноваційної продукції:

- новизна або суттєве вдосконалення (створює нову цінність порівняно з існуючими зразками);
- суттєва відмінність (наявність якісно нових властивостей / техніко-економічних показників порівняно із попередніми зразками);
- впровадження (доведена до стадії використання користувачами / споживачами);
- є результатом цілеспрямованої інноваційної діяльності (трансформація ідеї в інноваційну продукцію);
- орієнтована на ринок (передбачає практичне застосування або комерціалізацію);
- ризик та невизначеність (інноваційні продукти часто пов'язані з технологічним ризиком).

Видами інноваційної продукції є:

- оригінальні вироби (які раніше не існували);
- поліпшені варіанти (раніше виготовляли, але її конструкцію було суттєво змінено);
- модифікації (має лише новий дизайн).

Список використаних джерел:

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (із змінами; у редакції від 31.03.2023, підстава – 2849-IX). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
2. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. К. : Довіра, 2000. 1018 с.
3. Економіка та організація інноваційної діяльності. URL: [https://elib.tsatu.edu.ua/dep/feb/ptbd_1/page3.html#:~:text=Інноваційний товар \(товар-новація\),нові сфери задоволення своїх потреб.](https://elib.tsatu.edu.ua/dep/feb/ptbd_1/page3.html#:~:text=Інноваційний товар (товар-новація),нові сфери задоволення своїх потреб.)
4. On the definition of innovative enterprises, innovative startups and innovative scaleups : Commission Recommendation (EU) 2026/720 of 18 March 2026. C/2026/1800. Document 32026H0720. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2026/720/oj?utm_source=chatgpt.com

О.В. Жабенко

Інноваційний потенціал (Innovative Potential) – сукупність наявних інтелектуальних, трудових, технологічних, науково-технічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних і культурно-освітніх ресурсів, а також можливостей їхнього ефективного використання через відповідне інфраструктурне забезпечення, які сприяють або є передумовою для розвитку інноваційної діяльності та впровадження інновацій.

Інноваційний потенціал свідчить про здатність організації і її персоналу, насамперед керівників, практично реалізувати наявні можливості розвитку організації за рахунок нововведень.

Інноваційний потенціал характеризують три основні показники:

- готовність до інновацій (фаза розвитку інновацій; врахування заходів, здійснених для їх підготовки до впровадження (наприклад, створення прототипів, демонстраційні або тестові заходи, або техніко-економічне обґрунтування тощо) та для забезпечення їхніх технологічних процесів; врахування часу до впровадження або потенційної комерціалізації);
- управління інноваціями (здатність управлінських команд трансформувати нові технології або результати досліджень у ринкові продукти чи послуги через вирішення питань матеріальної власності та прав інтелектуальної власності, підготовку бізнес-плану або дослідження ринку, забезпечення капіталовкладень із державних / приватних джерел або залучення потенційних кінцевих користувачів до проекту);
- ринкові перспективи (попит і пропозиції інновацій; оцінка, як інновації задовольняють потреби певного сектора ринку та обслуговують потенційну клієнтську базу; оцінка того, чи існують потенційні бар'єри (наприклад, регуляторні рамки або існуючі проблеми з правами

інтелектуальної власності), що можуть послабити впровадження / комерційне використання інновацій).

Список використаних джерел:

1. Порядок розроблення, затвердження, проведення моніторингу та оцінювання реалізації регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 04.08.2023 № 816 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 28.01.2026 № 81). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-2023-p#Text>
2. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p/ed20190710#Text>
3. Innovation Radar methodology / European Commission. URL: https://innovation-radar.ec.europa.eu/methodology?utm_source=chatgpt.com

О.В. Жабенко

Інноваційний продукт (Innovative Product) – результат реалізації інноваційного проекту, виконання науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської роботи з розроблення нової (суттєвого удосконалення) конкурентоздатної технології (в тому числі інформаційної), матеріалу, процесу, послуги, методу, начально-методичного матеріалу, які відсутні або недостатньо представлені на ринку, і впроваджується (або призначений для впровадження) з метою створення доданої вартості чи вирішення суспільних або економічних потреб.

Характерними ознаками інноваційного продукту є:

- новизна (абсолютно новий продукт, що відкриває нову сферу застосування або значно покращений продукт (змiana якості, дизайну, функцій));
- регуляторна новизна (може не відповідати існуючим стандартам);
- науково-технічна основа (є результатом науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; його розробка підвищує науково-технічний і технологічний рівень);
- впровадження (новий / значно вдосконалений продукт має бути не лише розроблений, а й впроваджений; за необхідності – комерціалізований);
- правова захищеність (базується на патентах, свідоцтвах, ліцензіях, або є впровадженням інтелектуальної власності);
- конкурентоспроможність (переважання техніко-експлуатаційних та економічних параметрів порівняно з продуктами-аналогами);
- здатність забезпечити економічний або соціальний ефект.

Видами інноваційного продукту є:

- матеріальний продукт (машини, обладнання, техніка, матеріали, що мають покращені характеристики);
- послуга (методи обслуговування, сервіси в освіті, медицині, банківській сфері);
- технологія (нова технологія виробництва, що забезпечує вищу продуктивність);
- інтелектуальний продукт (програмне забезпечення, патенти, ноу-хау, навчально-методичні матеріали).

Список використаних джерел:

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (із змінами; у редакції від 31.03.2023, підстава – 2849-IX). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
2. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. К. : Довіра, 2000. 1018 с.
3. Guidance on Innovation Procurement : Commission Notice. *Official Journal of the European Union*. 2021/C 267/01. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/ALL/?uri=CELEX%3A52021XC0706\(03\)&utm_source=chatgpt.com](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/ALL/?uri=CELEX%3A52021XC0706(03)&utm_source=chatgpt.com)

О.В. Жабенко

Інноваційний проєкт (Innovative Project) – комплекс тимчасових взаємопов’язаних дій і процедур, спрямованих на розроблення, створення, випробування та впровадження нової або значно вдосконаленої технології / процесу / послуги / методу з очікуваним соціальним чи комерційним ефектом, що відображені у комплекті документів, складених відповідно до вимог законодавства.

Характерними ознаками інноваційного проєкту є:

- орієнтація на результат – отримання бажаної інновації, що має економічну або соціальну цінність й досягається протягом визначеного часу;
- новизна – створення нового або суттєво покращеного /унікального продукту, технології, методу чи послуги;
- комплексність – поєднання різних видів діяльності (дослідження, виробництво, маркетинг тощо);
- обмеженість ресурсів – реалізація у межах певного бюджету, часу тощо;
- ризик і невизначеність – інновації часто пов’язані з технологічним і ринковим ризиком;
- потенціал практичного застосування або комерціалізації.

Інноваційні проєкти класифікуються:

- за рівнем: міжнародний; національний; регіональний; галузевий; місцевий; внутрішньо-організаційний;
- за масштабом: малий проєкт; середній проєкт; мегапроєкт;
- за завданнями реалізації: промисловий; дослідження і розвитку; організаційний;
- за періодом реалізації: короткострокові (до 1 року); середньострокові (1–5 років); довгострокові (понад 5 років);
- за ступенем завершеності: проміжний; завершений;
- за відношенням до існуючих систем: удосконалення існуючих систем; відмова від існуючої системи, пропозиція нової системи;
- за призначенням: власні потреби; сумісне використання; продаж.

Державна підтримка реалізації інноваційного проєкту надається за умови його реєстрації в Державному реєстрі інноваційних проєктів, під час якої відбувається кваліфікування його як інноваційного. Якщо інноваційний проєкт стосується одного із пріоритетних напрямів інноваційної діяльності то при реєстрації він визнається пріоритетним інноваційним проєктом.

Список використаних джерел:

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (із змінами; у редакції від 31.03.2023, підстава – 2849-IX). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
2. Oslo Manual 2018: *Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition*, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities / OECD / Eurostat. Paris / Eurostat, Luxembourg : OECD Publishing, 2018. 254 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264304604-en>
3. Павловський С.А., Мельник Н.О., Косяк О.Є. Теоретичні аспекти інноваційного проєкту: сутність та етапи розробки. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. № 2. С. 34–42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2023-2-5>

О.В. Жабенко

Інноваційний процес (Innovation Process) – послідовне перетворення наукового знання в інновацію, що задовольняє нові суспільні потреби; сукупність послідовних взаємопов’язаних дій, що охоплює всі стадії створення (від ідеї до конкретного продукту) та практичного використання інновації у нових умовах чи місці застосування, що реалізуються через взаємодію різних учасників інноваційної екосистеми.

Інноваційний процес відбувається в екосистемі, в якій компанії, державні дослідницькі установи, урядові органи взаємодіють шляхом обміну знаннями та ідеями.

Інноваційний процес включає:

- визначення потреби в інновації/ генерування ідей (визначення проблеми, що може вирішитися за допомогою генерації та впровадження інновації);
- проведення наукових досліджень (фундаментальне дослідження; прикладне дослідження; експериментальне дослідження);
- розроблення продукту (визначення характеристик продукту; конструкційне і технологічне забезпечення продукту; виготовлення; випробування і доведення продукту; тестування);
- виробництво (запуск продукту у виробництво);
- впровадження/ поширення продукту (практичне використання нового продукту; постачання споживачам; формування системи комунікацій; комерціалізація продукту);
- оцінка результативності (аналіз впливу нового продукту на вирішення попередньо визначеної проблеми).

Інноваційний процес поділяється на три види:

- простий внутрішньо організаційний (створення і використання нововведень у межах однієї організації);
- простий міжорганізаційний (нововведення є предметом купівлі-продажу в стосунках між виробниками і споживачами);
- розширений (поява нових виробників нововведення; конкурентна боротьба за споживача призводить до удосконалення нововведення).

Основними етапами інноваційного процесу є:

- «дослідження – виробництво» (включає період фундаментальних досліджень, що відносяться до невиробничої сфери й можуть створити у результаті цілий клас інновацій у різних областях);
- науково-виробничий (створення, освоєння й поширення конкретної інновації).

Інноваційний процес реалізується у різних напрямках одночасно (маркетинг, постачання, фінанси, виробництво, збут тощо) через різні інноваційні програми, у межах кожної з яких розробляються інноваційні проекти (проекти інноваційних продуктів і технологій) і формуються плани їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Бойчук А. Сутність інноваційних програм та їхня типологія. *Галицький економічний вісник*. 2015. № 2. С. 90–100. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/49/112.pdf>
2. Бутенко А.І., Уманець Т.В., Шаталова Л.С. Класифікатор інноваційних товарів: методичний аспект. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 2. С. 36–43. URL: <https://www.venu-journal.org/download/2018/2/07-Butenko.pdf>
3. Економіка та організація інноваційної діяльності. URL: https://elib.tsatu.edu.ua/dep/feb/ptbd_1/page30.html
4. Understanding innovation. Think Tank: European Parliament. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2016\)573968?utm_source=chatgpt.com](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2016)573968?utm_source=chatgpt.com)

О.В. Жабенко

Інноваційне навчання (Innovative Learning) – це навчання, яке стимулює інноваційні зміни в існуючій культурі та суспільстві, активно впливаючи на проблемні ситуації, що виникають як у окремої людини, так і в суспільства, орієнтоване на динамічні зміни у світі, засноване на оригінальних прийомах різних форм мислення, креативності, високій соціальній та адаптивній здатності особистості.

Список використаних джерел.

1. Innovations in Higher Education : Glossary of Terms and Definitions. Uzhhorod. State University «Uzhhorod National University». 2016. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/9708>
2. Теоретичні засади розвитку інноваційної діяльності університетів у контексті стійкого розвитку : монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 127 с.

https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2026/02/Teor_zasady-innovats.diyaln.univers_monogr_IVO-2025-127p.pdf

3. Скиба Ю.А., Паламарчук О.Ф., Роль викладача у розвитку лідерських якостей студентів. Збірник наукових праць «Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Теорія та методика навчання природничих наук» Вінниця: ВДПУ, 2023. №5 (23). С.110-118 DOI: <https://doi.org/10.31652/2786-5754-2023-5-110-118>
4. Скиба Ю. Навички XXI століття: адаптація освітніх програм вітчизняних закладів вищої освіти. Проблеми освіти: збірник наукових праць. Електронне видання ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». К., 2023. Вип. 2(99). С. 73–89. DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-99.2023.05>
5. Скиба Ю.А. РОЛЬ ТЬЮТОРИНГУ У ВІДНОВЛЕННІ ЯКОСТІ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова 2025. Р. 1 48 DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.101.10>

Ю.А. Скиба

Інституційна форма здобуття вищої освіти (Institutional Form of Obtaining Higher Education). Під цією загальною назвою форми здобуття освіти'єднано такі її види: очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева.

«Очна (денна, вечірня) форма здобуття вищої освіти - це спосіб організації навчання здобувачів вищої освіти, що передбачає проведення навчальних занять та практичної підготовки не менше 30 тижнів упродовж навчального року». [Закон «Про вищу освіту, Стаття 49]. Характерною особливістю очної форми здобуття вищої освіти є безпосередня суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладачів зі студентами, студентів між собою, а також відносно тривала частка аудиторних занять.

«Заочна форма здобуття вищої освіти - це спосіб організації навчання здобувачів вищої освіти шляхом поєднання навчальних занять і контрольних заходів під час короткочасних сесій та самостійного оволодіння освітньою програмою в період між ними. Тривалість періоду між навчальними заняттями та контрольними заходами не може бути меншою, ніж один місяць» [Закон «Про вищу освіту, Стаття 49]. На відміну від очної, у заочній формі здобуття вищої освіти домінує самостійна робота здобувачів вищої освіти.

Під час дистанційного навчання у часники освітнього процесу віддалені один від одного і взаємодіють опосередковано за допомогою сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій, оскільки цій формі здобуття вищої освіти властиві . Мережевій формі здобуття вищої освіти властиве встановлення тривалих зв'язків на договірних засадах між закладом вищої освіти й іншими суб'єктами освітньої діяльності, що взаємодіють між собою з метою надання освітніх послуг здобувачам вищої освіти за конкретною освітньою програмою. мережева форма здобуття вищої освіти є способом кооперування й координації спільного надання освітніх послуг.

Для організації здобуття освіти за мережевою формою заклад освіти залучає інших суб'єктів освітньої діяльності. Метою організації мережевої взаємодії між суб'єктами освітньої діяльності є використання наявних у партнерів кадрових, матеріально-технічних, навчально-методичних, інформаційних та інших додаткових ресурсів, необхідних для забезпечення якості освіти, Обравши інституційну форму здобуття вищої освіти, заклади, зазвичай одночасно використовують декілька із зазначених видів, а також можуть обирати інші.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання організації дистанційного навчання Наказ МОН України від 08.09.2020 № 1115 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>
2. Положення про інституційну та дуальну форми здобуття повної загальної середньої освіти .Наказ Міністерства освіти і науки України 23 квітня 2019 року № 536(у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 10 лютого 2021 року № 160)за № 529/36151

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0529-21#Text>

3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?find=1&text>

О.Г. Ярошенко

Інтелектуальна власність (Intellectual Property) – юридично закріплені виключні права на об'єкти (нематеріальні активи), створені у результаті людської інтелектуальної або творчої діяльності.

Виключні права на використання та комерційну експлуатацію дають можливість автору (власнику) нематеріальних активів визначати як, коли, де і ким вони будуть використовуватись, що сприяє захисту від незаконного копіювання, дозволяє отримувати прибуток, створює умови для конкурентних переваг.

Інтелектуальна власність характеризується:

- неосяжністю (не має фізичної форми);
- ексклюзивністю (надає його власникові виключні права на використання об'єкта);
- територіальністю (права інтелектуальної власності діють лише на території країни, де вони зареєстровані);
- обмеженістю терміну дії (більшість прав інтелектуальної власності мають обмежений термін дії).

Суб'єктами інтелектуальної власності є: автор, інші фізичні або юридичні особи до яких перейшли майнові права інтелектуальної власності.

Об'єкти інтелектуальної власності поділяються на дві групи:

- промислова власність (промислові зразки, винаходи, торговельні марки, корисні моделі, географічні зазначення, топографія інтегральних мікросхем, позначення місця походження товару).
- авторське право (літературні твори, музика, картини, скульптури, фільми, комп'ютерні програми, бази даних).

Об'єкт буде визнано інтелектуальною власністю і надано правовий захист, якщо він буде оригінальним, зафіксованим у певній матеріальній формі, новим, відмінним від існуючих зразків.

Захист інтелектуальної власності забезпечується через реєстрацію об'єктів у відповідних державних органах (видаються охоронні документи (патенти, свідоцтва)), а також через судову систему, що розглядає спори, пов'язані з порушенням прав інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

2. Інтелектуальна власність. Основи та особливості / AVITAR. URL: <https://avitar.legal/post/intelektualna-vlasnist-osnovi-ta-osoblivosti>

3. Intellectual, industrial and commercial property / Fact Sheets on the European Union : European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/36/the-european-council?utm_source=chatgpt.com

4 Intellectual property / EUR-Lex : Access to European Union law. URL: https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/intellectual-property.html?utm_source=chatgpt.com

О.В. Жабенко

Інтелектуальний продукт (Intelligent Product) – результат духовної, розумової, інтелектуальної діяльності (творчої, наукової, технічної), що є інтелектуальною власністю та має соціальну або економічну цінність.

Продукти інтелектуальної діяльності формують специфічний ринок – ринок інтелектуальної власності.

Ознаки інтелектуального продукту:

- нематеріальний характер (інтелектуальний об'єкт (ідея, винахід) існує незалежно від фізичного втілення);
- є результатом інтелектуальної діяльності;
- можливість правового захисту (охороняється через право інтелектуальної власності);
- соціальна або економічна цінність (використовується для отримання соціального або комерційного ефекту).

Інтелектуальні продукти поділяються за категоріями:

- об'єкти авторського права (творчі інтелектуальні продукти): літературні твори, виступи (лекції, промови), музичні твори, музично-драматичні (драматичні) твори, театральні постановки, аудіовізуальні твори, тексти перекладів для озвучення, твори образотворчого мистецтва, фотографічні твори, твори ужиткового мистецтва, твори архітектури (містобудування), твори художнього дизайну, ілюстрації (карти, плани), бази даних (компіляції даних), комп'ютерні програми;
- об'єкти права промислової власності (технічні та комерційні інтелектуальні продукти): винахід, корисна модель, промисловий зразок, компоновання напівпровідникових виробів, інтегральна мікросхема (ІМС), топографія ІМС, сорт рослин, потороча тварин, комерційні (фірмові) найменування, торговельна марка, географічні зазначення.

Список використаних джерел:

1. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Інтелектуальний_продукт
2. Право промислової власності та охорона прав на об'єкти промислової власності / Освіта.UA. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9929/>
3. Якубівський І.Є. Право промислової власності та його об'єкти. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. 2021. № 56. С. 103–116. URL: [https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/12275/1/5599-Article Text-14441-1-10-20211215.pdf](https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/12275/1/5599-Article%20Text-14441-1-10-20211215.pdf)
4. Intellectual, industrial and commercial property / European Parliament: Fact Sheets on the European Union. URL: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/36/intelektualno-industrijsko-i-trgovacko-vlasnistvo?utm_source=chatgpt.com

О.В. Жабенко

Кваліфікаційний центр (Qualifications Centre). Кваліфікаційний центр – це суб'єкт, уповноважений на оцінювання і визнання результатів навчання осіб (зокрема, здобутих шляхом неформальної чи інформальної освіти), присвоєння/підтвердження відповідних професійних та часткових професійних кваліфікацій, визнання в Україні професійних кваліфікацій, здобутих в інших країнах.

Це визначення дається Законом України «Про освіту» (стаття 34).

Державний стандарт «Загальні вимоги до органів, що проводять сертифікацію персоналу», який відповідає Міжнародному стандарту ISO/IEC 17024:2019, називає такі органи «орган із сертифікації персоналу» (коротко «орган із сертифікації»).

Статус, права та обов'язки кваліфікаційного центру визначені Постановою Кабінету Міністрів України.

Кваліфікаційний центр може бути юридичною особою або структурним чи відокремленим підрозділом юридичної особи. Юридична особа або її підрозділ набувають статусу кваліфікаційного центру після акредитації Національним агентством кваліфікацій.

На підставі сертифіката кваліфікаційний центр має право:

- 1) здійснювати оцінювання і визнання результатів навчання здобувачів, зокрема здобутих шляхом неформальної чи інформальної освіти;
- 2) присвоювати/підтверджувати за результатами оцінювання професійної кваліфікації;
- 3) видавати здобувачам сертифікати про присвоєння/підтвердження відповідної професійної кваліфікації;
- 4) визнавати в Україні професійну кваліфікацію, здобуту в іншій країні;
- 5) видавати сертифікати про визнання професійної кваліфікації відповідно до законодавства.

Список використаних джерел:

1. Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 року, № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. ДСТУ EN ISO/IEC 17024:2019 Оцінка відповідності. Загальні вимоги до органів, що проводять сертифікацію персоналу (EN ISO/IEC 17024:2012, IDT; ISO/IEC 17024:2012, IDT). Київ. ДП «УкрНДНЦ» 2019.
3. Деякі питання акредитації кваліфікаційних центрів. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2021 р. № 986. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/986-2021-%D0%BF#Text>

В.В.Ковтунець

Кваліфікація (Qualification) – це визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання).

Це визначення дається Законом України «Про освіту» (стаття 1).

Рекомендації Ради ЄС, якими визначається Європейська рамка кваліфікацій, дають таке визначення: «Кваліфікації є офіційним результатом процесу оцінювання та підтвердження компетентним органом і зазвичай мають форму документів, таких як сертифікати або дипломи. Вони підтверджують, що особа досягла результатів навчання відповідно до заданих стандартів».

Відповідно до Закону (стаття 34) кваліфікації поділяються на освітні та професійні. «Освітня кваліфікація - це визнана закладом освіти чи іншим уповноваженим суб'єктом освітньої діяльності та засвідчена відповідним документом про освіту сукупність встановлених стандартом освіти та здобутих особою результатів навчання (компетентностей)».

«Професійна кваліфікація (повна професійна кваліфікація) - це визнана або присвоєна/підтверджена суб'єктом, уповноваженим на це законодавством, та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей та/або результатів навчання, що дає змогу здійснювати всі трудові функції, визначені відповідним професійним стандартом».

Професійні кваліфікації можуть бути повними або частковими.

Право присуджувати (підтверджувати, визнавати) освітні кваліфікації надано закладам освіти та іншими суб'єктами освітньої діяльності.

Право присуджувати (підтверджувати, визнавати) професійні та часткові професійні кваліфікації надано суб'єктами, уповноваженими на це законодавством (кваліфікаційні центри), зокрема суб'єктам освітньої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 року, № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. COUNCIL RECOMMENDATION of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (2017/C 189/03) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615(01))

В.В.Ковтунець

Механізм розвитку інноваційної інфраструктури університету (Mechanism of Developing the University's Innovative Infrastructure): Сукупність факторів, методів, процесів і впливів, що зумовлюють кількісні і якісні зміни інноваційної інфраструктури університету. Передбачає встановлення зв'язків між структурними підрозділами університету та зовнішніми партнерами і стейкхолдерами з метою подолання суперечностей між потребами інноваційного розвитку університету та можливостями щодо їх самостійного

задоволення. Запускається у дію суперечністю між високим рівнем розвитку інноваційного, наукового й освітнього потенціалів університету та неможливістю їх успішної реалізації й подальшого удосконалення без наявності належної інноваційної інфраструктури.

Для українських університетів джерелом розвитку інноваційної інфраструктури в умовах війни є суперечність між їх потребою у коштах, матеріальній базі та інфраструктурному забезпеченні інституційного розвитку і неможливістю отримати їх від держави у повному обсязі внаслідок перерозподілу ресурсів для ведення військових дій. Усвідомлення цих суперечностей на інституційному рівні спонукає університети до провадження інноваційної діяльності та створення об'єктів інноваційної інфраструктури для її забезпечення, що утворює матеріальну основу для подальшого інституційного розвитку й підготовки кадрів для інноваційної діяльності.

Механізм розвитку інноваційної інфраструктури університетів передбачає:

1. Пошук партнерів для реалізації інноваційних ідей на взаємовигідній основі (відповідно до моделей потрійної – семискладової спіралей).
2. Розроблення спільного інноваційного проєкту з визначенням сфер компетенцій та відповідальності кожної зі сторін.
3. Надання партнерами фінансової, інфраструктурної, нормативно-правової, освітньої, консалтингової, аналітичної та іншої допомоги університету в реалізації проєкту.
4. Залучення бізнесу до розроблення освітнього компонента у рамках академічної автономії університету.
5. Моніторинг етапів реалізації інноваційного проєкту.
6. Узагальнення результатів: поточне, проміжне, підсумкове.
7. Корекція стратегії реалізації інноваційного проєкту і розвитку інноваційної інфраструктури університету.
8. Формування нового запиту на удосконалення елементів інноваційної інфраструктури університету.

Упровадження університетами такого механізму забезпечує неперервність розвитку їх інноваційної інфраструктури і тим самим сприяє підвищенню рівня їх інноваційної діяльності.

Дивись також: *інноваційна інфраструктура університету; інклюзивна інфраструктура університету; управління інфраструктурою; університет 3.0; університет 4.0.*

Список використаних джерел:

1. Про затвердження плану заходів на 2021–2023 роки з реалізації Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Розпорядження КМУ від 09.12. 2021 р. № 1687-р.
<https://ips.ligazakon.net/document/kr211687?an=1>.
2. OECD (2022). Recommendation of the Council on the Governance of Infrastructure, OECD/LEGAL/0460. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0460>.
3. Отич О. Механізми розвитку інноваційної інфраструктури закладів вищої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. *Теоретичні основи і механізми взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: монографія* / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона, О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. К.: Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. С.92-106. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-43-4-2024>.
4. Отич О.М. Механізми розвитку інноваційної інфраструктури університетів у контексті аналізу сучасних європейських моделей партнерства в інноваційній сфері. *Національна наука і освіта в умовах війни РФ проти України та сучасних цивілізаційних викликів: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 27 березня – 2 квітня 2024 року)*. / Упоряд. : Л.І. Ткаченко, В.М. Шульга. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 106-110. <https://iod.gov.ua/content/events/58/v-vseukrayinska-mizhgaluzeva-->

[naukovo-praktichna-onlayn-konferenciya-nacionalna-nauka-i-osvita-v-umovah-viyni-rf-proti-ukrayini-ta-suchasnih-civilizaciynih-viklikiv_publications.pdf?1713769295.9606](https://doi.org/10.31874/978-617-7486-43-4-2024)

5. Отич О. Рекомендації щодо удосконалення механізмів формування і розвитку інноваційної інфраструктурної університетів України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. *Теоретичні основи і механізми взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України : монографія* / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона, О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. С. 109-112. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-43-4-2024>. ISBN 978-617-7486-43-4

О.М. Отич

Моделі дуальної форми здобуття вищої освіти (Models of Dual Form of Higher Education). У зарубіжному досвіді сформувались та знаходять практичне застосування декілька моделей дуальної форми здобуття вищої освіти.

Вища освіта з інтегрованою професійною (професійно-технічною) освітою (Ausbildungsintegrierendes Duales Studium). Це класична вища освіта бакалаврського рівня, поєднана з практичною професійною (перелік освітніх спеціальностей стандартизований). Цій моделі властиве поєднання навчання у закладах вищої та професійно-технічної освіти, а також на робочому місці. ЗВО і роботодавці завжди підписують двосторонні договори та узгоджують освітні програми. Навчання за такою моделлю нараховує в середньому 360 академічних кредитів і відбувається за блочною моделлю розподілу навчального часу з властивим їй чергуванням однакових періодів навчання у ЗВО і на підприємстві. Випускник отримує два дипломи – про здобуття вищої освіти і про здобуття професійно-технічної освіти, а також кваліфікаційний сертифікат, склавши іспит у Торгово-промисловій палаті.

Вища освіта з інтегрованою практичною підготовкою (Praxisintegrierendes bzw. kooperatives Duales Studium) Це вища освіта бакалаврського та магістерського рівнів з інтегрованою практичною підготовкою. Здобувач освіти проходить тривалу практику на підприємстві як практикант або найманий працівник. Модель відрізняється від попередньої розглянутої тим, що здобувач вищої освіти не отримує кваліфікаційний сертифікат, має можливість змінювати роботодавця кожного семестру, а ЗВО не завжди підписують двосторонні договори з роботодавцями та узгоджують з ними освітні програми. Навчання за такою моделлю нараховує в середньому 180 академічних кредитів і відбувається за обраною закладом моделлю розподілу навчального часу.

Вища освіта з інтегрованою професійною діяльністю (Berufsintegrierendes Duales Studium). Це вища освіта з інтегрованою професійною, що відбувається лише на магістерському рівні. Модель розрахована на підготовку здобувачів, котрі мають завершену професійну освіту чи досвід роботи за спеціальністю. Тому під час навчання здобувачі не полишають професійну діяльність, пов'язану з напрямом навчання. Обов'язковою умовою є тристороння угода між університетом, студентом і підприємством, а також погодження часу, відведеного на навчання у ЗВО та роботу на виробництві. Навчання за такою моделлю нараховує в середньому 120 академічних кредитів і відбувається за обраною закладом моделлю розподілу навчального часу.

Крім розглянутих моделей зустрічаються й інші, менш поширені, наприклад, модель *вищої освіти без відриву від професійної діяльності* (прототип підвищення кваліфікації, працівники підприємств навчаються у вільний від роботи час), *змішані моделі* (модель вибудовується на підставі поєднання елементів кількох моделей; *модель соціального партнерства* – (кілька потужних підприємств об'єднаними зусиллями співпрацюють над реалізацією єдиної магістерської програми).

Наразі актуальності набуває питання удосконалення моделей дуального навчання в умовах мобільності студентів. Зокрема, Німецька наукова рада (Wissenschaftsrat) рекомендує

у моделі з інтегрованою професійно-технічною освітою замінити час навчання у закладі професійно-технічної освіти відповідним навчанням за кордоном.

Список використаних джерел:

1. Давліканова О.Б. Розвиток менеджменту дуальної вищої освіти в Україні: дис. ... д-ра філософії: 073. Суми, 2021. 322 с. С. 106.
URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/84101/5/diss_Davlikanova.pdf
2. Європейський та український досвід у підготовці фахівців за дуальною формою. Практичні аспекти. URL: <https://nmc-vfpo.com/dualna-forma-zdobuttya-osvity>
3. Empfehlungdes Hauptausschussesdes Bundesinstituts für Berufsbildung vom 21. Juni 2017 zum dualen Studium. BiBB. 2017. URL: <https://www.bibb.de/dokumente/pdf/HA169.pdf>
4. Empfehlungen zur Entwicklung des dualen Studiums. Positionspapier (Drs. 3479-13). Wissenschaftsrat. 2013. URL: <https://www.wissenschaftsrat.de/download/archiv/3479-13.html>

О.Г. Ярошенко

Навчання на основі питань (Question-Based Learning) – це освітній підхід, за якого здобувачі вищої освіти активно беруть участь у навчанні, ставлячи, досліджуючи та відповідаючи на запитання, а не пасивно сприймаючи інформацію. Цей метод сприяє критичному мисленню, допитливості та вирішенню проблем, заохочуючи обговорення та дослідження. Він зміщує фокус із запам'ятовування на активне відкриття, допомагаючи учням розвивати аналітичні навички та глибше розуміння.

Список використаних джерел.

1. The Glossary of Education. URL: <https://www.wooclap.com/en/glossary/question-based-learning-qbl/>
2. Скиба Ю.А., Паламарчук О.Ф. Роль викладача у розвитку лідерських якостей студентів. Збірник наукових праць «Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Теорія та методика навчання природничих наук». Вінниця: ВДПУ, 2023. №5 (23). С.110-118 DOI: <https://doi.org/10.31652/2786-5754-2023-5-110-118>
3. Теоретичні засади розвитку інноваційної діяльності університетів у контексті стійкого розвитку : монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 127 с. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2026/02/Teor.zasady-innovats.diyaln.univers_monogr_IVO-2025-127p.pdf

Ю.А. Скиба

Надійність освітнього вимірювання (Reliability of Education Measurement) – це поняття передбачає забезпечення точності вимірювань.

У простішому розумінні надійність може означати монотонність оцінки в залежності від об'єктивних результатів навчання: особи з кращими результатами мають вищий бал за результатами оцінювання.

Оцінювати надійність можна, якщо є впевненість у змістовій валідності.

Практично надійність можна оцінити порівнявши результати двох валідних оцінювань однієї і тієї ж групи.

Практичні методи встановлення валідності і надійності можна знайти в [1,2].

У зв'язку з надійністю тестових методів часто згадують так заний показник альфа Кронбаха. Цей показник ще називають показником узгодженості тесту. Він вказує наскільки тестові завдання сфокусовані на одному змісті оцінювання. У разі якщо реально зміст оцінювання сконцентрований навколо одного предмета, високий показник узгодженості свідчить і про достатню надійність тесту.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук Ю.О. Теорія освітніх вимірювань. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 200 с. <https://www.oecd.org/en/topics/human-capital-and-educational-policies.htm> 1
2. Educational Measurement. Fifth edition. Edited by Linda L. Cook and Mary J. Pitoniak. Published in the United States of America by Oxford University Press, United States of America. © National Council on Measurement in Education. 2025/ <https://ncme.org/document/educational-measurement-fifth-edition/>
3. Kovtunets V. Poliishcuk N. Is Cronbach's alpha relevant indicator for the quality of educational measurements? *Mathematical Model of Criterion Assessment Modeling, Modeling, Control and Information Technologies*. 2023. (Rivne). p. 135-138. https://www.researchgate.net/publication/375844824_Is_Cronbach's_alpha_relevant_indicator_for_quality_of_educational_measurements

В.В.Ковтунець

Наукова школа – неформальна спільнота дослідників різних поколінь на чолі з видатним ученим, об'єднаних спільним підходом до дослідницької діяльності у певному науковому напрямку. Наукову школу характеризують вагомими науковими результатами, авторитетом і визнанням у конкретній галузі знань. Тобто, це колективна форма творчості в науці, характерними рисами якої є спільність інтересів, творчий колективний пошук наукової істини, самоорганізованість, підготовка дослідників, виховання наукової еліти.

Темпи розвитку наукової школи вченого залежать від рівня дослідницької компетентності її членів, залучення молодих дослідників, стосунків у самій науковій спільноті, зовнішніх зв'язків. Непересічне значення має особистість засновника школи, його лідерські і загальнолюдські якості.

В Україні наукові школи почали формуватися в 30-х рр. ХХ ст., що було детерміновано розвитком фундаментальної науки. Світового визнання набули наукові школи М. М. Амосова з біологічної та медичної кібернетики, Б. Є. Патона з електрозварювання, В.М. Ремесла з селекції сортів пшениці та багато інших. Нині поширеними стають науково-педагогічні школи, які формуються і діють у закладах вищої освіти, а їхніми лідерами є видатні і знані у наукових та педагогічних колах науково-педагогічні працівники. Педагогічний талант й особисті якості наукового керівника школи забезпечують її життєздатність і плідність досягнень. Кістяк наукової школи становлять учні вченого (аспіранти докторанти). Проте не лише вони є послідовниками засновника школи. До школи можуть приєднатися вчені, котрі поділяють його ідеї і мають бажання співпрацювати з представниками наукової школи. Тріадою засновник школи – його послідовники – учні послідовників склад наукових шкіл не обмежується. У науковій школі цілком реальною є поява четвертої сходинки – учні учнів послідовника школи.

Унікальність наукової школи вченого, який працює науково-педагогічним працівником, полягає в тому, що така спільнота однодумців є дієвою формою організації науки в університетах. Наукова школа виконує такі основні функції: продукує ідеї, одержує нові знання, що стосуються як досліджуваної наукової галузі, так і впровадження результатів дослідницької діяльності в освітній процес; пропагує наукові досягнення школи в Україні і за її межами; здійснює підготовку докторів філософії й докторів наук; налагоджує конструктивні стосунки з представниками інших наукових шкіл; дбає про впровадження одержуваних науковою школою результатів; береже традиції і примножує цінності, притаманні науковій школі; піклується про наукову зміну, а тому усіляко залучає студентів до дослідницької діяльності.

Список використаних джерел:

1. Дубасенюк О. А. Проблеми розвитку науково-педагогічних шкіл [Електронний ресурс] / О. А. Дубасенюк // Педагогічна газета. – № 10 (218), жовтень 2012. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/12419/1/13.pdf>. 5.

2. Зеленська Л. Д. Наукова школа: сутність та етапи становлення [Електронний ресурс] / Л. Д. Зеленська – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Pedagogica/27756.doc.htm.
3. Ярошенко О.Г. Блажко О.А. Дослідницький потенціал наукової школи вченого: становлення, розвиток, здобутки. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. Випуск 4 (95).–ст. 243 – 247.
4. Ярошенко, О. Г. Віхи становлення наукової школи/ Ольга Ярошенко. - Вінниця : Кушнір Ю. В. [вид.], 2020. - 291 с. <https://lnk.ua/RT1EmZ6vF>

О.Г. Ярошенко

Наукова школа Ніни Миколаївни Буринської. Буринська Ніна Миколаївна (1927–2017), почесний академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, Заслужений учитель України. Ніна Миколаївна була першим і тривалий час єдиним доктором педагогічних наук з теорії та методики навчання хімії в Україні, автором перших підручників хімії для учнів незалежної України, створених у 90-і роки ХХ століття.

За роки незалежності сформувалась її наукова школа з теорії та методики навчання хімії, кістяк якої становлять захищені під її керівництвом п'ятнадцять/одиннадцять докторів і двадцять п'ять/17 кандидатів педагогічних наук. Наукова школа Н.М. Буринської здійснює розв'язання окреслених і досліджених фундатором школи актуальних питань сьогодення теорії та методики навчання хімії. До них належать: зміст і методичні засади середньої хімічної освіти, різноманітна диференціація навчання, профорієнтація учнів, концепція шкільного підручника з хімії, підручникотворення для закладів загальної середньої освіти. Школа розвиває два напрямки досліджень – розробку змісту і структури хімічної освіти у новій українській школі й обґрунтування теоретичних основ методичної підготовки майбутніх учителів хімії.

Кожен із захищених під керівництвом Н.М. Буринської докторів педагогічних наук своїми ідеями і здобутками розвивають наукову школу Вчителя, а всі разом забезпечують заклади загальної середньої освіти сучасною компетентнісно орієнтованою методикою навчання хімії, формують зміст хімічної освіти у новій українській школі. Так, науковий пошук Л. П. Величко стосується теорії і практики навчання органічної хімії у закладах загальної середньої освіти. Н. І. Лукашова на високому рівні узагальнення розкриває становлення і розвиток методики навчання хімії в загальноосвітніх школах України. О. П. Мітрясова поповнила наукову школу розглядом питань інтегрованого навчання хімічних дисциплін студентів. В. І. Староста збагатив здобутки наукової школи Н. М. Буринської теоретичними і методичними засадами формування у школярів здатності складати й розв'язувати завдання з хімії: Н. Н. Чайченко всебічно дослідила й обґрунтувала формування у школярів теоретичних знань з основ хімії, особливості профільного навчання хімії старшокласників. Внесок у О. Г. Ярошенко і її учнів у примноження здобутків наукової школи Н. М. Буринської становлять розроблення педагогічних основ групової навчальної діяльності учнів на заняттях з хімії, створення дидактичного забезпечення освітнього процесу з хімії (підручники, робочі зошити, збірки завдань і вправ, компакт-посібники), розвиток диференційованого підходу до навчання хімії, технології підготовки сучасного вчителя хімії.

Нині наукова школа Ніни Миколаївни Буринської – це дієздатний потужний осередок наукової думки в галузі теорії і методики навчання хімії, який успішно розвивається, збагачується новими ідеями, поповнюється новими послідовниками. Потужною її зробили наступність ідей школи у тріаді: лідер школи, його послідовники, послідовники послідовників, яких натепер більше, ніж захищених під керівництвом Ніни Миколаївни аспірантів і докторантів. Наукова школа Н.М. Буринської – яскравий приклад життєздатності наукових ідей засновника наукової школи – Н. М. Буринської, яка ще за життя стала класиком вітчизняної методичної науки.

Список використаних джерел:

1. Дубасенюк О. А. Проблеми розвитку науково-педагогічних шкіл [Електронний ресурс] / О. А. Дубасенюк // Педагогічна газета. – № 10 (218), жовтень 2012. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/12419/1/13.pdf>. 5.
2. Зеленська Л. Д. Наукова школа: сутність та етапи становлення [Електронний ресурс] / Л. Д. Зеленська – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Pedagogica/27756.doc.htm.
3. Ярошенко О.Г. Блажко О.А. Дослідницький потенціал наукової школи вченого: становлення, розвиток, здобутки. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. Випуск 4 (95).–ст. 243 – 247.
4. Ярошенко, О. Г. Віхи становлення наукової школи/ Ольга Ярошенко. - Вінниця : Кушнір Ю. В. [вид.], 2020. - 291 с. - Бібліогр.: с. 198-208. - <https://lnk.ua/RT1EmZ6vF>

О.Г. Ярошенко

Освіта з підприємництва (Entrepreneurship Education): Сукупність формалізованих навчань, які інформують, навчають та виховують усіх, хто зацікавлений в участі в соціально-економічному розвитку через проектну діяльність, спрямовану на підвищення обізнаності про підприємництво, створення бізнесу або розвиток малого бізнесу. У широкому контексті поняття також охоплює підприємницьку освіту, що спрямована на розвиток самооцінки та впевненості особистості, розвиток її талантів і креативності, а також формування відповідних навичок і цінностей, які допомагають учням розширити їхні погляди на навчання та можливості після нього.

Освіта з підприємництва визначає вимоги до освітнього процесу та результатів навчання через формування підприємницької компетентності як здатності перетворювати ідеї в дії, що приносять економічну, соціальну або культурну цінність для інших. Вона передбачає розвиток стратегічного мислення, ініціативності та здатності до прийняття рішень в умовах невизначеності, а також опанування методологій, що базуються на особистісних, поведінкових, мотиваційних аспектах та заходах з планування кар'єри. Зміст такої освіти включає засвоєння знань щодо сталого розвитку через створення проектів, спрямованих на вирішення соціально-економічних викликів, використання інструментів проектного менеджменту, фінансової грамотності та цифрових технологій у підприємницькій діяльності, а також формування етичних цінностей та відповідального ставлення до ресурсів і суспільства. Методики навчання є практико-орієнтованими та спрямованими на стимулювання творчого потенціалу здобувачів для їхньої подальшої самореалізації як у ролі власників бізнесу, так і всередині організацій («інтрапренерство»).

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Entrepreneurship education // TVETipedia Glossary / UNESCO-UNEVOC. URL: <https://unevoc.unesco.org/home/TVETipedia+Glossary/lang=en/show=term/term=Entrepreneurship+education#start>
3. EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2016. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC101581>.

Л.М. Червона

Освітнє вимірювання (education measurement) – це вимірювання (оцінювання) результатів навчання здобувачів освіти, яке дозволяє присвоїти здобувачеві певне числове значення відповідно рівню досягнутих результатів.

Освітні вимірювання результатів навчання важливі як у процесі навчання (формативне оцінювання), так і для присвоєння освітніх та професійних кваліфікацій (підсумкове оцінювання).

За призначенням оцінювання може бути критеріальним або рейтинговим. Для освітніх вимірювань застосовують методи тестування, усних чи письмових іспитів, комісійне оцінювання, експертне оцінювання, оцінювання виконання здобувачем трудових функцій тощо.

Основними показниками якості освітнього вимірювання є валідність, надійність та справедливість [3].

Список використаних джерел:

1. Ковальчук Ю.О. Теорія освітніх вимірювань. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 200 с. <https://www.oecd.org/en/topics/human-capital-and-educational-policies.htm> 1
2. Посібник для оцінювачів результатів навчання для присвоєння професійних кваліфікацій / За ред. В. Ковтунця та Т. Семигіної. Київ: Національне агентство кваліфікацій; Представництво Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні, 2021. 179 с. https://www.researchgate.net/publication/358286315_Posibnik_dla_ocinuvaciv_rezultativ_navcanna_dla_prisvoenna_profesijnih_kvalifikacij
3. Educational Measurement. Fifth edition. Edited by Linda L. Cook and Mary J. Pitoniak. Published in the United States of America by Oxford University Press, United States of America. © National Council on Measurement in Education. 2025/ <https://ncme.org/document/educational-measurement-fifth-edition/>

В.В.Ковтунець

Освітні інновації (Educational Innovations) - новостворені (застосовані) або вдосконалені освітні, навчальні, виховні, психолого-педагогічні та управлінські моделі, технології, методи, що підвищують якість, результативність та ефективність освітньої діяльності, змінюють результати освітнього процесу, створюючи при цьому удосконалені чи нові: освітні, дидактичні, виховні системи; зміст освіти; освітні, педагогічні технології; методи, форми, засоби розвитку особистості, організації навчання і виховання; технології управління закладом освіти, системою освіти.

Список використаних джерел.

1. Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти Наказ Міністерства освіти і науки від 12 травня 2023 року № 552 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-23#Text>
2. Вдосконалення викладання у вищій освіті: теорія та практика : монографія. за наук. ред. С. Калашнікової. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України. 2023 с. 183- 196 DOI: <https://doi.org/10.31874/TE.2023>
3. Теоретичні основи та механізми взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України : монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона, О. Ярошенко ; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. URL : <https://ihed.org.ua/publications/>

Ю.А. Скиба

Основні принципи здобуття вищої освіти у дуальній формі (Basic Principles of Obtaining Higher Education in a Dual Form). Рушіями ефективного перебігу освітнього процесу в дуальній формі є низка принципів, що стосуються змісту, методів й організації дуального навчання. До них належать : взаємодія вищої освіти і ринку праці, відповідності змісту підготовки здобувачів освіти професійним стандартам, орієнтація підготовки фахівців з вищою освітою на потреби ринку праці, інтеграція вищої освіти з виробничим процесом за обраною студентом спеціальністю, студентоцентризм, трипартизм, інформаційна доступність, умотивованість суб'єктів освітнього процесу до навчання за дуальною формою.(Завдяки принципу взаємодії вищої освіти і ринку праці теоретичні знання підкріплюються вміннями, сформованими під час навчання на робочому місці і ринок праці поповнюється професійно підготовленими фахівцями з вищою освітою.

Відповідність змісту підготовки здобувачів освіти професійним стандартам забезпечує реалізацію державної політики щодо підготовки конкурентоспроможного людського капіталу, сприяє узгодженості вимог до змісту та результатів освітньої діяльності ЗВО з підготовки майбутніх фахівців за конкретним рівнем вищої освіти і спеціальністю; спрямовує освітній процес на формування умінь, необхідних майбутнім фахівцям у професійній діяльності.

Принцип орієнтації підготовки фахівців з вищою освітою на потреби ринку праці важливий тим, що збалансовує попит і пропозицію фахівців з вищою освітою (випускників ЗВО) і потреби ринку праці в них, спонукає ЗВО зважати на потреби ринку праці у фахівцях конкретних спеціальностей та не допускати перевиробництва випускників з незатребуваними спеціальностями.

Втілення принципу інтеграції вищої освіти з виробничим процесом за обраною студентом спеціальністю забезпечує тісну взаємодію академічної та практичної складових підготовки фахівців з вищою освітою, затребуваних на ринку праці.

Принцип студентоцентризму дозволяє враховувати інтереси, можливості, потреби і здібності студентів навчатись за індивідуальним навчальним планом, обирати дуальну форму здобуття вищої освіти.

Дотримання принципу трипартизму налагоджує рівноправне партнерство та збалансованість освітніх інтересів всіх учасників дуального навчання, завдяки чому вибудовується трикутник партнерства, в якому панують злагодженість дій та взаєморозуміння учасників дуального навчання.

Принцип інформаційної доступності забезпечує суб'єктам трикутника партнерства вільний доступ до різнопланової інформації щодо дуального навчання й наявних можливостей її здобуття у конкретному ЗВО та досвіду застосування дуальної форми здобуття вищої освіти в Україні і за кордоном.

Принципу умотивованості суб'єктів освітнього процесу до здобуття вищої освіти у дуальній формі належить ключова роль в обранні студентом дуальної форми здобуття вищої освіти, оскільки без позитивної мотивації жодна діяльність не відбувається.

Список використаних джерел:

1. Педагогіка і методика навчання у вищій школі : навчальний посібник. 2-е вид., переробл. і доп. /І.В.Зайченко. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 456 с.
<https://knushop.com.ua/image/catalog/lira20230617/pdf/12230.pdf?srsId=AfmBOopYk-R1eFmDJWYymnxu8srdsmxYv5hSXxwqL-XVF7qOZ8LqQSo>
2. Ярошенко О. Принципи застосування дуальної форми здобуття вищої освіти. Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи : збірник матеріалів II Міжнародної наукової конференції (м. Житомир, 16–17 трав. 2024 р.). Житомир : Житомирська політехніка, 2024. С. 3–5. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/sotsialno-humanitarni-studiyi-innovatsiyi-vyklyky-ta-perspektyvy-zbirnyk-materialiv-iimizhnarodnoyi-naukovoyi-konferentsiyi-m-zhytomyr-16-17-travnaya-2024-r/>

О.Г.Ярошенко

Педагогічна інноватика (Pedagogical Innovation) – новий міждисциплінарний науковий напрям, що вивчає актуально значущі та системно організуючі інноваційні процеси, які стають перспективними для еволюції освіти та позитивно впливають на її розвиток, а також на розвиток більш широкого мультикультурного простору. Педагогічна інноватика в широкому розумінні, обіймає вивчення питань філософського, психологічного, психосоціального, соціального, інформаційного та педагогічного забезпечення інноваційних процесів, спрямованих на розв'язання проблем та завдань сучасного етапу розвитку освіти та особистості.

Список використаних джерел.

1. Словник з професійної педагогіки: за ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.
URL: <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/slovník.pdf>

2. Скиба Ю. Класифікація цифрових інструментів для підтримки освітнього процесу у вищій школі. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2025. 84(3), 150–161.
<https://doi.org/10.28925/2412-0774.2025.3.12>

Ю.А. Скиба

Педагогічні інновації (Pedagogical Innovation) – особлива організація діяльності і мислення, що спрямована на реалізацію нововведень в освітньому просторі, або процес створення, засвоєння, впровадження та розповсюдження нового в освіті. Впровадження педагогічних інновацій у трьох наступних напрямках: 1. Удосконалення традиційного педагогічного процесу, тобто модернізація, модифікація, раціоналізація того, що прийнято; 2. Трансформація традиційного процесу, тобто його радикальні перетворення; 3. Комплексність (комбінаторність) видозмін, які складаються як з елементів модернізації, модифікації та раціоналізації традиційної системи, так і її трансформації. Звичайно розглянутий поділ за такими напрямками є умовним, оскільки чіткого розмежування вони не мають, але характерні особливості кожного напрямку спричиняють їх розподіл. видозміни, що призводять до поелементних видозмін.

Список використаних джерел.

1. Словник з професійної педагогіки: за ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221с.
URL: <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/slovník.pdf>.
2. Аніщенко О.В., Яковець Н.І. Сучасні педагогічні технології: курс лекцій. Навч. посібник. За заг. ред. Н.І. Яковець. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 199 с.
3. Скиба Ю. Класифікація цифрових інструментів для підтримки освітнього процесу у вищій школі. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2025. 84(3), 150–161.
<https://doi.org/10.28925/2412-0774.2025.3.12>
4. Скиба Ю. А., Скиба С. В. Моделювання адаптації освітніх програм закладів вищої освіти до потреб ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наукових праць. 2025. Вип. 3К (188). С. 273-276.

Ю.А. Скиба

Принципи навчання за дуальною формою здобуття вищої освіти (Principles of Dual Higher Education Studies). Навчання за дуальною формою здобуття вищої освіти здійснюється за принципами: взаємодії вищої освіти і ринку праці, відповідності змісту підготовки здобувачів освіти професійним стандартам, орієнтації підготовки фахівців з вищою освітою на потреби ринку праці, інтеграції вищої освіти з виробничим процесом за обраною студентом спеціальністю, студентоцентризму, трипартизму, інформаційної доступності, умотивованості суб'єктів освітнього процесу до навчання за дуальною формою.

Завдяки наведеним принципам теоретичні знання здобувачів вищої освіти підкріплюються практичними вміннями, сформованими під час навчання на робочому місці, і ринок праці поповнюється професійно підготовленими фахівцями з вищою освітою; зміст навчання регулюється професійними стандартами; урівноважуються пропозиція фахівців з вищою освітою і попит ринку праці на них; вища освіта інтегрується з виробничим процесом за обраною студентом спеціальністю; формується трикутний партнерства учасників дуального навчання — здобувача вищої освіти, закладу вищої освіти і роботодавця.

Наведені принципи забезпечують тісну взаємодію академічної та практичної складових освітнього процесу і його конструювання з урахуванням можливостей, мотивів і здібностей майбутніх фахівців. Об'єктивність і незаперечність розглянутих принципів підтверджена півстолітнім зарубіжним досвідом, зокрема німецьким, і не потребує додаткового обґрунтування. За розглянутими принципами може і має вибудовуватись дуальне навчання у вітчизняних закладах вищої освіти задля забезпечення ринку праці конкурентноспроможними фахівцями.

Список використаних джерел:

1. Онтологія дуальної освіти: досвід Німеччини та України / В. Бугайчук, О. Давліканова, І. Лилик та ін. Київ : ТОВ «Вістка», 2022. 240 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2023/03/10/Ontologi.book-6.03.23.pdf>
2. Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 13.04.2023 № 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0929-23#Text> .
3. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 660-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text>

О.Г.Ярошенко

Рамка кваліфікацій (Qualifications Framework) - це впорядкована за складністю база освітніх та професійних кваліфікацій, що визначає загальні вимоги до результатів навчання для кожного рівня. Рівні рамки описуються незалежно від спеціальностей, галузей знань та видів економічної діяльності.

Створюються міжнародні, регіональні та національні рамки кваліфікацій. В Україні Національна рамка кваліфікацій була затверджена у 2001 році, вагомі зміни було внесено у 2019 році.

Європейська рамка кваліфікацій для навчання упродовж життя а першій редакції була схвалена Рекомендаціями Ради ЄС у 2008 році, оновлена редакція – у 2017 році.

Національна рамка кваліфікацій описує рівні дескрипторами:

знання;

- уміння/навички;
- комунікація;
- відповідальність і автономія.

Європейська рамка кваліфікацій описує рівні дескрипторами:

знання;

- уміння/навички;
- відповідальність і автономія.

Національні і Європейська рамка кваліфікацій використовуються для оперативного взаємного визнання кваліфікацій у державах - членах ЄС.

Список використаних джерел:

1. Національна рамка кваліфікацій. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
2. COUNCIL RECOMMENDATION of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2017_189_R_0003

В.В.Ковтунець

Регульована професійна кваліфікація (регульована професія) (Regulated Professional Qualification) - це професійна діяльність або група професій, доступ до якої(-их), заняття якою(-ими) або один зі способів набуття якої(-их) підлягає, прямо чи опосередковано, регулюванню законодавчими, нормативними або адміністративними положеннями щодо оволодіння професійною кваліфікацією, зокрема використання професійної назви професії, яка, згідно з обмеженнями закону, може використовуватися лише власниками професійної кваліфікації, що вважається формою практики.

Запропоноване визначення базується на Директиві Європейського парламенту та Ради ЄС 2005/36/ЕС – нормативно-правовому акті Європейського Союзу, який є обов'язковим до

виконання всіма державами - членами ЄС шляхом імплементації до національного законодавства.

В законодавстві України цей термін не визначений.

На момент написання статті в Україні регульованими в розумінні ЄС можна вважати професійні кваліфікації з енергоаудиту, частково - правничі професійні кваліфікації (адвокат, нотаріус, суддя, прокурор).

Регульованість професійної кваліфікації означає, що основні кваліфікаційні вимоги включно з освітньою кваліфікацією, необхідною для доступу до професії, визначаються законодавством, а допуск до виконання робіт здійснюється на підставі присвоєної професійної кваліфікації.

Директива визначає базові вимоги до освітньої та професійної кваліфікацій, зокрема, за медичними, фармацевтичними, ветеринарними кваліфікаціями, кваліфікаціями у сфері архітектури.

Список використаних джерел:

1. Ковтунець В., Мельник С. Розвиток національної системи кваліфікацій України: регульовані професії в контексті європейських підходів. Освітня аналітика України (2024) № 4. с. 76-86.

2. DIRECTIVE 2005/36/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1411115914544&uri=CELEX:32005L0036>

В.В.Ковтунець

Результати навчання (Learning Outcomes). Результати навчання – це знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

Це визначення дається Законом України «Про освіту» (стаття 1).

Рекомендації Ради Європейського Союзу від 22 травня 2017 року щодо нової редакції Європейської рамки кваліфікацій дають стисліше визначення: «**результати навчання** означають твердження щодо того, що здобувач знає, розуміє та здатний робити після завершення освітнього процесу, що визначаються в термінах знань, вмінь і навичок, відповідальності та самостійності».

Державний стандарт «Словник щодо компетенції осіб, які сертифікують персонал» пропонує таке визначення «**результати навчання** – це те, що особа має знати, розуміти чи бути здатною виконувати після завершення програми підготовки, курсу чи модуля».

Детальніше про формування цього терміну можна почитати в посібнику із реалізації Болонського процесу в університетах.

Запропоноване тут визначення дає невичерпний перелік результатів навчання і визначає основні характеристики об'єктів, які можуть бути визнані результатами навчання:

- результати навчання можна ідентифікувати,
- результати навчання можна спланувати,
- результати навчання можна оцінити і виміряти, за умови що особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

Список використаних джерел:

1. Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 року, № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

2. COUNCIL RECOMMENDATION of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for

lifelong learning (2017/C 189/03). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615(01))

3. Державний стандарт «Словник щодо компетенцій осіб, які сертифікують персонал» ДСТУ ISO/IEC TS 17027:2018 (ISO/IEC TS 17027:2014, IDT). Київ. ДП «УкрНДНЦ» 2019. – 12 с.

4. D. Kennedy, A. Hyland, N. Ryan. Writing and Using Learning Outcomes: a Practical Guide. Implementing Bologna in your institution. https://ehea.info/media.ehea.info/file/Qualifications_frameworks/05/0/Kennedy_Writing_and_Using_Learning_Outcomes_597050.pdf

В.В.Ковтунець

Система керування контентом (Content Management System) – це системний застосунок, який дозволяє користувачам створювати, редагувати, співпрацювати, публікувати та зберігати цифровий контент. Система керування контентом складається з двох компонентів: застосунку для керування контентом та застосунку для доставки контенту. Застосунок для керування контентом – це графічний інтерфейс користувача, який дозволяє користувачам розробляти, створювати, змінювати та видаляти контент веб-сайту без будь-яких знань HTML. Компонент застосунку для доставки контенту надає внутрішній службі, які підтримують керування та доставку контенту після його створення користувачем.

Головною метою такої системи є можливість збирати в єдине ціле і об'єднувати на основі ролей і завдань всі різноманітні джерела знань і інформації, доступні як усередині організації, так і за її межами, а також можливість забезпечення взаємодії співробітників, робочих груп і проєктів із створеними ними базами знань, інформацією і даними так, щоб їх легко можна було знайти, витягувати і повторно використовувати звичним для користувача чином.

Список використаних джерел.

1. The European Digital Education Hub (EDEH) . Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2025. URL: <file:///D:/Users/We/Desktop/glossary-NC0125031ENN.pdf>

2. Термінологічний словник з використання інформаційних технологій та електронних бібліотечних систем: упоряд. Кільченко А. В. К. : ІТЗН НАПН України, 2014. 15 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/107152/1/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%B0%D1%80%D0%B9_%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf

3. Скиба Ю., Хоменко А. Використання інструментів штучного інтелекту у процесі підготовки бакалаврів журналістики. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. 2024. Випуск 99' Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. С. 67–72. URL : <https://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/99/16.pdf>

4. Скиба Ю. Класифікація цифрових інструментів для підтримки освітнього процесу у вищій школі. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2025. 84(3), 150–161. <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2025.3.12>

Ю.А. Скиба

Система управління навчанням (Learning Management System (LMS)) – це програмне забезпечення, яке допомагає вам створювати, керувати, організувати та надавати онлайн-навчальні матеріали для здобувачів вищої освіти. Здобувачами освіти можуть бути, будь-хто, хто зацікавлений у навчанні протягом усього життя та отримує доступ до навчальних матеріалів через пристрій, головним чином через Інтернет.

Список використаних джерел.

1. The European Digital Education Hub (EDEH) . Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2025. URL: <file:///D:/Users/We/Desktop/glossary-NC0125031ENN.pdf>

2. Теоретичні засади розвитку інноваційної діяльності університетів у контексті стійкого розвитку : монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 127 с.

Спіральні моделі інновацій (Spiral Models of Innovation): Схематичні зображення, що унаочнюють особливості взаємодії суб'єктів створення інновацій, які позиціонуються як спіралі цих моделей. Додавання кожної нової спіралі відображає новий етап еволюції інноваційної взаємодії її суб'єктів.

Ідея моделювання взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності у вигляді спіралі належить Г. Іцковіцу (H. Etzkowitz) і Л. Лейдесдорффу (L. Leydesdorff), які розробили першу спіральну модель партнерства в інноваційній сфері – «з потрійною спіраллю» (Triple Helix), яка, поступово ускладнюючись й нарощуючи спіралі, стала основою для появи більш складних моделей.

Модель *Triple Helix* описує взаємодію між університетом, промисловістю та урядом як головними суб'єктами інноваційної діяльності, де *університети* проводять фундаментальні й прикладні дослідження, за результатами яких створюють нові знання, виробляють інноваційні технології (передусім промислові) і поширюють інноваційний досвід; *підприємства й бізнес* забезпечують умови для практичної апробації інновацій, вироблення і упровадження інноваційної продукції, а *уряд* відповідає за дотримання стабільних договірних відносин і створення сприятливих умов для розвитку, масштабування і трансферу інновацій та виведення їх на ринок, а також здійснює регулювання інноваційного розвитку країни в цілому.

Модель *Quadruple Helix (із 4-складовою спіраллю)* утворилася за рахунок розширення кола учасників інноваційної взаємодії шляхом долучення до них *громадянського суспільства* як користувача не лише промислових, але й соціальних інновацій. Системотвірним елементом цієї моделі стали громадяни держави як рушійні сили інноваційної взаємодії, та знання, які циркулюють між соціальними підсистемами і реалізуються у суспільстві й економіці.

Модель *Quintuple Helix (із 5-складовою спіраллю)* виникла у зв'язку з прискоренням технологічного прогресу, наростанням глобалізації та усвідомленням перспектив, викликів і загроз цих процесів. Тому до її основних елементів додано *середовище*, яке розглядається у природному, соціальному і цифровому вимірах. Ця модель базується на поєднанні державного й соціального регулювання процесів вироблення нових знань та їх трансферу і передбачає орієнтацію учасників інноваційної взаємодії на створення екологічної цінності поряд з економічною та соціальною цінностями, а також на проведення міждисциплінарних досліджень для забезпечення стійкого розвитку країн світу в умовах глобальних викликів.

Визнання залежності результатів стійкого розвитку від кількості й потужності інвестицій, вкладених у створення й трансфер інновацій, актуалізувало роль інвестора у взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності, наслідком чого стала поява моделі *Sextuple Helix (із 6-складовою спіраллю)*. Нова спіраль цієї моделі – *інвестор* – значною мірою впливає на визначення напрямів, умов, змісту і правил інноваційної взаємодії, адже він завдяки цьому прагне досягти своїх цілей і отримати гарантоване збільшення прибутків. Водночас, інвестор найбільше ризикує серед інших учасників цієї взаємодії, оскільки вкладання фінансів у стартапи, інвестування у розвиток малих і середніх підприємств (МСП) може призвести до значних збитків через фінансову недосвідченість виробників-початківців. Подоланню цієї проблеми сприяє співпраця банків, МСП та учасників стартапів з університетами, які допомагають бізнесменам-початківцям, здійснюючи навчання та наставництво у сферах фінансового менеджменту, фінансового обліку і звітності. У такій схемі співпраця університету, бізнесу, держави та інвестора забезпечує надійність інвестицій для фінансових установ та уряду, надає бази практики для університетів і допомагає малим і середнім підприємствам та учасникам стартапів удосконалити навички, необхідні для ведення бізнесу.

Новий етап еволюції моделі взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності, що знаменувався появою *Septuple Helix (моделі із 7-складовою спіраллю)*, зумовлений усвідомленням того, що кінцевим бенефіціаром результатів цієї взаємодії є *споживач*, який визначає запит і попит на інновації, схвалюючи одні з них та ігноруючи чи відкидаючи інші. Тому досягти успіху в інноваційній діяльності неможливо без орієнтації на потреби і запити споживача й водночас без впливу на них з метою формування його споживчої поведінки. І в цьому зв'язку актуалізується роль університетів як центрів наукових досліджень різних проблем, які виробляють і поширюють нове наукове знання, формують у представників бізнесу (передусім МСП) потрібні для роботи навички, надають послуги з мікрокваліфікації, консалтингу, аналітики та ін.

Серед сучасних дослідників та практичних працівників інноваційної сфери все більше поширюється думка, що для кращої координації інноваційної взаємодії уряду, університетів, бізнесу, фінансових установ, споживачів та громадянського суспільства потрібен ще один суб'єкт, здатний надати допомогу кожному з учасників, враховуючи їхні різні обмеження. Цей суб'єкт повинен допомагати вирішувати проблему інституційної координації, консультувати, якщо це необхідно, у започаткуванні інноваційного процесу, щоденній інноваційній діяльності, а також у пошуку нового ринку для вироблених інновацій, і навіть бути торговим агентом, який шукає замовлення з-за кордону або з інших міст, а потім координує продажі й у такий спосіб сприяє створенню очікуваної цінності для всіх учасників інноваційної взаємодії. Таким учасником є **Компанія підтримки (Supporting Company)**, яка функціонує як самостійне підприємство, створене для координації програм та сприяння співпраці між різними зацікавленими сторонами – учасниками взаємодії. З огляду на свій вплив на зміст і організацію взаємодії учасників інноваційного процесу компанія підтримки може стати новою спіраллю моделі цієї взаємодії, перетворивши її на восьмикладову. Розглянуті теоретичні моделі взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності відображають розширення зв'язків університетів із кластерами знань та інноваційними мережами у рамках інноваційних екосистем різних рівнів. Тому вони можуть братися за основу при визначенні функцій і стратегії розвитку кожного з елементів таких екосистем як спіралей моделі, що сприятиме не лише їх інституційному розвитку, а й становленню інноваційної сфери в Україні та забезпеченню стійкого соціально-економічного зростання нашої держави.

Дивись також: *інноваційна взаємодія; еволюція університетів; університет 3.0; університет 4.0.*

Список використаних джерел:

1. Etzkowitz H., Leydesdorff L. The triple helix - University - Industry - Government Relations: A Laboratory for Knowledge Based Economic Development. *EASST Review*. 1995. Vol. 14. No. 1. P. 14-19. https://www.researchgate.net/publication/241858820_The_Triple_Helix_-_University-Industry-Government_Relations_A_Laboratory_for_Knowledge_Based_Economic_Development.
2. Etzkowitz H., Mello J. M. The Rise of a Triple Helix Culture: Innovation in Brazilian Economic and Social Development. *International of Technology and Management & Sustainable Development*. 1994. Vol. 2 Iss. 3. P. 159-171. https://www.researchgate.net/publication/240295315_The_rise_of_a_triple_helix_culture_Innovation_in_Brazilian_economic_and_social_development.
3. Carayannis E. G., Campbe D. F. J. 'Mode 3' and 'Quadruple Helix': Toward a 21st century fractal innovation ecosystem. *International Journal of Technology Management*. 2009. Vol. 46. Iss. 3-4. P. 201-234. DOI: 10.1504/IJTM.2009.023374. https://www.researchgate.net/publication/240295704_'Mode_3'_and_'Quadruple_Helix'_Toward_a_21st_century_fractal_innovation_ecosystem.
4. Carayannis E. G., Rakhmatullin R. The Quadruple/Quintuple Innovation Helixes and Smart Specialisation Strategies for Sustainable and Inclusive Growth in Europe and Beyond. *Journal of the Knowledge Economy*. 2014. Vol. No. 2. P. 212–239. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC88895>.
5. Herman F., Djajadikerta H. Septuple Helix Partnership Model for Value Creation. *International Journal of*

Справедливість освітнього вимірювання (Fairness of Education Measurement) – це поняття передбачає створення можливості здобувачеві продемонструвати всі важливі для нього/неї результати навчання.

Тестові методи з використання тестових завдань лише закритого типу часто не забезпечують належної справедливості, оскільки таким завданнями важко охопити всю предметну область.

Додавання завдань відкритого типу поліпшує справедливість тестувань.

Для оцінювання результатів навчання здобувачів професійних кваліфікацій критичним для забезпечення якісного оцінювання, зокрема, і для забезпечення справедливості оцінювання, є оцінювання демонстрації здобувачем виконання трудових функцій чи окремих практичних дій.

Список використаних джерел:

1. Educational Measurement. Fifth edition. Edited by Linda L. Cook and Mary J. Pitoniak. Published in the United States of America by Oxford University Press, United States of America. © National Council on Measurement in Education. 2025/ <https://ncme.org/document/educational-measurement-fifth-edition/>

2. Посібник для оцінювачів результатів навчання для присвоєння професійних кваліфікацій / За ред. В. Ковтунця та Т. Семигіної. Київ: Національне агентство кваліфікацій; Представництво Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні, 2021. 179 с.
https://www.researchgate.net/publication/358286315_Posibnik_dla_ocinuvaciv_rezultativ_navcann_a_dla_prisvoenna_profesijnih_kvalifikacij

В.В.Ковтунець

Студентське підприємництво (Student Entrepreneurship): Цілеспрямована діяльність студентів у межах університетського середовища, спрямована на створення інноваційних продуктів, послуг або соціально значущих проєктів, що реалізуються через інтеграцію освітніх, наукових і бізнесових ресурсів для сприяння економічному та соціальному розвитку.

Феномен студентського підприємництва є багатограним і поєднує в собі інноваційну активність молоді з освітніми, інституційними та соціально-економічними процесами. У нормативно-правовому полі Європейського Союзу, зокрема в межах рамки EntreComp та Рекомендацій Ради ЄС, воно трактується передусім як реалізація підприємницької компетентності – здатності діяти на основі можливостей та ідей для створення цінності для інших. Сутність цього явища розкривається через його подвійну природу: як педагогічного механізму «навчання через дію» (*learning by doing*), що розвиває критичне й креативне мислення, та як елемента економічної системи, що забезпечує появу нових стартапів і бізнес-моделей.

Відмінною рисою студентського підприємництва є його повна інтегрованість в освітній процес, де студент одночасно виступає здобувачем знань та співтворцем інноваційного проєкту. Воно охоплює поетапний процес від формування підприємницьких намірів до реальних дій у межах університетської екосистеми – інкубаторів, акселераторів та хабів. Такий підхід стимулює ініціювання змін у суспільстві через соціальні інновації та молодіжні підприємства, орієнтовані на сталий розвиток. Завдяки залученню менторської підтримки та партнерства з бізнесом, студентське підприємництво стає інструментом трансферу знань від дослідницької діяльності до реальної економіки, перетворюючи студентів на активних агентів економічних та соціальних змін у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII : станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning // Official Journal of the European Union. 2018. С 189. Р. 1–13.
3. Passavanti C., Ponsiglione C., Primario S., Rippa P. The evolution of student entrepreneurship: State of the art and emerging research direction // The International Journal of Management Education. 2023. Vol. 21, Iss. 2.
4. Entrepreneurial literacy and skills. European Parliament. 2022. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2022\)703407](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2022)703407).
5. Червона Л. Інноваційні технології розвитку студентського підприємництва в університетах в умовах повоєнного відновлення країни. *Теоретичні засади розвитку інноваційної діяльності університетів у контексті стійкого розвитку : монографія* / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. С.92-107.

Л.М.Червона

Студентський стартап (Student Startup): інноваційний підприємницький проєкт, започаткований і реалізований студентом або групою студентів під час навчання у закладі вищої освіти чи невдовзі після його завершення, спрямований на створення нового продукту, послуги, технології або бізнес-моделі з потенціалом подальшого масштабування та комерціалізації.

Студентський стартап є формою практичного втілення інноваційної активності молоді, що базується на використанні наукових знань та цифрових технологій. На відміну від класичного малого бізнесу, стартап орієнтований на швидке зростання та створення нового ринку або радикальну трансформацію існуючого. У межах університету стартап-проєкт часто виступає результатом проєктного навчання (PBL) та інструментом комерціалізації інтелектуального капіталу студента

Основними ознаками та критеріями студентського стартапу є:

- інноваційність продукту або процесу: наявність унікальної ціннісної пропозиції (USP), що базується на новітніх розробках або нестандартному поєднанні існуючих технологій;
- масштабованість: потенціал бізнес-моделі до багаторазового збільшення доходів при незначному зростанні витрат;
- командний характер (Founders): наявність ядра проєкту (зазвичай 2–4 особи), де поєднуються технічні (Hacker), дизайнерські (Hipster) та управлінські (Hustler) компетенції;
- робота з MVP (Minimum Viable Product): створення мінімально життєздатного продукту для швидкого тестування гіпотез на реальних користувачах;
- високий ступінь ризику: діяльність в умовах браку ринкових даних, що передбачає готовність до зміни стратегії (Pivot) або закриття проєкту;
- залучення зовнішнього капіталу: орієнтація на грантову підтримку, акселераційні програми, бізнес-ангелів або венчурні інвестиції для швидкого розвитку;
- академічне коріння: зв'язок ідеї проєкту з фаховим навчанням, науковою роботою на кафедрі або діяльністю в університетському хабі/інкубаторі.

Список використаних джерел:

1. European Commission. Report highlights the benefits of entrepreneurial skills in education [Electronic resource]. URL: <https://education.ec.europa.eu/news/report-highlights-the-benefits-of-entrepreneurial-skills-in-education> (date of access: 03.04.2026).
2. European Universities Alliance for Technology and Innovation. Startup Lab [Electronic resource]. URL: <https://eis-tech.eu/startuplab/> (date of access: 03.04.2026).
3. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Стартап-школа KNEU [Електронний ресурс]. URL: https://kneu.edu.ua/en/stasrtup_school_kneu/ (дата звернення: 03.04.2026).

4. Ward A., Hernández-Sánchez B., Sánchez-García J. Student entrepreneurship and university ecosystems: current trends and future perspectives // Proceedings of the 18th European Conference on Innovation and Entrepreneurship. 2023. URL: <https://papers.academic-conferences.org/index.php/ecie/article/view/2580> (date of access: 03.04.2026).

Л.М.Червона

Трикутник партнерства суб'єктів дуального навчання (Triangle of Partnership of Dual Education Entities). Суб'єктами дуального навчання, котрі діють на підставі укладених угод, є здобувачі вищої освіти, заклади вищої освіти, роботодавці,

Здобувач вищої освіти за власним бажанням обирає дуальну форму здобуття вищої освіти та підприємство, на якому відбуватиметься його навчання та виконання під керівництвом наставника відповідного посадового обов'язку, за що отримує грошову винагороду. Обов'язковим для здобувача вищої освіти є складання і виконання індивідуального плану підготовки на весь період дуального навчання.

Заклад вищої освіти несе повну відповідальність за організацію та проведення навчання у дуальній формі. Задля цього у ЗВО розробляють внутрішні нормативні документи, що регламентують запровадження дуальної форми здобуття вищої освіти, складають навчальний план, зазначаючи в ньому поділ освітнього процесу на періоди навчання в університеті та на підприємстві, здійснюють розподіл кредитів ЄКТС між навчанням у ЗВО та на виробництві.

Роботодавець (підприємство, організація, установа тощо) надає у користування студентів сучасне обладнання, демонструє високий рівень організації праці, призначає наставника і бере на себе зобов'язання забезпечувати виконання здобувачем вищої освіти індивідуального навчального плану на робочому місці. Роботодавець також бере участь у формуванні змісту навчання, спільно із ЗВО визначає очікувані результати навчання здобувача вищої освіти на робочому місці.

Злагоджена і конструктивна діяльність суб'єктів дуального навчання дістала назву трикутника партнерства суб'єктів дуального навчання. Його утворення проходить кілька етапів: пошуковий, інституціоналізаційний, проєктуальний, імплементаційний, аналітико-прогностичний.

Заклад вищої освіти й роботодавець спільно дбають про створення освітнього середовища, сприятливого для інтеграції освіти, науки і практичної діяльності, реалізації принципу студентоцентризму у підготовці для ринку праці конкурентноспроможних фахівців.

Список використаних джерел:

1 Методичні рекомендації щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти / В. Бугайчук, О. Бучинська, О. Давліканова та ін.; за заг.

ред. М. Романова. Київ : ТОВ «Вістка», 2023. 281 с. URL: <https://era-ukraine.org.ua/dualna-osvita-metodychni-rekomendatsii/>

2. Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 13.04.2023 № 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0929-23#Text>

3. Ярошенко О. Інституційні засади та механізми організації освітнього процесу за дуальною формою здобуття вищої освіти в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України. / Теоретичні основи і механізми взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України : монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона, О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. С. 79 – 91.

https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/Vzayemodiya-VO-ta-ryнку-pratsi_IVO-2024-135p.pdf

О.Г. Ярошенко

Уміння і навички (Skills). Уміння і навички – це дві ключові складові здатності виконувати завдання чи вид діяльності з певним бажаним результатом, набута в результаті освіти чи професійної підготовки.

Запропоноване визначення розроблено на основі Державного стандарту «Словник щодо компетенції осіб, які сертифікують персонал». Це зроблено з урахуванням таких фактів:

1) Англomовний термін training слід перекладати українською як «професійна підготовка»;

2) Перелічені у Стандарті способи набуття вмінь та навичок покриваються різними видами освіти: формальна, неформальна та інформальна.

Рекомендації Ради Європейського Союзу від 22 травня 2017 року щодо нової редакції Європейської рамки кваліфікацій пропонують схоже визначення, яке використано також і в Національній рамці кваліфікацій : вміння і навички – це «здатність застосовувати знання та використовувати ноу-хау для виконання завдань і вирішення проблем». Далі це визначення пропонує класифікацію вмінь і навичок: «у контексті Європейської кваліфікаційної рамки (ЄРК) вміння і навички описуються як когнітивні (що передбачають використання логічного, інтуїтивного та творчого мислення) або практичні (що передбачають спритність рук та використання методів, матеріалів, інструментів та приладів)».

Законами України поняття «вміння і навички» не визначаються.

Англо-український словник дає переклади терміну “skill”: 1) майстерність, умілість, вправність, досвід; 2) здатність, уміння; 3) талант хист, здібності; 4) ремесло; 5) знання, розуміння, обізнаність.

Подібне тлумачення знаходимо і у відомих словниках англійської мови.

Великий тлумачний словник сучасної мови дає тлумачення слів «уміння» і «навички».

Уміння (вміння) - здобута на основі досвіду, знання здатність належно робити що-небудь.

Навичка - схильність чи потреба діяти, вести себе певним чином; звичка.

Для оцінювання набуття навичок, а також і вмінь, можна застосовувати психомоторну таксономію Блума та її узагальнення.

Розмежування понять уміння і навички корисне в оцінюванні результатів навчання здобувачів професійних кваліфікацій.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт «Словник щодо компетенцій осіб, які сертифікують персонал» ДСТУ ISO/IEC TS 17027:2018 (ISO/IEC TS 17027:2014, IDT). Київ. ДП «УкрНДНЦ» 2019. – 12 с.

2. COUNCIL RECOMMENDATION of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (2017/C 189/03). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615(01))

3. Національна рамка кваліфікацій. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 519). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>

4. Англо-український словник. Склав М.І.Балла. Том II. Київ: «Освіта», 1996. -712 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної мови. <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D1%83%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F>, <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0>

6. J. Irvine. Taxonomies in Education: Overview, Comparison, and Future Directions. Journal of Education and Development; Vol. 5, No. 2; August, 2021. 25 p. URL: <https://doi.org/10.20849/jed.v5i2.898>.

7. Посібник для оцінювачів результатів навчання для присвоєння професійних кваліфікацій / За ред. В. Ковтунця та Т. Семигіної. Київ: Національне агентство кваліфікацій; Представництво Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні, 2021. 179 с.

В.В.Ковтунець

Університет 3.0, або, Підприємницький університет (University 3.0, or Entrepreneurial University): Інноваційна освітньо-наукова установа, що функціонує на засадах академічного підприємництва, характеризується перенесенням академічних і наукових знань до практичних галузей економіки й суспільства загалом, втіленням їх в інноваційному продукті чи послугі, їх комерціалізацією, пошуком зовнішнього недержавного фінансування на засадах діалогу з бізнесом, державою і громадянським суспільством.

Це водночас заклад вищої освіти, наукове співтовариство й інноваційно-підприємницьке об'єднання, яке:

- на практиці реалізує єдність навчального, наукового та інноваційного процесів з широким використанням власного інтелектуального потенціалу і матеріально-технічної бази;
- акумулює, генерує і транслює нові знання для підготовки високопрофесійних фахівців;
- розробляє нові технології і перетворює їх на готовий комерційний продукт;
- задовольняє потребу користувачів в інноваційних послугах і товарах, що базуються на сучасних знаннях і технологіях;
- розвиває інноваційну інфраструктуру власного простору і регіону;
- впливає на розвиток не лише освіти і науки, але й на економіку і соціальну сферу.

Основні риси підприємницького університету:

- створення посиленого управлінського ядра;
- формування диверсифікованої фінансової бази;
- утворення розширеної периферії розвитку університету;
- стимулювання академічного ядра;
- широке розповсюдження і затвердження в університетському співтоваристві підприємницьких переконань і цінностей.

Характерні ознаки Університету 3.0:

- високий відсоток науки в бюджеті університету;
- проведення широкого кола прикладних досліджень для вирішення нагальних потреб регіону чи країни загалом;
- залучення зарубіжних професорів світового рівня (30–60%) та іноземних студентів (не менш ніж 18%);
- перевага кількості аспірантів над студентами, співвідношення студентів та викладачів 6:1;
- наявність розвиненого кампусу та інноваційної інфраструктури;
- посилена увага до якості освіти, що вимірюється на різних рівнях – від моніторингу громадських та урядових організацій (ОЕСР, ЮНЕСКО) до міжнародних рейтингів (THE, QS, ARWU).

Для того, щоб посісти й зберегти своє місце на ринку виробництва знань, підприємницький університет вступає в альянси з промисловістю, професійними об'єднаннями, зовнішніми консультантами.

Модель «Університету 3.0» має різновиди:

- **«Університет 3+»**, або «Університет інновацій» – передбачає розвиток умінь впроваджувати та вбудовувати інновації. Це університет генерації ланцюжка цінностей «знання – вміння – навички – досвід»;
- **«Університет 3.1»** – університетська діяльність спрямована на формування проектних команд як одиниць розвитку (вчений + інженер + економіст + підприємець) або (автор + + СТО + CFO + CEO);

- «Університет 3.2» – університет є центром регіонального соціально-економічного розвитку;

- «Університет 3.3», або «Університет HUB / Мережевий Університет» – це освітня модель, у якій університети поєднуються в одну велику мережу, завдяки чому студенти можуть навчатися у різних університетах, що входять до мережі, одержуючи максимально широкі та комплексні знання. Мережева взаємодія за цією моделлю відбувається у двох основних напрямках. У рамках першого напрямку вона реалізує традиційну освіту, яка історично склалася у ЗВО, що входять до мережі університетів. У рамках другого напрямку використання мережевої взаємодії змінює зміст освіти, веде до виникнення нових форм і методів навчання.

Зазначені вище моделі можуть належати до різних типів:

- *дослідницький університет* – зосереджується на дослідженнях і розробках, забезпечуючи виробництво фундаментальних знань;

- *інноваційно-технологічний університет* – реалізує проривні дослідження та розробки, забезпечуючи підприємницьку діяльність і створення інноваційних практик;

- «*сервісний*» університет – здійснює підготовку кадрів з метою залучення до сервісної економіки;

- «*соціальний*» університет – забезпечує соціалізацію молоді (пропонує загальну вищу освіту).

Університети 3.0 є майданчиками для розвитку інноваційної культури та наукомістких технологій з орієнтуванням студентів на створення власного бізнесу і підприємництва.

Дивись також: *інноваційна взаємодія; спіральні моделі інновацій; еволюція університетів; університет 4.0.*

Список використаних джерел:

1. Романовський О. О. Визначення сутності «академічного капіталізму», «університетського (академічного) підприємництва» та інновацій економічно-ринкового типу в системі вищої освіти як економічних категорій. *Ukrainian-American Concordia University*. 2013. <https://old.concordia.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/DEFINITION-OF-THE-ESSENCE.pdf>.

2. Clark B. R. *Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation. Issues in Higher Education*. Oxford: IAU Press, 1998. 232 p. <https://www.oktemvardar.com/articles/BRC%20entrepreneurial.pdf>.

3. Fairweather J. S. *Entrepreneurship and Higher Education: Lessons for Colleges, Universities, and Industry. ASHE-ERIC Higher Education Report*. 1988. № 6. 136 p. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED307841.pdf>.

4. Karpov A. University 3.0 as a Corporate Entity of Knowledge Economy: Models and Missions. *International Journal of Economics and Financial*. 2016. Vol. 6. Special Issue (S8). P. 354–360. <https://www.econjournals.com/index.php/ijefi/article/view/3765>.

5. Röpke J. The entrepreneurial university: innovation, academic knowledge creation and regional development in a globalized economy. *Similarity and difference in the process of economic growth in Germany and Japan after World-War-II to the present time*. Tokyo. 2000. P. 39-79. ISBN 4-88753-004-8. <https://www.econbiz.de/Record/the-entrepreneurial-university-innovation-academic-knowledge-creation-and-regional-development-in-a-globalized-economy-r%C3%B6pke-jochen/10001496701>.

6. Slaughter S., Leslie. L. *Academic capitalism: Politics, Policies and the Entrepreneurial University*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press. 1997. 406 p. <https://yvesgingras.uqam.ca/wp-content/uploads/sites/150/ACADEMIC-CAPITALISM.pdf>.

7. Отич О. Європейські моделі і провідний досвід взаємодії університетів з іншими суб'єктами інноваційної діяльності у контексті стійкого розвитку. *Теоретичні засади розвитку інноваційної діяльності університетів у контексті стійкого розвитку* : монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 127 с. С. 18-38. ISBN 978-617-7486-53-3. DOI <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-53-3-2025>.

Університет 4.0 або, **Відкритий університет**, або, **Цифровий університет (University 4.0, or Open University, or Digital University)**: Заклад вищої освіти, утворений на основі моделі мережевої взаємодії й множинного інтелекту; інтегрований у відкритий освітній простір завдяки цифровізації освітнього процесу, розвитку цифрових сервісів та управління даними; спрямований на підготовку професіоналів найвищої кваліфікації відповідно до потреб Індустрії 4.0. і сучасних та перспективних глобальних викликів.

Функціонує на основі принципів гнучкості, відкритості, доступності, адаптивності, залученості, персоналізації, партнерства, неперервності навчання, зворотного зв'язку.

Передумовами виникнення Університету 4.0 стали: Четверта промислова революція, становлення інформаційного суспільства, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, упровадження цифрової економіки, відкритої освіти, цифрової педагогіки.

Метою Університету 4.0 є цифрова трансформація вищої освіти для наближення її до реалій інформаційного суспільства і забезпечення максимальної відповідності підготовки фахівців потребам практики. Це передбачає модернізацію системи викладання і учіння засобом упровадження цифрових інструментів і ресурсів, оновлення і розвитку інноваційної е-інфраструктури, перманентного підвищення цифрової грамотності усіх учасників освітнього процесу.

Основними характеристиками відкритого університету є: наявність єдиного цифрового простору й онлайн-навчання; високий рівень організації, забезпечення та управління самостійною роботою студентів; тьюторський супровід кожного навчального курсу для кожного студента; чіткий, регулярний контроль навчальних досягнень студентів; використання технологій блокчейна, інформаційно-комунікаційних, імерсивних технологій, ШІ, BigData, цифрового сліду, адаптивних освітніх програм, сучасних методик оцінювання успішності навчання; урахування цілей усіх стейкхолдерів (бізнесу, науки, держави і суспільства тощо).

Структура Університету 4.0 передбачає наявність адміністративного ядра й мережі навчальних центрів. Така організація сприяє перетворенню відкритого університету на «розподільчий університет», який організовує й координує роботу його структурних підрозділів, забезпечує її системність, а також єдність і високий рівень вимог до надання усіх видів освітніх послуг.

Дивись також: *інноваційна взаємодія; спіральні моделі інновацій; еволюція університетів; університет 3.0.*

Список використаних джерел:

1. Інтеграція освіти та науки в Україні на базі моделі університету майбутнього: моногр. ред. В. Є. Хаустова. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М. 2021. 424 с. ISBN 978-617-7801-31-2. <https://ndc-ipr.org/media/publications/files/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE %D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F %D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8 %D1%82%D0%B0 %D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8.pdf>.
2. Balsiger J. Transdisciplinarity in the classroom? Simulating the co-production of sustainability knowledge. *Futures*. 2015. Vol. 65. P. 185–194. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328714001281>.
3. Barnett R. Understanding the University: Institution, Idea, Possibilities. *Taylor & Francis Group*. London- New York. 2016. 230 p. ISBN 9781138934054. DOI-10.4324/9781315678245 https://www.researchgate.net/publication/287995216_Understanding_the_University_Institution_Idea_Possibilities.
4. Hackett E. J. Science as a Vocation in the 1990s: The Changing Organizational Culture of Science. *The Journal of Higher Education*. 1990. Vol. 61. No. 3. P. 241–279.

<https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315244426-27/science-vocation-1990s-edward-hackett>.

5. Kaplan A., Haenlein M. Higher education and the digital revolution: about MOOCs, SPOCs, social media, and the Cookie Monster. *Business Horizons*. 2016. Vol. 59. Iss. 4. P. 441–450. <https://ideas.repec.org/a/eee/bushor/v59y2016i4p441-450.html>.

6. Towards a 2030 vision on the future of universities in Europe. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. 2020. 198 p. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/510530>.

7. Отич О. Європейські моделі і провідний досвід взаємодії університетів з іншими суб'єктами інноваційної діяльності у контексті стійкого розвитку. *Теоретичні засади розвитку інноваційної діяльності університетів у контексті стійкого розвитку* : монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 127 с. С. 18-38. ISBN 978-617-7486-53-3. DOI <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-53-3-2025>.

О.М. Отич

Університетський інкубатор (University-Based Incubator, UBI): Спеціалізований інфраструктурний елемент або структурний підрозділ закладу вищої освіти, призначений для підтримки інноваційних проєктів здобувачів освіти та молодих учених на ранніх стадіях їхнього розвитку – від генерації ідеї та пре-інкубації до створення життєздатного прототипу (MVP) і реєстрації стартапу.

Університетський інкубатор функціонує як безпечне середовище для апробації результатів навчання (*safe space for failure*), інтегруючи освітній процес, наукові дослідження та підприємницьку практику. На відміну від комерційних структур, він фокусується на розвитку підприємницької компетентності, м'яких навичок (*soft skills*) та академічної доброчесності в процесі комерціалізації інтелектуальної власності. Діяльність інкубатора є ядром університетської інноваційної екосистеми та ключовим інструментом реалізації «третьої місії» університету щодо стимулювання регіонального розвитку та трансферу знань.

Ефективність функціонування університетського інкубатора забезпечується через надання комплексної підтримки, що охоплює освітньо-консультаційний супровід з питань бізнес-планування та маркетингу, менторську підтримку з боку академічної спільноти та представників бізнесу, а також надання фізичного простору для коворкінгу та доступу до науково-дослідних лабораторій. Важливою складовою діяльності є сприяння прототипуванню через мережі *FabLab*, правова підтримка у сфері захисту авторських прав і патентування, а також розвиток нетворкінгу для залучення венчурних інвестицій та грантового фінансування. Робота інкубатора базується на принципах міждисциплінарної кооперації, що дозволяє формувати проєктні команди з представників різних спеціальностей, та на використанні європейських інструментів самооцінювання інноваційності, зокрема методології *HEInnovate*.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII : станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

2. Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності : Закон України від 29.08.2025 р. № 13509-IX // ІПС ЛІГА:ЗАКОН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ji13509a>.

3. Business incubator // TVETipedia Glossary / UNESCO-UNEVOC. URL: <https://unevoc.unesco.org/home/TVETipedia+Glossary/lang=en/show=term/lang=en/term=Business+incubator#start> (дата звернення: 03.04.2026).

Л.М. Червона

Університетський інноваційний хаб (University Innovation Hub): поліфункціональний центр або відкрита платформа в межах закладу вищої освіти, що

забезпечує взаємодію між студентами, науковцями, бізнесом, інвесторами та державним сектором для спільного створення, тестування та впровадження інноваційних рішень.

На відміну від вузькоспеціалізованих підрозділів, інноваційний хаб виконує роль екосистемного інтегратора, який поєднує освітню, наукову та підприємницьку складові діяльності університету. Хаб створює сприятливе середовище для трансферу технологій, розвитку креативних індустрій та соціального підприємництва, забезпечуючи фізичний і віртуальний простір для мережування (networking).

Університетський інноваційний хаб визначає вимоги до інфраструктури та функціонального наповнення через створення відкритих лабораторій, майстерень (FabLabs), зон коворкінгу та майданчиків для проведення хакатонів і воркшопів. Діяльність хабу спрямована на розвиток культури інновацій, підтримку міждисциплінарних досліджень та надання консультаційної підтримки з питань інтелектуальної власності. Хаб сприяє залученню стейкхолдерів до розробки освітніх програм, реалізації спільних R&D-проектів (науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт) та комерціалізації наукових результатів.

Важливим аспектом функціонування інноваційного хабу є його роль у регіональному розвитку («третя місія» університету), що проявляється у створенні спільних проектів із місцевими громадами та індустріальними партнерами.

Список використаних джерел:

1. Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності : Закон України від 29.08.2025 р. № 13509-IX // ІПС ЛІГА:ЗАКОН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ji13509a> (дата звернення: 03.04.2026).
2. Promoting Skills for Innovation in Higher Education : OECD Education Working Papers / OECD. 2023. URL: https://www.oecd.org/en/publications/promoting-skills-for-innovation-in-higher-education_5k3tsj67l226-en.html (дата звернення: 03.04.2026).
3. A Hub-based University Innovation Model / J. Bruns, C. S. Lousa, M. C. G. S. Justino [et al.] // ResearchGate. 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/333300707_A_Hub-based_University_Innovation_Model
4. The University Innovation Hub // Université PSL : офіційний сайт. URL: <https://psl.eu/en/innovation/university-innovation-hub>

Л.М. Червона

Університетський офіс трансферу технологій (University Technology Transfer Office): Спеціалізований структурний підрозділ закладу вищої освіти, діяльність якого спрямована на виявлення, захист та комерційне використання інтелектуального капіталу, створеного студентами, аспірантами та викладачами в межах академічного процесу. На відміну від загальних інноваційних структур, офіс трансферу технологій (далі - **ОТТ**) інтегрований у внутрішню екосистему університету та виконує роль медіатора між науковими школами ЗВО та зовнішнім бізнес-середовищем.

Ключовими особливостями функціонування трансферу технологій саме в університетському контексті є:

- Управління академічною інтелектуальною власністю: визначення прав власності на винаходи, створені студентами під час виконання дипломних робіт або наукових проектів;
- Сприяння академічному підприємництву: допомога у створенні університетських спін-оффів — компаній, заснованих на базі наукових розробок ЗВО;
- Наставництво у сфері комерціалізації: навчання студентів та молодих учених основам патентування, ліцензування та оцінки вартості технологій;
- Побудова стратегічних партнерств: укладання договорів про спільні науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи між університетськими кафедрами та промисловими партнерами.

Діяльність ОТТ забезпечує трансформацію результатів фундаментальної та прикладної науки університету в реальні інновації, що підвищує статус ЗВО як

дослідницького центру та створює додаткові джерела фінансування через роялті та ліцензійні платежі.

Список використаних джерел:

1. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V : станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16>.
2. Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності : Закон України від 29.08.2025 р. № 13509-IX // ІПС ЛІГА:ЗАКОН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ji13509a>.
3. Chen, Z., Little, V.J. & Thuan, N.H. The evolving role of technology transfer offices in the entrepreneurial university: Go-betweens or playmakers?. *J Technol Transf* 50, 1060–1079 (2025). <https://doi.org/10.1007/s10961-024-10123-4>

Л.М. Червона

Університетський технологічний парк (University Technology Park):

Спеціалізований територіальний та інфраструктурний комплекс, створений за ініціативою закладу вищої освіти для забезпечення безперервного циклу перетворення наукових знань у високотехнологічні продукти. Він виступає інтегруючою платформою, що об'єднує академічні дослідні центри, інноваційні компанії, сервісні підрозділи та виробничі потужності в межах єдиної керованої екосистеми.

Функціонування університетського технологічного парку базується на наданні компаніям-резидентам (зокрема університетським спін-оффам та наукоємним стартапам) доступу до унікальної науково-дослідної бази університету: спеціалізованих лабораторій, центрів колективного користування обладнанням та інтелектуального капіталу вчених. На відміну від хабів чи інкубаторів, технопарк орієнтований на стадію масштабування інновацій, забезпечуючи умови для проведення прикладних досліджень, розробки промислових зразків та дрібносерійного випуску продукції.

Структура парку зазвичай охоплює адміністративні офіси, зони коворкінгу, виставкові центри для демонстрації розробок, а також логістичну інфраструктуру. Важливою функцією технопарку є правовий та патентний супровід комерціалізації результатів науково-технічної діяльності, сприяння залученню венчурних інвестицій та грантової підтримки для реалізації складних технологічних проектів. Університетський технопарк діє як каталізатор регіональної інноваційної активності, створюючи умови для залучення високотехнологічних підприємств до спільної R&D-діяльності (науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт) та забезпечуючи підготовку фахівців, здатних працювати на межі науки та сучасного виробництва.

Список використаних джерел:

1. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16.07.1999 р. № 991-XIV : станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14>.
2. Про наукові парки : Закон України від 25.06.2009 р. № 1563-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17>.
3. Science and Technology Park // IASP - International Association of Science Parks. URL: <https://www.iasp.ws/our-industry/definitions>.

Л.М. Червона

Управління інноваційною діяльністю (Innovation Management) – системна діяльність, спрямована на створення, впровадження, комерціалізацію інновацій для отримання конкурентних переваг та підвищення суспільної цінності.

Охоплює усі етапи життєвого циклу інновацій, від генерації ідей до впровадження нових продуктів.

Складові управління інноваційною діяльністю:

– планування (визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, необхідності й можливості створення науково-технічного або іншого виду інновацій, дослідження ринку);

- ресурсне забезпечення (фінансування та збільшення інвестицій, людський капітал, технологічна інфраструктура, обладнання, доступ до лабораторій);
- організація (формування готовності до реалізації інноваційних проєктів: команди, розподіл ролей, залучення працівників з урахуванням їх знань, навичок та здібностей, активізація інноваційної діяльності персоналу, узгодження індивідуальних й інституційних цілей, мотивація та стимулювання інноваційної діяльності; забезпечення прав на результати наукової та інноваційної діяльності (патентування, реєстрація торговельних марок), захист прав власності на інтелектуальний продукт (ліцензування), комерціалізація інтелектуального продукту);
- координація (забезпечення ефективної реалізації інноваційних проєктів, концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках інноваційної діяльності, координація строків, ресурсів і діяльності виконавців);
- контроль (перевірка досягнення ключових показників ефективності (KPI), оцінювання виконання планів інноваційної діяльності, прийнятих рішень та економічного / соціального ефекту отриманих результатів, коригування / визначення цілей).

Список використаних джерел

1. Innovation Radar methodology. Discover great EU-funded Innovations / European Commission. URL: https://innovation-radar.ec.europa.eu/methodology?utm_source=chatgpt.com
2. Міщенко І.В. Управління як процес / Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/7623/upravlinnya>
3. Управляти / Словник UA: портал української мови та культури. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=управляти> +

О.В. Жабенко

Управління інтелектуальною власністю (Intellectual Property Management) – системна діяльність, спрямована на ідентифікацію, оцінку, правовий захист, ефективне використання і комерціалізацію інтелектуальної власності (прав на винаходи, промислові зразки, товарні знаки, авторські права та інші об’єкти, що створюються людьми в процесі їх інтелектуальної та творчої діяльності) з метою підвищення інноваційної та економічної ефективності (для забезпечення конкурентоспроможності організації).

Основні складові управління інтелектуальною власністю:

- планування забезпечення конкурентних переваг (розробка довгострокових цілей та стратегій використання та захисту інтелектуальної власності на основі аналізу ринку, визначення потенційних ризиків та можливостей);
- оцінювання інтелектуальної власності (оцінювання потенційної вартості інтелектуальної власності на основі аналізу ринку і конкурентів, визначення потенційних вигод від використання та захисту інтелектуальної власності);
- комерціалізація інтелектуальної власності (перетворення інтелектуальної власності на комерційно цінний продукт, товар або послугу шляхом пошуку потенційних партнерів для співпраці, ведення переговорів й укладання угод, а також маркетингові зусилля для просування продукту на ринку);
- захист прав інтелектуальної власності (заходи для запобігання порушенням прав інтелектуальної власності та їхнього захисту в разі виникнення конфліктів, що включає реєстрацію прав інтелектуальної власності, ведення моніторингу ринку для виявлення порушень, розробку політик щодо захисту інтелектуальної власності та реагування на порушення шляхом правових заходів).

Управління інноваційною діяльністю охоплює взаємодію з творцями (авторами, винахідниками) та включає використання інформаційних технологій (наприклад, спеціалізовані програмні продукти для управління інтелектуальною власністю, штучний інтелект для аналізу великих обсягів даних та виявлення трендів у сфері інтелектуальної власності, блокчейн-технології для забезпечення безпеки та недубльованості прав інтелектуальної власності).

Список використаних джерел

1. Сучасні підходи до управління інтелектуальною власністю / Львівський торговельно-економічний університет. URL: <https://fakultet.site/2023/09/suchasni-pidkhody-do-upravlinnia-intelektualnoiu-vlasnistiu/>
2. IP management and resources / European Commission. URL: https://intellectual-property-helpdesk.ec.europa.eu/ip-management-and-resources_en?utm_source=chatgpt.com

О.В. Жабенко

Управління інфраструктурою (Governance of Infrastructure): Система регулювання функціонування і розвитку інфраструктури, що охоплює політику, рамки, норми, процеси та інструменти, які використовуються державними органами для планування, прийняття рішень, реалізації та моніторингу усього життєвого циклу інфраструктури.

Метою управління інфраструктурою є забезпечення її стійкого зростання та стійкості до зовнішніх впливів шляхом реалізації проєктів таким чином, щоб вони були фінансово стійкими, рентабельними, доступними з точки зору вартості життєвого циклу, прозорими, репрезентативними, забезпечували оптимальне співвідношення ціни і якості для державного сектору й кінцевих користувачів.

Визнаючи необхідність подолання труднощів в управлінні інфраструктурою, пов'язаних із забезпеченням якості, ефективності витрат засобів, доступності за ціною, економічної вигоди, впливів з боку публічної інфраструктури тощо, Рада ОЕСР рекомендує країнам, що не входять до цієї організації, розробити рамкові концепції управління інфраструктурою, у яких буде відображене довгострокове стратегічне бачення інфраструктури, що:

- ґрунтується на загальних прагненнях до національного й субнаціонального розвитку;
- виходить з обґрунтованої оцінки поточних і майбутніх потреб в інфраструктурі на національному й субнаціональному рівнях й вибудовування пріоритетності у плануванні й задоволенні цих потреб;
- підлягає моніторингу, відзначається гнучкістю й регулярно актуалізується з урахуванням впливу нових технологій та інфраструктурних потреб;
- є бюджетостійким, відповідає середньостроковим концепціям витрат;
- визначає прозорі, послідовні, передбачувані й відповідальні інституційні основи для інфраструктури, в яких установи й органи влади наділені широкими повноваженнями, необхідними компетенціями й достатніми фінансовими ресурсами тощо.

Управління інфраструктурою університету передбачає прозоре, систематичне та ефективне залучення усіх заінтересованих сторін до планування, прийняття рішень і здійснення контролю за використанням науково-освітньої, дослідницької та інноваційної інфраструктур закладу з метою ефективного здійснення академічної, наукової та інноваційної діяльності.

Індикатори управління інфраструктурою запропоновані ОЕСР (The OECD Indicators on the Governance of Infrastructure (IGIs): стратегічне бачення інфраструктури та її планування, фінансова стійкість, доступність, співвідношення ціни і якості, державні закупівлі. Вони розроблені з метою допомоги країнам, що входять до складу цієї організації, краще оцінювати й контролювати механізми управління різними сферами інфраструктури, виявляти та вимірювати можливості, сильні сторони й ключові галузі для їх покращення.

І хоча серед цих індикаторів немає таких, що безпосередньо пов'язані з інфраструктурою вищої освіти та зокрема, університетів, вони створюють стратегічну основу для оцінювання на загальнодержавному рівні поточного стану університетської інфраструктури, результативності реалізації цими закладами інфраструктурних проєктів, а також для виявлення тих проблемних аспектів в управлінні інституційною інфраструктурою, що вимагають посиленої уваги.

Дивись також: інноваційна інфраструктура університету; інклюзивна інфраструктура університету; університет 3.0; університет 4.0; механізм розвитку інноваційної інфраструктури університету.

Список використаних джерел:

1. Rivadeneira A. M. R., Dekyi T., Cruz L. (2023). "OECD Infrastructure Governance Indicators: Conceptual framework, design, methodology and preliminary results", *OECD Working Papers on Public Governance*, No. 59, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/95c2cef2-en>.
2. OECD (2022). Recommendation of the Council on the Governance of Infrastructure, OECD/LEGAL/0460. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0460>.
3. OECD (2020). Survey on the Governance of Infrastructure. https://qdd.oecd.org/subject.aspx?Subject=GOV_INFRA.
4. Отич О. Теоретичні основи та європейський досвід формування інноваційної інфраструктури закладів вищої освіти. *Теоретичні основи та провідний зарубіжний досвід взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України*: препринт (аналітичні матеріали) / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона, Г. Чорнойван, О. Ярошенко ; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 142 с. С. 118-143. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/Vzayemodiya-VO-ta-rynku-pratsi_IVO-2023-142p.pdf#page=119.
5. Отич О. Механізми розвитку інноваційної інфраструктури закладів вищої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. *Теоретичні основи і механізми взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України*: монографія / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона, О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. К.: Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. С.92-106. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-43-4-2024>.
6. Отич О.М. Механізми розвитку інноваційної інфраструктури університетів у контексті аналізу сучасних європейських моделей партнерства в інноваційній сфері. *Національна наука і освіта в умовах війни РФ проти України та сучасних цивілізаційних викликів*: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 27 березня – 2 квітня 2024 року). / Упоряд.: Л.І. Ткаченко, В.М. Шульга. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 106-110. https://iod.gov.ua/content/events/58/v-vseukrayinska-mizhgaluzeva--naukovo-praktichna-onlayn-konferenciya-nacionalna-nauka-i-osvita-v-umovah-viyni-rf-proti-ukrayini-ta-suchasnih-civilizacijnih-viklikiv_publications.pdf?1713769295.9606

О.М. Отич

РОЗДІЛ 5

ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

(Воробйова О.П., Іванова В.П., Паламарчук О.М., Таланова Ж.В.)

Адаптивні механізми забезпечення якості (Adaptive Quality Assurance Mechanisms) – сукупність комплексних підходів, процедур, інструментів і практик, що спрямовані на системне забезпечення високої якості освітньої діяльності та досягнення результатів навчання у закладах вищої освіти, які функціонують у динамічному освітньому, соціальному та технологічному середовищі; вони передбачають здатність гнучко реагувати на зміни у потребах студентів, вимогах ринку праці, законодавстві та міжнародних стандартах, одночасно забезпечуючи постійне вдосконалення освітніх програм і внутрішніх процесів управління.

Основні складові адаптивних механізмів забезпечення якості включають:

- 1) оцінювання результативності освітніх програм і досягнення програмних результатів навчання;
- 2) використання систем зворотного зв'язку від здобувачів вищої освіти, викладачів, роботодавців та інших стейкхолдерів;
- 3) інтеграцію інноваційних методів викладання і навчання та технологій управління освітнім процесом;
- 4) перегляд та оновлення навчальних планів та освітніх програм відповідно до змін у національних і міжнародних стандартах;
- 5) підтримку професійного розвитку викладачів та адміністрації;
- 6) дотримання вимог і рекомендацій щодо забезпечення якості, передбачених законодавством і міжнародними директивами;
- 7) адаптацію процедур акредитації, ліцензування та внутрішнього моніторингу якості до нових умов і викликів.

Адаптивні механізми забезпечення якості застосовуються у модернізації внутрішніх систем управління, розробленні та вдосконаленні освітніх програм, стратегічному плануванні розвитку закладу та дослідженнях ефективності управлінських і освітніх практик, спрямованих на підвищення інституційної стійкості та конкурентоспроможності закладів вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
3. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>.

О.П. Воробйова

Академічна доброчесність у ЄПВО (Academic Integrity in EHEA) – сукупність моделей поведінки та ставлення в академічній спільноті, які інтерналізуються* (*internalizing** – *робити ставлення або поведінку частиною своєї природи шляхом навчання або несвідомого засвоєння*) та сприяють дотриманню етичних і професійних принципів і стандартів у навчанні, викладанні, дослідженнях, урядуванні, інформаційно-просвітницькій діяльності та виконанні будь-яких інших завдань, пов'язаних із місіями вищої освіти. Одна з фундаментальних цінностей Європейського простору вищої освіти.

Обов'язки та права, пов'язані з дотриманням і захистом академічної доброчесності, поширюються на всіх членів академічної спільноти, які повинні виробити спільне розуміння цієї концепції та керуватися ним. Це також вимагає залучення та розвитку культури колегіальності та солідарності, зокрема підтримки та заохочення дослідників на початку кар'єри.

Забезпечуючи дотримання академічною спільнотою етичних стандартів у вищій освіті, академічна доброчесність підкріплює довіру суспільства до вищої освіти та досліджень. Вона має важливе значення для легітимізації та репутації вищої освіти, а також для того, щоб академічна спільнота могла інформувати громадськість про результати, стандарти та методи академічних досліджень з достовірністю та інтелектуальною строгістю. Академічна доброчесність відіграє провідну роль у забезпеченні якості всіх видів діяльності в сфері вищої освіти. Вона займає центральне місце у розбудові довіри між системами вищої освіти, що має вирішальне значення для всіх форм міжнародної співпраці та мобільності. Академічна доброчесність включає, але не обмежується, чесність, прозорість, справедливість, довіру, відповідальність, повагу та сміливість. Ці якості лежать в основі етичного та професійного підходу в усіх сферах діяльності академічної спільноти, що здійснюється в закладі вищої освіти або за його межами. Академічна доброчесність має активно пропагуватися в межах системи вищої освіти в цілому та в усіх її сегментах і сприяти розвитку культури доброчесності, етики та прозорості з найперших етапів освіти та дослідницької підготовки.

Органи державної влади, заклади вищої освіти та академічна спільнота несуть спільну відповідальність за забезпечення рамок умов, що сприяють академічній доброчесності. Це передбачає створення прозорих правил, стандартів і рекомендацій, які мають бути впроваджені на рівні закладів вищої освіти, а також створення незалежних органів для моніторингу їхнього впровадження. Рамки, заходи та пов'язані з ними санкції мають бути пропорційними поставленій меті та будь-яким вчиненим порушенням.

Для забезпечення належних і відповідних цілям процесів на інституційному та програмному рівнях процедури забезпечення якості повинні включати посилення на політики академічної доброчесності в навчанні і викладанні, дослідженнях, в адміністративних процедурах і в інституційному врядуванні, їх мають розглянути відповідні внутрішні та зовнішні органи відповідно до європейських і національних рамок, зокрема Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG).

Особливої уваги потребує забезпечення академічної доброчесності в контексті нових цифрових технологій, таких як використання штучного інтелекту, а також при роботі з даними. Органи державної влади разом з академічною спільнотою повинні ухвалити рекомендації щодо належної освітньої практики, створюючи та періодично переглядаючи з цією метою рамки та рекомендації для забезпечення їх відповідності змінам, а також, за необхідності, встановити стандарти та обмеження для їх використання.

Органи державної влади повинні створити належні механізми, а також співпрацювати на міжнародному рівні, наприклад, у межах Ради Європи, з метою протидії і, наскільки це можливо, викорінення «фабрик дипломів», практики махінацій з контрактами та інших форм організованої злочинності та корупції, у тому числі в адміністративних процесах та інституційному врядуванні академічних інституцій.

Заклади повинні розглянути можливість розроблення етичних кодексів, що описують питання доброчесності та прозорості доступною мовою. Ці етичні кодекси мають бути розроблені спільно із студентами, академічним та адміністративним персоналом і містити опис етичних принципів, типів індивідуальних та організованих порушень у сфері викладання, навчання, досліджень чи адміністрування, а також відповідні та диференційовані заходи реагування, включно з санкціями. Етичні кодекси повинні також визначати університетські органи, відповідальні за підтримку і супровід у випадку

порушень. Для забезпечення узгодженості між академічними та юридичними заходами слід описати випадки неправомірної поведінки, які виходять за межі академічних санкцій. Заклади вищої освіти повинні активно сприяти підвищенню обізнаності цільових груп про етичні кодекси та інші відповідні стандарти. З цією метою заклади вищої освіти несуть відповідальність за надання персоналу відповідної підготовки. Академічний персонал несе особливу відповідальність за дотримання та просування академічної доброчесності, подаючи приклад, на якому можуть вчитися студенти. Викладачі відповідають за створення безпечного навчального середовища для студентів, де розвивається культура здорових помилок і якості, яка визнає, що виявлення недоліків і помилок є невід'ємною частиною якісного навчання, викладання та досліджень. Адміністративний персонал і керівники закладів мають забезпечувати справедливість і прозорість у своїй роботі. Хоча слід визнати, що за своєю природою студенти є членами академічної спільноти, які все ще навчаються, вони, тим не менш, мають такий самий обов'язок сприяти академічній доброчесності та поважати її, як і інші члени цієї спільноти. Для успішного сприяння академічній доброчесності важливо не лише переслідувати та виправляти академічні порушення, але й створювати середовище, яке запобігає їм та сприяє доброчесності. Органи державної влади повинні забезпечити, щоб усі організаційні, культурні, законодавчі, фінансові та інші заходи сприяли створенню здорового робочого середовища та культури помилок, уникаючи при цьому регуляторних прогалин, які уможливають безкарність за академічні порушення.

Згідно з Законом України «Про освіту» академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Порушеннями академічної доброчесності вважаються: академічний плагіат; самоплагіат; фабрикація; фальсифікація; списування; обман; хабарництво; необ'єктивне визнання академічних досягнень; надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання; вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання.

Академічна доброчесність передбачає дотримання п'яти засадничих цінностей: *чесності* (інші цінності академічної доброчесності мають певну основу в чесності, чесні особистості виявляють індивідуальні здібності та справедливо представляють свої зусилля), *довіри* (довіра встановлюється в системі, де всі члени виконують свою роботу найкращим чином, де структури та політики є справедливими і всі поведуться справедливо), *справедливості* (кожна людина повинна вірити, що до неї ставляться справедливо і судитимуть за тими ж стандартами, що і всіх інших у спільноті), *поваги* (повага дозволяє і студентам, і викладачам ділитися особистою точкою зору та думками) та *відповідальності* (означає визнання своєї підзвітності у щоденних діях і в роботі, кожен особисто виконує свою роботу з доброчесністю та заохочує інших діяти так само). Академічна доброчесність починається з окремих людей і позитивно впливає на всю спільноту.

Список використаних джерел:

1. Про академічну доброчесність: Закон України від 18.12.2025 р. № 4142-IX: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text>
2. Про освіту: Закон України № 2145-VIII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
3. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>.

Ж.В. Таланова

Альянси європейських університетів (European Universities Alliances) – це стратегічне, довгострокове партнерство автономних закладів вищої освіти, засноване на спільній візії, цінностях, посиленій інституційній інтеграції з метою підвищення міжнародної конкурентоспроможності та якості освіти, результативності наукових досліджень шляхом синергії ресурсів. На відміну від традиційних мережевих угод альянси передбачають вищий рівень системної взаємодії: створення спільних освітніх програм, спільне використання наукової інфраструктури, цифрову трансформацію та реалізацію академічної мобільності студентів і викладачів тощо.

У контексті європейської інтеграції розвиток альянсів заохочується ініціативою European Universities Initiative (EUI), розпочатою у 2019 р. Європейською Комісією з метою розвитку транснаціонального освітнього і дослідницького співробітництва університетів шляхом створення більших альянсів, що стало частиною розбудови Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА). Метою таких об'єднань є формування транснаціональних кампусів, що сприяють гнучкості траєкторій навчання та міждисциплінаності досліджень, здатних долати виклики глобалізації та сприяти інноваційному розвитку регіонів. Заклади вищої освіти, які є частиною альянсу, можуть утворювати Європейський університет. Ініціатива охоплює альянси 64 європейських університетів із понад 560 закладами вищої освіти всіх типів з усієї Європи. Альянси реалізуються переважно за рахунок грантів Програми ЄС Еразмус+. Розвиваючи довгострокову структурну, стратегічну та стійку співпрацю між закладами вищої освіти в альянсах європейських університетів, ініціатива спрямована на підвищення міжнародної конкурентоспроможності закладів вищої освіти Європи, сприяння європейським цінностям та ідентичності.

Для України участь у міжнародних альянсах і створення внутрішніх університетських консорціумів є ключовим інструментом інтернаціоналізації, модернізації системи управління якістю освіти та забезпечення відповідності стандартам ESG. Функціонування альянсів базується на принципах відкритої науки (Open Science), інноваційності та соціальної відповідальності перед громадою, що сприяє інтеграції української вищої освіти у глобальний інтелектуальний простір.

Список використаних джерел:

1. Альянс українських університетів. Про альянс. URL: <https://auu.com.ua/about-us/>
2. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 119 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>
3. Council Recommendation on building bridges for effective European higher education cooperation (2022/C 160/01). *Official Journal of the European Union*. 2022. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022H0413\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022H0413(01)).
4. European Universities initiative. *European Education Area*. 2024. URL: <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/european-universities-initiative>.

Ж.В. Таланова

Архітектура цифрового забезпечення якості (Digital Quality Assurance Architecture) – структурно організована система взаємопов'язаних цифрових компонентів, платформ, процедур і протоколів, що спрямовані на координацію, інтеграцію та оптимізацію процесів управління якістю в цифровому середовищі закладів вищої освіти. Ця система охоплює не лише технологічні рішення для збору, обробки та аналізу даних, але й методологічні, організаційні та нормативні аспекти, що забезпечують ефективність, прозорість, відтворюваність і надійність процедур оцінювання та моніторингу освітніх досягнень. Архітектура цифрового забезпечення якості включає комплексний підхід до інтеграції цифрових платформ управління навчанням (Learning Management Systems), систем аналітики і моніторингу освітніх досягнень, інструментів електронного аудиту та

сертифікації, а також механізмів забезпечення кібербезпеки, конфіденційності й відповідності міжнародним стандартам, зокрема ISO 21001:2025, що спеціалізується на управлінні освітніми організаціями. Вона забезпечує взаємодію освітніх, адміністративних та аналітичних процесів, сприяючи формуванню єдиного цифрового середовища для реалізації політик якості, прийняття управлінських рішень на основі даних і підтримки академічної доброчесності. До ключових складових архітектури цифрового забезпечення якості належать:

- 1) цифрові платформи управління навчанням, які забезпечують організацію освітніх програм, моніторинг результатів навчання та комунікацію між учасниками освітнього процесу;
- 2) системи збору, обробки та аналітики даних, що дозволяють проводити оцінювання результативності освітніх програм, виявляти ризики та планувати вдосконалення процесів;
- 3) інтеграція адміністративних та академічних процесів, що забезпечує узгодженість управлінських рішень із стратегічними цілями закладу вищої освіти;
- 4) забезпечення цифрової безпеки, конфіденційності та відповідності стандартам, що гарантує надійність і легітимність електронних процедур оцінювання та управління;
- 5) механізми взаємодії із стейкхолдерами, які підвищують прозорість, підзвітність і довіру до цифрових процесів забезпечення якості.

Архітектура цифрового забезпечення якості застосовується у цифровій трансформації закладів вищої освіти, розробленні та впровадженні систем електронного моніторингу, удосконаленні внутрішніх процедур забезпечення якості, інтеграції інноваційних освітніх практик і підтримці процесів стратегічного управління закладом, та забезпечує фундамент для формування цифрової довіри, інтеграції даних у процес прийняття рішень і підвищення інституційної ефективності закладу вищої освіти в умовах швидкої цифрової трансформації та глобалізації освітніх стандартів.

Список використаних джерел:

1. Council Recommendation on a European approach to micro-credentials for lifelong learning and employability. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022H0627%2802%29>.
2. Ethical guidelines on the use of artificial intelligence and data in teaching and learning for educators. European Commission, 2022. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan/action-6>.
3. ISO 21001:2025. Educational organizations. Management systems for educational organizations. Requirements with guidance for use. URL: <https://www.iso.org/standard/21001>.
4. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>.

О.П. Воробйова

Безперервний професійний розвиток (Continuous Professional Development) – це безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності та триває впродовж усього періоду його професійної діяльності. Безперервний професійний розвиток – складник освіти дорослих, що є складовою освіти впродовж життя та спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки.

Список використаних джерел:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#n293> (дата звернення: 18.04.2026).

В.П. Іванова

Відновлення людського потенціалу освіти (Human Potential Recovery in Education) – це комплекс цілеспрямованих заходів, спрямованих на повернення, підтримку та розвиток персоналу освітньої системи, який зазнав втрат унаслідок війни, міграції чи інших кризових явищ. Включає реінтеграцію викладачів і дослідників; підтримку внутрішньо переміщених працівників; психологічну та соціальну допомогу; відновлення професійних спільнот; створення умов для повернення кадрів з-за кордону. Цей процес є стратегічно важливим для забезпечення функціонування та модернізації системи вищої освіти України.

Список використаних джерел:

1. UNESCO. Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action. Paris : UNESCO, 2020. 28 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373717> (дата звернення: 18.04.2026).
2. Освіта України в умовах воєнного стану. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).
3. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: Розпорядження Кабінет Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/286-2022-%D1%80> (дата звернення: 18.04.2026).

В.П. Іванова

Глобальна конвергенція стандартів якості (Global Convergence of Quality Standards): Сукупність багаторівневих процесів, інституційних підходів та управлінських практик, спрямованих на поступове узгодження, гармонізацію та часткову уніфікацію стандартів якості вищої освіти на національному, регіональному та міжнародному рівнях, що відбувається в умовах зростаючої інтернаціоналізації освітнього простору та посилення міжсистемної взаємодії. Зазначена конвергенція забезпечує підвищення сумісності та взаємодоповнюваності різних систем забезпечення якості, сприяє прозорості освітніх процесів і процедур оцінювання, а також формує передумови для взаємного визнання кваліфікацій і результатів навчання освітніх програм. У функціональному вимірі глобальна конвергенція стандартів якості також виступає інструментом підтримки академічної мобільності, розвитку міжнародного співробітництва, поширення кращих практик управління якістю та формування спільних підходів до оцінювання ефективності освітніх систем, що, у свою чергу, підсилює довіру між інституціями та країнами. До основних складових глобальної конвергенції стандартів якості належать:

- 1) гармонізація національних стандартів і процедур забезпечення якості з міжнародними рекомендаціями та усталеними практиками;
- 2) інтеграція принципів та інструментів європейського та світового освітніх просторів у національні системи вищої освіти;
- 3) розроблення та впровадження узгоджених критеріїв оцінювання та акредитації освітніх програм і діяльності закладів вищої освіти;
- 4) забезпечення академічної мобільності здобувачів вищої освіти, викладачів і дослідників через досягнення сумісності освітніх програм і кваліфікацій;
- 5) розвиток інституційного та міжагентського міжнародного співробітництва у сфері забезпечення якості;
- 6) використання міжнародних рамок кваліфікацій і механізмів взаємного визнання дипломів і результатів навчання;
- 7) системне поширення, адаптація та імплементація кращих міжнародних практик забезпечення якості у національних освітніх системах.

Глобальна конвергенція стандартів якості застосовується у процесах модернізації національних систем вищої освіти, розробленні стратегій інтернаціоналізації, вдосконаленні процедур зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості, а також у формуванні політик,

спрямованих на підвищення конкурентоспроможності закладів вищої освіти у глобалізованому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
2. ISO 21001:2018. Educational organizations – Management systems for educational organizations – Requirements with guidance for use. International Organization for Standardization. URL: <https://www.iso.org/standard/66266.html>.
3. ISO 21001:2025. Educational organizations. Management systems for educational organizations. URL: <https://www.iso.org/standard/21001>.
4. ISO Standards. Quality Resources. URL: <https://asq.org/quality-resources/standards-101#iso>.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Гнучке викладання (Flexible Teaching) — це педагогічний підхід, що передбачає варіативність форм, методів і форматів організації освітнього процесу, спрямовану на адаптацію змісту, темпу та способів взаємодії до різноманітних освітніх потреб студентів та умов навчання. Воно базується на принципах студентоцентрованості, інклюзивності та персоналізації, забезпечуючи можливість поєднання очного, дистанційного, гібридного та змішаного навчання, використання синхронних і асинхронних форматів, а також застосування диференційованих стратегій викладання, навчання та оцінювання. Гнучке викладання передбачає трансформацію ролі викладача з транслятора знань у фасилітатора освітнього процесу, який підтримує автономію здобувачів вищої освіти, сприяє розвитку їхньої саморегуляції та забезпечує адаптивність освітнього середовища відповідно до сучасних викликів цифровізації та глобалізації. Концепція гнучкого викладання охоплює сукупність стратегій, методів і форматів організації освітнього процесу, що забезпечують варіативність і дозволяють адаптувати темп, зміст і форми навчання. Ключову роль у забезпеченні гнучкості відіграють цифрові технології. Платформи управління навчанням (LMS), такі як Moodle, Canvas, Google Classroom, підтримують адаптивне навчання, диференціацію завдань, автоматизоване оцінювання, інтерактивні ресурси та аналітику навчальних даних, що дозволяє оперативно реагувати на потреби студентів і коригувати освітні траєкторії.

Список використаних джерел:

1. Collis, Betty & Moonen, Jef. (2001). Flexible Learning in a Digital World. URL: https://www.researchgate.net/publication/242818837_Flexible_Learning_in_a_Digital_World_Experiences_and_Expectations_Betty_Collis_and_Jef_Moonen_Kogan_Page_London_2001_232_pp_I_SBN_0-7494-3371-X_1999_paperback.
2. Higher Education Academy. Flexible learning in higher education. URL: <https://www.advance-he.ac.uk/teaching-learning/flexible-learning-higher-education>.
3. Laurillard, Diana. Teaching as a Design Science. URL: <https://www.routledge.com/Teaching-as-a-Design-Science-Building-Pedagogical-Patterns-for-Learning-and-Technology/Laurillard/p/book/9780415803878>.
4. OECD. (2019). Fostering Students' Creativity and Critical Thinking. URL: https://www.oecd.org/en/publications/fostering-students-creativity-and-critical-thinking_62212c37-en.html.

О.Ф. Паламарчук

Гнучке навчання (Flexible Learning) – навчання передбачає мультимодальність (онлайн, на місці, гібридне, змішане навчання), що має важливе значення у підтримці людей,

підприємств та суспільства в адаптації до змін на ринку праці. Викладачі відіграють вирішальну роль у забезпеченні успіху гнучкого навчання, їх підготовка має враховувати педагогічні аспекти гнучкого навчання, підходи до інклюзивної вищої освіти тощо. Для студента гнучке навчання – це гнучкість у виборі тем і предметів навчання, форм здобуття вищої освіти, можливостей дистанційного навчання, режимів, методів і технологій навчання (навчальні онлайн-платформи, відео лекції, інтерактивні симуляції тощо).

Для закладу вищої освіти гнучке навчання – це гнучкі способи досягнення результатів навчання за освітньою програмою (з точки зору часу, необхідного для здобуття ступеня, навантаження, зобов'язання студентів бути присутніми на місці тощо), гнучкі підходи до навчання і викладання (синхронні/асинхронні модальності, гібридне навчання, оцінювання освітніх досягнень студентів тощо).

Список використаних джерел:

1. Beer, C., Roy, S. & Ames, K. 'Is it really flexible? Examining definitions of flexibility against contemporary practice in online education. *Journal of Further and Higher Education*. 2023. 47(2). 255–64. <https://doi.org/10.1080/0309877X.2022.2106125>.
2. Flexible Learning and Teaching. Thematic Peer Group Report. URL: <https://www.eua.eu/>.
3. Roberts, T. S. 'Flexible learning: How can we get there from here?' Proceedings for the Australasian Society for Computers in Learning in Tertiary Education (ASCILITE), 2002 Conference (Auckland, NZ). 553–600. URL: <https://www.ascilite.org/conferences/auckland02/proceedings/papers/117.pdf>.
4. The European Higher Education Area in 2024. Bologna Process Implementation Report. URL: https://eacea.ec.europa.eu/nationalpolicies/eurydice/sites/eurydice/files/bologna_internet_0.pdf.
5. Trends 2024. European Higher Education Institutions in times of transition. URL: <https://www.eua.eu/>.

О. Ф. Паламарчук

Гнучке оцінювання (Flexible Assessment) – це комплексний підхід до оцінювання результатів навчання, що передбачає варіативність форм, методів, інструментів і процедур оцінювання з метою адаптації до індивідуальних потреб здобувачів [dvoj] освіти, їхніх освітніх траєкторій і контекстів навчання. Воно базується на принципах студентоцентрованості, прозорості, справедливості, інклюзивності та автентичності, а також передбачає поєднання формувального, діагностичного та підсумкового оцінювання. Гнучкість проявляється не лише у виборі форматів виконання завдань і способів демонстрації результатів навчання, але й у диференціації критеріїв оцінювання, можливості поетапного досягнення результатів, використанні альтернативних доказів освітніх досягнень, а також у наданні своєчасного, конструктивного й розвивального зворотного зв'язку. Важливим компонентом є інтеграція цифрових технологій і навчальної аналітики, що забезпечує адаптивність оцінювання, моніторинг прогресу та персоналізацію підтримки студентів. Крім того, гнучке оцінювання орієнтоване на розвиток саморегуляції, рефлексивних умінь і відповідальності за навчання, передбачає активне залучення студентів до процесів самооцінювання та взаємооцінювання і сприяє формуванню здатності застосовувати знання в реальних професійних і міждисциплінарних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Boud, David & Falchikov, Nancy. Rethinking Assessment in Higher Education. 2007. URL: <https://www.routledge.com/Rethinking-Assessment-in-Higher-Education/Boud-Falchikov/p/book/9780415423522>.
2. Flexible Learning and Teaching. Thematic Peer Group Report. – URL: <https://www.eua.eu/>
3. Nicol, David & Macfarlane-Dick, Debra. Formative Assessment and Self-Regulated Learning. 2006. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03075070600572090>.
4. Quality Assurance Agency for Higher Education. UK Quality Code for Higher Education: Assessment. 2018. URL: <https://www.qaa.ac.uk/quality-code/assessment>.

5. Trends 2024. European Higher Education Institutions in times of transition. URL: <https://www.eua.eu/>.

О. Ф. Паламарчук

Динамічна спроможність системи управління якістю (Dynamic Capability of the Quality Management System) – здатність закладу вищої освіти постійно адаптувати, реорганізувати та оптимізувати свої освітні та управлінські процеси з метою ефективного реагування на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, включно з трансформаціями у нормативно-правовому полі, вимогами ринку праці, технологічними інноваціями та очікуваннями стейкхолдерів, що передбачає інтеграцію стратегічного бачення, аналітичних механізмів та організаційної гнучкості. Ключові складові динамічної спроможності системи управління якістю включають:

- 1) адаптивність структур і процесів, яка забезпечує здатність швидко змінювати організаційні моделі, управлінські процедури та освітні практики відповідно до нових викликів і можливостей;
- 2) інтеграцію механізмів збору та аналізу даних, що дозволяє використовувати результати внутрішнього та зовнішнього оцінювання, зворотного зв'язку та інституційного досвіду для ухвалення стратегічно обґрунтованих рішень;
- 3) інноваційну орієнтацію управлінських і навчальних практик, яка включає впровадження нових методів викладання і навчання, цифрових технологій, інструментів оцінювання та моделей розвитку компетентностей викладачів і студентів;
- 4) систему стратегічного прогнозування та управління ризиками, що передбачає ідентифікацію потенційних загроз і можливостей, розроблення превентивних заходів і планів реагування, а також оцінювання впливу змін на якість освітніх програм;
- 5) підтримку культури організаційної гнучкості та якості, яка включає розвиток компетентностей персоналу, формування академічної доброчесності та активне залучення стейкхолдерів до управлінських процесів.

Динамічна спроможність системи управління якістю застосовується у стратегічному плануванні розвитку закладу вищої освіти, модернізації інституційних механізмів забезпечення якості, оптимізації процедур управління, цифровій трансформації освітнього середовища та дослідженнях адаптивних та інноваційних моделей організації освітнього процесу, що сприяє підвищенню інституційної стійкості, довіри стейкхолдерів і конкурентоспроможності закладу на національному та міжнародному освітніх ринках.

Список використаних джерел:

1. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
3. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf/>.

О.П. Воробйова

Екосистема розвитку людського потенціалу університету (Human Potential Development Ecosystem in HEIs) – це інтегрована сукупність інституційних політик, ресурсів, практик і середовищ, що забезпечують цілісний розвиток персоналу університету протягом усього професійного життєвого циклу. До екосистеми входять: системи підвищення кваліфікації, менторські та коучингові програми, дослідницькі середовища, цифрові платформи навчання, міжнародні партнерства, механізми кар'єрного зростання. Ефективна екосистема розвитку людського потенціалу університету створює умови для самореалізації працівників і підвищує конкурентоспроможність університету.

Список використаних джерел:

1. Imperial College London. Academic Strategy 2019-2024. URL: https://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/about/leadership-and-strategy/provost/public/19-11-Academic-Strategy_FULL_TP.pdf (дата звернення: 18.04.2026)
2. Paris Sciences et Lettres (PSL). HRS4R Action Plan. URL: https://psl.eu/sites/default/files/PDF/PSL_HRS4R_Action_Plan.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). European Higher Education Area. URL: https://ehea.info/media.ehea.info/file/ESG/00/2/ESG_2015_616002.pdf. (дата звернення: 18.04.2026).
4. The University of Edinburgh. People Strategy (Strategy 2030). URL: <https://strategy-2030.ed.ac.uk/strategy-in-action/university-strategies/people-strategy> (дата звернення: 18.04.2026).
5. UNESCO. Education for Sustainable Development: A Roadmap. UNESCO. Paris, 2020. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/3A/48223/pf0000374802/PDF/374802eng.pdf.multi> (дата звернення: 18.04.2026).
6. University of Amsterdam. Strategic Plan 2021–2026: Inspiring Generations. URL: <https://www.uva.nl/en/about-the-uva/policy-and-regulations/general/strategic-plan/strategic-plan.html> (дата звернення: 18.04.2026).
7. University of Cambridge. People Strategy 2023-2028. URL: <https://www.hr.admin.cam.ac.uk/people-strategy> (дата звернення: 18.04.2026).

В.П. Іванова

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, ЄКТС (European Credit Transfer and Accumulation System, ECTS) – студентоцентрована система трансферу і накопичення кредитів, що заснована на принципі прозорості процесів навчання, викладання та оцінювання і використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою сприяння плануванню, реалізації та оцінюванню освітніх програм і мобільності студентів шляхом визнання їх освітніх досягнень, кваліфікацій та періодів навчання. Система ґрунтується на оцінюванні типового навчального навантаження здобувача вищої освіти, що необхідне для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується в кредитах ЄКТС. Кредит ЄКТС – одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання, яка використовується. Під навантаженням студента розуміють час, який пересічний студент (певного рівня вищої освіти) типово потребує для виконання всієї освітньої діяльності (лекції, семінарські, практичні заняття, самостійна робота, проєкти, практика, консультації, екзамени тощо), необхідної для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Певна кількість кредитів ЄКТС призначається кожному компоненту освітньої програми та програмі в цілому. У ЄПВО навантаження здобувача вищої освіти в межах одного навчального року за денною формою навчання становить, як правило, 60 кредитів ЄКТС. В Україні навчальне навантаження здобувача вищої освіти протягом одного навчального року за денною або дуальною формою здобуття вищої освіти також становить 60 кредитів ЄКТС, а обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин. В інших країнах він може коливатися залежно від тривалості навчального року і зазвичай перебуває у межах 25-30 годин.

Список використаних джерел:

1. European Credit Transfer and Accumulation System, ECTS. URL: <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/european-credit-transfer-and-accumulation-system>
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

Ж.В. Таланова

Європейський підхід до забезпечення якості спільних програм (European Approach for Quality Assurance of Joint Programmes) – підхід встановлює стандарти і процедуру зовнішнього забезпечення якості для проведення єдиного оцінювання або акредитації всієї спільної освітньої програми на основі узгоджених інструментів ЄПВО без застосування додаткових національних критеріїв. Стандарти засновані на ESG і включають вимоги до таких складових: статус/прийнятність програми; результати навчання; опис освітньої програми; вступ на програму та визнання; навчання, викладання та оцінювання; підтримка студентів; ресурси; прозорість та документація; забезпечення якості. Процедура зовнішнього забезпечення якості передбачає такі складові: звіт з самооцінювання; експертна панель; візит експертів; звіт експертів; формальні результати та рішення; апеляція; публічне звітування; заходи за результатами рекомендацій експертів; періодичність. Спільна програма – це освітня програма, узгоджена на основі міжінституційних домовленостей між двома або більше закладами вищої освіти (науковими установами), що веде до або спільного (*joint*), або подвійного (*double*), або багатостороннього (*multiple*) ступеня. Частина спільної програми, які опановуються студентами в закладах-партнерах, автоматично визнаються іншими закладами-партнерами.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо реалізації узгоджених спільних освітніх програм та видачі спільних (подвійних) дипломів: Наказ МОН України від 27.03.2025 № 518. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/2025/03/27/nakaz-mon-518-vid-27-03-2025.pdf>.
2. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ МОН України від 15.05.2024 № 686. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-24>.
3. European Approach for Quality Assurance of Joint Programmes. URL: https://www.eqar.eu/assets/uploads/2018/04/02_European_Approach_QA_of_Joint_Programmes_v1_0.pdf.

Ж.В. Таланова

Європас (Europass, Community Framework for the Transparency of Qualifications and Competences) – загальноєвропейська рамка для забезпечення прозорості кваліфікацій і компетентностей – база даних щодо кваліфікацій, яка використовується для освіти та працевлаштування, інтегрована з базами ESCO та ERASMUS+. Основними інструментами Європас є: Резюме (Europass-CV), Паспорт мобільності (Europass-Mobility), Додаток до диплому (Europass-Diploma Supplement), Мовний паспорт (Europass-Language Portfolio) та Додаток до сертифікату (Europass-Certificate Supplement).

Список використаних джерел:

1. Europass. URL: <https://europass.europa.eu/en/european-qualifications-framework-efq>.

Ж.В. Таланова

Індивідуальна освітня траєкторія (Individual Learning Pathway) – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача вищої освіти, що ґрунтується на виборі здобувачем вищої освіти освітніх програм, суб'єктів освітньої діяльності, що їх реалізують, форм і строку здобуття освіти, освітніх компонентів. У вищій освіті індивідуальна освітня траєкторія включає, зокрема, послідовність здобуття освітніх кваліфікацій, академічну мобільність, визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та інформальної освіти тощо. Індивідуальна освітня траєкторія формується здобувачем вищої освіти з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

Ж.В. Таланова

Інституційна модернізація (Institutional Modernization) – це багатоаспектний, комплексний процес, що охоплює як внутрішні трансформації освітніх програм, так і трансформації управлінських структур, стратегічну інтеграцію університетів у національні та міжнародні освітні системи. Інституційна модернізація передбачає застосування системного підходу до комплексного оновлення ціннісних, структурних, функціональних та управлінських засад діяльності закладу вищої освіти, спрямований на підвищення його адаптивності, ефективності та конкурентоспроможності. Вона охоплює всі ключові напрями діяльності університету: освітню, наукову, інноваційну, управлінську та міжнародну й передбачає перехід від традиційних бюрократичних моделей до гнучких стратегій управління, що базуються на засадах університетської автономії, академічної свободи та суспільної відповідальності, спрямованих на реалізацію місії закладу. Модернізація охоплює трансформацію внутрішніх систем забезпечення якості, впровадження інноваційних фінансових механізмів, цифровізацію процесів і розвиток людського капіталу. У контексті розбудови Європейського простору вищої освіти інституційна модернізація розглядається як інструмент досягнення стратегічних цілей щодо інклюзивності, інноваційності та інтернаціоналізації. Для українських ЗВО цей процес є ключовим у межах європейської інтеграції та потребує гармонізації внутрішніх процедур зі Стандартами і рекомендаціями щодо забезпечення якості (ESG). Модернізація не обмежується технічними чи організаційними змінами, а передбачає трансформацію організаційної культури, орієнтацію на студентоцентроване навчання та посилення «трикутника знань» – взаємодії між освітою, наукою, інноваціями та бізнесом. Процес інституційної модернізації є циклічним і зазвичай включає чотири ключові етапи:

- 1) *діагностично-концептуальний* – проведення SWOT-аналізу, аналізу відповідності систем внутрішнього забезпечення якості вищої освіти ESG;
- 2) *стратегічне планування* – розроблення і затвердження стратегії на 5–10 років, визначення місії, візії та цілей університету в контексті стійкого розвитку; розроблення стратегічних планів з акцентом на інновації, якість вищої освіти, відповідальність перед суспільством, спрямованих на реалізацію місії університету, визначення ключових показників ефективності (KPI), деталізація плану дій та розподіл відповідальності за напрямками, забезпечення ресурсами, визначення формату партнерства, зокрема, горизонтальний альянс, що об'єднує рівнозначні університети для обміну досвідом, або вертикальний, що передбачає об'єднання навколо наукового лідера або галузевого кластера;
- 3) *впровадження (імплементация)* – реформування управління, розподіл і делегування повноважень, посилення зовнішнього контролю, модернізація системи внутрішнього забезпечення якості, запровадження відповідних політик щодо інтернаціоналізації і дотримання принципів академічної доброчесності в університеті;
- 4) *оцінювання та коригування* – моніторинг ключових показників ефективності (KPI); самооцінювання університету, зовнішній аудит (інституційна акредитація та акредитація освітніх програм), коригування стратегії на основі зворотного зв'язку та результатів моніторингу.

Список використаних джерел:

1. A European strategy for universities. *European Commission*. Brussels, 2022. URL: <https://education.ec.europa.eu/document/commission-communication-on-a-european-strategy-for-universities>.
2. Modernisation of Higher Education in Europe: Academic Staff – 2017. *Eurydice Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/modernisation-higher-education-europe-academic-staff-2017>.

3. Shattock, M., Horvath, A., & Enders, J. The Governance of European Higher Education: Convergence or Divergence? Bloomsbury Academic. 2023. URL: <https://www.bloomsbury.com/uk/governance-of-european-higher-education-9781350293588/>.
4. Механізми забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції: *навчальний посібник* / О. Воробйова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 49 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-55-7-2025>.
5. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. С.59-71. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>
6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

Ж.В. Таланова

Інституційна привабливість роботодавця (університету) (Employer Attractiveness of Universities) – це здатність закладу вищої освіти залучати, мотивувати та утримувати висококваліфікований персонал завдяки поєднанню професійних можливостей, умов праці, організаційної культури та репутації. Основні чинники привабливості: конкурентні умови праці; можливості професійного розвитку; участь у міжнародних проектах; підтримка досліджень; баланс між роботою та особистим життям; прозорість управління. У післявоєнний період підвищення привабливості університетів як роботодавців є критичним для повернення та утримання людського потенціалу.

Список використаних джерел:

1. European Commission. European Strategy for Universities. 2022. 26 p. URL: <https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-01/communication-european-strategy-for-universities-graphic-version.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).
2. European University Association. Universities without walls: A vision for 2030. Brussels : EUA, 2021. 13 p. URL: <https://www.eua.eu/images/universities20without20walls2020a20vision20for2020301.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).
3. Imperial College London. Academic Strategy 2019-2024. URL: https://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/about/leadership-and-strategy/provost/public/19-11-Academic-Strategy_FULL_TP.pdf (дата звернення: 18.04.2026)
4. Paris Sciences et Lettres (PSL). HRS4R Action Plan. URL: https://psl.eu/sites/default/files/PDF/PSL_HRS4R_Action_Plan.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
5. The University of Edinburgh. People Strategy (Strategy 2030). URL: <https://strategy-2030.ed.ac.uk/strategy-in-action/university-strategies/people-strategy> (дата звернення: 18.04.2026).
6. University of Amsterdam. Strategic Plan 2021–2026: Inspiring Generations. URL: <https://www.uva.nl/en/about-the-uva/policy-and-regulations/general/strategic-plan/strategic-plan.html> (дата звернення: 18.04.2026).
7. University of Cambridge. People Strategy 2023-2028. URL: <https://www.hr.admin.cam.ac.uk/people-strategy> (дата звернення: 18.04.2026).

В.П. Іванова

Інституційна система розвитку та планування кар'єри академічного персоналу (Institutional System of Academic Staff Career Development and Planning) – це комплексна система управління людським потенціалом закладу вищої освіти, що охоплює стратегічне кадрове планування, прогнозування потреб у персоналі, формування індивідуальних

кар'єрних траєкторій (career pathways), розвиток наставництва (mentoring), безперервного професійного розвитку (CPD) та академічного лідерства відповідно до інституційної місії університету та потреб регіонального розвитку. Система передбачає узгодження кадрової політики університету з пріоритетами післявоєнного відновлення, створення аналітичних механізмів оцінювання та прогнозування кадрового потенціалу, а також розроблення внутрішніх кар'єрних профілів для різних типів професійного зростання (викладацького, дослідницького, управлінського, адміністративного). Ключовими елементами такої системи є інституційні механізми кадрового планування та прогнозування; багатоваріантні кар'єрні треки академічного персоналу; формалізовані програми наставництва; системи безперервного професійного розвитку (CPD); розвиток академічного та управлінського лідерства; інтеграція з регіональними потребами ринку праці та політиками зайнятості. Реалізація такої системи сприяє підвищенню якості вищої освіти, мобільності персоналу, інституційній стійкості університету та його інтеграції до Європейського простору вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. European University Association. Universities without walls: A vision for 2030. Brussels : EUA, 2021. URL: <https://www.eua.eu/images/universities20without20walls2020a20vision20for2020301.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).
2. Imperial College London. Academic Strategy 2019-2024. URL: https://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/about/leadership-and-strategy/provost/public/19-11-Academic-Strategy_FULL_TP.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
3. Paris Sciences et Lettres (PSL). HRS4R Action Plan. URL: https://psl.eu/sites/default/files/PDF/PSL_HRS4R_Action_Plan.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
4. The University of Edinburgh. People Strategy (Strategy 2030). URL: <https://strategy-2030.ed.ac.uk/strategy-in-action/university-strategies/people-strategy> (дата звернення: 18.04.2026).
5. University of Amsterdam. Strategic Plan 2021–2026: Inspiring Generations. URL: <https://www.uva.nl/en/about-the-uva/policy-and-regulations/general/strategic-plan/strategic-plan.html> (дата звернення: 18.04.2026).
6. University of Cambridge. People Strategy 2023-2028. URL: <https://www.hr.admin.cam.ac.uk/people-strategy> (дата звернення: 18.04.2026).
7. University of Cambridge. Workforce Planning Toolkit. URL: https://www.hr.admin.cam.ac.uk/files/workforce_planning_toolkit_v1_1_oct_2022.pdf (дата звернення: 18.04.2026).

В.П. Іванова

Інституційна стійкість системи якості (Institutional Resilience of the Quality System) – здатність закладу вищої освіти забезпечувати безперервність, ефективність та надійність процесів управління якістю навіть у разі внутрішніх і зовнішніх викликів, змін у нормативно-правовому середовищі, технологічних трансформацій або соціально-економічних коливань, що передбачає системне планування, гнучку адаптацію процедур і здатність закладу до швидкого реагування на непередбачувані обставини. До ключових складових інституційної стійкості системи якості належать:

- 1) організаційна адаптивність, яка забезпечує швидке переналаштування управлінських процесів та освітніх практик відповідно до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі;
- 2) системна інтеграція механізмів забезпечення якості, що передбачає узгодження стратегічних, академічних та адміністративних процесів із довгостроковими цілями закладу;

- 3) механізми накопичення та використання знань, включно зі збором і аналітикою даних, внутрішнім оцінюванням та інтеграцією результатів у процес ухвалення управлінських рішень;
- 4) підтримка інституційної культури якості, що охоплює розвиток компетентностей персоналу, формування академічної доброчесності та залучення стейкхолдерів до процесів управління якістю;
- 5) ризик-орієнтоване управління, що передбачає ідентифікацію потенційних загроз для системи якості, розробку превентивних заходів та планів реагування на кризові ситуації.

Інституційна стійкість системи якості застосовується у стратегічному плануванні розвитку закладу вищої освіти, модернізації систем внутрішнього забезпечення якості, оцінюванні ефективності управлінських і освітніх практик, а також у дослідженнях трансформаційних процесів у вищій освіті, що сприяє підвищенню довіри стейкхолдерів, цифрової та академічної надійності системи, а також довгостроковій конкурентоспроможності закладу.

Список використаних джерел:

1. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
2. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://ehea.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Інституційна стійкість університету (Institutional Resilience of University) – це здатність закладу вищої освіти ефективно функціонувати, адаптуватися та розвиватися в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів (кризи, війна, конфлікти, демографічні зміни, цифрова трансформація тощо), зберігаючи якість освітньої, наукової та управлінської діяльності, а також забезпечуючи безперервність освітнього процесу. Інституційна стійкість передбачає інтеграцію стратегічного управління, гнучких організаційних структур, розвитку людського потенціалу, цифрових інструментів, партнерств і культури довіри. Вона включає здатність університету прогнозувати ризики, оперативно реагувати на зміни, відновлюватися після кризових ситуацій і використовувати їх як можливості для трансформації. У контексті України інституційна стійкість набуває особливого значення як умова забезпечення функціонування системи вищої освіти в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення, а також як передумова інтеграції до Європейського простору вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. European Commission. European Strategy for Universities. Brussels : European Commission, 2022. URL: <https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-01/communication-european-strategy-for-universities-graphic-version.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).
2. Londar S., Bosenko O., Gaiduk I. Ensuring the resilience of Ukrainian education in wartime. 2024. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/1_Londar_Bosenko_Gaiduk_632_2024_5-25.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). European Higher Education Area. URL: https://ehea.info/media.ehea.info/file/ESG/00/2/ESG_2015_616002.pdf.
4. UNESCO. Education for Sustainable Development: A Roadmap. Paris : UNESCO, 2020. 66 р. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374802> (дата звернення: 18.04.2026).
5. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення:

монографія / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 119 с. DOI: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2026/03/Polityky-i-strateh-konkursp-VO-Ukr_mon_IVO-2025-119s.pdf.

6. Семенюк Ю. Поняття стійкості системи управління освітою: зарубіжні моделі та підходи до визначення. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2024. № 31. С. 71–80. DOI: <https://doi.org/10.35432/tisb312024306538> (дата звернення: 18.04.2026).

В.П. Іванова

Інтегрована система управління якістю (Integrated Quality Management System, IQMS) – цілісна структурно впорядкована сукупність взаємопов'язаних політик, процедур, механізмів та інструментів, що забезпечують комплексне управління якістю освітньої діяльності закладу вищої освіти на основі системного, процесного та ризик-орієнтованого підходів, а також передбачають узгодження стратегічних, академічних і адміністративних компонентів управління в межах єдиної інституційної рамки. Функціонування інтегрованої системи управління якістю спрямоване на забезпечення цілісності процесів планування, реалізації, моніторингу та постійного вдосконалення освітніх програм, а також на координацію внутрішніх і зовнішніх механізмів оцінювання якості, що, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності управління освітніми процесами, забезпеченню відповідності освітньої діяльності встановленим стандартам і досягненню стабільно високих результатів навчання. У концептуальному вимірі інтегрована система управління якістю виступає як інституційна платформа для синергії різних підсистем управління (академічної, адміністративної, інформаційно-аналітичної), що забезпечує узгодженість рішень, прозорість процедур і підвищення рівня підвітності, водночас створюючи передумови для адаптивності, інституційної стійкості та інноваційного розвитку закладу вищої освіти. До основних складових інтегрованої системи управління якістю належать:

- 1) стратегічне планування, реалізація та системний моніторинг освітніх програм;
- 2) поєднання та узгодження механізмів внутрішнього і зовнішнього оцінювання якості вищої освіти;
- 3) управління ризиками, ресурсами та організаційними процесами, що безпосередньо або опосередковано впливають на якість освітньої діяльності;
- 4) функціонування багаторівневих систем зворотного зв'язку від здобувачів вищої освіти, викладачів, роботодавців та інших стейкхолдерів;
- 5) використання результатів оцінювання, аналітичних даних та індикаторів ефективності для обґрунтування управлінських рішень і безперервного вдосконалення освітніх процесів.

Інтегрована система управління якістю застосовується у формуванні та реалізації інституційних стратегій розвитку, модернізації систем внутрішнього забезпечення якості, гармонізації освітніх і управлінських процесів, а також у забезпеченні відповідності діяльності закладу вищої освіти національним і міжнародним стандартам якості.

Список використаних джерел:

1. ISO 21001:2025. Educational organizations. Management systems for educational organizations. URL: <https://www.iso.org/standard/21001>.
2. ISO 9001:2015. URL: <https://www.iso.org/standard/62085.html>.
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
4. The Integrated Use of Management System Standards (IUMSS). URL: <https://www.iso.org/publication/PUB100435.html>.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Інтернаціоналізація людського потенціалу (Internationalisation of Human Potential) – це процес інтеграції міжнародного, міжкультурного та глобального виміру у розвиток людського потенціалу закладу вищої освіти через освітню, наукову та організаційну діяльність. Інтернаціоналізація охоплює не лише мобільність, а й трансформацію компетентностей персоналу, розвиток міжкультурної взаємодії та впровадження міжнародних стандартів якості вищої освіти. Основні інструменти включають участь у міжнародних проєктах, викладання іноземними мовами, розвиток спільних програм, інтеграцію міжнародного досвіду у навчальні курси та формування глобальних академічних мереж. Це сприяє вдосконаленню якості вищої освіти та інтеграції у Європейський простір вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. De Wit H., Hunter F., Howard L., Egron-Polak E. Internationalisation of Higher Education. Brussels: European Parliament, 2015. 319 p. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU%282015%29540370_EN.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
2. European University Association. Internationalisation in European Higher Education: European policies, institutional strategies and EUA support. Brussels : EUA, 2013. URL: <https://www.eua.eu/downloads/publications/internationalisation-in-european-higher-education-european-policies-institutional-strategies-and-eua-support.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).
3. Knight J. Internationalization: Concepts, Complexities and Challenges. In: Forest J. J. F., Altbach P. G. (eds.). International Handbook of Higher Education. Dordrecht : Springer, 2007. P. 207–227. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4020-4012-2_11 (дата звернення: 18.04.2026).

В.П. Іванова

Кадровий потенціал університету (University Staff Potential) – це інтегрована, динамічна сукупність кількісних і якісних характеристик персоналу закладу вищої освіти (науково-педагогічного, наукового, адміністративного, управлінського та допоміжного), яка визначає здатність університету забезпечувати освітню, дослідницьку, інноваційну та організаційну діяльність на конкурентоспроможному рівні якості. На відміну від вузького розуміння кадрового забезпечення як сукупності штатних одиниць і формальних кваліфікацій, кадровий потенціал розглядається як багатовимірна система, що включає не лише наявні ресурси, а й здатність персоналу до розвитку, інновацій та адаптації в умовах трансформацій вищої освіти. Кадровий потенціал формується у взаємодії індивідуальних характеристик працівників та інституційного середовища університету і виступає ключовим чинником забезпечення якості вищої освіти, інституційної стійкості та інтеграції у Європейський простір вищої освіти. Кадровий потенціал університету включає:

- 1) професійні компетентності;
- 2) дослідницький потенціал;
- 3) педагогічну майстерність;
- 4) управлінські здібності;
- 5) цифрові та міжкультурні навички;
- 6) мотивацію та ціннісні орієнтації.

У сучасних умовах кадровий потенціал розглядається як стратегічний ресурс, що визначає інституційну стійкість, здатність до інновацій та міжнародну конкурентоспроможність університету.

Список використаних джерел:

1. European University Association. Staff development in learning and teaching at European universities. 2024. URL: https://www.eua.eu/images/publications/Publication_PDFs/StaffDev_focus_group_report_UCC_final.pdf (дата звернення: 18.04.2026).

2. Menon K. Humanising academic staff development in higher education. 2024. URL: https://www.scielo.org.za/scielo.php?pid=S1753-59132024000500009&script=sci_arttext (дата звернення: 18.04.2026).
3. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: *науково-аналітична доповідь* / В.Г. Кремень, В.І. Луговий, П.Ю. Саух, І.І. Драч, О.М. Слюсаренко, Ю.А. Скиба, О.В. Жабенко, С.А. Калашнікова, Ж.В. Таланова, О.М. Петроє, О.Ю. Оржель, І.Ю. Регейло, М.В. Набок; за заг. ред. В.Г. Кременя. – Київ: Педагогічна думка, 2023. 172 с. <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2023> (дата звернення: 18.04.2026).
4. Ковтуненко К.В., Мамонтенко Н.С. Формування кадрового потенціалу ЗВО: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2019. № 1(7). С. 19-25. URL: <https://economics.opu.ua/ejopu/2019/No1/19.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).

В.П. Іванова

Кваліфікаційний розрив (*Qualifications / Skills gap*) між вищою освітою і ринком праці – це багатовимірна характеристика невідповідності між попитом ринку праці / роботодавців і пропозицією вищої освіти / закладів вищої освіти за рівневим, галузевим, типологічним, мережевим, прогностичним вимірами за такою систематизацією:

- *рівневий* вимір – невідповідність за рівнями вищої освіти та кваліфікаціями;
- *галузевий* – за галузями знань, спеціальностями (спеціалізаціями, предметними спеціальностями)
- *типологічний* – за орієнтацією (прикладна/практична, наукова/дослідницька), змістом (освітні і професійні стандарти) та обсягом (ЄКТС, термін підготовки) освітніх програм, за типам освітніх програм (для «регульованих/нерегульованих професій»);
- *мережева* – за регіональним розподілом, географічною концентрацією, кількістю ЗВО (мережа ЗВО, статус (дослідницькі, прикладні тощо) та профілі (класичний, технічний, медичний, мистецький, педагогічний, специфічний (військові, безпекові тощо)) ЗВО);
- *прогностична* – за рейтингами, за якістю/акредитацією освітніх програм, за інтеграцією вищої освіти та досліджень, за рівнем працевлаштування випускників, за фінансуванням ЗВО, за державним замовленням на підготовку фахівців за спеціальностями/спеціалізаціями, предметними спеціальностями, що формується з урахуванням середньострокового прогнозу потреби у фахівцях на ринку праці.

Фундаментальною причиною ситуації, коли в умовах кваліфікаційного розриву роботодавці змушені наймати та/або перенавчати працівників, є дисбаланс між системою вищої освіти та ринком праці – випускники закладів вищої освіти не можуть знайти роботу за спеціальністю та йдуть працювати на посади, які не відповідають їхній кваліфікації (інші спеціальність та/або рівень кваліфікації). Характеристиками кваліфікаційного розриву (униз / уверх) є недостатня/зависока кваліфікація (компетентність), де недостатня кваліфікація – працівник не має компетентностей для належного виконання трудових обов'язків на займаній посаді або дорученої роботи, зависока кваліфікація – працівник володіє компетентностями, що є вищими за рівнем складності та ширшими за обсягом, ніж необхідні для належного виконання трудових обов'язків на займаній посаді або дорученої роботи. Рівнева дихотомія кваліфікаційного розриву характеризується наявністю двох взаємовиключних і взаємопов'язаних рівнів кваліфікаційного розриву, які сукупно вичерпують це явище, – «кваліфікаційний розрив уверх» і «кваліфікаційний розрив униз».

Список використаних джерел:

1. Мережа державних закладів вищої освіти України: аналіз ефективності та конкурентоспроможності: *препринт* (аналітичні матеріали) / В. Кремень, В. Луговий, П. Саух, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Кременя. Київ: НАПН України, 2024. 68 с. <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2024>.

2. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 119 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>.

3. Розвиток систем забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті стійкого розвитку: *монографія* / О. Воробйова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, В. Ткаченко; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 92 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-44-1-2024>.

Ж.В. Таланова

Кваліфікація в ЄПВО (Qualification in EHEA) – ступінь, диплом чи сертифікат, виданий компетентним органом, який засвідчує що певні результати навчання були досягнуті, зазвичай після успішного завершення визнаної програми вищої освіти. Дескриптори кваліфікацій: це загальні твердження про результати навчання, що надають чіткі орієнтири/індикатори, описуючи основні результати кваліфікації, часто з посиланням на національні рівні.

Рекомендації Ради Європи щодо Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя від 22 травня 2017 р. визначають термін «кваліфікація», як «формальний результат процесів оцінювання та валідації, отриманий, коли компетентний орган визначив, що особа досягла результатів навчання відповідно до заданих стандартів». В ЄПВО використовують терміни «кваліфікація вищої освіти» та «кваліфікація, яка дає доступ до вищої освіти».

В Україні законодавство вирізняє освітні та професійні кваліфікації, а також повні та часткові кваліфікації. Результати навчання та компетентності, необхідні для присудження освітніх та/або присвоєння професійних кваліфікацій, можуть досягатися та здобуватися у системі формальної, неформальної чи інформальної освіти. Кваліфікації вищої освіти присуджуються, визнаються та підтверджуються закладом вищої освіти або іншим суб'єктом освітньої діяльності у сфері вищої освіти та засвідчуються документом про вищу освіту про сукупність визначених освітньою програмою та здобутих особою компетентностей (результатів навчання). Кваліфікації професійні присвоюються, підтверджуються і визнаються суб'єктами, уповноваженими на це законодавством, зокрема закладами вищої освіти та кваліфікаційними центрами, та засвідчуються відповідним документом про стандартизовану сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), що дозволяють виконувати певний вид роботи або здійснювати професійну діяльність.

Список використаних джерел:

1. European Qualifications Framework. URL: <https://europass.europa.eu/en/european-qualifications-framework-eqf>.

2. Qualifications Framework of the European Higher Education Area (QF-EHEA). URL: https://ehea.info/media/ehea.info/file/WG_Frameworks_qualification/71/0/050218_QF_EHEA_580710.pdf.

3. Національний освітній глосарій: вища освіта (4-е вид., перероб. і доп.) / Авт.-уклад.: В.С. Бахрушин, М.І. Винницький, В.М. Захарченко, І.О. Золотарьова, С.А. Калашнікова, В.І. Луговий, М.Р. Мруга, Ю.М. Рашкевич, І.М. Сікорська, А.В. Ставицький, Ж.В. Таланова, С.П. Шитікова / За ред. В.Г. Кременя, В.С. Бахрушина, Ю.М. Рашкевича. 2024. 114 с. ISBN 978-617-7486-41-0. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-41-0>.

4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

Ж.В. Таланова

Компетентнісне управління якістю (Competence-Based Quality Management) – системний підхід до організації та регулювання освітньої діяльності закладу вищої освіти,

що ґрунтується на цілеспрямованій орієнтації освітніх програм, освітніх процесів і механізмів оцінювання на формування, розвиток і вимірювання визначених компетентностей здобувачів вищої освіти, які репрезентують інтегрований результат навчання у вигляді знань, умінь, навичок, цінностей і здатностей до їх практичного застосування. У межах цього підходу забезпечується узгодження змісту вищої освіти, педагогічних методів і форм організації освітнього процесу із запланованими результатами навчання, що мають відповідати вимогам професійних стандартів та актуальним потребам ринку праці, забезпечуючи релевантність і практичну спрямованість освітньої підготовки. У концептуальному вимірі компетентнісне управління якістю освіти виступає як механізм інтеграції результат-орієнтованого підходу в систему забезпечення якості вищої освіти, що сприяє підвищенню прозорості досягнення результатів навчання, їх порівнюваності на національному та міжнародному рівнях, а також формуванню довіри до кваліфікацій, що присуджуються закладами вищої освіти. До основних складових компетентнісного управління якістю освіти належать:

- 1) визначення, структуризація та формалізація переліку загальних і спеціальних (фахових) компетентностей, яких мають досягти здобувачі вищої освіти;
- 2) оцінювання рівня сформованості відповідних компетентностей на основі досягнення визначених результатів навчання із використанням валідних і надійних інструментів оцінювання;
- 3) коригування змісту освітніх програм, навчальних планів і методів викладання і навчання з метою забезпечення формування/розвитку визначених компетентностей;
- 4) узгодження результатів навчання/ компетентностей із професійними стандартами, галузевими вимогами та очікуваннями роботодавців, а також із міжнародними рамками кваліфікацій.

Компетентнісне управління якістю застосовується у розробленні та модернізації освітніх програм, удосконаленні систем оцінювання результатів навчання, забезпеченні відповідності підготовки здобувачів вищої освіти сучасним професійним вимогам, а також у підвищенні конкурентоспроможності випускників і закладів вищої освіти у національному та міжнародному освітньому просторі.

Список використаних джерел:

1. Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. Official Journal of the European Union, 2018/C 189/01. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.189.01.0001.01.ENG.
2. The European Qualifications Framework: supporting learning, work and mobility. European Commission, 2018. URL: <https://europass.europa.eu/en/european-qualifications-framework-efq>.
3. Tirana Communiqué. EHEA Ministerial Conference, 2024. URL: <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
5. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011-%D0%BF>.

О.П. Воробйова

Компетентнісний підхід (Competence-Based Approach) – підхід до розроблення та реалізації освітніх програм (освітніх компонентів), що передбачає визначення та опис запланованих результатів навчання, яких має досягти студент по завершенню навчання за освітньою програмою (освітнім компонентом) та які можуть бути виміряні й оцінені, спрямованих на розвиток відповідних визначених освітньою програмою компетентностей як здатностей особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі поєднання знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей.

Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя визначає компетентність як «підтверджена здатність використовувати знання, уміння, навички, а також особисті, соціальні та/або методологічні здібності в робочих чи навчальних ситуаціях, у професійному та особистісному розвитку». Національна рамка кваліфікацій визначає компетентність як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність».

Компетентність (компетентості) як набуті здатності особи до ефективної діяльності не слід плутати з компетенцією (компетенціями) як наданими особі повноваженнями в межах професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. European Qualifications Framework. URL: <https://europass.europa.eu/en/european-qualifications-framework-eqf>.
2. Національний освітній глосарій: вища освіта (4-е вид., перероб. і доп.) / Авт.-уклад.: В.Є. Бахрушин, М.І. Винницький, В.М. Захарченко, І.О. Золотарьова, С.А. Калашнікова, В.І. Луговий, М.Р. Мруга, Ю.М. Рашкевич, І.М. Сікорська, А.В. Ставицький, Ж.В. Таланова, С.П. Шитікова / За ред. В.Г. Кременя, В.Є. Бахрушина, Ю.М. Рашкевича. 2024. 114 с. ISBN 978-617-7486-41-0. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-41-0>.
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
4. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011-%D0%BF>.

Ж.В. Таланова

Конкурентоспроможність через інновації якості (Competitiveness Through Quality Innovation) – інтегральна стратегічна характеристика розвитку закладу вищої освіти, що відображає його здатність зміцнювати та розширювати власні конкурентні позиції у національному та міжнародному освітньому середовищі шляхом системного впровадження інновацій у механізми забезпечення якості вищої освіти, модернізації освітніх процесів і підвищення ефективності управління освітньою діяльністю. Така конкурентоспроможність формується на основі поєднання інноваційного потенціалу закладу з його спроможністю до безперервного вдосконалення якості результатів навчання та адаптації до змін у зовнішньому середовищі. У концептуальному вимірі цей підхід передбачає інтеграцію новітніх педагогічних технологій, результатів наукових досліджень, цифрових рішень і сучасних управлінських практик у систему забезпечення якості вищої освіти, що забезпечує підвищення релевантності освітніх програм, їх відповідність суспільним і професійним вимогам, а також формує додану цінність освітніх послуг у глобалізованому освітньому просторі. До основних складових конкурентоспроможності через інновації якості належать:

- 1) упровадження інноваційних педагогічних методів, цифрових технологій і сучасних інструментів організації освітнього процесу;
- 2) розвиток науково-дослідницького потенціалу закладу вищої освіти та системна інтеграція результатів наукових досліджень у зміст і структуру освітніх програм;
- 3) формування інституційного середовища, що стимулює розвиток креативності, інноваційної активності та професійної ініціативи науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти;
- 4) здійснення комплексного оцінювання ефективності інноваційних освітніх практик та їх впливу на якість освітньої діяльності та результати навчання.

Конкурентоспроможність через інновації якості застосовується у стратегічному плануванні розвитку закладів вищої освіти, формуванні політик інноваційного розвитку, удосконаленні систем забезпечення якості, а також у підвищенні привабливості освітніх програм для національних і міжнародних здобувачів вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
3. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://ehea.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>.

О.П. Воробйова

Корпоративне управління якістю вищої освіти (Corporate Governance of Higher Education Quality) – система принципів, політик, норм і управлінських практик, спрямованих на забезпечення прозорого, підзвітного, відповідального та етично обґрунтованого управління якістю освітніх програм, освітніх процесів і результатів навчання у закладах вищої освіти, яка функціонує в умовах зростаючих вимог до ефективності, відкритості та забезпечення суспільної довіри до освітніх інституцій. Така система передбачає інтеграцію управлінських механізмів із принципами доброчесності, законності та орієнтації на інтереси стейкхолдерів, забезпечуючи відповідність діяльності закладу встановленим стандартам, нормативно-правовим вимогам і стратегічним цілям розвитку. У концептуальному вимірі корпоративне управління якістю вищої освіти виступає інструментом узгодження інституційної автономії з вимогами підзвітності та контролю, сприяє формуванню довіри до освітньої системи, підвищенню результативності освітніх програм і забезпеченню стійкості функціонування системи управління якістю в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. До основних складових корпоративного управління якістю освіти належать:

- 1) забезпечення прозорості процедур прийняття управлінських рішень і стратегічного планування освітніх процесів;
- 2) встановлення механізмів підзвітності адміністрації, науково-педагогічних працівників та інших учасників освітнього процесу;
- 3) дотримання принципів академічної доброчесності, етичних норм і стандартів професійної поведінки;
- 4) захист прав і законних інтересів здобувачів вищої освіти, викладачів та інших стейкхолдерів;
- 5) упровадження систем внутрішнього контролю, аудиту та оцінювання якості освітніх програм і діяльності закладу;
- 6) регулярне оновлення інституційних політик, процедур і регламентів відповідно до змін у законодавстві, суспільних запитах і міжнародних стандартах якості.

Корпоративне управління якістю вищої освіти застосовується у формуванні інституційних стратегій розвитку, удосконаленні систем внутрішнього забезпечення якості, підвищенні ефективності управлінських рішень, а також у процесах інтеграції закладів вищої освіти до національного та міжнародного освітнього простору.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://ehea.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>.
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.

О.П. Воробйова

Людиноцентричний підхід у вищій освіті (Human-centred Approach in Higher Education) – це концептуальна модель організації освітньої та управлінської діяльності, що базується на визнанні людини як ключової цінності та центрального елемента системи забезпечення якості вищої освіти. Цей підхід передбачає переорієнтацію університету з інституційно-орієнтованої моделі на модель, у центрі якої знаходяться потреби, розвиток і добробут здобувачів вищої освіти та персоналу закладу. Основні напрями реалізації:

- індивідуалізація освітніх траєкторій;
- створення інклюзивного освітнього середовища;
- забезпечення психологічної безпеки та добробуту;
- розвиток суб'єктності та академічної автономії;
- підтримка професійного розвитку персоналу;
- впровадження студентоцентрованого навчання.

Людиноцентричний підхід відповідає принципам ESG і є основою сучасних стратегій розвитку університетів, орієнтованих на якість і стійкість.

Список використаних джерел:

1. European University Association. Universities without walls: A vision for 2030. Brussels: EUA, 2021. URL: <https://www.eua.eu/images/universities20without20walls2020a20vision20for2020301.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).
2. Imperial College London. Academic Strategy 2019-2024. URL: https://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/about/leadership-and-strategy/provost/public/19-11-Academic-Strategy_FULL_TP.pdf (дата звернення: 18.04.2026)
3. Paris Sciences et Lettres (PSL). HRS4R Action Plan. URL: https://psl.eu/sites/default/files/PDF/PSL_HRS4R_Action_Plan.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
4. The University of Edinburgh. People Strategy (Strategy 2030). URL: <https://strategy-2030.ed.ac.uk/strategy-in-action/university-strategies/people-strategy> (дата звернення: 18.04.2026).
5. University of Amsterdam. Strategic Plan 2021–2026: Inspiring Generations. URL: <https://www.uva.nl/en/about-the-uva/policy-and-regulations/general/strategic-plan/strategic-plan.html> (дата звернення: 18.04.2026).
6. University of Cambridge. People Strategy 2023-2028. URL: <https://www.hr.admin.cam.ac.uk/people-strategy> (дата звернення: 18.04.2026).
7. University of Cambridge. Workforce Planning Toolkit. URL: https://www.hr.admin.cam.ac.uk/files/workforce_planning_toolkit_v1_1_oct_2022.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
8. Іванова В. П. (2025). Стратегії розвитку людського потенціалу провідних університетів Європи як модель розвитку кадрового потенціалу українських ЗВО: порівняльний аналіз і механізми адаптації. *Вісник науки та освіти* (Серія «Педагогіка»), 12(42). 1749-1756. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-12\(42\)-1749-1756](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-12(42)-1749-1756) (дата звернення: 18.04.2026).

В.П. Іванова

Людський потенціал вищої освіти (Human Potential of Higher Education) – це інтегрована сукупність професійних, дослідницьких та інноваційних компетентностей, академічної культури, ціннісних орієнтирів, мотивації, лідерських якостей, здатності до співпраці та стійкості науково-педагогічних, наукових, педагогічних, адміністративних, управлінських і допоміжних працівників закладів вищої освіти, яка формується, розвивається й реалізується в інституційному та національному вимірах з метою забезпечення конкурентоспроможної якості вищої освіти та інноваційного розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. European University Association. Universities without walls: A vision for 2030. Brussels: EUA, 2021. URL: <https://www.eua.eu/images/universities20without20walls2020a20vision20for2020301.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).

2. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 119 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>.

В.П. Іванова

Метаоцінювання систем забезпечення якості (Meta-evaluation of Quality Assurance Systems) – системно організований, рефлексивно-аналітичний процес комплексного дослідження ефективності, результативності та адекватності функціонування систем забезпечення якості освіти на інституційному або національному рівнях, який здійснюється з метою встановлення ступеня відповідності застосовуваних процедур, методів та інструментів оцінювання визначеним стандартам, стратегічним орієнтирам розвитку та базовим принципам забезпечення якості, а також для ідентифікації напрямів їх подальшого вдосконалення в умовах динамічних трансформацій освітнього середовища. У концептуальному вимірі метаоцінювання виступає як механізм «оцінювання оцінювання», що забезпечує критичний аналіз валідності, надійності та ефективності існуючих підходів до забезпечення якості, сприяє підвищенню прозорості функціонування системи забезпечення якості вищої освіти, обґрунтованості управлінських рішень і формуванню доказової бази для оптимізації процедур оцінювання та підвищення результативності освітньої діяльності. До основних складових метаоцінювання систем забезпечення якості належать:

- 1) системний аналіз застосовуваних методів, процедур та інструментів оцінювання якості вищої освіти з метою визначення їх ефективності, обґрунтованості та відповідності сучасним підходам до забезпечення якості;
- 2) встановлення рівня відповідності функціонування системи забезпечення якості визначеним стандартам, стратегічним цілям розвитку вищої освіти та нормативно-правовим вимогам;
- 3) формулювання науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення процедур оцінювання, організаційних механізмів і управлінських практик у сфері забезпечення якості вищої освіти;
- 4) інтеграція результатів метаоцінювання у процеси стратегічного планування, управління освітньою діяльністю та прийняття управлінських рішень на інституційному або системному рівнях.

Метаоцінювання систем забезпечення якості застосовується у процесах модернізації внутрішніх і зовнішніх систем забезпечення якості, підвищенні їхньої ефективності та прозорості, а також у формуванні стратегій розвитку вищої освіти, орієнтованих на досягнення сталих і вимірюваних результатів.

Список використаних джерел:

1. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
3. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>.

О.П. Воробйова

Міжнародна стандартна класифікація освіти, МСКО (International Standard Classification of Education, ISCED) – класифікація освіти на основі системної характеристики освітніх програм і відповідних кваліфікацій для їх розподілу за рівнями освіти та галузями освіти, слугує інструментом збору, узагальнення та представлення статистичних даних про освіту, а також організації освітніх програм. МСКО запроваджена ЮНЕСКО у 1976 р., переглядалась у 1997 і 2011 рр. У 2013 р. виокремлена МСКО: галузі освіти та підготовки. Нині є основною міжнародною класифікаційною системою освіти. У МСКО-2011 наскрізним—класифікаційним параметром визначено рівні освіти, а також додаткові критерії (наприклад, призначення, орієнтація, тривалість освітньої програми), у МСКО-2013 – галузі (широкі, вузькі і деталізовані) освіти. Концепція МСКО містить визначення таких понять, як освіта, підготовка, навченість, навчання, комунікація, інформація тощо.

Список використаних джерел:

1. International Standard Classification of Education, ISCED 2013. URL: <https://www.uis.unesco.org/en/methods-and-tools/isced>.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

Ж.В. Таланова

Міжнародна стандартна класифікація професій / занять, МСКП (International Standard Classification of Occupations, ISCO) – одна з основних міжнародних класифікацій, яка є інструментом систематизації занять (професій, видів професійної діяльності) відповідно до притаманних їм завдань та обов'язків. МСКП є основою для міжнародних звітів, порівнянь та обмінів статистичними й адміністративними даними щодо професій / занять; моделлю для розроблення національних і регіональних класифікацій професій / занять; системою, що може бути безпосередньо використана в країнах, які не мають власних національних класифікацій.

Список використаних джерел:

1. International Standard Classification of Occupations, ISCO. URL: <https://esco.ec.europa.eu/en/about-esco/escopedia/escopedia/international-standard-classification-occupations-isco>

Ж.В. Таланова

Національна рамка кваліфікацій, НРК (National Qualifications Framework, NQF) – системний і структурований за результатами навчання ієрархічний опис кваліфікаційних рівнів, кожен з яких визначається відповідним набором дескрипторів. НРК є основою системи кваліфікацій, слугує для проектування освітніх та професійних кваліфікацій з метою забезпечення їх зрозумілості, якості, порівняння та визнання. Вона ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти та призначена для впорядкування освітніх і професійних кваліфікацій, а також для використання зацікавленими сторонами під час формування, ідентифікації, співставлення, присвоєння, підтвердження, визнання і розвитку кваліфікацій, розроблення стандартів освіти та професійних стандартів. НРК застосовується для гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудова відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії ринку освітніх послуг і ринку праці.

Національна рамки кваліфікацій України затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1241 (із змінами), кількість її кваліфікаційних рівнів відповідає кількості рівнів Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя – 8, дескриптори рівнів описані результатами навчання в категоріях: знання, уміння та навички, комунікація, відповідальність та автономія.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011-%D0%BF>.

Ж.В. Таланова

Партисипативне управління (Participatory Management) – це модель стратегічного та операційного управління закладом вищої освіти, що базується на залученні академічної спільноти (адміністрації, викладачів, здобувачів вищої освіти та зовнішніх стейкхолдерів) до процесів прийняття рішень. Основною метою такої моделі є децентралізація влади, делегування повноважень і створення середовища спільної відповідальності за результати діяльності закладу. Партисипативність передбачає розвиток демократичних інститутів (вчених рад, органів студентського самоврядування, наглядових рад) та впровадження механізмів відкритого діалогу й прозорості.

У межах Європейського простору вищої освіти партисипативне управління розглядається як фундаментальна передумова ефективної університетської автономії та культури якості. Вона дозволяє гармонізувати інтереси різних груп, підвищувати мотивацію персоналу та забезпечувати відповідність освітніх послуг потребам ринку праці та суспільства. Реалізація цієї моделі в українських університетах є критично важливою для подолання авторитарних методів керівництва та переходу до «shared governance» (розподіленого/ спільного врядування). Партисипативне управління сприяє формуванню академічної свободи, зміцнює інституційну стійкість та забезпечує гнучкість закладу в умовах модернізації та інтернаціоналізації.

Список використаних джерел:

1. Klemenčič M. Student participation in fellows' governance. *European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies* / eds.: A. Curaj et al. Cham: Springer, 2018. 331–347. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-77407-7_21.
2. Shattock M., Horvath A. The Governance of European Higher Education: Convergence or Divergence? London: Bloomsbury Academic, 2023. 248 p. URL: <https://www.bloomsbury.com/uk/governance-of-european-higher-education-9781350293588/>.
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels, 2015. 32 p. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/04_2016_ESG_2015.pdf.
4. The Bloomsbury Handbook of Student Politics and Representation in Higher Education / eds.: M. Klemenčič, T. M. Luescher, J. Jowi. London : Bloomsbury Academic, 2024. 640 p. URL: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/87502>.
5. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. С. 59-71. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>.

Ж.В. Таланова

Персоналізоване навчання (Personalised Learning) – це викладання та навчання, яке фокусується на досвіді, потребах, потенціалі та сприйнятті студента. Це навчання, орієнтоване на студента. Студентоцентризм означає визнання того, що роль викладача полягає не в передачі інформації, а в тісній співпраці зі студентами, щоб переконатися, що вони зрозуміли і можуть продовжити навчання на наступному етапі.

Також персоналізоване навчання - це навчання, в якому темп виконання навчальних вправ і методи викладання оптимізовані для потреб кожного студента. Цілі навчання, методи

викладання та зміст навчання (і їхня послідовність) можуть змінюватися відповідно до потреб студента.

Крім того, навчальна діяльність є значущою та актуальною для студентів, мотивованою їхніми інтересами і часто затребуваною з власної ініціативи. Визначення персоналізованого навчання варіюються залежно від авторської концепції; однак, зазвичай персоналізоване навчання описується як підхід, орієнтований на студента, автономію студента, гнучке навчання та демонстрацію оволодіння компетентностями.

Завдяки цьому обумовлено зростання значення персоналізованого підходу в освіті як ефективного засобу підвищення якості навчання та задоволення індивідуальних потреб студентів та необхідністю переосмислення ролі викладачів в контексті впровадження персоналізованого навчання. Інклюзивна освіта, яка є одним із пріоритетів персоналізованого навчання має важливе значення для створення навчального середовища, де всі учасники, незалежно від їхнього походження чи здібностей, можуть успішно реалізувати себе. Інклюзивна освіта сприяє рівності, зменшує бар'єри на шляху до освіти і гарантує, що кожен учасник має можливість повністю розкрити свій потенціал. Впроваджуючи інклюзивні практики, університети можуть зробити свій внесок у розвиток більш справедливого та рівноправного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Benchmarking of the European and Ukrainian practice of applying a personalized approach to learning. 2023. URL: <https://ul-journal.org/index.php/journal/article/view/218>.
2. DeMonte J. Personalized learning: What it really is and why it matters. 2017. URL: <https://er.educause.edu/articles/2016/3/personalized-learning-what-it-really-is-and-why-it-really-matters>.
3. Katholieke Universiteit Leuven. URL: <https://cac-edu.com.ua/ua/belgium/levenskiy>.
4. U.S. Department of Education. Reimagining the role of technology in education: 2017 national education technology plan update: Report. 2017. URL: <https://www.oerknowledgecloud.org/record1928>
5. West D., Vosloo S. The potential of personalized learning. 2013. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360131525001836>.
6. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. С. 59-71. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>.

О.Ф. Паламарчук

Превентивний моніторинг якості (Preventive Quality Monitoring) – систематизований підхід до спостереження, аналізу та оцінювання освітніх та управлінських процесів закладу вищої освіти з метою своєчасного виявлення потенційних ризиків, недоліків і відхилень від встановлених стандартів якості, що дозволяє запобігати негативним наслідкам для виконання освітніх програм і досягнення результатів навчання ще до виникнення критичних ситуацій. Такий підхід передбачає інтеграцію аналітичних інструментів, процедур внутрішнього оцінювання та зворотного зв'язку від стейкхолдерів у систему управління якістю, забезпечуючи раннє виявлення проблем і прийняття превентивних управлінських рішень. Ключові складові превентивного моніторингу якості включають:

- 1) систематичний збір та аналіз даних, що охоплюють результати навчання, внутрішні оцінки, відгуки студентів, викладачів і роботодавців, а також показники ефективності адміністративних процесів;
- 2) виявлення потенційних ризиків і відхилень, що передбачає прогнозування можливих проблемних зон в освітніх програмах, управлінських практиках і ресурсному забезпеченні;

- 3) розроблення превентивних заходів і коригуючих дій, які дозволяють мінімізувати вплив виявлених ризиків на якість освітніх процесів і забезпечити стійкість результатів навчання;
- 4) інтеграцію результатів моніторингу у систему управлінських рішень, що забезпечує своєчасну адаптацію політик і процедур закладу до внутрішніх і зовнішніх змін;
- 5) підтримку культури якості та відповідальності, яка включає залучення всіх учасників освітнього процесу до моніторингу, аналізу та вдосконалення освітніх практик.

Превентивний моніторинг якості застосовується у формуванні систем внутрішнього контролю, модернізації освітніх програм, цифровій трансформації управлінських процесів, стратегічному плануванні розвитку закладів вищої освіти та дослідженнях моделей адаптивного та інноваційного управління якістю, що сприяє підвищенню інституційної стійкості та довіри стейкхолдерів.

Список використаних джерел:

1. ISO 21001:2025. Educational organizations. Management systems for educational organizations. URL: <https://www.iso.org/standard/21001>.
2. ISO 9004:2018. Quality management. Quality of an organization. Guidance to achieve sustained success. URL: <https://www.iso.org/standard/70397.html>.
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
4. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Принцип емоцій та навчання (Emotions and Learning) – це принцип, що полягає у таких підходах до забезпечення ефективного викладання:

- сприяння формуванню в студентів почуття приналежності та взаємозв'язку з їхнім освітнім середовищем, що можна досягти на поверхневому рівні – через включення освітньої діяльності за допомогою однолітків у групі та за його межами (наприклад, групові завдання та доручення), на більш глибокому рівні – через ефективне структурування завдання таким чином, щоб студенти заохочувалися цінувати один одного, розбудовуючи довіру та прийняття, встановлюючи взаємозалежність у їхніх навчальних цілях, а також частоту їхніх обмінів і зустрічей в університеті та поза ним;
- спільні міркування зі студентами щодо того, як вони можуть керувати своїми емоціями під час навчання, щоб покращити свій досвід і результати; наприклад, через допомогу студентам розпізнавати різні емоційні стани (тривогу перед іспитом або страх перед статистичними даними тощо) і почуття (розчарування тощо), а також застосовувати стратегії для зменшення цих емоційних станів і почуттів;
- прийняття помилок і визнання невдач як стратегія навчання, використовуючи регулярний формуючий зворотний зв'язок протягом семестру, та надання студентам можливості помилятися знову;
- заохочення студентів до розвитку їхньої саморезультативності або переконання студентів щодо їхньої власної здатності успішно реалізовувати навчальну діяльність;
- заохочення студентів до розвитку їхньої самооцінки або віри у власну здатність успішно реалізовувати навчальну діяльність, пропонуючи їм ставити та досліджувати цілі, пов'язані з виконанням завдань, які є чіткими, конкретними та реалістичними;
- сприяння усвідомленню студентами своєї автономії та самостійності, надаючи їм гнучкість і можливість вибору (наприклад, елементи педагогіки персоналізованого навчання) у виборі навчальних тем, видів діяльності та оцінювання.

Для підтримання мотивації у студента необхідно чотири складові: особистість, курс, викладання та оцінювання. Від особистості, зокрема від викладача, залежать емоції, з якими відбувається освітній процес, від курсу залежить організація освітнього процесу, залученість студента до вибору дисциплін, від викладання залежить різноманітність та інноваційність методів, які використовуються в освітньому середовищі, від прозорості критеріїв оцінювання залежить чіткість очікувань від завдання, яке має виконати студент.

Список використаних джерел:

1. Ainley, M. (2012). Students' interest and engagement in classroom activities. In Christenson, S.L. et.al. (Eds.). Handbook of Research on Student Engagement. Springer Science + Business Media. DOI: 10.1007/978-1-4614-2018-7_13. URL: https://www.researchgate.net/profile/Azkananda-Widiasani/publication/310773130_Handbook_of_Student_Engagement/links/5836a0dd08aed45931c772b7/Handbook-of-Student-Engagement.pdf.
2. Beer, C., Roy, S. & Ames, K. (2023). 'Is it really flexible? Examining definitions of flexibility against contemporary practice in online education', *Journal of Further and Higher Education*. 47(2). 255–64. DOI: <https://doi.org/10.1080/0309877X.2022.2106125>.
3. Nilson, L. B. (2010). Teaching at its best: A research-based resource for college instructors. San Francisco, CA: Jossey-Bass. URL: <https://www.amazon.com/Teaching-Its-Best-Research-Based-Instructors/dp/0470401044>.
4. Nugent A., Lodge, J. M., Carroll, A., Bagraith, R., MacMahon, S., Matthews, K. E. & Sah, P. (2019). Higher Education Learning Framework: An evidence informed model for university learning. Brisbane: The University of Queensland. URL: [SLRC HE Learning Framework.pdf](#).
5. Roberts, T. S. 'Flexible learning: How can we get there from here?' Proceedings for the Australasian Society for Computers in Learning in Tertiary Education (ASCILITE), 2002 Conference (Auckland, NZ). 553–60. URL: <https://www.ascilite.org/conferences/auckland02/proceedings/papers/117.pdf>.
6. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. С. 59-71. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>.

О. Ф. Паламарчук

Принцип контекстуального навчання (Contextual Learning) – це принцип, що полягає у таких підходах до забезпечення ефективного викладання:

- використання контекстуальних методів викладання і навчання (наприклад, навчання на основі конкретних ситуацій, проектне навчання, симуляційне навчання, запрошені спікери-професіонали, практики та стажування), щоб надати студентам можливість навчатися в умовах, наближених до професійної діяльності, для їх мотивації до навчання;
- підтримання зв'язку між предметом і контекстом протягом усього освітнього процесу, не намагаючись відокремити предмет від контексту (наприклад, спростити сценарій занять до пізнання окремих знань чи фактів), що може бути контрпродуктивними для результативного навчання;
- зосередження на тому, як збалансувати конструктивізм студента у самостійному керуванні своїм контекстуальним навчальним досвідом і працювати разом, щоб спільно творити цей навчальний досвід, надаючи студентам можливості узгоджувати навчальну діяльність з цілями курсу;
- регулярне консультування та взаємодія з відповідними зацікавленими сторонами в різних галузях (наприклад, з представниками професійної спільноти), громадою (наприклад, неурядовими організаціями) та випускниками;

- дослідження того, як курси можуть залишатися актуальними, як вони контекстуально відображають практику, як можна навчати практичним навичкам, використовуючи зв'язки для залучення представників професійної сфери до співпраці з студентами (наприклад, запрошення лекторів-практиків, пошук проблем на робочому місці для навчальних тем чи предметів оцінювання).

Список використаних джерел:

1. Ainley, M. (2012). Students' interest and engagement in classroom activities. In Christenson, S.L. et.al. (Eds.). Handbook of Research on Student Engagement. Springer Science + Business Media. DOI: 10.1007/978-1-4614-2018-7_13. URL: https://www.researchgate.net/profile/Azkananda-Widiasani/publication/310773130_Handbook_of_Student_Engagement/links/5836a0dd08aed45931c772b7/Handbook-of-Student-Engagement.pdf.
2. Nugent A., Lodge, J. M., Carroll, A., Bagraith, R., MacMahon, S., Matthews, K. E. & Sah, P. (2019). Higher Education Learning Framework: An evidence informed model for university learning. Brisbane: The University of Queensland. URL: [SLRC HE Learning Framework.pdf](#).
3. The European Higher Education Area in 2024. Bologna Process Implementation Report. URL: https://eacea.ec.europa.eu/nationalpolicies/eurydice/sites/eurydice/files/bologna_internet_0.pdf.
4. Trends 2024. European Higher Education Institutions in times of transition. URL: <https://www.eua.eu/>.
5. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. С. 59-71. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>.

О.Ф. Паламарчук

Принцип навчання як становлення (Learning as Becoming) – це принцип, що полягає у таких підходах до викладання:

- чітка презентація та впровадження ключової теми чи теорії, яка потенційно буде цікавою та призведе до концептуальної або філософської трансформації студента;
- співпраця з колегами з інших курсів, отримання зворотного зв'язку щодо змісту освітньої програми;
- заохочення студентів до роздумів, як вони можуть застосувати і передати свої знання в контексті, пов'язаному з громадою;
- дослідження разом зі студентами, як проходження курсу може вплинути на їхню самоідентичність, а також мотивація студентів бути відкритими до вивчення того, як це впливає на їхні переконання, сприйняття, соціальну взаємодію та поведінку, як в університеті, так і поза ним;
- обговорення зі студентами умовного характеру знань з дисципліни, а також те, що саме студенти несуть відповідальність за свої знання;
- представлення викладача як фасилітатора знань, а не абсолютного джерела знань. Роблячи це, університетські викладачі повинні дослідити свою власну епістемологію.

Студенти можуть ефективно впровадити принцип навчання як становлення, розглядаючи такі стратегії під час свого навчального досвіду:

- огляд ключових тем або теорії, на яких наголошує викладач, або які підкреслюють цілі курсу, оскільки ці теми мають цінність для потенційної концептуальної чи філософської трансформації;
- цінування університетських викладачів як фасилітаторів знань, які втілюють знання у власний унікальний спосіб;

- відмова покладатися на університетських викладачів як на абсолютне джерело знань, взявши на себе відповідальність за критичне вивчення дисциплін, запропонованих викладачами, і розвивати свою власну епістемологію на основі цих знань;
- зосередження уваги на ширшому контексті, регулярно беручи участь у формальних і неформальних вправах на саморефлексію, де студенти можуть дослідити, як ширші контексти і вони можуть впливати на громаду та суспільство через своє навчання, як навчання впливає на самоідентифікацію.

Таким чином, для досягнення результату в навчанні необхідний взаємозв'язок та взаємодоповнення підходів, методів у викладанні, навчанні та оцінюванні, які спрямовані на саморефлексію, аналіз та розвиток критичних навичок для усвідомлення та становлення людини у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Ainley, M. (2012). Students' interest and engagement in classroom activities. In Christenson, S.L. et.al. (Eds.). Handbook of Research on Student Engagement. Springer Science+Business Media. DOI: 10.1007/978-1-4614-2018-7_13. URL: https://www.researchgate.net/profile/Azkananda-Widiasani/publication/310773130_Handbook_of_Student_Engagement/links/5836a0dd08aed45931c772b7/Handbook-of-Student-Engagement.pdf
2. Nugent A., Lodge, J. M., Carroll, A., Bagraith, R., MacMahon, S., Matthews, K. E. & Sah, P. (2019). Higher Education Learning Framework: An evidence informed model for university learning. Brisbane: The University of Queensland. URL: [SLRC HE Learning Framework.pdf](#)
3. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. С. 59-71. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>.

О.Ф. Паламарчук

Професійна адаптивність персоналу ЗВО (Professional Adaptability of HEI Staff) – це здатність працівників закладів вищої освіти ефективно реагувати на зміни освітнього середовища, технологій, вимог ринку праці та політик у сфері освіти шляхом оновлення компетентностей і трансформації професійних практик. Ключові прояви адаптивності прослідковуються через швидке освоєння нових освітніх технологій; готовність до змін у змісті та формах навчання; інтеграцію міждисциплінарних підходів; здатність працювати в умовах невизначеності. Професійна адаптивність стає критично важливою в умовах цифровізації та євроінтеграційних реформ.

Список використаних джерел:

1. OECD. Education Policy Outlook 2021: Shaping Responsive and Resilient Education in a Changing World. Paris: OECD Publishing, 2021. URL: <https://www.oecd.org/education/policy-outlook/education-policy-outlook-2021-75e40a16-en.htm> (дата звернення: 18.04.2026).
2. UNESCO. Education for Sustainable Development: A Roadmap. Paris : UNESCO, 2020. 66 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374802>(дата звернення: 18.04.2026).
3. UNESCO. Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action. Paris : UNESCO, 2020. 28 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373717> (дата звернення: 18.04.2026).
4. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. С. 59-71. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>.

В.П. Іванова

Рейтинг закладів вищої освіти (Higher Education Institutions Ranking) – механізм порівняння показників діяльності закладів вищої освіти (та/або освітніх програм) за певними критеріями.

У 2018 р. Урядом України визначено такий перелік провідних світових університетських рейтингів, які враховуються при оцінюванні результатів діяльності закладів вищої освіти: Академічний рейтинг університетів світу («Шанхайський») – Academic Ranking of World Universities (ARWU); Рейтинг університетів світу за версією «Таймс» – Times Higher Education World University Rankings; Рейтинг університетів світу «К'ю Ес» – QS (Quacquarelli Symonds Ltd) World University Rankings. Серед повноважень Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: формування критеріїв оцінки якості освітньої діяльності, у тому числі наукових здобутків, закладів вищої освіти України, за якими можуть визначатися рейтинги закладів вищої освіти України. Також, позиції закладів вищої освіти України у визначених міжнародних рейтингах урахуються як показники у Формулі розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Academic Ranking of World Universities, ARWU. URL: <https://www.shanghai ranking.com>.
2. QS (Quacquarelli Symonds Ltd) World University Rankings. URL: <https://support.qs.com/hc/en-gb/articles/4405955370898-QS-World-University-Rankings>.
3. Times Higher Education World University Rankings. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/latest/world-ranking>.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
5. Про затвердження переліку світових рейтингів університетів для визначення особливої категорії іноземців та осіб без громадянства, які претендують на працевлаштування в Україні: Розпорядження КМУ від 14 березня 2018 р. № 154-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2018-%D1%80#Text>.
6. Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності: Постанова КМУ від 24 грудня 2019 р. № 1146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF#n18>.

Ж.В. Таланова

Система забезпечення якості вищої освіти (Higher Education Quality Assurance System) – це сукупність стандартів, процедур та інструментів, що забезпечують відповідність освітньої діяльності та її результатів установленим вимогам і очікуванням здобувачів вищої освіти, держави та ринку праці. Відповідно до законодавства України і Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) система забезпечення якості вищої освіти містить три взаємопов'язані складові: внутрішню систему (формується закладом вищої освіти), зовнішню систему (реалізується через акредитацію та ліцензування) та систему якості діяльності органів, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості. Головною метою функціонування такої системи є перехід від формального контролю до розбудови культури якості всередині академічної спільноти.

Зовнішнє забезпечення якості реалізується через сукупність процедур оцінювання чи аудиту освітніх програм або закладів вищої освіти, що здійснюються спеціальним органом, який відповідно до ESG має бути незалежним організаційно, операційно та у прийнятті рішень від закладів вищої освіти, урядів та інших організацій стейкхолдерів. В Україні зовнішнє забезпечення якості здійснює Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти на основі ESG. Також в Україні визнаються сертифікати про акредитацію освітніх програм, виданих іноземними акредитаційними агентствами чи агентствами забезпечення якості вищої освіти, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України. Система

зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- 1) забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти;
- 2) забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості;
- 3) забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти;
- 4) налагодження доступного і зрозумілого звітування;
- 5) проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями;
- 6) інших процедур і заходів.

Внутрішнє забезпечення якості охоплює механізми моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм, дотримання академічної доброчесності, забезпечення публічності інформації та розвиток кадрового потенціалу. Система внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- 1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;
- 2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;
- 3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;
- 4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;
- 5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;
- 7) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;
- 8) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;
- 9) забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату;
- 10) інших процедур і заходів.

Інституційна акредитація – це процедура зовнішнього оцінювання системи внутрішнього забезпечення якості закладу вищої освіти на предмет відповідності встановленим стандартам та вимогам. В Україні нормативно-правове регулювання інституційної акредитації здійснюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. На відміну від акредитації освітніх програм інституційна акредитація спрямована на комплексне оцінювання спроможності закладу ефективно здійснювати освітню, наукову та управлінську діяльність, забезпечувати сталий розвиток та стратегічну відповідність суспільним потребам. Інституційна акредитація закладу вищої освіти є добровільною і може проводитися за ініціативою керівника та колегіального органу управління закладу вищої освіти, успішне проходження якої свідчить про високий рівень інституційної зрілості, академічної автономії та відповідальності перед стейкхолдерами.

Список використаних джерел:

1. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels, 2015. 32 p. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/04_2016_ESG_2015.pdf.

2. Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: *монографія* / Авт.: О. Воробйова, М. Дебич, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2020. 220 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-38-0-2020>.
3. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 119 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
5. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: наказ МОН від 15.05.2024 № 686. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-24#Text>.
6. Розвиток систем забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті стійкого розвитку: *монографія* / О. Воробйова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, В. Ткаченко; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 92 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-44-1-2024>.

Ж.В. Таланова

Співуправління якістю за участі стейкхолдерів (Stakeholder Co-governance for Quality) – модель управління якістю вищої освіти, що передбачає інституціоналізоване та системне залучення студентів, науково-педагогічних працівників, роботодавців та інших заінтересованих сторін до процесів прийняття управлінських рішень щодо проектування, реалізації, моніторингу й удосконалення освітніх програм, що, у свою чергу, забезпечує підвищення їх релевантності, прозорості управлінських процедур та узгодженості академічних і суспільних очікувань. Зазначена модель ґрунтується на принципах партисипативного врядування, відповідно до яких взаємодія між учасниками освітнього процесу набуває системного характеру та інтегрується у внутрішні механізми забезпечення якості освіти, забезпечуючи обґрунтованість управлінських рішень і підвищення довіри до результатів освітньої діяльності. До основних складових моделі співуправління якістю за участі стейкхолдерів належать:

- 1) функціонування формалізованих механізмів участі стейкхолдерів у процесах прийняття рішень щодо якості вищої освіти, які забезпечують їх реальний вплив на освітню політику та практики;
- 2) забезпечення прозорості, відкритості та підзвітності процедур управління якістю вищої освіти, що сприяє підвищенню довіри до інституційних рішень;
- 3) інтеграція результатів внутрішнього та зовнішнього оцінювання якості вищої освіти у процеси спільного прийняття рішень;
- 4) підтримання балансу інтересів різних груп стейкхолдерів шляхом узгодження їхніх очікувань, потреб і пріоритетів у сфері якості освіти.

Застосування моделі співуправління якістю за участі стейкхолдерів охоплює формування інституційних політик забезпечення якості, розроблення та перегляд освітніх програм, участь у процедурах акредитації, а також дослідження процесів партисипативного врядування у сфері вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. 12 Principles of Good Democratic Governance. URL: <https://www.coe.int/en/web/centre-of-expertise-for-multilevel-governance/12-principles>.

2. ISO 21001:2025. Educational organizations. Management systems for educational organizations. URL: <https://www.iso.org/standard/21001>.
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Стале управління розвитком якості (Sustainable Quality Development) – стратегічно орієнтований підхід до управління якістю вищої освіти передбачає забезпечення довгострокової стійкості та результативності функціонування системи забезпечення якості на основі раціонального використання ресурсів, безперервного вдосконалення освітніх процесів та системного впровадження інновацій і ґрунтується на інтеграції стратегічних, організаційних і технологічних механізмів, які забезпечують узгодженість цілей розвитку закладу вищої освіти з вимогами зовнішнього середовища, а також безперервність і адаптивність процесів підвищення якості вищої освіти. Зазначений підхід передбачає формування інституційної спроможності до підтримання досягнутого рівня якості вищої освіти та його поступового підвищення в умовах змінних освітнього, соціально-економічного та технологічного середовищ. До основних складових сталого управління розвитком якості належать:

- 1) стратегічне планування розвитку вищої освіти та вдосконалення її якості, орієнтоване на довгострокові цілі та пріоритети інституційного розвитку;
- 2) оптимізація використання ресурсів і внутрішніх процесів з метою підвищення ефективності освітньої діяльності;
- 3) інтеграція інноваційних підходів, цифрових технологій та сучасних управлінських рішень у систему забезпечення якості;
- 4) здійснення безперервного моніторингу, оцінювання та коригування управлінських рішень на основі аналітичних даних і зворотного зв'язку;
- 5) забезпечення адаптивності системи управління якістю до змін зовнішнього середовища та потреб стейкхолдерів.

Застосування підходу сталого управління розвитком якості охоплює формування стратегій розвитку закладів вищої освіти, розроблення та реалізацію інституційних політик забезпечення якості, цифрову трансформацію освітнього середовища, а також наукові дослідження у сфері сталого розвитку освітніх систем.

Список використаних джерел:

1. ISO 21001:2025. Educational organizations. Management systems for educational organizations. URL: <https://www.iso.org/standard/21001>.
2. ISO 26000:2010. Guidance on social responsibility. URL: <https://www.iso.org/standard/42546.html>.
3. ISO 9004:2018. Quality management. Quality of an organization. Guidance to achieve sustained success. URL: <https://www.iso.org/standard/70397.html>
4. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
5. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations. URL: <https://sdgs.un.org/publications/transforming-our-world-2030-agenda-sustainable-development-17981>
6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Стандарт вищої освіти (Higher Education Standard) – сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності. Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ), результатів навчання за відповідними спеціальностями. Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми:

- 1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти за відповідною спеціальністю (для третього рівня вищої освіти - обсяг освітньої складової освітньо-наукової/освітньо-творчої програми);
- 2) мінімальний обсяг практичної підготовки для освітньо-професійних програм;
- 3) опис предметної області, що містить:
 - інформацію про об'єкт (об'єкти) вивчення та/або діяльності;
 - теоретичний зміст;
 - методи, методики та технології, необхідні для практичного використання;
 - інструменти та обладнання, які випускник повинен вміти використовувати у своїй професійній діяльності;
- 4) вимоги до освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою;
- 5) перелік обов'язкових компетентностей випускника;
- 6) форму (форми) атестації здобувачів вищої освіти;
- 7) додаткові вимоги та обмеження (за наявності) для міждисциплінарних освітніх програм;
- 8) вимоги законодавства та/або професійних стандартів, необхідні для здобуття відповідних професійних кваліфікацій (за наявності).

Перелік обов'язкових компетентностей випускника включає загальні компетентності (універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача вищої освіти в різних галузях та для його особистісного розвитку) та спеціальні (фахові) компетентності (компетентності, актуальні для конкретної предметної області, які є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю на певному рівні Національної рамки кваліфікацій, безпосередньо визначають специфіку (галузі знань / предметної області / спеціальності) освітньої програми та кваліфікації випускника).

Стандарти вищої освіти можуть обмежувати перелік допустимих форм здобуття вищої освіти для окремих спеціальностей або освітніх програм із спеціальностей, що передбачають доступ до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання. У Стандартах вищої освіти спеціальностей, що передбачають доступ до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, також визначаються назви відповідних освітніх програм та нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти за такими програмами, сформульований у термінах програмних результатів навчання, а також можуть міститися інші вимоги, передбачені директивами Європейського Союзу або міжнародними зобов'язаннями України чи відповідно до них, додаткові вимоги до правил прийому на навчання, зокрема, щодо здобутої освіти, структури освітньої програми, організації освітнього процесу та атестації здобувачів вищої освіти.

Результати навчання – це знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів (відповідно до Закону України «Про вищу освіту»). Вони також використовуються в Європейських і національних рамках кваліфікацій для опису рівня кваліфікації особи. Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя визначає результати навчання як: «твердження про те, що особа, яка навчається, знатиме, розумітиме та буде здатна робити/виконувати після завершення

навчання, сформульоване в категоріях «знання», «уміння та навички», «відповідальність і автономія».

Список використаних джерел:

1. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels, 2015. 32 p. URL: <https://ihed.org.ua/recommends/standarty-i-rekomendatsiyi-shhodo-zabezpechennya-yakosti-v-yevropejskomu-prostori-vyshhoyi-osvity-esg/>.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ МОН України від 27.03.2025 № 512. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/2025/03/27/nakaz-mon-512-vid-27-03-2025.pdf>.

Ж.В. Таланова

Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ESG) – це основоположний документ, ухвалений на Болонському саміті в 2005 р. у Бергені (Норвегія), переглянутий в 2015 р. в Єревані (Вірменія) та призначений для закладів вищої освіти та агенцій із забезпечення якості вищої освіти, що визначає спільну методологічну базу для систем забезпечення якості вищої освіти в країнах-учасницях Болонського процесу. ESG спрямовані на зміцнення довіри між національними освітніми системами, підтримку академічної мобільності та транскордонної прозорості дипломів. Структурно документ складається з трьох частин: внутрішнє забезпечення якості (у межах ЗВО), зовнішнє забезпечення якості (діяльність акредитаційних агенцій) та вимоги до самих агенцій із забезпечення якості. Упровадження ESG базується на принципах студентоцентрованого навчання, прозорості процедур і залученості всіх груп стейкхолдерів. Для закладів вищої освіти ESG слугують не жорстким переліком правил, а гнучким орієнтиром для вдосконалення внутрішньої культури якості. Ключові вимоги включають періодичний моніторинг освітніх програм, забезпечення академічної доброчесності, об'єктивність оцінювання та наявність необхідних ресурсів для підтримки навчання. У контексті інституційної модернізації ESG виступають інструментом гармонізації внутрішніх процесів управління університетом із міжнародними стандартами, що є обов'язковою умовою для проходження міжнародних акредитацій та участі в європейських університетських альянсах.

Список використаних джерел:

1. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels, 2015. 32 p. URL: <https://ihed.org.ua/recommends/standarty-i-rekomendatsiyi-shhodo-zabezpechennya-yakosti-v-yevropejskomu-prostori-vyshhoyi-osvity-esg/>.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

Ж.В. Таланова

Стійкість людського потенціалу вищої освіти (Human Potential Resilience in Higher Education) – це здатність персоналу закладів вищої освіти адаптуватися до кризових умов, зберігати професійну ефективність, психологічну стабільність та академічну продуктивність, а також відновлювати і розвивати свої компетентності в умовах нестабільності. Стійкість формується на індивідуальному, інституційному та системному рівнях і включає психологічну витривалість і здатність до стрес-менеджменту; гнучкість у професійній діяльності; здатність до швидкого перенавчання (reskilling, upskilling); підтримку з боку університету (well-being policies); розвиток культури взаємодопомоги та довіри. У контексті післявоєнного відновлення стійкість людського потенціалу є ключовою умовою відновлення освітньої системи та забезпечення безперервності навчального процесу.

Список використаних джерел:

1. UNESCO. Education for Sustainable Development: A Roadmap. Paris : UNESCO, 2020. 66 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374802> (дата звернення: 18.04.2026).
2. UNESCO. Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action. Paris : UNESCO, 2020. 28 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373717> (дата звернення: 18.04.2026).
3. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 119 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>.

В.П. Іванова

Стратегічне лідерство трансформації якості (Strategic Leadership for Quality Transformation) – модель управлінської діяльності у сфері вищої освіти, що відображає здатність інституційного керівництва ініціювати, спрямовувати та забезпечувати системну трансформацію освітніх програм і механізмів забезпечення якості шляхом реалізації стратегічних рішень, інтеграції інновацій та узгодження довгострокових цілей розвитку із практиками освітньої діяльності. Така модель передбачає активну та відповідальну роль керівництва у формуванні стратегічних орієнтирів, забезпеченні інституційної узгодженості та створенні умов для сталого підвищення якості освіти. Стратегічне лідерство трансформації якості ґрунтується на поєднанні управлінських, організаційних і ціннісних компонентів, що забезпечують узгодженість стратегічного планування, інноваційної діяльності та процесів забезпечення якості, а також сприяють формуванню інституційної культури, орієнтованої на безперервне вдосконалення. До основних складових стратегічного лідерства трансформації якості належать:

- 1) визначення та реалізація стратегічних пріоритетів розвитку якості вищої освіти з урахуванням інституційної місії та зовнішніх викликів;
- 2) інтеграція інноваційних освітніх практик, цифрових технологій та сучасних управлінських підходів у систему забезпечення якості;
- 3) формування інституційної культури підзвітності, академічної доброчесності та відповідальності за результати освітньої діяльності;
- 4) здійснення системного моніторингу, оцінювання та аналізу ефективності трансформаційних змін із подальшим коригуванням управлінських рішень;
- 5) забезпечення узгодженості між стратегічними цілями розвитку закладу вищої освіти та практиками реалізації освітніх програм і процедур забезпечення якості.

Застосування стратегічного лідерства трансформації якості охоплює стратегічне управління закладами вищої освіти, розроблення та реалізацію програм розвитку, модернізацію систем внутрішнього забезпечення якості, а також наукові дослідження у сфері трансформаційного лідерства та управління якістю освіти.

Список використаних джерел:

1. ISO 9001:2015. Quality management systems. Requirements. URL: <https://www.iso.org/standard/62085.html>.
2. ISO 9004:2018. Quality management. Quality of an organization. Guidance to achieve sustained success. URL: <https://www.iso.org/standard/70397.html>.
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
4. The EFQM Model 2025. European Foundation for Quality Management. URL: <https://www.efqm.org/the-efqm-model/>.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Стратегічне управління людським потенціалом (Strategic Human Potential Management) – це системна, довгостроково орієнтована управлінська діяльність закладу вищої освіти, спрямована на формування, розвиток, ефективне використання та утримання людського потенціалу відповідно до місії, стратегічних цілей і політики внутрішнього забезпечення якості освіти. На відміну від традиційного кадрового адміністрування, стратегічне управління інтегрує політики розвитку персоналу з академічною стратегією, дослідницькими пріоритетами та міжнародною діяльністю університету. Основні напрями та інструменти включають стратегічне планування кадрового розвитку, управління талантами, розвиток академічного лідерства, впровадження систем оцінювання ефективності, використання HR-аналітики та інтеграцію кадрової політики у систему внутрішнього забезпечення якості. У контексті євроінтеграції та післявоєнного відновлення цей підхід забезпечує підвищення інституційної стійкості та конкурентоспроможності університетів.

Список використаних джерел:

1. European University Association. Universities without walls: A vision for 2030. URL: <https://www.eua.eu/images/universities20without20walls2020a20vision20for2020301.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).
2. University of Cambridge. People Strategy 2024–2027. URL: https://www.hr.admin.cam.ac.uk/files/university_of_cambridge_people_strategy_2024-27_update2_date_7_10_24_175dpi.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
3. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/286-2022-%D1%80> (дата звернення: 18.04.2026).

В.П. Іванова

Трансдисциплінарна політика забезпечення якості (Transdisciplinary Quality Assurance Policy) – інституційно орієнтований підхід до управління якістю вищої освіти, що передбачає системну інтеграцію знань, методів і практик різних галузей з метою підвищення результативності освітніх програм, забезпечення цілісності освітнього процесу та досягнення комплексних результатів навчання. Такий підхід спрямований на подолання фрагментарності освітньої підготовки, формування релевантних компетентностей і забезпечення відповідності освітніх результатів сучасним суспільним, технологічним і професійним викликам. Трансдисциплінарна політика забезпечення якості ґрунтується на координації освітніх і управлінських практик, що забезпечують узгодженість між змістом вищої освіти, методами навчання та механізмами оцінювання у межах різних галузей знань, спеціальностей, а також сприяють формуванню інституційного середовища, орієнтованого на інтеграцію та інноваційність. До основних складових трансдисциплінарної політики забезпечення якості належать:

- 1) інтеграція міждисциплінарних і трансдисциплінарних підходів у зміст освітніх програм і навчальні плани;
- 2) координація діяльності викладачів з різних галузей знань з метою забезпечення узгодженості освітніх компонентів;
- 3) формування та розвиток компетентностей, що охоплюють кілька предметних областей і забезпечують здатність до комплексного вирішення професійних завдань;
- 4) запровадження механізмів системного оцінювання ефективності трансдисциплінарних освітніх практик та їх впливу на результати навчання;
- 5) забезпечення узгодженості освітніх стандартів, програм і результатів навчання в умовах інтеграції різних галузей знань.

Застосування трансдисциплінарної політики забезпечення якості охоплює розроблення та модернізацію освітніх програм, удосконалення стандартів вищої освіти, формування інституційних політик забезпечення якості, а також наукові дослідження інноваційних моделей організації освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. OECD Future of Education and Skills 2030/2040. URL: <https://www.oecd.org/en/about/projects/future-of-education-and-skills-2030.html>.
2. Charter of Transdisciplinarity. URL: <https://ciret-transdisciplinarity.org/chart.php>.
3. Rome Ministerial Communiqué. EHEA. URL: https://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf.
4. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
5. UNESCO Recommendation on Open Science. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>.
6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Транскордонне визнання якості (Cross-border Quality Recognition) – процес узгодження та офіційного визнання результатів навчання і кваліфікацій за освітніми програмами між різними країнами з метою забезпечення академічної та професійної мобільності здобувачів вищої освіти і фахівців. Він ґрунтується на принципах взаємної довіри, прозорості процедур і сумісності стандартів забезпечення якості. Основними складовими є відповідність національним і міжнародним стандартам; застосування процедур акредитації та сертифікації; обмін інформацією між освітніми системами; системний моніторинг та підтримка відповідності встановленим вимогам. До основних складових транскордонного визнання якості належать:

- 1) забезпечення відповідності освітніх програм і кваліфікацій національним та міжнародним стандартам і рекомендаціям у сфері забезпечення якості освіти;
- 2) застосування узгоджених процедур акредитації, сертифікації та зовнішнього оцінювання якості освіти;
- 3) розвиток механізмів обміну інформацією між національними агентствами із забезпечення якості, закладами вищої освіти та іншими заінтересованими сторонами;
- 4) здійснення системного моніторингу відповідності освітніх програм і кваліфікацій встановленим вимогам у міжнародному контексті;
- 5) забезпечення інституційної та нормативної підтримки процедур взаємного визнання дипломів і результатів навчання.

Застосовується у міжнародному співробітництві закладів вищої освіти, реалізації спільних освітніх програм, визнанні дипломів/ступенів і кваліфікацій, а також у розробленні нормативно-правових механізмів гармонізації систем забезпечення якості.

Список використаних джерел:

1. Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region (Lisbon Recognition Convention). Council of Europe, 1997. URL: <https://rm.coe.int/168007f2c7>.
2. Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council on the recognition of professional qualifications. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32005L0036>.
3. Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education. UNESCO, 2019. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/global-convention-recognition-qualifications-concerning-higher-education>.
4. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

Трансформаційне врядування у вищій освіті (Transformative Governance in Higher Education) – модель управління закладом вищої освіти, орієнтована на реалізацію системних і структурних змін у організаційних механізмах, освітніх процесах і навчальних практиках з метою удосконалення якості вищої освіти та забезпечення її відповідності сучасним суспільним і професійним вимогам. Застосування трансформаційного врядування передбачає переосмислення традиційних підходів до забезпечення якості та впровадження інноваційних управлінських рішень, що сприяють адаптивності, прозорості та результативності освітньої діяльності. Трансформаційне врядування базується на інтеграції стратегічного планування, залучення стейкхолдерів і системного моніторингу ефективності управлінських змін, забезпечуючи координацію інституційних ресурсів і процесів у напрямі сталого розвитку та удосконалення освітніх програм. До основних складових трансформаційного врядування у вищій освіті належать:

- 1) стратегічне планування та управління змінами з урахуванням довгострокових цілей розвитку закладу;
- 2) активне залучення студентів, викладачів, роботодавців та інших стейкхолдерів до процесів прийняття рішень щодо розвитку та вдосконалення освітніх програм;
- 3) впровадження інноваційних освітніх практик і технологій з метою підвищення якості освітнього процесу;
- 4) системне оцінювання ефективності управлінських трансформацій та інтеграція результатів оцінювання у процеси подальшого вдосконалення управлінських і освітніх практик.

Застосування трансформаційного врядування охоплює модернізацію систем забезпечення якості вищої освіти, реалізацію стратегій розвитку закладів вищої освіти, управління організаційними змінами та наукові дослідження трансформаційних процесів в освітньому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Rome Ministerial Communiqué. EHEA, 2020. URL: https://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf.
2. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
3. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://ehea.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Тюнінг проєкт (TUNING Project) – проєкт Європейської Комісії «Налаштування освітніх структур в Європі», що реалізується з 2000 р. європейськими університетами при взаємодії із сферою праці та спрямований на формування загальної методології порівнюваності та сумісності рівнів і змісту освітніх програм у різних предметних областях / галузях вищої освіти. Проєкт охоплює переважну більшість країн, що підписали Болонську декларацію, включаючи Україну. Проєкт Тюнінг виходить з того, що академічні ступені (кваліфікації) у міжнародному плані можуть бути порівняними і сумісними, якщо порівнюване те, що здатні (компетентні) виконати їх власники, та якщо порівнювані відповідні профілі програм. При цьому не ставиться за мету розроблення уніфікованих загальноєвропейських освітніх програм із детермінованим переліком навчальних дисциплін і з визначеним змістом. За Проєктом Тюнінг визначено ключові загальні та предметно-специфічні (фахові) компетентності для окремих освітніх галузей, розроблено дескриптори циклу / рівня для значної кількості предметних областей.

Список використаних джерел:

1. Tuning Educational Structures in Europe. URL: <https://www.unideusto.org/tuningeu/>.
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ МОН України від 27.03.2025 № 512. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/2025/03/27/nakaz-mon-512-vid-27-03-2025.pdf>.

Ж.В. Таланова

Універсальний дизайн для навчання (Universal Design for Learning, UDL) – це науково обґрунтований підхід, який ураховує різноманітність студентів з точки зору їхнього походження, фізичних здібностей та психологічних особливостей. Основна увага UDL зосереджена на впровадженні рівності, інклюзії та доступності в початковий процес розроблення освітніх програм, оцінювання, заходів, ресурсів і побудови дизайну для навчання. Універсальний дизайн для навчання сприяє співпраці з студентами і надає гнучкості заходам з оцінювання. Студентам пропонується низка заходів з оцінювання на вибір (іспити, проекти, есе, презентації тощо), щоб вони могли скористатися своїми сильними сторонами і не відчували зайвих перешкод. Оцінювання також може стати більш компетентнісно-орієнтованим, коли студенти накопичують кредити ЄКТС на основі продемонстрованих результатів навчання, а не часу, проведеного в аудиторії.

Список використаних джерел:

1. A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education. Paris : UNESCO, 2017. 46 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254>.
2. Universal Design for Learning Guidelines version 2.2. CAST. 2018. URL: <http://udlguidelines.cast.org>.
3. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 119 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>.

О.Ф. Паламарчук

Університетський потенціал (University Potential) – це інтегральна характеристика спроможності закладу вищої освіти до реалізації своєї місії через системне поєднання, синергійний синтез у закладі вищої освіти освітнього, дослідницького, інноваційного, комунікаційного та інших потенціалів розвитку. Університетський потенціал визначається іманентною здатністю, інституційною спроможністю, внутрішнім ресурсом, що використовуються для здійснення місії університету. У сучасній теорії університетського врядування потенціал розглядається як динамічна система, що визначає здатність інституції не лише до відтворення знань, а й до генерування інновацій, адаптації до змін глобального ринку освітніх послуг та активної участі в економіці знань. Університетський потенціал охоплює сукупність доробку наукових колективів університету, рівень цифровізації освітнього середовища, якість кадрового складу та розвиненість зовнішніх партнерств. Ключовим аспектом університетського потенціалу є його трансформаційна здатність конвертувати наявні академічні ресурси в конкурентні переваги в міжнародному просторі. Це включає розвиток дослідницької інфраструктури, інновацій, залучення талановитих дослідників та створення сприятливих умов для академічної мобільності. У контексті європейської стратегії для університетів потенціал закладу оцінюється через його внесок у розвиток стратегічних альянсів та здатність генерувати нові знання, забезпечувати високу якість викладання і досліджень.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

2. Слюсаренко О. Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації: *монографія* / О.М. Слюсаренко. – К.: Пріоритети, 2015. – 384 с. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/10225/1/2015_mon_Sluisarenko.pdf
3. A European strategy for universities. *European Commission*. Brussels, 2022. URL: <https://education.ec.europa.eu/document/commission-communication-on-a-european-strategy-for-universities>.
4. Modernisation of Higher Education in Europe: Academic Staff – 2017. *Eurydice Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/modernisation-higher-education-europe-academic-staff-2017>.
5. Shattock, M., Horvath, A., & Enders, J. (2023). The Governance of European Higher Education: Convergence or Divergence? *Bloomsbury Academic*. URL: <https://www.bloomsbury.com/uk/governance-of-european-higher-education-9781350293588/>.
6. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels, 2015. 32 p. URL: <https://ihed.org.ua/recommends/standarty-i-rekomendatsiyi-shhodo-zabezpechennya-yakosti-v-yevropejskomu-prostori-vyshhoji-osvity-esg/>

Ж.В. Таланова

Управління талантами в університеті (Talent Management in University) – це стратегічний і системний процес залучення, розвитку, утримання та ефективного використання висококваліфікованого академічного й адміністративного персоналу закладу вищої освіти, спрямований на забезпечення якості освітньої та наукової діяльності, інституційної конкурентоспроможності та інноваційного розвитку. У сучасному університеті управління талантами інтегрується в People Strategy та охоплює повний життєвий цикл працівника: від рекрутингу та адаптації до професійного розвитку, кар'єрного зростання, лідерства та утримання. Включає створення привабливого середовища праці, розвиток індивідуальних кар'єрних траєкторій, підтримку дослідницької діяльності, міжнародну мобільність, а також формування культури визнання та добробуту. В умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення України управління талантами набуває особливого значення як механізм повернення академічної діаспори, запобігання «відтоку мізків» і формування стійкого людського потенціалу університетів.

Список використаних джерел:

1. Collings D. G., Mellahi K. Strategic Talent Management: A Review and Research Agenda. *Human Resource Management Review*. 2009. Vol. 19(4). 304–313. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2009.04.001> (дата звернення: 18.04.2026).
2. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення: *монографія* / О. Воробйова, К. Жданова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 119 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>.

В.П. Іванова

Управління якістю в освіті за спеціалізованим стандартом ISO 21001:2025 (ISO 21001:2025-Based Quality Management in Education) – системний підхід до організації, управління та безперервного вдосконалення освітніх і адміністративних процесів у закладах вищої освіти, урахуваючи специфіку освітньої діяльності та потреби здобувачів вищої освіти, викладачів та інших стейкхолдерів. Це дозволяє забезпечити ефективність, прозорість, відтворюваність і результативність процедур управління якістю в освітньому середовищі, поєднуючи принципи класичної системи управління якістю з вимогами, специфічними для освітніх організацій. Управління якістю за стандартом ISO 21001:2025 передбачає формалізацію ключових процесів закладу, чітке визначення відповідальності за реалізацію освітніх програм і адміністративних функцій, систематичне оцінювання

результатів навчання та освітніх послуг, а також інтеграцію механізмів постійного вдосконалення, що забезпечує узгодженість стратегічних цілей організації з очікуваннями всіх заінтересованих сторін. До основних складових підходу належать:

- 1) впровадження вимог спеціалізованого стандарту ISO 21001:2025 у всі освітні та адміністративні процеси закладу, з урахуванням особливостей освітньої діяльності та інституційної структури;
- 2) планування, проведення та аналіз результатів внутрішніх і зовнішніх аудитів для оцінювання відповідності системи управління освітою встановленим міжнародним критеріям;
- 3) систематичне вдосконалення освітніх та управлінських процесів на основі результатів моніторингу, оцінювання результативності навчання та зворотного зв'язку від здобувачів вищої освіти і стейкхолдерів;
- 4) належне документування, фіксація ключових показників якості та забезпечення прозорості всіх процедур управління;
- 5) інтеграція системи управління якістю закладу з міжнародними освітніми стандартами та підвищення інституційної довіри до освітніх послуг.

Застосування управління якістю за спеціалізованим стандартом ISO 21001:2025 охоплює розбудову системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, проходження сертифікаційних процедур відповідно до міжнародного стандарту, оптимізацію освітніх і адміністративних процесів, підвищення академічної та професійної мобільності здобувачів вищої освіти, а також інтеграцію практик закладу у глобальний освітній простір.

Список використаних джерел:

1. ISO 21001:2025. Educational organizations. Management systems for educational organizations. Requirements with guidance for use. URL: <https://www.iso.org/standard/83644.html>.
2. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
3. Воробйова О. П. Взаємодія ISO та ESG у галузі вищої освіти: міжнародний досвід. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Сер.: педагогічні науки. 2020. № 2. С. 98–102. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2020-2-98-102>.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Управління якістю в освіті за стандартами ISO (ISO-based Quality Management in Education) – підхід до організації та вдосконалення освітніх і адміністративних процесів закладу вищої освіти, що ґрунтується на міжнародних стандартах ISO та спрямований на забезпечення ефективності, прозорості, відтворюваності і системності процедур управління якістю. Застосування цього підходу передбачає формалізацію ключових процесів, чітке визначення відповідальності, систематичне оцінювання результатів та безперервне поліпшення освітніх і управлінських практик. Управління якістю за стандартами ISO інтегрує концепції управління ризиками, стандартизованого документування та процедурного контролю, забезпечуючи надійність, узгодженість і взаємозамінність практик у межах закладу та між закладами на міжнародному рівні. До основних складових підходу належать:

- 1) впровадження вимог стандартів ISO у освітні та адміністративні процеси закладу;
- 2) проведення внутрішніх і зовнішніх аудитів для оцінювання відповідності процедур вимогам стандартів і нормативним документам;
- 3) систематичне вдосконалення процедур і процесів на основі результатів моніторингу і аналізу даних;

- 4) належне документування, фіксація ключових показників якості та регулярний моніторинг їх динаміки;
- 5) забезпечення гармонізації освітніх практик з міжнародними стандартами управління якістю та підвищення інституційної довіри до системи управління закладу.

Застосування управління якістю за стандартами ISO охоплює розбудову систем внутрішнього забезпечення якості, проходження сертифікаційних процедур, підвищення ефективності освітніх і адміністративних процесів, а також інтеграцію практик закладу у міжнародний простір освіти.

Список використаних джерел:

1. ISO 21001:2025. Educational organizations. Management systems for educational organizations. URL: <https://www.iso.org/standard/83644.html>.
2. ISO 9001:2015. Quality management systems. Requirements. URL: <https://www.iso.org/standard/62085.html>.
3. ISO 9004:2018. Quality management. Quality of an organization. Guidance to achieve sustained success. URL: <https://www.iso.org/standard/70397.html>.
4. OECD Future of Education and Skills 2030/2040. URL: <https://www.oecd.org/en/about/projects/future-of-education-and-skills-2030.html>.
5. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
6. Воробйова О. П. Взаємодія ISO та ESG у галузі вищої освіти: міжнародний досвід. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Сер. : педагогічні науки. 2020. № 2. С. 98–102. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2020-2-98-102>.
7. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Цифрова академічна екосистема (Digital Academic Ecosystem) – інтегрований комплекс цифрових платформ, інструментів і ресурсів, спрямований на підтримку управління освітнім процесом і реалізацію внутрішніх механізмів забезпечення якості вищої освіти у цифровому середовищі, що забезпечує взаємопов'язаність освітніх, адміністративних та аналітичних компонентів системи управління закладу вищої освіти. Цифрова академічна екосистема є фундаментом для інтеграції технологічних рішень у всі аспекти освітньої діяльності, забезпечуючи узгодженість стратегічних цілей організації з потребами здобувачів вищої освіти, викладачів і стейкхолдерів. До основних складових цифрової академічної екосистеми належать:

- 1) цифрові платформи управління навчанням (Learning Management Systems), що забезпечують організацію та моніторинг освітнього процесу;
- 2) системи збору, моніторингу та аналітики даних щодо освітніх результатів і ефективності навчання;
- 3) інтеграція з адміністративними, академічними та управлінськими процесами закладу для забезпечення координації і узгодженості діяльності;
- 4) забезпечення доступності, конфіденційності, захисту та безпеки даних, що циркулюють у цифровому середовищі.

Застосування цифрової академічної екосистеми охоплює цифрову трансформацію закладів вищої освіти, розбудову систем внутрішнього забезпечення якості, аналітичну підтримку управлінських рішень, а також наукові дослідження процесів цифровізації освітнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Digital Education Action Plan (2021-2027): Resetting education and training for the digital age. European Commission. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>

2. ISO 21001:2025. Educational organizations. Management systems for educational organizations. Requirements with guidance for use. URL: <https://www.iso.org/standard/83644.html>
3. Rome Ministerial Communiqué. EHEA, 2020. URL: https://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf
4. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
5. UNESCO Recommendation on Open Science. UNESCO, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>
6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
7. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: Розпорядження Кабінет Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/286-2022-%D1%80>

О.П. Воробйова

Цифрова довіра до якості вищої освіти (Digital Trust in Higher Education Quality)

– комплексний підхід, що відображає рівень упевненості всіх заінтересованих сторін у достовірності, цілісності та надійності даних і процедур забезпечення якості, що реалізуються у цифровому середовищі, і формується через інтеграцію прозорих, безпечних і стандартизованих цифрових процесів управління вищою освітою, які відповідають як національним, так і міжнародним стандартам. У сучасних умовах зростаючої цифровізації освітнього середовища цифрова довіра виступає ключовим чинником ефективності освітніх і адміністративних процесів, оскільки сприяє визнанню результатів навчання, розвитку академічної доброчесності, підтримує прозорість прийняття рішень і створює передумови для науково обґрунтованої аналітики, що, у свою чергу, дозволяє закладам вищої освіти адаптуватися до змінних потреб студентів, професійного ринку та вимог регуляторів. До основних складових цифрової довіри належать:

- 1) захист даних і кібербезпека, які забезпечують конфіденційність, цілісність, доступність і відтворюваність інформації, мінімізуючи ризики її втрати або маніпуляції, а також формують основу для довіри користувачів до цифрових освітніх платформ;
- 2) прозорість цифрових процедур оцінювання, що передбачає відкритість алгоритмів оцінки та критеріїв перевірки результатів навчання, доступність звітності та можливість незалежного аудиту результатів у межах цифрових систем управління якістю;
- 3) верифікація результатів навчання, яка реалізується через стандартизовані електронні механізми контролю та підтвердження кваліфікацій, цифрові сертифікати та інтеграцію результатів оцінювання з іншими адміністративними і академічними процесами;
- 4) стандартизація та регламентація цифрових процесів управління якістю, що забезпечує їх відтворюваність, узгодженість і відповідність вимогам національних і міжнародних стандартів, включно зі спеціалізованими стандартами управління якістю для освітніх організацій, такими як ISO 21001:2025, що передбачає системну координацію процесів навчання, оцінювання та управління ресурсами.

Застосування концепції цифрової довіри у закладах вищої освіти охоплює формування та реалізацію цифрових політик, розроблення та впровадження комплексних систем електронного моніторингу освітньої діяльності, підтримку академічної доброчесності в онлайн-середовищі, інтеграцію аналітичних та управлінських компонентів цифрової академічної екосистеми, а також наукові дослідження трансформаційних процесів цифровізації вищої освіти, що дозволяють підвищувати інституційну ефективність, прозорість і довіру стейкхолдерів до закладу.

Список використаних джерел:

1. Council Recommendation on a European approach to micro-credentials for lifelong learning and employability. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022H0627%2802%29>.
2. Ethical guidelines on the use of artificial intelligence and data in teaching and learning for educators. European Commission, 2022. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan/action-6>.
3. ISO 21001:2025. Educational organizations. Management systems for educational organizations. Requirements with guidance for use. URL: <https://www.iso.org/standard/21001>.
4. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
5. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>.
6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
7. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/286-2022-%D1%80>.

О.П. Воробйова

Цифрова інклюзія та рівність у забезпеченні якості (Digital Inclusion and Equity in Quality Assurance) – комплексний підхід до організації освітніх процесів, ресурсів і процедур оцінювання, що гарантує рівний доступ до навчання для всіх здобувачів вищої освіти незалежно від їхніх фізичних можливостей, соціального статусу, культурного чи економічного середовища та специфічних навчальних потреб, при цьому спрямовуючись на подолання бар'єрів, які обмежують повноцінну участь студентів в освітньому процесі, на створення умов для забезпечення рівних можливостей здобуття якісної вищої освіти. У контексті сучасної цифровізації та інтеграції технологічних рішень в освітній процес, цифрова інклюзія та рівність виступають не лише соціальною та етичним вимогою, але й ключовим елементом системи управління якістю, оскільки забезпечують узгодженість освітніх практик із принципами доступності, справедливості та академічної доброчесності, одночасно підвищуючи легітимність та довіру до інституційних механізмів забезпечення якості. До основних складових цифрової інклюзії та рівності у забезпеченні якості належать:

- 1) забезпечення доступності цифрових ресурсів та освітніх платформ, що передбачає використання універсального дизайну навчальних матеріалів, сумісність із допоміжними технологіями та можливість адаптації для різних груп користувачів;
- 2) адаптація освітніх процесів для різних груп студентів, що включає гнучке планування навчальних активностей, індивідуалізовані траєкторії навчання та підтримку спеціальних потреб у процесі оцінювання;
- 3) моніторинг і оцінювання рівності у навчанні, яка здійснюється шляхом систематичного збору даних щодо доступності, успішності та залучення студентів із різними потребами, аналізу потенційних нерівностей та коригування освітніх стратегій;
- 4) підтримка інклюзивних практик у закладі, що передбачає підвищення кваліфікації викладачів у сфері інклюзивної педагогіки, формування політик, спрямованих на подолання структурних і технологічних бар'єрів, а також активне залучення студентів до розвитку інклюзивного середовища.

Застосування підходу цифрової інклюзії та рівності у забезпеченні якості охоплює розроблення інституційних політик інклюзивної вищої освіти, проектування адаптивних освітніх програм, цифрову трансформацію закладів вищої освіти з урахуванням потреб

різних груп студентів, а також наукові дослідження ефективності інклюзивних практик і технологій у контексті забезпечення якості вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. ISO 21001:2025. Educational organizations. Management systems for educational organizations. URL: <https://www.iso.org/standard/21001>.
2. Rome Ministerial Communiqué. EHEA, 2020. URL: https://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf.
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
4. Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484>.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Цифрова компетентність персоналу закладів вищої освіти (Digital Competence of HEI Staff) – це інтегрована сукупність знань, умінь, навичок і ставлень, що забезпечують ефективне, критичне та етичне використання цифрових технологій у професійній діяльності, включаючи викладання, дослідження, управління та комунікацію. У контексті вищої освіти цифрова компетентність охоплює здатність застосовувати цифрові інструменти для організації освітнього процесу, реалізації онлайн-, гібридного та змішаного викладання і навчання, аналізу даних, академічної комунікації, а також забезпечення кібербезпеки та академічної доброчесності. Вона передбачає готовність до постійного оновлення знань (digital upskilling), інтеграцію інноваційних технологій (зокрема штучного інтелекту, цифрових платформ) та адаптацію до цифрової трансформації освіти. У сучасних умовах цифровізації та післявоєнного відновлення України цифрова компетентність персоналу є ключовою умовою безперервності навчання, якості вищої освіти та інтеграції у Європейський освітній простір.

Список використаних джерел:

1. European Commission. DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415> (дата звернення: 18.04.2026).
2. European Commission. Digital Education Action Plan 2021–2027. Brussels : European Commission, 2021. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan> (дата звернення: 18.04.2026).
3. European Commission. European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu). URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcompedu_en (дата звернення: 18.04.2026).
4. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers. Paris. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265721> (дата звернення: 18.04.2026).
5. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80> (дата звернення: 18.04.2026).

В.П. Іванова

Цифрова стійкість системи управління якістю (Digital Resilience of the Quality Management System) – здатність закладу вищої освіти підтримувати безперервність, ефективність та надійність цифрових освітніх і управлінських процесів навіть в умовах криз і надзвичайних ситуацій, зокрема технологічних збоїв, кібератак, змін у цифровому середовищі або непередбачуваних зовнішніх факторів, що вимагає інтеграції стратегічного планування, кіберзахисту, систем та адаптивних процедур управління. Такий підхід

передбачає не лише захист інформації та стабільність цифрових платформ, але й здатність швидко відновлювати функціонування цифрових процесів, оптимізувати їхню структуру та забезпечувати достовірність, цілісність і доступність даних для всіх учасників освітнього процесу. Ключові складові цифрової стійкості системи управління якістю включають:

- 1) інфраструктурну надійність цифрових платформ, що забезпечує безперервність роботи систем управління навчанням, моніторингу та аналітики освітніх результатів;
- 2) кібербезпеку та захист даних, яка гарантує конфіденційність, цілісність і доступність інформації, а також запобігає несанкціонованому доступу та втраті даних;
- 3) адаптивність цифрових процесів, що передбачає можливість швидкого переналаштування платформ, процедур оцінювання та аналітичних інструментів відповідно до змін у технологічному та нормативному середовищі;
- 4) інтеграцію превентивних і превентивно-коригуючих механізмів, які дозволяють своєчасно виявляти потенційні загрози для цифрових систем і мінімізувати їхній вплив на якість освітніх програм і процесів;
- 5) підтримку культури цифрової довіри та прозорості, яка включає навчання персоналу, залучення стейкхолдерів до моніторингу цифрових процесів і забезпечення відкритості процедур управління якістю в цифровому середовищі.

Цифрова стійкість системи управління якістю застосовується у розбудові цифрової академічної екосистеми, модернізації систем внутрішнього забезпечення якості, реалізації стратегій цифрової трансформації, управлінні ризиками та дослідженнях цифрової надійності освітніх процесів, що сприяє підвищенню інституційної стійкості, довіри стейкхолдерів і конкурентоспроможності закладу в умовах динамічного цифрового середовища.

Список використаних джерел:

1. ISO 21001:2025. Educational organizations. Management systems for educational organizations. URL: <https://www.iso.org/standard/21001>.
2. ISO 9004:2018. Quality management. Quality of an organization. Guidance to achieve sustained success. URL: <https://www.iso.org/standard/70397.html>.
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
4. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Цифрова трансформація освітнього врядування (Digital Transformation of Education Governance) – системний процес впровадження цифрових технологій, платформ та аналітичних інструментів у управлінські та академічні процеси закладу вищої освіти з метою підвищення ефективності, прозорості, підзвітності та адаптивності системи управління, що передбачає інтеграцію стратегічного планування, електронного моніторингу, цифрової аналітики та інноваційних процедур прийняття рішень. Такий підхід сприяє не лише оптимізації адміністративних і освітніх процесів, але й удосконаленню якості освітніх програм, посиленню довіри стейкхолдерів та формуванню стійких інституційних практик у цифровому середовищі. Основні складові цифрової трансформації освітнього врядування включають:

- 1) інтеграцію цифрових платформ та аналітичних систем, які забезпечують централізоване управління освітніми, адміністративними та фінансовими процесами;
- 2) розбудову системи електронного моніторингу та зворотного зв'язку, що дозволяє оцінювати результативність освітніх програм та оперативно реагувати на відхилення від встановлених стандартів;

- 3) автоматизацію процедур управління та прийняття рішень, що сприяє підвищенню оперативності, точності та прозорості адміністративних процесів;
- 4) впровадження цифрових інструментів для забезпечення академічної доброчесності та якості вищої освіти, що включає електронну ідентифікацію, сертифікацію результатів та контроль доступу до інформації;
- 5) формування культури цифрової підзвітності та довіри, яка передбачає навчання персоналу, залучення стейкхолдерів і системну комунікацію щодо результатів управлінських рішень у цифровому середовищі.

Цифрова трансформація освітнього врядування застосовується у модернізації систем забезпечення якості, формуванні інституційних політик, цифровій інтеграції освітніх і адміністративних процесів, управлінні ризиками та дослідженнях ефективності цифрових практик управління, що забезпечує підвищення адаптивності, стійкості та конкурентоспроможності закладів вищої освіти у динамічному цифровому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Council of Europe Education Strategy 2024–2030: “Learners First”. <https://rm.coe.int/education-strategy-2024-2030-26th-session-council-of-europe-standing-c/1680abee81>.
2. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
3. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>.
4. University Autonomy in Europe IV: The Scorecard (European University Association, 2023). <https://www.eua.eu/publications/reports/university-autonomy-in-europe-iv-the-scorecard-2023.html>.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Якісно орієнтоване інституційне управління (Quality-oriented Institutional Governance) – системно організована модель управлінської діяльності закладу вищої освіти, у якій забезпечення високих стандартів якості виступає центральним чинником усіх процесів та управлінських рішень, а стратегічні, академічні та адміністративні дії інтегруються у єдину систему, що відповідає принципам ефективності, підзвітності та прозорості. Такий підхід передбачає не лише формалізацію процедур контролю якості, але й формування організаційної культури, орієнтованої на постійне вдосконалення освітніх програм, управлінських практик та результатів навчання, що дозволяє закладу адаптуватися до змінних потреб студентів, вимог ринку праці та нормативно-правового середовища. До ключових складових якісно орієнтованого інституційного управління належать:

- 1) інтеграція політик якості на всіх рівнях управління, що забезпечує узгодженість стратегічних рішень керівництва, академічної діяльності викладачів і адміністративних процесів із місією та цілями закладу та міжнародними стандартами управління якістю, включно з ISO 21001:2025;
- 2) стратегічне планування та оцінювання результатів, що передбачає системне визначення пріоритетів розвитку, розроблення індикаторів ефективності освітніх та управлінських процесів, а також регулярний моніторинг і коригування політик на основі даних та внутрішніх і зовнішніх оцінок;
- 3) розвиток культури академічної доброчесності, яка охоплює дотримання етичних норм, прозорість процедур прийняття рішень, стандарти оцінювання результатів навчання та формування відповідальності за дотримання принципів якості серед викладачів, студентів і адміністративного персоналу;

- 4) активне залучення стейкхолдерів до процесів прийняття рішень, що включає студентів, викладачів, роботодавців та інші заінтересовані сторони, забезпечуючи підвищення релевантності освітніх програм, прозорості управлінських процесів та узгодження інституційних політик із суспільними очікуваннями.

Застосування цього підходу охоплює формування інституційних політик забезпечення якості, модернізацію внутрішніх систем управління, оптимізацію процедур контролю й оцінювання, забезпечення відповідності національним і міжнародним стандартам, а також проведення наукових досліджень щодо ефективності управлінських практик у вищій освіті, що дозволяє підвищувати інституційну спроможність, довіру стейкхолдерів і конкурентоспроможність закладу на ринку освітніх послуг.

Список використаних джерел:

1. ISO 21001:2025. Educational organizations — Management systems for educational organizations. URL: <https://www.iso.org/standard/21001>.
2. ISO 9004:2018. Quality management — Quality of an organization — Guidance to achieve sustained success. URL: <https://www.iso.org/standard/70397.html>.
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, 2015. URL: <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.
4. Tirana Communiqué of the Tirana EHEA Ministerial Conference, 29–30 May 2024. URL: <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 1 січн. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

О.П. Воробйова

Якість вищої освіти (Higher Education Quality) – відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості. Якість вищої освіти є ключовим поняттям Болонського процесу. З метою її забезпечення розроблено Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти в ЄПВО, Рамку кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, утворено Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти та Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти. В Україні якість вищої освіти підтримується системами зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості вищої освіти. Ключовим елементом системи зовнішнього забезпечення якості в Україні є Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels, 2015. 32 р. URL: <https://ihed.org.ua/recommends/standarty-i-rekomendatsiyi-shhodo-zabezpechennya-yakosti-v-yevropejskomu-prostori-vyshhoyi-osvity-esg/>.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ МОН України від 15.05.2024 № 686. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-24#Text>.

Ж.В. Таланова

Якість освітніх програм (Quality of Study Programmes) – це комплексна характеристика змісту, структури та умов реалізації підготовки здобувачів вищої освіти, що визначає ступінь досягнення програмних результатів навчання та їхню відповідність установленим стандартам і потребам стейкхолдерів. Якість освітньої програми оцінюється через здатність забезпечити здобувачам вищої освіти необхідний рівень компетентностей для

подальшої професійної діяльності та особистісного розвитку. В основі оцінювання лежить циклічний процес розроблення, затвердження, моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм. Відповідно до ESG 2015, ключовими індикаторами якості програми є її відповідність цілям і завданням закладу вищої освіти, чіткість визначення результатів навчання, наявність відповідних ресурсів (навчально-методичних, кадрових, матеріально-технічних) і студентоцентрикований підхід до викладання і навчання. В Україні процедура забезпечення якості освітніх програм реалізується через систему внутрішнього моніторингу та зовнішнє незалежне оцінювання — акредитацію освітніх програм, яку здійснює Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) або іноземні акредитаційні агентства, перелік яких затверджується Урядом, на предмет відповідності освітньої програми та освітньої діяльності за такою програмою вимогам та критеріям, встановленим Положенням про акредитацію освітніх програм, спроможності виконати вимоги стандарту вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти та досягти заявлених у програмі результатів навчання. Сертифікат про акредитацію дає право на видачу диплома державного зразка. НАЗЯВО здійснює постакредитаційний моніторинг — оцінює виконання наданих за результатами акредитації рекомендацій та/або відповідність критеріям акредитації.

Важливими аспектами забезпечення якості освітніх програм є залучення роботодавців та здобувачів вищої освіти до оновлення змісту освітніх програм, а також застосування студентоцентрикованого підходу до розроблення освітніх програм, що передбачає урахування особливостей здобувачів, надання їм широких можливостей щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання та ґрунтується на реалістичності запланованого навчального навантаження, яке узгоджується із тривалістю освітньої програми.

Список використаних джерел:

1. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels, 2015. 32 p. URL: <https://ihed.org.ua/recommends/standarty-i-rekomendatsiyi-shhodo-zabezpechennya-yakosti-v-yevropejskomu-prostori-vyshhoi-osvity-esg/>.
2. Механізми забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції: *навчальний посібник* / О. Воробйова, В. Іванова, В. Луговий, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 49 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-55-7-2025>.
3. Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: *монографія* / Авт.: О. Воробйова, М. Дебич, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2020. – 220 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-38-0-2020>.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
5. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ МОН України від 15.05.2024 № 686. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-24#Text>.

Ж.В. Таланова

Алфавітний покажчик термінів і понять

Термін і поняття	Ст.
Адаптивні механізми забезпечення якості	163
Академічна доброчесність п	7
Академічна доброчесність в ЄПВО	163
Академічний супровід	81
Акселератор студентських стартапів	109
Альтметрики	8
Альянси європейських університетів	166
Архітектура цифрового забезпечення якості	166
Безбар'єрність	82
Безперервний професійний розвиток	167
Берлінська декларація про відкритий доступ до знань у науках і гуманітаристиці	9
Бібліометрія	10
Бізнес-освіта	109
Будапештська ініціатива відкритого доступу	11
Валідність освітнього вимірювання	111
Валоризація знань	112
Винаходження вищої освіти заново	54
Випереджувальна освіта	54
Вища освіта як складник людського капіталу	55
Відкрита наука	12
Відкрита програма	111
Відкрите рецензування	13
Відкритий доступ	14
Відкритий ідентифікатор дослідника та автора	16
Відкриті дані	17
Відновлення людського потенціалу освіти	168
Відтворюваність	18
Гібридний відкритий доступ	19
Глобалізація науково-освітньої діяльності	56
Глобальна конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти	57
Глобальна конвергенція стандартів якості	168
Глобально-стадіальна модель прогресу	57
Гнучкі освітні траєкторії	82
Гнучке викладання	169
Гнучке навчання	169
Гнучке оцінювання	170
Голістична освіта	58
Горизонт Європа	20
Готовність до дослідницької діяльності	112
Готовність майбутніх фахівців до інноваційної діяльності	113
Громадянська наука	20
Гуманізм	59
Деглобалізація	59
Державна фінансова підтримка студентів	84
Дизайн-мислення	114

Динамічна спроможність системи управління якістю	171
Діамантовий відкритий доступ	21
Довідник журналів відкритого доступу	22
Дослідницька доброчесність	22
Дослідницькі дані	24
Дуальна форма здобуття вищої освіти	115
Еволюція соціального виміру вищої освіти у ЄПВО	85
Еволюція університетів	115
Екологічний університет	60
Економічна діяльність у сфері вищої освіти	216
Екосистема розвитку людського потенціалу університету	171
Екосистема студентського підприємництва	118
Електронне навчання	118
Етика III у сфері вищої освіти	61
Європас	173
Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система	172
Європейська хмара відкритої науки	25
Європейський дослідницький простір	25
Європейський підхід до забезпечення якості спільних програм	173
Заклад вищої освіти як суб'єкт економічної діяльності	62
Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами (ООП)	86
Зелений відкритий доступ	26
Зенодо	27
Знання	119
Зовнішнє незалежне оцінювання	120
Золотий відкритий доступ	28
Індивідуальна освітня траєкторія	173
Індикатори та дескриптори для принципів соціального виміру в ЄПВО	88
Індустрія 4.0	62
Інклюзивна інфраструктура університету	120
Інклюзивна культура	88
Інклюзивна освіта	89
Інкубатор студентських стартапів	122
Інновації в освіті	123
Інноваційна взаємодія	123
Інноваційна екосистема закладу вищої освіти	126
Інноваційна інфраструктура університету	125
Інноваційна програма	126
Інноваційна продукція	128
Інноваційне навчання	131
Інноваційний потенціал	128
Інноваційний продукт	129
Інноваційний проєкт	130
Інноваційний процес	130
Інституційна модернізація	174
Інституційна привабливість роботодавця (університету)	175
Інституційна система розвитку та планування кар'єри академічного персоналу	175
Інституційна стійкість системи якості	176
Інституційна стійкість університету	177
Інституційна форма здобуття вищої освіти	132

Інституційний репозиторій	28
Інтеграція штучного інтелекту у сферу освіти	63
Інтегрована система управління якістю	178
Інтелектуальна власність	132
Інтелектуальний продукт	133
Інтернаціоналізація людського потенціалу	179
Інфраструктура відкритої науки	29
Інфраструктура закладу вищої освіти	64
Інчхонська декларація	90
Кадровий потенціал університету	179
Кваліфікаційний розрив	180
Кваліфікаційний центр	134
Кваліфікація	135
Кваліфікація в ЄВПО	181
Кваліфікація вищої освіти	64
Керування цифровими даними	65
Класифікація джерел фінансового забезпечення соціальної інклюзії ЗВО	91
Коаліція з просування оцінювання наукових досліджень	31
Компетентнісне управління якістю	181
Компетентнісний підхід	182
Конкурентоспроможність через інновації якості	183
Корпоративне управління якістю вищої освіти	184
Ліцензії відкритого доступу	32
Людиномірність	66
Людиноцентричний підхід у вищій освіті	185
Людський капітал	66
Людський потенціал вищої освіти	185
Маркетинг у вищій освіті	67
Матриця кваліфікацій вищої освіти	68
Метадані	33
Метаоцінювання систем забезпечення якості	186
Механізм розвитку інноваційної інфраструктури університету	135
Міжнародна стандартна класифікація освіти	187
Міжнародна стандартна класифікація професій / занять	187
Моделі дуальної форми здобуття вищої освіти	136
Моделі університету	68
Навчання впродовж життя	69
Навчання на основі питань	138
Надійність освітнього вимірювання	138
Наукова школа	139
Наукова школа Ніни Миколаївни Буринської	140
Наукове рецензування	33
Науковий результат	35
Наукометрія	36
Національна рамка кваліфікацій	55
Національний план щодо відкритої науки	37
Освіта з підприємництва	141
Освітнє вимірювання	141
Освітні інновації	142
Освітня діяльність у сфері вищої освіти	70

Основні принципи здобуття вищої освіти у дуальній формі	142
Паризьке комюніке	37
Партисипативне управління	188
Педагогічна інноватика	143
Педагогічні інновації	144
Персоналізоване навчання	188
План S	39
План управління даними	39
План управління програмним забезпеченням	41
План управління результатами	41
Послуга у сфері вищої освіти	70
Постійний ідентифікатор	42
Пост-принт	43
Превентивний моніторинг якості	189
Препринт	44
Принцип емоцій та навчання	190
Принцип контекстуального навчання	191
Принцип навчання як становлення	192
Принципи FAIR	40
Принципи навчання за дуальною формою здобуття вищої освіти	144
Прогностичний аналіз	71
Професійна адаптивність персоналу ЗВО	193
Рамка кваліфікацій	145
Регульована професійна кваліфікація (регульована професія)	145
Результати навчання	72
Рейтинг закладів вищої освіти	194
Рекомендація ЮНЕСКО щодо відкритої науки	45
Репозитарій	46
Репозиторій даних Менделі	47
Ринок послуг у сфері вищої освіти	73
Розумне пристосування	92
Розширення участі	92
Саламанкська декларація	93
Самоархівування	47
Сан-Франциська декларація DORA	48
Система забезпечення якості вищої освіти	194
Система керування контентом	147
Система управління навчанням	147
Соціальна відповідальність системи вищої освіти	73
Соціальна інклюзія	91
Соціальна інклюзія в освіті	94
Соціальна інклюзія у сфері вищої освіти	96
Соціальне підприємництво	97
Соціальні інновації	98
Соціальний вимір ЄПВО	98
Соціально-емоційний інтелект	73
Співуправління якістю за участі стейкхолдерів	196
Спільне фінансування	99
Спіральні моделі інновацій	148
Справедливість освітнього вимірювання	150

Стале управління розвитком якості	197
Стандарт вищої освіти	198
Стандарти і рекомендації із забезпечення якості в ЄПВО	199
Стійкий розвиток суспільства	74
Стійкість людського потенціалу вищої освіти	199
Стратегічне лідерство трансформації якості	200
Стратегічне управління людським потенціалом	201
Студентоцентроване навчання	75
Студентське підприємництво	150
Студентський стартап	151
Студентські групи, що потребують особливої уваги	100
Тематичний репозиторій	49
Трансдисциплінарна політика забезпечення якості	201
Транскордонне визнання якості	202
Трансформаційне врядування у вищій освіті	203
Трансформація вищої освіти за доби Індустрії 4.0	76
Трикутник партнерства суб'єктів дуального навчання	152
Тьюнінг проєкт	203
Уміння і навички	153
Універсальний дизайн для навчання	204
Універсальний дизайн для навчання як інструмент забезпечення інклюзивності	103
Універсальний дизайн	1
Університет 3.0	54
Університет 4.0	156
Університетський інкубатор	157
Університетський інноваційний хаб	157
Університетський офіс трансферу технологій	158
Університетський потенціал	204
Університетський технологічний парк	159
Управління інноваційною діяльністю	159
Управління інтелектуальною власністю	160
Управління інфраструктурою	161
Управління талантами в університеті	205
Управління якістю в освіті за спеціалізованим стандартом ISO 21001:2025	205
Управління якістю в освіті за стандартами ISO	206
Фігшер	49
Фінансова грамотність	104
Фінансова інклюзія у сфері вищої освіти	104
Фінансова стійкість університету	105
Фінансова стійкість університетських об'єднань (альянсів)	106
Фінансовий вимір соціальної інклюзії у сфері вищої освіти	107
Фінансування сфери вищої освіти	76
Фондування у сфері вищої освіти	77
Функціональний розрив	77
Цитування даних	50
Цифрова академічна екосистема	207
Цифрова довіра до якості вищої освіти	208
Цифрова інклюзія та рівність у забезпеченні якості	209
Цифрова компетентність персоналу закладів вищої освіти	210

Цифрова стійкість системи управління якістю	210
Цифрова трансформація освітнього врядування	211
Цифрова трансформація	78
Цифровий ідентифікатор об'єкта	51
Цифровий суверенітет	79
Цифровізація науки	52
Ціна покупця (замовника) послуг у сфері вищої освіти	79
Якісно орієнтоване інституційне управління	212
Якість вищої освіти	213
Якість освітніх програм	213

Навчально-довідкове видання

**Бородієнко О.В., Вітренко Ю.М., Воробйова О.П., Ворона В.О.,
Жабенко О.В., Зінченко В.В., Іванова В.П., Ковтунець В.В., Мєлков Ю.О.,
Слободянюк О.М., Оржель О.Ю., Отич О.М., Паламарчук О.М.,
Петроє О.М., Скиба Ю.А., Таланова Ж.В., Червона Л.М.,
Шофолова Н.М., Ярошенко О.Г.**

**ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ
РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

СЛОВНИК

Інститут вищої освіти НАПН України
вул. Бастіонна, 9, м. Київ, 01014
тел./факс (044) 286-68-04
e-mail: ihed@ihed.org.ua
web: www.ihed.org.ua